

GEORGE COSTESCU

BUCUREȘTII VECHIULUI REGAT

Cu numeroase reproduceri fotografice documentare și două planșe cu peste 200 de portrete caricaturale ale oamenilor timpului.

Coperta cu un desen de
I. Protopopescu-Pică.

BUCUREȘTI

EDITURA „UNIVERSUL”, SOC. AN., STR. BREZOIANU 23—25

1944

Dâmboviță, apă dulce,
Cine-o bea nu se mai duce...

BATRÂNII noștri spuneau că așa le cântau lăutarii, pe vremuri, bucureștenilor cheflii, ori de câte ori huzurul sau aleanul¹⁾ îi aduna în jurul vreunei mese așternută și împodobită cu dichis ori la întâmplare, în zilele de praznic sau la ceasurile când inima îi îndemna la petrecere.

Gârla Dâmboviței și apa ei nu aveau, — chiar pe vremea cântecului acela — de ce să fie atât de atrăgătoare, întrucât Ion Ghica, iscusitul nostru povestitor, vorbind despre stricăciunea apei aceleia, nu șovăia să scrie că „dacă cel care bea apa nu se mai duce, este că își ia de tânăr domiciliu la Bellu”²⁾. Cântarea de mai sus lăuda, pe-semne, numai mulțumirea și voia-bună cu care bucureștenii, ca toți românii — totdeauna bucuroși de oaspeți. — primeau ori adunau pe străini, ori pe-ai lor, la traiul îmbelșugat ce ei duceau, chiar dacă orașul nu era nici pe departe cum arată acum.

Urbea noastră a avut însă farmecul ei, fie prin acea calitate îmbietoare, fie prin exotismul oriental al înfățișării ei tihnită. Au fost chiar printre străini scriitori învățați, diplomați, ziariști și artiști care, plecând de-aci cu impresiuni mult mai măgulitoare, au ținut să le dea publicității, arătându-și deose-

1) Huzur, în loc de belșug și bună-stare; alean, în loc de necazuri ori amărăciuni sufletești.

2) Adică la cimitir.

bita mulțumire și admirațiune atât pentru firea poporului nostru cât și asupra traiului la București.

Mulțumirea alor noștri, ca și a musafirilor străini, a trebuit să aibă un temei de vreme ce amintirea celor de-atunci mai frământă și azi pe cei cu știință despre rosturile timpurilor acelea, — așa cum pe toți cei ajunși în floarea vârstei, îi mai leagănă aducerea aminte a voioșiei și sburdălniciilor copilăriei lor.

În dragul acestor amintiri, și zoriți de schimbările ce se ivesc dela o zi la alta în cuprinsul acestui atât de îndrăgit oraș, ne-am hotărât să scriem această carte.

O „carte” — vorba vine!

Ceiace ne încumetăm noi a face, ar putea fi mai de grabă un basm, o poveste... cu tâlc — dacă ne este îngăduit să o spunem. O poveste din care toți cei ce nu ar avea de unde să știe, să poată afla cum s'a prefăcut Bucureștii din vremea Turnului Colței, până la aceia a Palatului Telefoanelor; cum s'au zăticnit moravurile bucureștenilor dela tihna protipenda-dei³⁾ Clubului Regal de pela 1880, ca s'ajungă la promiscuitatea Casino-urilor și tripourilor clandestine din ultima vreme, și cum s'a preschimbat duhul chefliu al norodului nostru, dela romanțele suspinate și dela sârbele bătute pe cari le ziceau lăutarii de-atunci din scripcă, cobză și ghtară, până la tango-urile, fox-trot-urile și rumbelul sporovăite de „diseur-ii” Jazz-urilor cu zeci de instrumente cari mai de cari mai schimonosite și mai țipăite.

Mai pe scurt, o poveste în care să se perinde ca într'un caleidoscop viața marelui nostru oraș, așa cum se depăna ea în sburdălnicia ei „înapoiată” de mai eri, față de maturitatea, prematur saturată, pe care o arătăm azi sub ponosul civilizației cu atâtea și atâtea moravuri ce nu sunt ale noastre.

Am numit povestea: „Bucureștii Vechiului-Regat” pentru a desluși cât mai bine câmpul acestor amintiri.

3) Vorbă grecească spusă în loc de „elita” și referindu-se la partea boierească a populației orașului.

Oameni cu altă faimă și cu altă greutate în ale publicisticii, precum au fost: Ion Ghica, maiorul Papazoglu, Ionescu-Gion, D. Berendei, Frederic Damé, Constantin Mille, Henri Stahl, Constantin Bacalbașa, George D. Florescu, iar mai de curând însăși marele nostru istoric, mult regretatul profesor Nicolae Iorga, au scris mult și bine asupra trecutului Capitalei noastre. Mai toți însă, fie în domeniul istoric documentar, fie în cel al vieții politice și asupra vremurilor de înaintea de unirea Țărilor surori.

Noi ne oprim îndeosebi asupra celor trăite și văzute în timpul cuprins între începutul domniei lui Carol I și cel de-al patruzecilea an al acelei domniei lui, atât de mănoasă și de fericită, când atât motorizarea mijloacelor noastre de viață obișnuită ca și „motorizarea“ traiului distractiv, au preschimbat în totul și felul de traiu al bucureștenilor înșiși.

La aceasta ne-a îmbiat atât acei din publiciștii noștri care mai în fiecare zi scriu sau povestesc la Radio asupra vremurilor acelea, cât și scriitori de seamă de prin alte orașe ale lumii și chiar cei ai atât de slăvitului Paris. Dela aceștia din urmă știm bunăoară că, acum o sută de ani, strălucita capitală a Franței, cu toate edificiile cu caracter istoric ce o împodobesc și acum, privită însă doar din punctul de vedere edilitar, era mai prejos de cât acele „bourgades“ de care se mai găsesc și azi prin unele din provinciile ei.

Un scriitor francez de seamă ne povestește că mult admiratul „rond-point des Champs Elysées“ nu era de cât „un spațiu circular, îmbrăcat cu iarbă și înconjurat de pomi, semănând ai-doma cu răspântiile pădurilor vecine; că drumul cel mare dela Neuilly — minunata „Avenue“ de astăzi — era podit cu caldărâm, ca și mahalalele Bucureștilor de-atunci, și că vastul triumfhiu din josul lui era pe deaîntregul acoperit cu grădini de zarzavaturi⁴).

4) Vezi G. Lenôtre, laureat al Academiei franceze, în lucrarea sa „Vieilles maisons, vieux papiers“ — Ed. Perrin & Co. Paris.

Ba — în descrierea din care rezumăm rândurile de mai sus — autorul francez nu se sfieste să ofteze cu adâncă sincenitate: „Ah! ce oraș fermecător trebuie să fi fost Parisul înainte de funesta orânduire a actualei administrații a căilor publice; pe vremea când străzile noastre nu erau în fiecare zi netezite și stropite cu acum, când totuși fiecare din noi le vedem prăfuite, împușite și tare nesuferite. Unde sunt ierburile acelea nestăvilite ce se așternau pe marginea ulițelor și crăcile uriașe ce se bolteau deasupra trecătorilor?... Atunci era liniștea, mireasma și tihna câmpului, la doi pași de „la rue du Bac“...

Acestea ne-au îmbiat și pe noi, să înfățișăm aci, spre tinere aminte, descrierea Bucureștilor cam din aceiași vreme, a locurilor și a lucrurilor de-atunci, a oamenilor și a moravurilor lor. Să aratăm că dacă ne fălim într'atât cu orașul acesta, așa cum ne găsim azi în el, adică înghesuiți între blok-urile ce par că stau să ne cadă'n cap, supraîncălziți de asfalturile așternute pe străzi, chiorâți de Neon-urile reclamelor luminoase, aiuriți de hărmălaia radiofonică și îmbrânciți de Taxis-urile — care mai de care mai luxoase și mai iuți — a fost totuși o vreme când și fără toate astea, se trăia în orașul nostru foarte bine, dacă nu chiar mai bine ca acum.

A fost vremea aceia, minunată, când bătrânii noștri se distrau mai bine pe la caselor lor, ale vecinilor sau ale cunoscuților lor; — când nunțile se făceau numai la biserică, iar sindrofiiile numai acasă și pe stradă (nu dea'ndoasele, cum se obișnuiește astăzi); când mai toată omenirea orașului acesta petrecea de minune doar cu doi-trei lăutari țigani sau chiar numai cu un „Ariston“ pe sase cântece; — când „Lotto“nul sau „Bârlogul“ (Domino) înlocuiau în mod fericit Pocker-urile, Maus-urile și Rummy-urile de azi; și când pentru „week-end“-uri, lumea bucureșteană ieșea prin păduricile și pe apele deafară, cu tramwaiul cu un cal ce o ducea până la barierele orașului, ori cu „trăsurile de Herasca“ sau cu „brișcile cu leagăn“ ce o căra până în curțile mănăstirilor de pe margine.

„Timpuri care au trecut“!... — dar care nu vor mai trece niciodată pela noi.

Timpuri, când copilașii erau întărcați de sânul măicuțelor lor cu zeama cireșelor coapte (așa cum se zicea că și Maica-Precista întărcase pe Isus al ei); când apoi creșteau toți pe lângă casă numai între ai-lor, iar mai târziu prin copacii grădinilor vecine, cu sânul și gura pline de robotine abia date în-copt și chiar crude încă; trăgeau sorții pentru oștire chiar înainte de împlinirea majoratului, și fetele se măritau dela 15—16 ani împliniți de pe slova biletului de botez; — iar când păseau în gospodăria lor, își aflau petrecerile adunați sub nukul umbriter ce nu lipsea din nicio curte, cu mâncărică gătită de mânușițele nevestelor și cu vinișor curat cumpărat din timp, pe doi lei vadra de ocale; — seara, se culcau când fluera Gara⁵⁾ sau Arsenalul; înșirau câte cinci-șase copii până la vârsta când azi se însoară a doua sau a treia oară fără să fi crescut vreunul, și răposau fiecare la rândul lui, de pe catagrafie⁶⁾, dar numai la adânci bătrâneți, adică pe la optzeci și chiar nouăzeci de ani.

Viața aceia patriarhală — dar pe care nici Patriarhii înșiși nu credem s'o mai apuce vreodată, — căutăm să o putem cât mai bine zugrăvi din vorbe, spre a lăsa celor ce vor veni după noi un basm minunat și cu adevărat din alte lumi, pe care la rândul lor să-l povestească urmașilor.

*

Și, pentru ca povestirea să iasă cât mai duhlie⁷⁾ și mai îmbietoare la citit, am găsit cu cale să o presărăm înadins cu unele cuvinte și exprimări de cari lumea obișnuia să se folosească în graiul ei de-atunci. În felul acela de a vorbi erau felurite exprimări ciudate: unele de „uzanță“ numai în lumea aleasă unde stăruiau a dăinui doar ca „ighemonicon“ sau distincțiune și din în-

5) Atelierele Gărei de Nord și Arsenalul Armatei își chemau lucrătorii cu șueratul sirenei cu abur și le vestea ora de lăsare a lucrului.

6) Condicile de nașteri, căsătorii și decese ale Oficiului Stărei Civile.

7) Hazlie.

râurirea protipendadei fanariote; altele cu care oamenii citiți⁸⁾ țineau să-și arate cultura prin expresiile zise „radicale“, fără ca măcar înțelesul acestei denumiri să fi avut vreun rost; iar altele, deformate, fie ca înțeles fie ca formă, erau obișnuite numai în graiul poporului dela mahala.

Am folosit și expresiuni de-aceste în cursul povestirii deoarece am gândit că, așa cum era el, felul acela de a vorbi caracteriza epoca și că deci nu este rău ca el să rămână scris undeva. Dealtfel însăși Ion Ghica a procedat la fel cu stilul ce a adoptat pentru „Convorbirile“ lui economice, ca și în scrisorile adresate amicului său, diplomatul poet Vasile Alecsandri.

Cu această lămurire nu căutăm nici o apropiere de opera eruditului scriitor amintit. Urmărim doar amuzarea cititorilor și mulțumirea de a da bătrânilor bucureșteni, ce acum vor fi hoinărind pe Câmpiile Elyseene, bucuria de a se ști smulși din învăluirea uitărei...

8) Oameni umblați prin lumea și prin școlile străine.

BUCUREȘTII VECHIULUI REGAT

In alte timpuri.

BUCUREȘTII, de când i se știe locul și i se cunoaște rostul în țara noastră, a fost dat să fie și a rămas un oraș de cinste și de faimă.

Condicile mănăstirii Glavaciocului din Vlașca arată că orașului acesta i-a fost zis cândva și „Vestita Cetate a Dâmboviței” iar un hrisov de-al lui Neagoe-Vodă Basarab, de pela 1515, îi serie numele ca „Minunatul Scaun al Domniei”.¹⁾

La știința cărturarilor noștri, obârșia orașului acesta s'ar urca până prin veacul al patrusprezecelea, când reședința Voievozilor Munteniei era la Târgoviște. Se mai spune că față de necurmatele năvăliri și jafuri ale turcilor și tătarilor la noi în țară, s'a simțit nevoia să se dureze atunci, și anume pe locurile astea, o cetate bine întărită, ca una ce era așezată chiar la mijlocul drumului năvălirilor, adică tocmai la trecătoarea apei Dâmbovița. Locul ales ar fi fost cel cunoscut apoi sub numele de „Curte Veche” în dreptul căruia au fost făcute și cele dintâi trei poduri peste Gârlă (adică: cel dela Șerban-Vodă, cel dela calea Rahovei și cel de sub mănăstirea Mihai-Vodă, la Isvor, zis Podul rupt) — toate temeinic așternute și bine străjuite cu Oaste aleasă. Imprejurul cetății aceleia ar fi prins a se aduna orașul, mai întâi numai pe partea stângă a apei, pe locurile mai ridicate ale suburbiilor de mai apoi: Dobroteasa, Apostolul, Staicu, Sârbii, Oltenii, Foișorul, Jignița și Udricanii.

Inceputul l'ar fi făcut — zice-se — unul din neamul vechiu al boierilor porniți dela Udriște Năsturel-Herăscul. Acesta a pus

1) Cel dintâi Domn ce și-a statornicit Scaunul aci a fost Radu cel Frumos, care a urmat lui Vlad Țepeș (1462).

să fie zidită cea dintâi biserică a locului, cu hram la ziua Bunei Vestiri, și pe care lumea din jur a numit-o „Dobroteasa”, adică pe slavonește : „a bunilor părinți” — aceștia fiind pentru ea ctitorii bisericei cum și toți cei de neam mare ce erau căpitani ai oștilor de pază de aci și care veneau să se închine Domnului în acel lăcaș dăruit de ei cu tot felul de odore.

Despre acestea însă, vom lăsa să vorbească hrisoavele și pe ceice buchisesc prin ele ; iar noi vom porni povestirea dela vremei mai proaspete pe care să le putem mai lesne potrivi cu cele de-acum.

Ce găsim totuși că trebuie făcut mai înainte, este să dăm rim pe cercetători despre cum arăta acest oraș cu puțin înaintea vremii dela care pornim povestirea.

Cum era Bucureștii înainte de-a fi fost ales Capitală a amândoror Principate, unite mai apoi, și care era întinderea acestui oraș, ne-o arată o hartă, ce se află în Muzeul nostru Municipal, întocmită pe la 1789-90 de către un „oberst-offizier“ al „Stab”²⁾ -ului oștilor austriace ale Prințului de Coburg, adică din timpul acelei ocupațiuni vremelnice numită de popor „a nemților cu coadă” (poreclă privitoare la perucile albe și împletite la ceafă ce erau la modă în Austria încă de pe vremea Impărătesei Maria Tereza).

Cum arăta lumea noastră de-aci, cum trăia în viața publică cetățenească de-atunci și cum se desfășura sub ochii ei cuprinsul acestui oraș, aflăm întrucâtva din următorul fragment al conferinței pe care profesorul G. Ionescu-Gion, autorul celei mai vaste lucrări asupra „Istoriei Bucureștilor”³⁾, a rostit-o în anul 1896 la Atheneul Român, de față fiind și Regele Carol I. În acest fragment, conferențiarul, evocând înfățișarea urbanistică a acestui oraș în anul 1830 și mai înapoi, închipue o raită prin mai tot cuprinsul lui și spune :

„Am ocolit de-atâtea ori, cu gândul, vechea Curte Domnească, începând dela Poarta de sus, cea de fier, din ulița Covacilor dela gura Pieței⁴⁾ și până la Poarta de jos sau poarta cea mică din capătul de jos al uliței

2) Statul-Major al oștilor acelea.

3) Lucrarea apărută în editura Ion V. Socesc, în acelaș an, și care nu a mai fost retipărită.

4) Piața de flori, de-acum.

Șelarilor care trecea, ca și acum, pe la „Băile Turcești“ ce se aflau în curtea Hotelului Victoria de azi⁵⁾.

„O luam apoi, dela Pușcăria din Piața Sfântului Anton, în sus spre Moara⁶⁾ de lângă Bărăție pusă în mișcare de apa⁷⁾ ce venea tocmai din lacul dela Icoană, prin Târgul Cucului din spatele și latura bisericii Sfântului Gheorghe cel Nou⁸⁾. Ieșeam prin Boiangiu⁹⁾ în Târgul Lipscanilor și trecând prin ulicioarele de lângă horte¹⁰⁾ acestor credincioși ai mărfurilor din Lipsca (Lipscanii) ajungeam lângă Stavropoleos, biserică zidită ca și Hanul lui Constantin-Vodă¹¹⁾ pe locurile trușilor Bălăceni¹²⁾.

„Încă vreo câțiva pași, și iată-mă în Podul Brașovului, numit din vremea Brâncoveanului și Podul Mogoșoaiei. Mă uit în față și la stânga, la casele vechi ale Văcăreștilor și privind deoparte și de alta a podului, zăresc: casele lui Damari¹³⁾, casele lui Meitani¹⁴⁾, casele Filipeștilor¹⁵⁾, ale Cantacuzinilor¹⁶⁾, ale Ghiculeștilor¹⁷⁾, ale Cocorăștilor¹⁸⁾, ale Crețuleștilor¹⁹⁾, până la locul Colfescului²⁰⁾. Inainteaz spre stânga puțin și iată-mă în Live-

5) A doua curte pe dreapta, când coborâm din str. Lipscani.

6) Moară căreia poporul îi zicea atunci „la Rotile” de pe roțile ce se mișcau cu scurgerea apei.

7) Al cărui nume era „Bucureștioara”.

8) O altă biserică a Sfântului Gheorghe, cel Vechiu, era și se află încă într-o curte de pe calea Moșilor din porțiunea zisă „în Căldărari”, între strada Sfintei Vineri și strada Bărăției.

9) În locul cărora s'au așezat apoi Ceaprazarii, din cari unii se mai văd și azi pe-acolo.

10) Prăvăliile cu pivniți mari, din cari mai sunt încă pe acele ulicioare ce leagă strada Lipscanilor cu cele a Covacilor (str. Băcanilor) și a Blănarilor (Hanul cu Tei) și ulicioara Sf. Niculae-Șelari.

11) Han ce a fost pe locul Palatului Poștelor și Telegrafului, de-acum.

12) Acestor boieri neaoși li s'a zis „trușii” pentru multa lor demnitate românească și pentru ifosul ce aveau prin bogățiile de cari dispuneau. Unul din ai lor, de pe vremea lui Ion Caragea-Vodă, care era dregător mare, dar nu voia să învețe a vorbi grecește, a răspuns acelui Domn Fanariot care îi observa acea lipsă, că datoria lui Vodă, ca străin ce era, ar fi fost să îi învâțat mai întâi a vorbi românește.

13) Azi, pe locul lor, Hotelul de France (Grand Hotel Lafayette).

14) Casele Socec și palatul de azi al Prefecturii Poliției Capitalei.

15) Locul de lângă Poliție unde este acum grădina „Colos”.

16) Cel pe care a fost Legația Rusească și unde este încă Hotelul Boulevard.

17) Cele de la Clubul Tinerimei, fostă ale Banului Dumitrache Ghica.

18) Azi înlocuite cu clădirile unde se află cafenea la „Royal”.

19) Clădirile de lângă aripa dreaptă a Pasagiului Român (dărămate de curând) și ale bisericii Crețulescu.

20) Pe locul Palatului Regal.

dea Văcăreștilor²¹⁾. Mă las la dreapta prin mahalaua Boteanului; tai la vale, apucând spre Colțea și vechea Carvasară²²⁾ și, ferindu-mă la casele Corneștilor²³⁾ de câinii cei sălbateci ai acestor boeri, las în stânga casele Câmpinenilor, iar la dreapta alte locuri Cantacuzinești trecute prin căsătorii, mai întâi în neamul Racovișeștilor, apoi în acel al Suțu-leștilor²⁴⁾, și înaintez la vale p elângă Hanul lui Zamfir²⁵⁾ și pe lângă cel vestit al Sfântului Gheorghe-Nou, zis Hanul Dracului. Iată-mă astfel în capul Podului Târgului de Afară²⁶⁾.

„Dacă la Hanul lui Zamfir ași fi întâlnit un bătrân preot dela biserica Ghiorma-Banul²⁷⁾ el mi-ar fi spus în taină că dela casele Băleanului²⁸⁾ și ale Bărcănescului²⁹⁾ se întind pivnițe sub pivnițe cari duc, prin „gangurile subterane“ până la Curtea-Veche³⁰⁾ slujind din bătrâni ca ascunzători³¹⁾.

„Dar, nu. Prefer, la lumina scăzândă a zilei, să o iau pe podul Târgului de-afară, cel podit totă'auna cu podine stricate, și să cobor până la biserica Răzvan; trec gârlița Bucureștioara de lângă Pescăria-veche și, apucând pe lângă gârlița prin mahalaua Domniței Ancuța, ies la casele Bălăreștilor³²⁾.

„Mi-e lesne de-aci, căci maidanele sunt nenumărate, să o iau pe lângă Gârlița, să taiu mahalaua Lucacilor și să ajung până la biserica Oltenilor de unde la doi pași dai în pădure³³⁾.

„Și s'a făcut noapte. O tăcere adâncă se întinde asupra Bucureștilor; nimeni nu o întrerupe decât lătratul câinilor, nenumărați pe vremurile ace-

21) Fostă grădină a Episcopiei, azi scuarul Atheneului Român.

22) Clădirile vechi case a Vămilor, de pe locul din jurul palatului actual al Ministerului Internelor, din strada Vămei (azi str. Wilson).

23) Pe locul unde s'a năruit blocul „Carlton” din str. Regală.

24) Palatul lui Vodă-Suțu (azi Banca Crissoveloni).

25) Casele cele foarte vechi din rând cu Spitalul Colței, dărmate abia în 1938 pentru continuarea bulevardului și care se întindeau până la biserica Sf. Gheorghe.

26) Capăt din oraș al călei Moșilor ce se afla la Biserica cu sfinți.

27) Aci este vorba de biserica ce se vede și azi în spatele clădirii „Creditului Rural”, în curtea caselor fostei tipografii a lui Iosef Göbl de pe strada Doamnei, și devenită paraclis al Lahovăreștilor.

28) Cele ce erau atunci în jurul bisericii Sf. Nicolae-Șelari.

29) Cele de pe locul de azi al palatului Camerei de Comerț și Industrie, în cari se afla Direcțiunea Poștelor și Telegrafului pela 1884.

30) Palatul Domnesc de lângă biserica Sf. Anton.

31) Loc de refugiu al Curților Domnești în zilele de năvală și jafuri ale Turcilor.

32) Lângă biserica Stelea, unde a fost cândva și reședință domnească.

33) Pădure ce se întindea pe toate locurile de-azi dinspre „Raion” și cari se legau cu păduricile de-acum din afara orașului în partea locului.

lea și, vara, orăcăitul broaștelor cicălitoare din bălțile și băltoacele Bucureștilor și în deosebi din mahalaua Broștenilor³⁴⁾.

„Nimeni nu umblă noaptea.

„Pe podurile³⁵⁾ cele mari ale Mogoșoaiei. Calicilor, Târgului-de-afară și Beilăcului, ca și prin ulițele boierești din mahalaua Arhimandritului și a Goleștilor³⁶⁾, rar se vede eșind din curțile Dudeștilor, Goleștilor, Brâncovenilor, Fălcoienilor, Obedenilor sau Grecenilor câte o butcă sau călească³⁷⁾ precedată de doi ȣigani³⁸⁾ cu masalale³⁹⁾ aprinse. Prin celelalte mahalale nu se aude în întunericul adânc decât strigătele: Cine-i acolo!... ale străjerilor sau ale răspântașilor⁴⁰⁾; iar în vremurile de primejdie, de băjenie⁴¹⁾, de molimi⁴²⁾ sau de război — strigătele caraulelor sau patrulelor formate chiar dintr-o mahalagii ai locului și cari cutreierau ulițele în cete de câte doisprezece și cincisprezece laolaltă: — Cine-i acolo!... — Straja Vergului! Dar voi, cine sunteți? — Straja Sfântului Ștefan!... — și altele ca acestea“.

Dar de-atunci înfățișarea Bucureștilor se schimbase foarte repede, iar numărul locuitorilor lui sporise într-atât că, pe vremea lui Alexandru Ghica-Vodă, orașul nostru cuprindea șaptezeci și opt de mahalale.^{42 bis)}.

Boierimea cea mare, înmulțită cu tinerele vlăstare și prin nu-

34) Astăzi cartierul Gramont, de dincolo de biserica Sf. Niculae-Vlădica de pe strada 11 Iunie, până sub dealul pe care stau acum Seminarul Central și fabricile Bragadiru.

35) Denumirea aceasta de „poduri” dată căilor Mogoșoaiei sau Victoriei, Rahovei, Moșilor și Șerban-Vodă câte duceau pe-atunci afară din oraș, venea din faptul că acestea având circulație mai mare de vehicule erau așternute cu grinzi de șleau sau de stejar, ca să ferească de noroaie și de gropi.

36) Azi „Antim” și „Sfinții Apostoli”.

37) Trăsurică sau trăsură

38) Ȧigani argați ai curților boierești, încă nedesrobiți.

39) Facle de lemn de brad înmuiate în rășină sau în păcură cu cari se lumina drumul.

40) Paznici de noapte, plătiți de Stăpânire.

41) Când lumea mai aleasă a orașului părăsea orașul pornind, care cum putea, spre Brașov, spre Moldova sau pela moșii și prin pădurile vecine de teama jafurilor la cari se dedau oștile turcești

42) Epidemiile de ciumă și de holeră ce-au bătuit de-atâtea-ori populația Bucureștilor și cari împreună cu marile incendii ce-l au pustiit de nenumărate ori au împiedecat atâtea vreme dezvoltarea așezărilor acestui oraș.

42 bis). In locul celor 16 mahalale din împărțirea administrativă inaugurată de Alexandru Vodă Ipsilant, la 1775, când a fost făcută pentru prima oară și împărțirea pe culori a orașului.

meroasele încuscări de până atunci, se rânduise mai toată de-a lungul Podului Mogoșoaiei împingând capătul acestuia până la biserica Isvorului Tămăduirei, unde Nicolae-Vodă Mavrogheni, cel mai de pomină Hospodar fanariot, făcuse să i se clădească un frumos chioșc în care zilnic venea să și bea cafeaua și ciubucul de după amiază, — chioșc care a fost cunoscut sub numele de Palatul de agrement.

Dealtfel întinderea cam în aceeași măsură a orașului se făcuse și pe celelalte locuri, unde capetele drumurilor fusese de-asemeni împinse: cel al Podului Târgului de-afară, dela biserica Sfintilor, la Olari și de-acolo în gura Oborului — cel al Podului Beilicului, dela biserica Sfintei Ecaterina, la biserica Slobozia (din strada Trofeielor) — cel al Podului Calicilor, dela Schitu Maicilor, la biserica Mărgineanului dela răspântia de sus sus a Antimului — iar cel al Podului de pământ, dela Livedea Gospodului și biserica Sf. Constantin, la capătul din spre Gârlă al uliței Farmazonului.

Odată cu întinderea, orașul dobândi și unele îmbunătățiri de ordin edilitar, precum: Hașnele (puțuri absorbante) în câteva puncte ale lui și șanțuri deschise dar căptușite cu bârne de șleau. pentru scurgerea apelor zăpezei și ploilor, fânare cu lămpi de ulei din loc în loc de-a lungul ulițelor, străji de noapte plătite de Primărie, pela răspântii, și alte rândueli gospodărești.

Academia Română posedă un manuscris (Nr. 1632) din care se deslușește aproape întreaga împărțire a Bucureștilor prin anul 1840⁴³). Acel document este o listă în care sunt înșiruite „stațiile de pază ale străjuirii de noapte în fiștecare comisie⁴⁴) a orașului București”. Din arătările listei aceleia putem să lămurim cuprinsurile mai tuturor mahalalelor din acea vreme, cu numele lor de-atunci, din cari puține se mai păstrează azi doar prin condițiile bisericilor, ale Poliției sau ale birourilor de percepere a dărilor.

În interesul orientării, foarte necesară pentru cunoașterea precisă a schimbărilor de mai apoi, dăm aci cuvenitele explicații trase din acea listă, deslușind locurile și denumirile ce ea cuprinde, și împărțirea mahalalelor pe culori.

43) Vezi broșura d-lui profesor Gh. Potra, cu titlul „Bucureștii de-altă-dată”.

44) Denumire prescurtată de poporul mahalalelor, spre a înlocui pe aceia de Comisariat de poliție.

În „culoarea de roșu” (cea din miezul orașului) : *mahalaua Scaunelor*, dela biserica Caimata din Potcovari (la Spatele spităului Colței) în sus, până la văduva Tudora Oleangioaica din Popa Pătru, margine de mahala unde se adunase uleierii (cari vindeau untdelemenul în garnițe) cum și o seamă de „scaune” pentru vânzarea cărnei și a peștelui — toate mărfuri ce veneau deadreptul din Obor, pe Podul Târgului de-afară (azi calea Moșilor) ;

Coltea, mahalaua mai mult de îmbulzeală decât de întinde-re, ce ținea dela ulița Turnului până în Scaune și dela podul lui Ceamur ⁴⁵⁾ până prin blănarii de lângă Sf. Gheorghe-Nou ;

Sf. Gheorghe-Nou dela piața de azi cu același nume până în Târgul Cucului din stânga bisericii și în jos prin Rogojinari până la Groșii-Cojocari dela gura Pieței Sfântului Anton unde era și vechea Pescărie-mare ;

Sf. Gheorghe-Vechiu dela ulița Rahtivanului sau strada Decebal de azi, prin Boiangii de lângă Bărăție și Gabroveni până în mahalaua Sf. Niculae-Șelari, cuprinzând și Hanul cu Tei și biserica lui Ghiorma-Banul din spatele clădirei Creditului Rural ;

Stelea în jurul bisericii cu același nume de între calea Moșilor și calea Călărașilor, iar în sus până la casa vicontelui de Gramont ⁴⁶⁾ de lângă fostul „foișor de foc” ars odată cu „casa mică” ce fusese multă vreme palat al Ghiculeștilor, și în jos până în Cavafii ⁴⁷⁾ din gura Pieței ;

Sf. Ion-Nou, în jurul bisericii și cuprinzând locurile de până în soseaua Vergului (calea Călărașilor), la răspântia Ulicioarelor din care unele treceau și în mahalaua Popescului din spre Jignița ;

Curtea Veche, în jurul bisericii Sf. Anton și înlăuntrul locului dintre Cavafii vechi, strada Covacilor și piața Zarzavagiilor, azi a Florilor ;

Sf. Niculae-Șelari, dealungul străzei Șelarilor până în strada Smîrdanului de azi, în partea de sus până în mahalaua Sf.

45) Un podeț peste apa Bucureștioarei ce venea dela Icoană prin Bațiște și care pod se afla cam pe locul răspântiei din spatele fostei Primării.

46) Vicontele Louis de Gramont era la 1834 colonel în Oastea românească și a fost pe rând aghiotant al lui Alexandru-Vodă Ghica, al lui Gheorghe Bibescu-Vodă și al lui Vodă Barbu Știrbey care l-a făcut Mare Logofăt.

47) Negustori de căciuli și pălării, de cojoace și de opinci.

Gheorghe-Vechiu și în jos pe lângă Baia din Lipscani la poarta mare a Curței ;

Șerban-Vodă, care cuprindea Hanul lui Șerban-Vodă ce era pe locul Palatului Poștei, Hanul Zlătarilor și locurile din preajma mănăstirii Stavropoleos ;

Sf. Dumitru alături de biserica din dosul Poștei cu locurile de până în str. Smârdan (ulița Nemțească) cu casele Brâncovenști depe străduța ce coboară și azi spre Piața Senatului și cu Ulița Franceză (azi strada Carol) ; și

Biserica Doamnei, mahala ce cuprindea locurile dintre străzile Lipscanilor, Smârdan și Academiei de azi, și cele din jos până la Fiera Brezoianu împreună cu Orfelinatul ce se afla în fostul Han al lui Filaret Mitropolitul (azi Theatrul Național).

„În „culoarea de albastru” erau :

Mahalaua Popescului — un Popescu despre care, cu toată faima lui de atunci, noi nu știm nimic — dar care mahala era cunoscută prin locuințele de-acolo ale bancherilor Aron Levy și Halfon Zaraf-Bașa, întinderea ei fiind cuprinsă între mahalalele Sf. Niculae și Jignița (pe lângă Morga de astăzi) ;

Foișor, era cea din prelungirea acesteia spre miază-zi până pe la Apele Minerale (azi uzinele lui Lemaître) ;

Dobroteasa dincolo de calea Văcăreștilor, din dreptul bisericii până în spre strada Nerva Traian, către marginea orașului ;

Sârbii dela capătul călei Dudești până spre biserica Troiței (Sf. Treime) ;

Doamna Bălașa cuprinzând așezămintele Brâncovenști și împrejurimile lor ce țineau dela biserița Sf. Spiridon din str. Apolodor și până la Mitropolie ;

Vlădica, în porțiunea de oraș dela biserica Sf. Nicolae-Vlădica din Prund cuprinzând în sus și Țigănia din Broscărie până spre Filaret, afară din oraș ;

Sf. Ecaterina dela biserica Sf. Ecaterina de sub Mitropolie până'n spre Radu-Vodă ;

Slobozia sau locurile dela biserica zisă Slobozia (din str. Trofeilor) până pe la biserica Alexe de azi, în barieră ;

Staicul, partea din spatele acestora cu Radu-Vodă până în Cărmidari și Tabaci ;

Broștenii sau mahalaua Tabacilor și a parlagiilor Abatorului, până afară din oraș și până în malul Gârlei ;

Apostul, de cealaltă parte a Gârlei, cu Apele Minerale, până afară ;

Cărămidarii între aceste din urmă două mahalale, la marginea de-acolo a orașului ;

Bărbătescu, dela biserica Antim la casele lui Costache Moraitu, între Doamna Bălașa și Mihai-Vodă ;

Radu-Vodă, locurile ce și azi cad în acea suburbie, între Lănărie și mahalalele Slobozia și Sf. Ecaterina.

În „culoarea de galben” erau cuprinse mahalalele :

Biserica Ienei, a cărei întindere era dela podul lui Ceamur din dreapta caselor familiei Hagi-Moseu (fostul local al Primăriei) peste locurile lui Simion Romanov azi ocupate de palatul Universității și de stradă, cum și peste cele ale Enei Bărcăneasca (ctitor bisericei) de pe terenul Școalei de Arhitectură, apoi triunghiul locurilor lui Mazar Pașa și ale Corneștilor (fostul Carlton) adică cele cuprinse azi între strada Regală, bulevardul Ion C. Brătianu și str. Biserica Enei ;

Bățiștea al cărui nume era rămas din vremea când femeile acestei mahalale băteau pânza, țesută la războaiele casnice, în apa Bucureștioarei ce isvora din lacul Icoanei și trecea prin mahalaua aceasta îndreptându-se spre Dâmbovița, în care se vărsa la locul zis „la Rotile” cam unde sunt azi fântânile jucătoare din Piața Națiunii. Această mahala se întindea dela Pitar-Moșu pe str. Clementei până la Dumitru Luminăraru dela podul Bucureștioarei (acolo unde sunt casele Fortunatu, colț cu strada Gogu Cantacuzino de azi) și de-acolo până spre locul Pieței Rosetti, la marginea mahalalei zisă Oțetari.

Oțetarii, poreclită astfel fiindcă acolo se prăsiseră peste tot copacii cu acelaș nume. Această mahala împresura biserica ce se cunoaște sub acelaș nume ;

Popa-Rusu, cuprinzând locurile dintre Oțetari și ulița Armenească ;

Caimata ⁴⁸⁾ cu biserica ei, azi dărămată, ce se află pe locul caselor școalei primare ce poartă o piatră indicatoare a fostului altar (pe bulevardul Regele Carol I, mai sus ceva de piața Rosetti) și care cuprindea locurile dintre cele două mahalale pre-

48) Cuvânt grecesc ce înseamnă: „copilăria”. Este probabil că acolo a copilărit ctitorul bisericei.

cedente și aceia a Scaunelor, întinzându-se spre miază-zi până la curtea Bisericei cu Sfinți, sau a „Sibylelor”⁴⁹⁾ iar spre răsărit dealungul călei Moșilor până la cârciuma Fărimitoăiei (azi răspântia cu bulevardul) — cârciuma trecută apoi lui Gheorghe Băcanu sub care a rămas de pomină și cunoscută sub porecla „la trei ochi sub plapumă” fiindcă femeia acestuia era chioară de un ochiu;

Armeneasca în jurul bisericii Armenilor, între mahalalele Popa-Rusu, Popa-Pătru, Caimata și Popa-Chițu și care ajungea până spre Silivestru, cam la locul unde era haznaua apelor de colo și unde se adunase pastramagii Oborului;

Popa-Pătru, dela „Cârciuma Galbenă” din locul colțului cu calea Moșilor, la Simigerie, pe la casa Văduvei Tudora Oleangioaica (scuarul din str. Aureliu), ocolea locurile de-atunci ale Făinarilor, cu brutăria lui Iane Grecul și se încheia în Franzelari la capătul cărei străzi era dugheana lui Ioniță Cocătoru;

Silivestru care se întindea și spre dreapta călei Moșilor (Podul Târgului de-afară) peste Hanul Pitișteanului la „Căfeneaua cu zece mese” dinspre actualul Foișor de foc; iar în stânga pe lângă Bănică Chiristigiul din spre strada Toamnei, pe la gura Haznalei pastramagiilor, sub mahalaua *Precupeții-Vechi* din jurul bisericei cu același nume; iar de-aici până în barieră, mahalaua *Sfântului Ion* care răzbea până în Oborul cel mare.

Tot mai spre stânga venea apoi mahalaua *Dichii* care învecinându-se cu Sf. Ion până afară din barieră, la groapa Hingherilor din Colentina, se lăsa apoi până în Dogari, la Carabulea unde se ridică azi clădirea Centralei a II-a a Telefoanelor și de-aci spre „Cătunul” din Tunari și pe ulița Madritului (azi str. Polonă) se încheia sus cu șoseaua de margine;

sub Dichiu, se lăsa spre centru mahalaua *Ceușu-David* care cuprindea și locurile din jurul bisericei Popa-Chițu până la „Crucea căzută” din str. Toamnei și se întindea apoi spre stânga până la lacul Icoanei și la Schitul călugărilor dela Muntele Athos (azi *Schitul Darvari*), și mai jos pe strada Armașului până spre maidanul Poștei dela Pitar-Moșu;

mai în jos, venea mahalaua *Popa-Dârvaș* cu locurile bisericei Albe de-alungul Podului Mogoșoaiei până n marginea

49) Nume datorite faptului că este zugrăvită pe afară cu o horă de Sfinți, între cari se văd însă și câțiva înțelepți și filosofi ai lumii antice.

de miază-zi a maidanului Poștei celei Vechi, iar de aci *Boteanu-Bradul* până în mahalaua Bis. Enei;

în sus de Popa-Dârvaș veneau cuprinsurile mahalalei *Amza* ce cuprindea locurile de la Podul Mogoșoaiei la „Papazoaia”, cum și mai sus toate locurile din jurul puțului de lângă Marița Surtuca și Luxandra Boiangioaica (locul Pieți Amza și al clădirilor Primăriei de galben) cum și pe cele ale Arionilor, ale marelui vistier Grigore Grădișteanu, ale clucerului Răducanu Cornescu unde azi se află Legația Franței și casa bătrânului Marghiloman, cum și cel al caselor Petrescului, care a fost cel dintâi secretar al Regelui Carol I;

de aci înainte spre stânga: mahalaua *Sf. Visarion* până în ulița Herăstrăului (calea Dorobanților) răzbind în șoseaua de margine la Iane Brutarul fost cam lângă locul Spitalului de copii;

mahalaua *Precupeții Noi* din șoseaua Herăstrăului până'n Dichiu la ulița Madritului; mahalaua *Popa Cosma* din Visarion spre Podul Mogoșoaiei, dela casele lui Alecu Baruț (Barozzi) din colțul străzii fostă Cosma (iar azi Vittorio Emanuel III) și pânăla cârciuma Smarandei din colțul str. Romană (azi str. Benitto Mussolini), iar peste calea Victoriei, locurile Vornicesei Floreasca și ale Vernescului până în Țigănia Vornicului Filip (moșul Filipeștilor-Vulpache) în Sf. Voevozi;

în sfârșit, de-aci înainte mahalaua *Sf. Vasile* tot înainte pe lângă podul Mogoșoaiei, dela Aga Ion Filipescu-Vulpache, peste locurile din jurul Puțului cu piatră, ale Șerifului și ale Olăneștilor pânăla Dimache din Clopotari, mărginindu-se în șoseaua de-afară: — iar apoi, pe ambele părți ale șoselei Kisselef, pe locurile lui Ion Jianu și ale maidanului țigăniei lui Pațanghel ca și pe cele dela Cișmeaua Mavrogheni cu palatul și biserica Isvorului-Tămăduirei deacolo și cu cele ale spitalului Filantropia până în Băneasa-Herăstrăului — se întindea mahalaua zisă a „*Cișmelei*”.

„Culoarea de Verde” cuprindea, în partea apuseană a orașului, mahalalele ce urmează:

De-a stânga Podului Mogoșoaiei, pornind dela centru, *Cretulescu* în care intra Caraula-mare dela „Carvasara” cu locul Vămei⁵⁰⁾ vechi (între spatele fostei Școale de Războiu și acela

50) Dela aceea Vamă veche luase str. Vămei numele ei, ce a fost numită str. Vienei după vizitarea Bucureștilor de către Dr. Karl Lueger, Primarul Vienei; iar apoi str. Wilson, după războiul mondial.

al palatului ministerului internelor), Palatul lui Vodă cu locurile din jurul bisericilor Sf. Ionică și Stejarul, până la locurile lui Fiera Brezoianu și ale Câmpineanului dinspre grădina Cișmegiului;

Fântâna Boului adică locurile ce se desfășurau dela Cișmigiu peste ecareturile ⁵¹⁾ serdarului Dumitrache Sorescu și peste Puțul cu plop până la Gropile lui Neptun de sub Omul-de-piatră și peste ulița lui Popa-Tatu cu locurile zise dela „Caraghiozoaia”;

Sf-ții Voevozi, mahala mare care atunci se întindea, în afară de locurile din jurul bisericii până în marginea mahalalelor Popa-Cosma și Sf. Vasile, dar și pe cele din jos până la Ghiță Ulieru dela „Omul de piatră” (din str. Sculpturei, azi general Angelescu) și la locurile paharnicului Mitache Coadă pe cari s'a clădit mai târziu Școala Militară (azi localul Ministerului Apărării Naționale), ca și pe cele de sus, dela Gara de Nord și dela via lui Ioniță Cismaru (Vișoara) de sub marginea mahalalei Cișmeaua.

Erau apoi cele ce duceau până în malul gârlei și anume :

Schitul Măgureanului, vecină cu acea a Crețulescului, pe locurile dela Șipotul Isvoarelor Cișmegiului și dela biserica Nemțească (Luterană) pe sub Fântâna Boului până peste biserica dela Cuibul cu Barză;

Podul de Pământ (azi calea Plevnei), numit astfel fiindcă atunci nu era așternut cu piatră) cuprindea locurile din jurul bisericii Sf. Ilie-Gorganul ⁵²⁾, Grădina cu Cai ⁵³⁾ și casele lui Pană Farfurigiul de lângă colțul Bulevardului unde se află azi postul de pompieri;

Livedea-Gospod, în jurul bisericii Sf. Constantin până sub Schitul Măgureanului și până la Hristea Rachierul (dela răspântia de azi a str. Știrbey-Vodă), iar spre Gârlă, tot „Giaferul” (păduricea pe care a început a fi clădită Cetatea Universitară) cum și locul de peste Bulevard dela colțul postului de pompieri, unde atunci era conacul cel vechi al lui Scarlat Russet: și mahalaua *Gorjanului* ce urma dela Livedea-Gospod în sus, cuprinzând locurile casei Elenchii Stătuleanca, zisă și „Proco-

51) Proprietățile cu clădiri.

52) „Gorgan” se chiăma în vechime dealul pe care stă biserica și care, se spune, era mormânt căpeteniilor de oaste a Schiților.

53) V. lămuriri la nomenclatura mahalalelor mai noi.

poaia” și pe ale polcovnicului „*Famazonul*” dela care a rămas și numele străzei Francmasonului — cu toată întinderea Malmaison-ului și a Grant-ului de azi.

Sf. Elefterie dela locurile din Grozăvești (începând la cârciuma dela „*Trei lulele*” în jos până la moara lui Pilciu ce se afla la podul din dreptul bisericei vechi a Sf. Elefterie) și până sub dealul Cotrocenilor;

Spirea cu locurile din jurul bisericei Spirea-Nouă adică de pe Dealul Spirei, cu cârciuma lui Niculae Hangiu (rămasă lui Niță Stere) și cu Hanul lui Burnaz ce se afla cam pe unde e azi școala primară „*Ion Creangă*”, — atunci afară din oraș;

Isvorul, în valea acestui Deal, dela Buluc-Bașa Nenciu (pe locurile fabricii Oppler și mai jos), cu gospodăriile din jurul bisericei Isvorului-Tămăduirei și până la Buluc-Bașa Raicu de sub Cetatea bisericei lui Mihai-Vodă Viteazul;

Mihai-Vodă, dela Gârlă pe sub Dealul Spirei, începând dela strada Isvorului până la biserica Sfinților Apostoli;

Arhimandritul (fostă mahalaua lui Popa Ivașcu) în jurul bisericei Antim Ivireanu până la mahalaua Doamnei Bălașa și, pe lângă casele lui Costache Moraitu, pe sub Arsenal în sus până'n mahalaua Spirei;

iar de-aci spre margine, între Dealul Spirei și Bărbătescu, cuprinzând locurile stolnicelor Tudorița Iacovachina și Petrichioaia, erau mahalaua *Bisericei Albă-Postăvari* în fața căreia a rămas în știrea vechilor localnici că ar fi fost așezat de către Alexandru-Vodă cel Rău(la 1592) butucul pe care a încercat să taie capul Banului Mihai, fiul lui Pătrașcu cel Bun, care a fost apoi marele nostru Voevod Mihai Viteazul.

În sfârșit, în „*Culoarea de Negru*” — ce se desfășura, pe celalt mal al Dâmboviței, între culorile de albastru, galben și roșu, — erau cuprinse mahalalele ce urmează:

Olteni, — dela Dumitru Rachieru din Dudeștii-Troiței, cu locurile pitarului Mihalache Piron de lângă biserica Dobrotesei și peste toate cele din preajma acestei biserici, până la prăvăliile Elenchii Comăneasca (spre Mircea-Vodă);

Udricani, dela Russe Rachierul (podul Șerban-Vodă de azi) peste locurile casei lui Costache Villara și împreună cu cele din

jurul bisericei Bradului până la prăvăliile lui Roșu— din care a rămas până mai eri vestitul „Hanu Roșu” din Căldărari.

Sf. Vineri, cu locurile din preajma bisericei ce are hram la Sf-ta Paraschiva, începând dela casele baronului Sachelarie, (între mahalalele Udricani și Stelea) până în Lucaei și Vergu ;

Lucaci, în spatele mahalalei precedente ținând și pe lângă Udricani până la Dumitrache Găitănarul (cel mai vechiu ceaprazar al urbei) adică până la malul Gârliței dela locul zis „la Rotile”, iar în sus până la biserica lui Lucaei;

Vergu, partea de deasupra mahalalei Stelea în spre Caimata, cu locurile ce țineau de biserica Sf. Mina, până la casele Serdarului Fănuță din Popa-Soare;

Negustori, care începea din Scaune peste locurile dintre biserica cu Sfinți și metohul mănăstirii Cernica, până în Vergu, Popa-Soare și Caimată;

Popa-Soare, din jurul bisericei, până peste locurile clucerului Petrache Orbescu din Sf. Ștefan;

Sf. Ștefan, în jurul bisericei până în mahalaua Ceauș-Radu și până'n Mântuleasa, cuprinzând și locurile livezilor cu poame ale lui Stamate Nicolau Arnăuțeanul;

Ceauș-Radu, în jurul bisericei cu locurile cuprinse azi între Dudești, Labirint și Mircea-Vodă și unde se afla atunci dugheana lui Mihale Telalu (precursoară a Halei Vechiturilor de mai târziu);

Popa-Nan și *Delea-Nouă*, între calea Călărașilor (atunci Șoseaua Vergului) și fosta stradă Labirint, în jurul bisericilor lor, cea din urmă răzbind până în șoseaua ce duce la Cioplea, pe locurile așa zise: „Gura Lupului”;

Delea-veche, cea de pe locurile Orzarilor, până la mahalaua Iancului;

Hagiul, în jurul bisericei Hagiului Manta din strada Traian (în fața Halei) până în spre Mecet (fostul cimitir turcesc) și în jos până la Mântuleasa;

Mântuleasa, mahala ce cuprindea locurile de zestre ale soției Hagiului Manta cum și pe cele din jurul mitohului⁵⁴⁾ mănăstirii Căldurășanilor, ajungând până la dugheana pitarului Ro-

54) Schit pentru găzduirea în oraș a călugărilor veniți cu treburi, de la acea mănăstire.

șianu, ce se găsea cam pe locul rondului dela statuia de azi a lui Pache Protopopescu;

Olarii, vad al meșteșugarilor de acea breaslă și care se întindea dela prăvălia lui Călin Cofetarul, de lângă bis. Olari (pe calea Moșilor), până în scaunele măcelarilor dela biserica cu Sfinți;

Oborul-vechiu, dela biserica cu același nume de lângă Foișorul de foc (în al cărui altar stă adăpostită crucea de piatră ridicată de mahalagii după izbăvirea de molima holerei celei mari) și până spre locurile de-acum ale Gărei de Est;

Iancul, dela cârciuma lui Costache (rămasă apoi neamului lui Niță Berechet), din răspântia străzei Popa Nan cu Bulevardul), până la Șerban Hagiul din Obor, și în sfârșit

mahalaua *Pantelimonului*, dincolo de aceia a Oborului vechiu, dele cârciuma lui Luca din bariera Moșilor până la Ceașul Nițu din poarta Zălhanalei dela Colentina.

Tot ca un fel de mijloc de orientare în cuprinsul de-atunci al orașului, mai era și faima „Gropilor”. Acestea erau scufundăturile locurilor acelor Hasnale de care am pomenit mai sus și care, pierzându-și rostul odată cu canalizarea ascunsă a străzilor, fusese adâncite și lărgite de localnicii care scosese cândva de-acolo nisip și pietriș pentru căsuțele ce își durau prin mahala, iar apoi fusese năpădite de buruieni. Rămase astfel, ele devenise loc de joacă al copiilor și uneori chiar maidane de zăcere a gunoaielor svârlite de prin curțile vecine.

Așa erau: *Gropile lui Neptun*,⁵⁵⁾ cele mai centrale fiind situate în plin oraș, acolo unde este azi Școala Italiană și scuarul ei cu bustul ctitorului Luigi Czavillan, întemeietorul ziarului „Universul” cel dintâi ziar popular al nostru; — *Gropile lui Aristide*, din mahalaua Madritului cuprinsă între străzile Țăranilor (azi str. Aurel Vlaicu) și Polonă la porțiunea din sus de Grădina Icoanei, adică pe locul prins astăzi de Parcul Ioanid; *Gropile lui Pipăilă*⁵⁶⁾ dinspre Colentina și *Gropile lui Uatu* (sau Ouatul) din părțile cartierului numit azi al lui Grant.

55) Nume tras din aceia că la niște săpături de temelii pentru casă a fost găsită acolo în pământ, o statuie de marmură a Zeului Neptun.

56) Un țigan, vestit ca staroste a hingherilor ce adunau câinii fără stăpân de prin oraș, prinzându-i din goană, cu un laț de sârmă pus în vârful unei prăjini

Infățișarea orașului între anii 1866—1906.

TOATE aceste împărțiri și denumiri și-au avut vremea și rostul în timpurile când mahalalele erau temeiul întregului oraș, când administrarea lui era pe mâna Agăi care ținea loc și de Primar și de Prefect, și când lucrările edilitare erau la cheremul sau la voia și nevoia proprietarilor de sute de pogoane de teren și a starostiilor de meșteșugari sau de negustori.

Când însă Bucureștii a fost consacrat Capitală a Țării întregi, adică la vremea începutului acestei povestiri, noua administrație orășenească întocmită de pe normele cele rânduite prin țările mai înaintate, a început a se strădui pentru civilizarea lui, lucrurile au luat cu totul o altă față.

Imboldul pentru aceasta a venit dela însuși Domnitorul Carol I, care, sporind și înfrumusețând palatul său domnesc, s'a îngrijit în același timp și de înfățișarea și de starea igienică a Capitalei. El a stăruit la întocmirea unui buget al orașului, în care, pe lângă fondurile necesare nevoilor administrative curente, trebuiau alocate din bugetul general al Statului sau din împrumuturi contractate, și sumele necesare celor mai urgente lucrări.

Lucrările astfel proiectate nu au fost — e drept — săvârșite toate de azi pe mâine, ca în basme sau ca în vremea din urmă; dar până a ajunge să fie împlinite, toată lumea vedea cum Bucureștii se făcea dela an la an tot mai chipeș și mai dichisit.

Boerimea și lumea mai înstărită și-au clădit gospodării mai arătoase, în curți mai restrânse, puse la linie cu ale vecinilor, cu porțiuni grădinarite în jurul locuinței lor, iar locul „depen-dințelor“, rostit mai spre fundul curței, a fost împănat cu pomi roditori sau cu copaci umbritori și cu tufișuri sau brazde de flori. Prisosul locurilor acelor conace, pe care fusese cocioabele

robilor, cei mai mulți din ei l'au vândut altor oameni înstăriți care și aceștia au clădit pe ele locuințe mai bine construite.

Tigăninea și meșteșugarii desrobiți ai curților boierești, o parte s'au aciuat prin curțile cu locuințe sărace de prin mahalale, iar altă parte — cea mai numeroasă — cu banii ce agonisise în vechea lor stare, au luat, tot dela boieri, în Embatic⁵⁷⁾, bucăți de pământ pentru casă, pe marginea moșiilor ce se învecinau cu orașul și, clădind pe ele căscioare pe măsura nevoilor lor, au determinat întinderea și popularea periferiei de-atunci, care azi face parte din chiar trupul orașului propriu-zis. Mahalale și cartiere din zilele noastre, cum sunt: Tunarii, Dichiul, Precupeții-Vechi, Făinarii, Pantelimonul, Giuleștii și unele dinspre suburbanele din Dealul Belului sunt mai toate ieșite din construcții făcute inițial de acea populație pe locurile embaticare pe cari le-au împodobit cu construcții orășenești.

Astfel, de la un capăt la altul, orașul a început a se împlini. Ulițele, trase la început pe voia celor care construiseră, au început să se aleagă și ele, au fost îndreptate și așternute cu caldărâm de piatră de pe Prahova (necioplită); s'a lăsat pe laturile lor cărări mai înalte pentru umbletul celor ce nu circulau în căruțe, iar la marginile acelor cărări au fost scobite jghiaburi pentru scurgerea apelor ploaiei sau a celor pe care le vărsau gospodinele curților spre a le trimite în șanțurile orașului⁵⁸⁾ care, înainte de începerea lucrărilor de canalizare ascunsă, le colectau și le îndreptau spre Gârlă. Asemeni lucrări edilitare pentru asigurarea sănătății publice — sau salubrității, cum se zicea atunci — au fost însă greu îndeplinite din cauza puținelor venituri ale bugetului comunal; ele au fost totuși cu stăruință urmărite, odată cu sporirea acelor venituri.

57) Embaticul — Emphytheusa din dreptul Elin — era o închiriere de teren pe termen lung (99 de ani), pentru care se plătea o chirie minimă (între 12 și 80—90 lei pe an) dar admitea și o plată globală pentru răscumpărarea pe veci, plată care varia și ea între 3—400 lei. Deși desființat prin prevederile Codului Civil a mai fost câtăva vreme îngăduit prin ratificări ale Corpurilor Legiuitoare și era numit în popor și Besman.

58) Asemeni „șanțuri” fusese trase încă de pe vremea Regulamentului Organic (1830—32) și anume: unul dela capătul Călei Mogoșoaiei (calea Victoriei de azi) prin grădina Vornicului Barbu Știrbey și prin Cișmegiu spre Gorgani și deaci la podul Gârlei dela Mihai-Vodă; altul prin Sf-ții Apostoli și Antim la Podul Calicilor și un al treilea dela Icoană prin Bățiște, Scaune și Bărăție, la podul dela Șerban-Vodă

Între cele dintâi măsuri cu acest scop a fost stăvilirea întinderii neregulată a orașului înlăuntrul șoselelor mărginașe, astăzi șitute sub denumirile de Bonaparte, Ștefan-cel-mare, Mihai-Bravul, Vitanului, Piscului, Pandurilor, Belvedere și Basarabilor; iar la capetele căilor ce ieșeau spre afară din oraș au fost puse străji de zi și noapte pentru cercetarea carelor și oamenilor ce intrau și ieșeau. Posturilor acestea li se zicea „Barriere”, iar străjerilor puși acolo de administrația orașenească, „guarzi comunali”. Rostul acestor din urmă era acela de-a cerceta și supunecele ce se duceau în oraș, la anumite taxe aczise din cari cea mai strașnică era aceia pusă asupra spirtului și băuturilor spirtoase.

Înlăuntrul acelor șosele de încercuire și a barierelor lor rămăsese totuși întinse locuri ce nu erau clădite încă, dar erau locuite de oameni nevoiași, cu adăposturi primitive. Și acelea însă au fost cu vremea împlinite cu case și străzi bune.

În totul deci — măsurat în gând — cuprinsul Bucureștilor de-atunci să tot fi fost cât o treime din întinderea pe care o are Capitala astăzi, lăsând la o parte suburbanele de-acum.

Mahalalele pe care le-am pomenit nu arătau nici la început o înfățișare preau urită întrucât toate curțile, mari sau mici, ea și maidanele nelocuite, erau acoperite cu verdeța buruienilor și a stufurilor de liliaci, bozii și soc, sau a pomilor ce creșteau bogat din suculel pământului și din semințele purtate de vânt.

Aceste „mahalale” însă, deși întinderea orașului fusese atunci stăvilită, s’au înmulțit pe măsură ce locurile virane s’au populat și în aceiaș măsură cu înstărirea localnicilor prin îndeletnicirea lor cu diverse meserii. Din această prefacere, vechile mahalale sau „suburbii” au început a se fărîmița în altele mai puțin întinse, iar unele ca: Apostul, Fântâna Boului, Arhimandritul, Gorjanul, Curtea Veche, Ceauș-David, Cișmeaua, Caimata, Hagiul, Livedea-Gospod, Podul de pământ, Pantelimonul, Staicu, Popa Cosina, Popa Ivașeu și Bărbătescu au trecut din mintea localnicilor, odată cu cei și cu cele ale căror nume le purtau, ori au fost schimbate cu denumiri mai cunoscute timpurilor noi.

Denumirile cele noi au urmat cam aceleași norme, dar pe alocuri s’au mai născocit și altele. Așa au fost unele cu nume luate dela bisericile lor sau dela preoții de seamă ce le-au slujit, cum au fost mahalalele *Antim*, înlocuind „Bărbătescul”, *Sf-ții*

Apostoli pe locurile „Arhimandritului” — *Dobroteasa* din Văcărești și *Troița* din Dudești — *Schitul Maicilor* de sub Arsenal — *Sf. Mina* între Negustori, Popa-Soare și Lucaci, *Icoanei* la biserica Icoanei „făcătoare de minuni” — *Mavrogheni* pe locurile numite la „Cișmea” — *Radu-Vodă* în spatele vechii mănăstiri și a bisericii lui Bucur Ciobanul — *Popa Chițu* între Silivestru și Armeneasca.

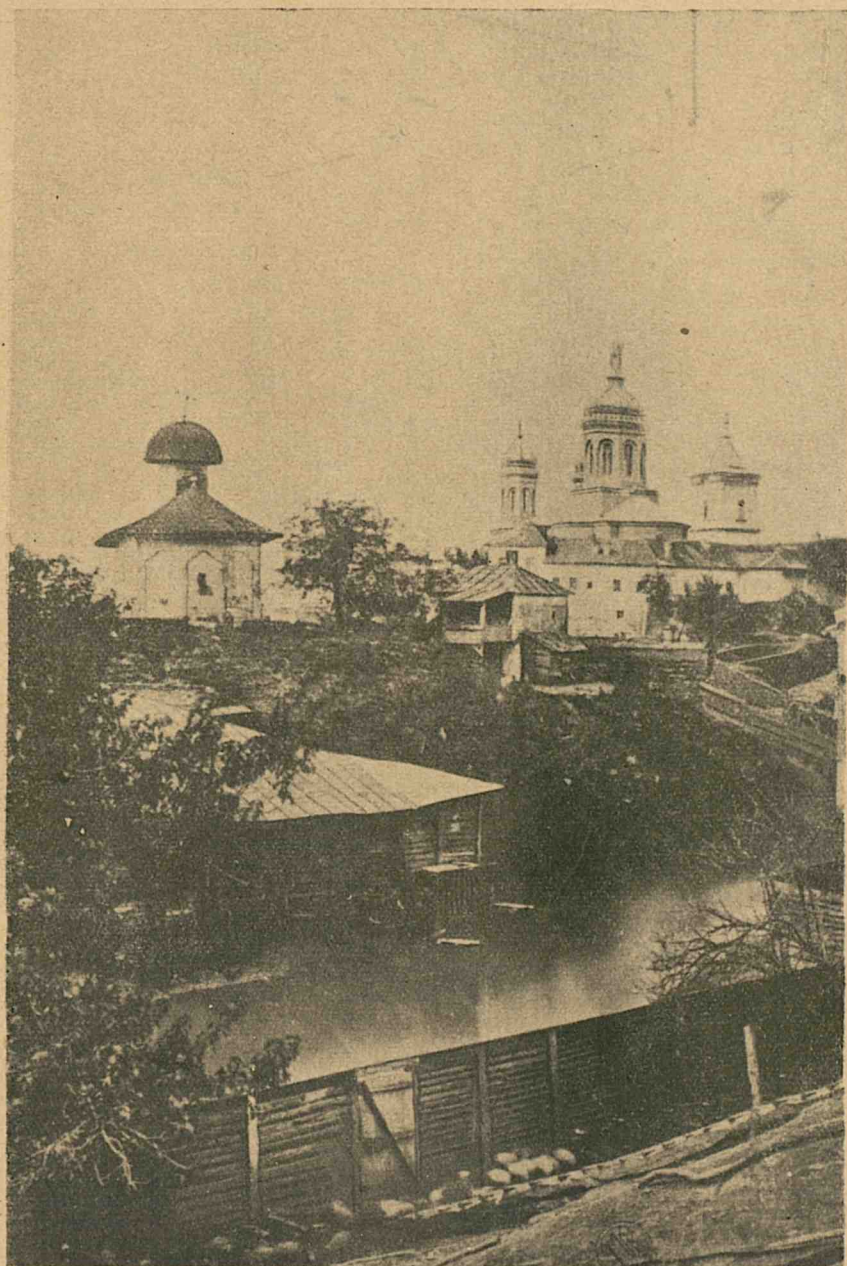
Altele au luat denumiri de pe meseriile localnicilor, precum erau mahalalele: *Abagiilor*⁵⁹⁾ de lângă Cavafii din Piața-Mare—*Blănarii* în „Sfinți” și în spatele bis. Sf. Gheorghe-nou—*Boiangii* și *Găitănari* sub Bărăție — *Birjarii* spre bariera Moșilor unde aveau grajdurile căraușii ce țineau trăsuri de piață pentru oraș; — apoi a *Căldărarilor* ceși aveau prăvăliile pe capătul dinspre Piață al călei Moșilor; a *Covacilor* sau a negustorilor de talpă și de toval, vecină cu aceia a *Gabrovenilor* negustori de acciaș teapă, pripășiți din Gabrova bulgărească; — a *Șelarilor* și a *Șepcarilor*; a *Făinarilor* și a *Franzelarilor* din preajma morilor de la marginea Podului Târgului-de-afară și până spre Popa Rusu; — a *Făurarilor* din coasta bisericii Olteni; — a *Orzarilor* negustori de nutrețuri din bariera Vergului; — a *Potcovarilor* din spatele Colței, rămași acolo de pe vremea Hanurilor din alte vremi; — a *Tabacilor* sau *Tăbăcarilor* dinspre Abator și a *Zlătarilor*⁶⁰⁾ sau a argintarilor ceși aveau prăvăliile în Hanul cu același nume, de pe Podul Mogoșoaiei.

Dintre toate însă, cele mai nostime au fost (și ar fi trebuit mai cu osebire să rămână) acele denumiri de locuri cari au eșit din spiritul glumeț și din năzărilor mahalagiilor-înșiși. Nimirile ca acestea se legau de anumite porecle a unor personaje de seama lor, de fapte petrecute cândva acolo, de diferite semne distinctive ale locului sau de anumite rămășițe de amintiri — toate demne de a fi fost păstrate, ca unele ce aveau să perpetueze rosturi din alte timpuri ale Bucureștilor noștri.

Așa a fost mahalaua lui „*Bate-pește*”, un cârciumar dela capătul de sus al călei Șerban-Vodă, în răspântia de sub cazanele Uzinei de Gaz, și căruia i-se dase porecla asta fiindcă, iarnă-vară, la cârciuma și grădina lui se putea găsi pește viu pe care-l alegea și prindea el-însuși din hârdaie, pe pofta mușteriiilor; —

59) Hăinari ce lucrau cu ștofe groase din lână mai netoarsă, bune pentru pantalonii-creți, **dimii** și mantale.

60) Cuvântul „zlătar” înseamnă în limba slavonă „argintar”

Mănăstirea lui Radu-Vodă și bisericuța lui Bucur Ciobanul, de pe malul Dâmboviței, înainte de adâncirea și canalizarea gârlei.

mahalaua lui „*Falcă-prăjită*“, tot cârciumar și el, având din naștere un obraz acoperit de o pată mare din felul celor mici zise alunițe, și care cârciumar își avea negoțul și casa în *Oțetari*, mahala numită astfel nu pentru că acolo se fabrica sau se vindea oțet, ci pentru că în mai toate curțile și maidanele ei se prăsisse copacii aceia care adună muștele și căroră poporul le zice și azi „oțetari“ pentru mirosul aeru ce răspândește; — a lui *Stan Țăranul*, alt cârciumar cu faimă de lângă răspântia călei Griviței cu strada Buzești: a lui *Pitar-Moșu* și a lui *Manea-Brutaru* cari erau ctitorii bisericilor locului; — a *Tirchileștilor* din „*Dichiu*“ și a *Jarcaleților* din „*Spirea Veche*“, și unii și alții având faima de cei mai strașnici bătăuși pentru vremea alegerilor de deputați sau de consilieri municipali, și erau cei din urmă bucureșteni care se mai purtau „mitocănește“, și pe ei și cu lumea cu care avea de-aface; — cea dela *Cișmeaua Roșie* din fața bisericei Albe, la colțul străzei Fântânei; — cea dela *Salcia Trăzmită* de lângă puțul cu cumpănă de pe locul din răspântia Buzeștilor; — a *Crucei de Piatră* din Dudești; — a *Puțului de Piatră* de lângă biserica Sf. Vasile; a *Puțului cu apă rece* de sub Dealul dela Izvor; — a *Sfinților*, de la podoaba zidurilor bisericei cu acelaș nume din calea Moșilor ⁶¹⁾; — a *Scaunelor* ce înlocuise pe ale măcelăriilor, și pe cari picoteau de somn, până mai ieri, la cafeneaua tatălui lui Grigoraș Dinicu, cei mai meșteri lăutari ai Bucureștilor, în așteptarea chefurilor la cari erau chemați să cânte; — și înșfârșit aceia zisă la *Zece-Mese*, nume rămas dela mesele înșirate pe vremuri în fața Cafenelei Galbene depe Podul Târgului-de-afară (calea Moșilor) unde se aflau în oricare ceas al zilei negustori sau *mișiți* ⁶²⁾ pentru mărfurile Oborului.

În cuprinsul acelor mahalale a conviețuit orășenimea de toată mâna ce alcătuia populația neaoșă bucureșteană, dela Vlădică ⁶³⁾ până la opincă și de atunci până la capătul povestirii acesteia.

61) Printre sfinții zugrăviți pe sub strașina acelei biserici erau însă câteva Sibile și filosofi ai antichității pe cari învățatul Mitropolit Daniil, ctitorul bisericei, îi făcea astfel cunoscuți și bucureștenilor. Între chipurile ce se mai cunoșteau pela 1875 și de pe înscrisurile fiecăroră, Ion Ghica ne spune că erau: filosoful Thales, Hermes Trismegistul, Aristoteles, Platon, stoicul Zenon și sibilele Cumea, Delphea și Persica. Tot el bănuiește că ceilalți erau: Socrate, Anaxagora, Empedocle și Heraclit.

62) Samsari, intermediari la felurite vânzări

63) Cel mai înalt obraz bisericesc al locului — la noi-azi, Înalt Prea Sfântul Mitropolit.

Bucureștii se făcuse între timp un oraș în adevăratul înțeles al cuvântului; nu era însă un oraș în felul cum ar crede cineva gândind la cele de prin țările străine, adică un oraș cu construcțiuni de artă veche și cu viață de civilizare nouă.

O cărticică apărută în 1871 și datorită maiorului D. Papazoglu pentru a servi de Ghid al Bucureștilor de-atunci ⁶⁴⁾ ne spune că orașul „era împărțit în cinci despărțiri numite *culori* și anume: culoarea Galbenă unde locuiește mai toată nobilitatea orașului; Verde, Neagră și Albastră în cari locuiește populația claselor de mijloc; eară culoarea Roșie este centrul capitalei încărcat cu magazinele comercianților”. Din aceiași lucrare, — care se mărginește doar la indicarea mijloacelor de comunicație în oraș, a hotelurilor, a ospătărilor și străzilor sau parcurilor cele mai de seamă — aflăm și că la vremea aceea Bucureștii aveau nouăzeci și două de mahalale cuprinzând 658 de străzi.

Culoarea de Roșu era cuprinsă între străzile Vămei (azi Wilson), Colței până în Batiște, Scaunelor (azi Nicolae Filipescu). Polonă (azi Gogu Cantacuzino), Teilor, Bolintineanu, Sfinților, calea Moșilor, Sf-ta Vineri, calea Văcăreștilor, str. Negru-Vodă (la Morgă), Bibescu-Vodă, Artei, Apolodor, cheiul Gârlei până la podul dela Mihai-Vodă, Domnița Anastasia, Brezoianu, Renașterei și Știrbey-Vodă până la Palatul Domnesc ⁶⁵⁾.

Culoarea de Verde era cuprinsă înlăuntrul limitei celei de Roșu, a lungimei călei Craiovei (Rahovei) deoparte, a călei Victoriei dealtă parte, iar înspre afară se mărginea cu străzile Se-

64) Vezi „Călăusa sau Conducătorul Bucureștiului”. tipărită în 1871 la tipografia C. Petrescu și I. G. Costescu din calea Mogoșoaiei nr. 7, de maiorul D. Papazoglu.

65) In culoarea aceasta erau deci cuprinse, afară de cele limitrofe, și următoarele străzi: Săririndarului, Teatrului (Matei Millo), Zorilor, Sf. Ionică, Câmpineanu, Regală (Aristide Briand), Biserica Enei, strada Nouă (Edgard Quinet), Pensionatului (Vasile Boerescu), porțiunile „Elisabeta” și „Academiei” ale unicului bulevard ce tăia în două această culoare, apoi strada Academiei (Raymond Poincaré), calea Victoriei, str. Belvedere, Doamnei, Vestei (Bursei), Smârdan, Sf. Niculae-Șelari, Lipscani, Basarabilor, Blănariilor, Băcanilor, Pătrașcu-Vodă, Sf. Gheorghe-nou, Mihai-Vodă, Răureanu, Ilfov, Carol I, Brâncoveanu, Sf. Dumitru, Șelarilor, Soarelui, Covacilor, Găbrovenilor, Șepcarilor, Pânzarilor, Bărăției, Decebal, Halelor, Patriei, Lazăr, Sf. Ion-nou, Sticlarilor, Mămularilor, Bazaca, Israelită, Spaniolă, Negru-Vodă și Jignița.

bastian, Pandurilor, linia ferată și Șoseaua Basarab până la Șoseaua Kisselef ⁶⁶).

Culoarea de Galben pornea din marginea celei de roșu, cuprinsă fiind între căile Victoriei și Moșilor și închisă în spre afară de linia șoselelor Bonaparte, și Ștefan cel mare ⁶⁷).

66) Străzile cuprinse în aceste limite erau: a lui Știrbey-Vodă, a Modeli (Pictor Grigorescu), a Fântânei (General Berthelot), a Câmpineanului, a Renașterei, Luterana, a Diaconeselor, a Puțului cu ploi, a Astronomului, Esculap, Neptun (Luigi Cazavillan), Numa Pompiliu, a Soarelui (Theodor Aman), a Banului, a lui Manea Brutarul (general Constantin Budișteanu), a Sculpturei (zisă la început a Omului de piatră, iar azi general Anghelescu), a Căprioarei, a Chimistului (Julia Hașdeu), a Schitului Măgureanu, a lui Popa Tatu, a Buzeștilor (frații Preda și Stroe, mari căpitani de oaste), calea Griviței, strada Semicercului, Osiris, a Sfinților Voevozi, a Emigratului (azi Barbu Catargiu), strada Verde (azi general George Manu), Frumoasă, a Sevastopolului, a Occidentului (Basarabiei), a Berzei (Cobălcescu), a Păunilor, a Ciclopilor, a Progresului, a Sfântului Constantin, a Eroului, a Segmentului, a lui Belizarie, Valeriu, Virgiliu, a lui Antonică, a Ceairului, Alexandru cel bun, a Crepusculului, a Francmasonului, a Cameliei, a Atelierului, a lui Polizu, a Dreptului (Alexandru Cuza-Vodă), a Dulgherilor, a Turcului (Chișinău), a Spitalului (azi Dr. Felix), a lui Tudorache Mitu, Vespasian, a Despinei Doamna, Regulus, Eliseu, a Barierei, calea Plevnei, strada Sf. Elefterie, Rea-Silvia, a Lebedei; iar, peste Gârlă, străzile: Isvorului, Mihai-vodă, Sapienței, Brutus, a Sfinților Apostoli, Orfeu, a Poliției, Iuliu Roșca, Apolodor, a Vânătorului, a Cazărmei, a lui Antim, a lui Lupea, a Justiției, a Schitului Maicilor, a Banului Mihalcea, Pallas, Morfeu (Gheorghe Panu), a Libertății, a Zebrului, a Militarilor, a Miracolelor, Seneca, Scevola, a lui Lăzureanu, a Minotarului, a Ecoului, a Meteorului, a Arionoaiei, a Salvatorului, a Sabinelor, a Acvilei, a Lanțului, a Sirenelor, Epicol, Coriolan și șoseaua Doamnei

67) Având în acel cuprins străzile: Scaunelor (Niculae Filipescu), Bațiște, a Gloriei (Eugen Stătescu), Minervei (Vasile Conta), a Colței, a Boteanului, a Clemenței (C. A. Rosetti), a Școalei, a Crinului (general David Praporgescu), Franklin, Poștei Veche (Nicolae Gulescu), a Episcopiei, a Corăbiei (George Clemenceau), a Pieței Amza, a Primăverei, (Nicolae Bălcescu), a Cătinului (Athena), a Bisericei Amza, a lui Popa Cosma (Vittorio Emanuele III), Romană (Benitto Mussolini) dela calea Victoriei până la calea Moșilor, a Brutarilor (general Badoglio), lui Visarion, a Vișoarei, a Pietății, a Povernei, a Clopotarilor-vechi în prelungirea străzii lui Popa Cosma până la Spitalul de copii, Verde (din Sf. Voevozi până 'n Bulevard, azi general George Manu), a Puțului de piatră (Orlando), a Clopotarilor-noui (Grigore Alexandrescu), a lui Vasile Alecsandri, a Nisiparilor (azi Dr. I. Slătineanu), a Crăciunului, calea Dorobanților (dela biserica Albă până în piața Lahovary, azi str. Alexandru Lahovary și de acolo până în Șoseaua Bonaparte, azi Bulevardul Regele Alexandru al Jugoslavilor), a lui Dionisie Lupu, a lui Pitar-Moșu și strada Dreaptă (azi str.

Culoarea de Negru era cuprinsă, ca și azi, între calea Moșilor și calea Dudești; în jos spre centru până'n culoarea de Roșu; iar în spre afară era închisă de Șoseaua Mihai-Bravul⁶⁸).

Iar *Culoarea de Albastru* cuprindea restul orașului, adică din calea Dudeștilor la calea Rahovei (fostă a Craiovei) și dela marginea Culoarei de Roșu până la marginea din afară, trasă de linia făcută de Șoseaua Mihai-Bravul, de strada Laboratorului

Jules Michelet), a Memoriei pe lângă grădina Icoanei, a lui Columb (Niculae Xenopol), a Armașului (general Eremia Grigorescu), a Precupeților-Noi, a Cortului, a Fetei (prof. Ion Bogdan), a lui Vodă-Caragea, Polonă și până la grădina Icoanei, a Teilor (Vasile Lascăr), a Icoanei (Ioan Lahovary), a Țăranilor (Aurel Vlaicu), a Diane, Italiană, a Prudenței, a Armoniei, a Oțetarilor, a Rotarilor (Ion L. Caragiale), a Ermitului, a Sălciilor (Masaryk), a Sf. Spiridon (Maria Rosetti), a Păcei, a lui Popa Chițu, a Viitorului, a Surorilor (Robert de Flers), a Serei, a Lustrului (astăzi Ion Movilă), a Nordului, a Orientului, a lui Alecu Russo, a lui Despot-Vodă, a lui Ion Ursu, a lui Radu dela Afumați, a Vrajitoarei, a Căruțașilor, Leonida, Saul, Dichiuului, a Mărgăritarelor, a Lacului, a Dogarilor, a Brațului, a Ghiocelilor, a Răspânțiilor, a Ferarilor, a Marginei, a Tunarilor, a Fecioarei, a Laptelui, a Telegrafului, a Caimatei, a Arcului, a Săgeței, a Fortunei, a Speranței, a lui Popa Russu, a Inocenței, Termopyle, Licurg, Armenească, a Spătarului, a Modestiei (Latină), Aureliu, a Martirului, a Dorului, a Franzelarilor, a Cercului, a lui Popa Petre, Solon, a Lipcanului, Rudolf, a Salcânilor, a Venerei, a Olarului, a Sf. Silivestru, a Zidarilor, a Profetului, a Verei, a Toamnei, a Sălcuței, a Suvenirului, a Gemenilor, a Stindardului, a Ocolului, a Răsurilor, a Maidanului, a Coloniei, a Precupeților-vechi, a Birjarilor, a lui Dragoș-Vodă, a Lyrei, a Măcelarilor, a Făinarilor, a Câmpului, a Sf. Ioan din Moși, a Vaporului, a lui Ghica-Vodă și a Viesparilor, zisă mai înainte a Ulrierilor (nume dat de popor celor ce fac crescătorie de albine și erau culegători și vânzători de miere).

68) Străzile din cuprinsul ei erau: calea Călărașilor (Vergului), strada Stelei, a lui Radu Calomfirescu, a Domniței (cu bulevardul de azi împreună), a lui Tudor Vladimirescu, a Sfântului Mina, a Culmei, a Sborului, a Mântulesei, a Negustorilor, a Cernicăi, a lui Paleologu, a lui Romulus, a lui Popa Soare, a Vântului, a Plantelor, a Dimineței, a Furiilor (Ștefan Mihăileanu), a Sf. Ștefan, a Zefirului, a Liniștei, a Stupinei, strada Grațioasă (?), a lui Traian, a Olarilor, a Cuviosului, Zece-Mese, a Iancului, Rumeoară (?), a bisericei Pantelimon, a Puțului, a Străbunilor, a Horei, a Lyrei, a Călușeilor, Albișoară, a Vaselor, a Mașinei de pâine, a Aprodului Purice, a Fluerului, a Austrului, a Timpului, a Vișinilor, a lui Țepeș-Vodă, a lui Popa Nan, a Mărcuței, Rondă (Matei-Voevod), a Cireșului, Delea-Veche, a Hramului, a Gândacilor, a Duzilor, a Frunzei, a Gogoșilor a Mătăsarului, a Orzarilor, Herasca, a Sinagogei, a Corbului, Olteni, Labirint, a Udricanilor, a lui Mircea-Vodă, a Columbilor, a lui Anton Pan, a lui Lucaci, a lui Matei

până la Uzinele lui Lemître și de Cheiul Gârlei, apoi prin strada Lânăriei, strada Cuza-Vodă, Șoseaua Filaret și strada 11 Iunie ⁶⁹).

*

Între străzile Capitalei astfel desenată și ale cărei margini erau însemnate de linia circulară a șoselelor Bonaparte, Mihai-Bravul Ștefan cel mare, Vitanului, a Piscului, a Pandurilor și a Basarabilor, — ca drumuri mai de seamă erau socotite cele șapte căi, numite astfel pentrucă pornind din miezul orașului îl străbăteau ca niște raze și, ieșind dincolo de marginile lui, se legau cu cele mai principale drumuri naționale ale fostei Muntenii. Acele căi erau: Podul Mogoșoaiei, Podul Târgului de-afară, Calea Dudeștilor, Calea Sârbilor ⁷⁰) (mai târziu Calea Văcăreștilor), Podul Beilicului, Podul Calicilor și Podul de Pământ.

La capătul acestor căi au fost așezate cele dintâi „bariere” adică posturi de control și de taxare pentru fondul comunal a tuturor mărfurilor și produselor ce intrau pe-acolo — taxe cunoscute sub numele de „acsiză”. Ghidul maiorului Papazoglu ne

Basarab, strada Cotită, fundătura Făurarilor, a lui Ceauș Radu, a lui Remus, a Gândului, a Vulturilor, a Parfumului, a Fetițelor, str. Gentilă (?), strada Scurtă, a Trifoiului, a Pescarilor, a Epurilor, a Filomelei, a Trinității de lângă bis. Troiței și fundătura Pipăilă, a Locotenentului, a Spoitorilor, calea Raionului, str. Gura Lupului, Turturelelor, a Găitănărilor și Dela Nouă.

69) Iar cuprinsul ei închidea străzile: Bravilor, Rovine, a Sârbilor, a lui Radu-Vodă, a Oltenilor, a lui Cantemir, a Bradului, a Florilor, a Plugului, a Dobrotesei, a Răscrucilor, a Splaiului, a Aurorii, a Cerbului, a Babei-Dochia, strada Virgină (?), a Triumfului, a Crucei de piatră, a lui Nerva-Traian, a Campoducelui, a Goleștilor, a Simionocului, a Micșunelelor, a Smeuratului, strada Obădată (?), a Măcelarilor (celor din Abator, spre deosebire de cea din Negru care era a măcelarilor din Zăhanăua-Colentinei), a Foișorului, a lui Barbă rasă, a Simbolului, a Apelor Minerale, a lui Cuza-Vodă, a Păstorului, a Oițelor, și strada Bucur (câte trele în amintirea lui Bucur Ciobanul a cărui bisericuță stă sub umbra mănăstirii lui Radu-Vodă), a Trofeelor, a lui Leon-Vodă, a Călăreților, a Bardului, a Domniței Florica, a Irodiadei, a Discordiei, a Concordiei, a Cocoșilor, a Poetului (Enăchiță Văcărescu), a Principatelor Unite, a Muzelor, a Sfintei Ecaterina, strada 11 Iunie, a Egalității, a Chindiei, str. Emancipată (?) și strada Mitropolitului Nifon. Mai târziu parcelându-se și mahalaua Broștenilor și devenind cartierul Gramont, s'a tăiat și Bulevardul Regina Maria cu străzile lui laterale (cam prin 1897-98).

70) Numită astfel fiindcă la capătul ei, afară din oraș, se desfășurau grădinile de zarzavaturi ale cultivatorilor care atunci erau toți de origine sârbi.

spune că, în 1871, numărul posturilor de felul acesta se îndoise prin adăugarea altora intermediare și că atunci barierele se găseau în următoarele puncte: la capătul Călei Mogoșoaiei (în Piața Victoriei de-acum), la Mandritu în capătul de sus al străzei Polonă, la „Roata Lumei” din capătul uliței Herăstrăului numită mai târziu calea Dorobanților, la Obor, în capătul străzei Iancului (azi bulevardul Pache), la Vergu lângă biserica Popa-Nan, în Vitan la capătul călei Dudești, la Pisc-ul din mahalaua Foișorului (de sub dealul Văcăreștilor), la Șerban-Vodă lângă biserica Slobozia, la Mărgineanu în capătul de sus al călei Craiovei (azi calea Rahovei), la cârciuma lui Niță Stere din dealul Spirei pe răspântia străzilor Uranus și Cazărmei, la Cotroceni în dreptul podului Gârlei dela cazarma Malmaison, la Belvedere adică la fabrica de tutun din calea Plevnei și la capătul podului Gărei dinspre ulița Târgoviștei (mai târziu numită calea Gri-viței).

Înăuntrul acelor patrusprezece posturi de pază ale bariierelor și în cercul șoselelor prin care erau legate se desfășura întreg cuprinsul Bucureștilor, pe o suprafață de ceva mai puțin de jumătate din aceia pe care o ocupă astăzi. Edilii de-atunci ai Capitalei au avut mult de luptat cu lipsa mijloacelor bănești de care aveau nevoie pentru modernizarea ei. Din aceea pricină orașul nostru rămăsese cam mult în urma celor de prin țările Apusului, cari mai aveau și podoaba vechilor lor clădiri monumentale, în vreme ce ale noastre, oricât de modeste ar fi arătat, ne fusese distruse de cutremure și de marile pârjoluri ce ne bântuise dela o vreme.

Frumușețea Bucureștilor de-atunci sta deci mai mult în bogăția vegetației grădinilor nesfârșite cu cari era învălmântat, iar farmecul lui atrăgător în voia-bună cu care cetățenii lui duceau o viață de tihnă și de belșug.

Piețe și artere largi de comunicație avea prea puține și prea modest împodobite. Ele erau :

Așa-zisul „Bulevard”⁷¹⁾ lung doar cât o bătaie de pușcă tot din acea vreme, și cu puțin mai larg decât celelalte străzi, era

71) În limba franceză „Boulevard”, dela expresiunea germană „Bohlwerck” ce înseamnă trecere așternută cu bârne groase de lemn.

însă înpodobit cu vechia clădire a Universității, construită de pe planurile inginerului Alexandru Orăscu (fost apoi ministru), pe terenul dăruit de Grigore-Vodă Ghica pe la 1840, și cu statuile : lui Mihai-Vodă Viteazul (inaugurată în ziua de 8 Noembrie 1878) și ale celor doi întemeietori ai școlilor românești : ardeleanul Gheorghe Lazăr și târgovișteanul Ion Heliade Rădulescu acestea fiind așezate mai târziu.

Calea Mogoșoaiei — numită după războiul independenței Calea Victoriei — uliță boierească de pe conacurile ce se înșirau pe amândouă părțile drumului, pe care își făcuse intrarea triumfală Oastea ce ne liberase de sub suveranitatea Turcilor. Până la vremea domniei lui Constantin-Vodă Brâncoveanu (1690) i-a fost zis Drumul Brașovului, fiindcă pe el coborau carele cu coviltir aducătoare de mărfuri brașovene și de Lipsca spre Târgul-dinăuntru, de lângă Curtea Domnească cea veche. Voevodul cumpărând însă la acea vreme o moșie de lângă București, zisă Mogoșoaia (pentru că era a văduvei Vornicului Mogoș) a hotărât să-și facă drum mai scurt întracolo și a făcut să fie așternut cu bârne spre a-l feri de praf și de noroiu — de unde apoi denumirea de Podul Mogoșoaiei. Fiind astfel cale domnească, ea fu curând străjuită pe ambele laturi de căminurile veliților boieri ai Scaunului și ajunse ulița cea mai de seamă a orașului. Marginea, care până atunci fusese la Carvasaraua (Vămei) ce se găsea cam peste drum de Palatul Domnesc de mai apoi, fu împinsă până la capătul Șoselei rămasă tot a Brașovului de-acolo înainte. Starea ei de-atunci a rămas cam aceeași până mult târziu, prin vremea când Grigore-Vodă Ghica, gonit de pustiirile focului din Palatul mic de lângă biserica Stelea, își rosti reședința în casele tatălui său Banul Dumitrache Ghica Bătrânul de pe calea Mogoșoaiei; iar urmașul său la domnie (după ocupația rusească), Alexandru Ghica, statornici reședința Domnitorilor în casele boierului Dinicu Golescu de pe fostele locuri ale boierilor Colfești, unde se află și acum Palatul Regal. Cam de pe-atunci însă vlăstarele tinere ale familiilor boierești, sub îndemnul Ghiculeștilor începând a merge pela școlile și prin lumea Parisului, și revenind în țară cu alte apucături și gusturi, puseră să li-se facă așezări în felul celor de pe acolo. Fură astfel construite, an-de-an, mai cu osebite dela ulița Târgoviștei spre Gârlă, numai case la drum și cu două rânduri de încăperi, jos pentru prăvălii iar sus pentru

locuință, având gang⁷²⁾ spre curțile mari cu grădină și cu șoproane și grajduri pentru trăsurile lor luxoase⁷³⁾.

Povestea din trecut a „Bulevardului“ este mult mai recentă. El a luat ființă odată cu clădirea palatului Universității pe toată porțiunea de loc dintre străzile Colței și Poloneză (azi str. Academiei⁷⁴⁾ și prin înădirea drumului din fața acestuia cu cel ce cobora peste calea Mogoșoaiei până la Cișmegiu. Când Domnitorul Carol I a pornit clădirea unui palat domnesc mai larg și mai fălos decât cel în care descinsese la suirea lui pe tronul țării și când a luat reședință provizorie în chiliile monăstirei Cotroceni, Primăria orașului a dispus predungirea bulevardului până la podul Gârlei de lângă biserica Sfântului Elefterie pentruca, împreună cu malul de-acolo al Gârlei și cu șoseaua largă a Cotrocenilor, să rostească un drum mai deosebit înspre Palat.

Vechiul Bulevard și porțiunea călei Victoriei dintre el și grădina Episcopiei aveau trotuarele așternute cu lespezi de piatră albă, în vreme ce trotuarele părții celei nouă a bulevardului au fost cele dintâi așternute cu asfalt, în București. Drumul trăsurilor era pe ambele artere așternut cu piatră cubică de granit. După 1900, între Bulevard și Palatul Regal a fost o vreme când s'a făcut și încercare cu un pavagiu de lemn, dar acela a durat doar câțiva ani și a fost înlocuit tot cu asfalt.

Piețe — larg deschise pe răspântiile mai de-seamă, în felul celor ce fac podoabă și aierisesc marile îngrămădiri ale orașelor din străinătate, — Bucureștii nu avea atunci. Erau însă numite astfel două locuri de pe sus-descriesele artere principale: Piața lui Mihai-Viteazul și Piața Teatrului Național. Cea cunoscută de bucureșteni și azi cu numele de Piața-Mare, până la acoperirea Gârlei de-acolo, a fost totdeauna bălcu; dar Piața, în înțelesul obișnuit azi al cuvântului, n'a fost niciodată.

Cea dintâi din cele două piețe, alcătuită doar din lățimea bulevardului din fața Universității și din scobitura seuarului din jurul statuiilor, era locul obișnuit de adunare a manifestan-

72) Cuvânt german arătând un loc pe unde se merge sau o intrare.

73) Acest fel de trăsurile erau așa-numitele „Victoria” ale industriei vieneze și cari aveau de-așemenea mare căutare la Paris. La București trăsurile acestea au fost mai târziu adoptate și de faimoșii „muscali” cari au adoptat tot atât de grabnic și cauciucurile pe roți.

74) Numele acesta i-a fost dat după ce în Palatul Universității se mutase și Academia, pe lângă Senat și Muzeele ce acaparaseră acel local.

Vederea scuarului statuei lui Mihai-Viteazul, înainte de clădirea block-urilor de-acum.

tilor ce plecau de pe la întrunirile publice cu caracter naționalist-iredentist” iar uneori chiar dela cele cu caracter politic intern și unde uneori, urcați pe soclul statuiei lui Mihai-Viteazul, rosteau discursurile lor înflăcărate. În ziua de 10 Mai a fiecărui an, tot pe piața aceea primea Regele Carol I defilarea trupelor militare, înconjurat de membrii Familiei regale, ai guvernului Țării și ai corpului diplomaților acreditați în țara noastră.

Pe cea de-a doua Piață, a Teatrului Național, frontul birjariilor muscali ⁷⁵⁾ primea în fiecare zi defilarea bucureștenilor plimbăreți care făceau zilnic „promenadă” între Capșa și Palat. Aceasta a doua piață mai avea caracteristic și faptul că, atunci când întrunirile publice erau mai înfierbântate și căutau să meargă să manifesteze la Palat, erau oprite acolo de către cordoanele de jandarmi și de polițiști cu care cetățenii obișnuiau să se înfrunte provocând înghesueți, scandaluri și uneori încăierări cu urmări sângeroase.

Dar adevăratele padoabe ale Bucureștilor — pe lângă întinderea grădinilor particulare dintre pomii căroră scân-teiau la răsăritul și la apusul soarelui coperișurile turlor și clopotnițelor dela cele mai mult de o sută de biserici ale orașului — erau cele câteva Parcuri sau grădini publice cu care Capitala noastră avea de ce se mândri.

Între acestea cel care e și acum fala noastră, — Cișmigiul.

Situat chiar din vremurile îndepărtate tocmai în mijlocul orașului, Cișmigiul era totuși la început doar o parte din pădurea care se întindea atunci, legată de Livedea Gospod-ului, până în malul Gârlei. Despărțită cândva prin tăierea Podului de pământ (calea Plevnei), partea dinspre Gârlă a rămas deosebită cu numele de Giafer, iar cea dinspre oraș cu numele *Cișmedji* — amândouă denumiri turcești (în obiceiul vremii) cari pe românește se tălmăcesc :cea dintâi în înțelesul de dumbravă, iar cea dea doua „șipot de isvoare”, denumire pe care Cișmigiul o legitima prin aceea că mijlocul lui era prins de o băltoacă formată din răsbirea a o mulțime de isvoare țâșnite din vinele de apă subterană ce coborau pe sub dealurile Schitului Măgurean și al Sărindarului. Preschimbarea acelei pădurici în parcul de azi a făcut-o Gheorghe Bibescu-Vodă care a ducând din Austria

75) Locul din fața peronului dela Teatru ,era destinat ca stațiune permanentă și exclusivă a acelor trăsură, cu deosebire curate și luxoase.

pe grădinarul Mayer pentru rostirea pajiştilor de pe laturile Şoselei Kisselei şi fiind mulţumit de lucrul lui, i-a dat în grijă şi înfrumuseţarea Cişmegiului, iar acela punând toată priceperea şi arta lui a făcut din dumbrava aceea mocirloasă ⁷⁶⁾ o grădină din cele mai încântătoare. Opera lui s'a dovedit atât de reuşită încât însuşi eruditul nostru scriitor şi profesor, fost Bey al Samosului şi de mai multe ori ministru al Tărei, om umblat prin toată străinătatea civilizată a vremii, a scris despre ea: nicăieri nu se poate vedea o grădină mai bine desenată... Grupe de arbori, peluse verzi, partere smăltate cu florile cele mai delicate şi mai rare aşezate în buchete armonioase... Ori încotro te întorci, poţi să admiri peisagiuri demne de pene-lul lui Claude Lorain şi al lui Poussin..." De-atunci Cişmegiul a fost mereu înfrumuseţat şi a rămas obişnuitul loc de recreare al multor bucureşteni şi obiect de sinceră admiraţiune al tuturor străinilor ce trec prin capitala noastră ⁷⁷⁾.

Grădina Icoanei — sau micul parc de lângă biserica Icoanei făcătoare de minuni (de pe str. Ion Lahovari). Este de asemeni un crâmpeiu din o altă dumbravă ce se întindea pe vremuri pe acele locuri. Dumbraa aceea a fost şi ea despărţită prin tăierea străzii Polonă, iar partea de dincolo de acea stradă librarul Ioanid a cumpărat-o şi a răsădit-o cu pomi roditori, fiind cunoscută sub numele de Parcul Ioanid. Ca şi Cişmegiul, aceea pădurice era în parte acoperită de un lac adunat din izvoare ce răsbătuseră acolo şi din care lac pornea pârlăiaşul numit Bucureştioara. Unic affluent al Dâmboviţei, acesta se strecura pe lângă curtea Mitropolitului Dionisie Lupu, numită şi Batiştea de pe numele mahalalei de-acolo ⁷⁸⁾, trecea apoi prin locurile mi-

76) Din scrisorile rămase maestrului sculptor Emil Becker dela o rudă a sa, artistul strungar Dietrich cunoscut şi sub numele de Sion Pieptănarul, aflăm că acesta ieşea adesea, în zorii zilei de Duminică, să vâneze raţe sălbătice prin stuful bălţii Cişmegiului şi că deseori a văzut acolo vânând şi pe Bibescu-Vodă.

77) Lucrările de horticultură făcute ulterior de către nu mai puţin merituosul Rebhuhn, ca şi cele de decor sugerate de către Regina Maria, nu au schimbat înfăţişarea deatunci a Parcului decât pe aleia principală, atunci dată circulaţiei celor ce se plimbau acolo. Treptele cascadei de piatră din fundul acelei alei au fost construite cu prilejul organizării Expoziţiei Cooperatorilor, în anul 1886.

78) Denumirea de Batişte a mahalalei şi a bisericii venea din aceea că pe locul de-acolo Bucureştioara începea a curge mai plinuţă şi pe malurile ei se adunau femeile din partea locului să-şi bată şi să înălbească valurile de pânză ţesută de ele la războiul casei fiecăreia.

Piața Teatrului Național. Pe colțul din stânga vechea casă Török, azi blocul „Adriatica”.
Pe colțul din dreapta casa Vanicu, azi blocul Băncei Ilfov,

tohului monăstirei Cernica de lângă biserica cu Sfinți și se îndrepta spre Gârlă, în care se vărsa la locul zis „la Rotile“⁷⁹⁾. După secarea lacului, peticele de pădure rămase pe margini au fost cumpărate: cel din sus de către Ioanid, și cel din jos de către Fortunatu⁸⁰⁾, iar cel din mijloc a rămas cu copacii lui și a fost preschimbat în acea grădină de răspântie pe care o avem și azi.

Grădina Cotrocenilor — zisă și grădina lui Davila — cuprindea marginea orașului din sus de mahalalele Isvorului și Sf. Elefterie, între Dealul Spirei și cel al Ierbăriei (Pirotehnia Armatei), oprindu-se în șoseaua Pandurilor⁸¹⁾, laturile ei fiind strada Isvorului și șoseaua Cotrocenilor. Pe pajistea mijlocului acestui petec de pădure, în dreptul locului pe care mai târziu a fost clădit Azilul întemeiat de Elena, Doamna lui Cuza, la poalele dealului, se afla o frumoasă fântână de marmoră albă construită la dorința Doamnei Maria a lui Constantin-Vodă Brâncoveanu, iar în jurul acelei fântâni împodobită cu o icoană a Precistei, se ținea în fiecare an, de ziua Sf. Mării a mică (8 Septembrie), un bălcu la care o săptămână întreagă venea lume de la mare depărtare dinprejur. Odată cu clădirea Azilului Domnitorul Cuza a dăruit, cu hrisov și pe vecie, partea dinspre Dealul Spirei celei dintâi asociații de tragere la țintă, întemeiată de boierul Dimitrie Racoviță în vremea aceia. După venirea pe tron a Domnitorului Carol, asociația aceia a luat o dezvoltare frumoasă, numărul membrilor ei sporind prin înscrierea celor din colonia germană bucureșteană. Cu banii adunați din cotizarea lor și cu cei luați din chiria marginei dinspre miază-noapte a locului, pe care germanul Wastely sădise o mare florărie, asociația aceia, care a fost cea dintâi adunare sportivă românească, a rostit locul rămas într'un Poligon de tragere, cu standuri, cu ținte fixe și mișcătoare și cu toate cele necesare exercițiilor de

79) E vorba de roțile moarei ce se află pe Gârlă cam în dreptul Morget.

80) Locul acela al Fortunatului a fost de-asemeni preschimbat în li-vede cu pomi roditori. În 1860, partea dinspre grădina Icoanei a fost vândută belgianului Liebrecht, prieten intim al lui Cuza-Vodă care îl făcuse director al Poștelor. Acela și-a făcut pe fața dinspre strada Dionisie frumoasă casă ce, după abdicarea Domnitorului și plecarea proprietarului, a fost cumpărată de boierul Gheorghe Filipescu-Mareșalul care, de curând decedat, a făcut-o danie Eforiei spitalelor civile.

81) Numire dată la retragerea oștilor lui Tudor Vladimirescu de lângă monăstirea Cotrocenilor, în ale cărei chilii își luase reședință Domnul Tudor.

tragere. Cu prilejul acelor concursuri și al aniversărilor întemeierii, se organizau acolo serbări câmpenești în parte costumate și care, de pe obiceiul nemțesc, luau caracterul tradiționalor reuniuni ale Freischütz-ilor din Germania și Austria⁸²).

Partea rămasă în jurul și la poalele zidurilor mănăstirii Cotroceni a servit de parc al familiei Domnitorului Carol până la terminarea lucrărilor de reconstruire a palatului din oraș. În același timp unica fiică a lor, Domnița Marioara, sucombând din cauza unei molipsiri de scarlatină, a fost înmormântată în acel parc, în o capelă funerară ce se vede și azi, iar grădina a fost deschisă celor ce veneau de-i împodobeau mormântul cu flori proaspete⁸³). Cu refacerea chiliilor și cu construirea noului palat ce a servit de reședință Regelui Ferdinand I și Reginei Maria, grădina Cotrocenilor a rămas doar ca parc al acelui palat.

Partea rămasă dincolo de șoseaua Cotrocenilor a fost apoi rostită ca Grădina Botanică a Universității bucureștene și, după închiderea grădinei Palatului, a fost ea deschisă și destinată preumblării cetățenilor și vizitatorilor orașului.

Grădina lui Filaret — cea de sub dealul cu același nume — a fost din vremuri vechi un parc cetățenesc. Incepând de la 1848, el a dobândit și caracter istoric prin aceea că pe câmpia din marginea lui de sus, s'a adunat, la 11 Iunie a acelui an, poporul care a proclamat Revoluția pentru obținerea unei Constituțiuni egalitare — drept care locul a și fost numit Câmpia Libertății. Inconjurată de podgorii și împodobită cu pajști bogate în iarbă și cu bătrâni copaci umbritori, ea aduna pe bucureșteni și familiile lor în zile nelucrătoare și, în preajma fântânei de marmură durată acolo de spătarul Mihai Cantacuzin, aflau prilej de petrecere și de odihnă, la ospățuri întinse pe iarba verde. În anul 1906, pentru rostirea în acel loc a Expozițiunii generale a produselor Tărei noastre, grădina aceea a fost preschimbată în Parcul minunat ce poartă de-atunci numele Regelui Carol I.

Iar fiindcă am prins a spune câte ceva despre acele parcuri, să amintim unele date și asupra vechilor drumuri mari care

82) Germanii numind grădina „Schiessstadt”, bucureștenii au știut-o și ei multă vreme de „Siștad”.

83) Acestui parc bucureștenii îi mai ziceau și Grădina lui Davila de pe numele dat stradei de sub ea.

legau orașul cu tot cuprinsul țării — așa cum făcurăm mai sus cu Podul Mogoșoaiei.

Drumurile acestea erau :

Podul Târgului de-afară, cel ce ducea la Obor și în șoseaua națională spre Moldova. Odată cu oficializarea Târgului Moșilor, el a fost numit Calea Moșilor. Este cel mai vechiu drum al Bucureștilor întrucât pe el s'a făcut din cele mai vechi timpuri legătura cu răsăritul țării, cu porturile vechi ale Chiliei și Brăilei și cu Țara Moldovei. Insemnătatea lui urbană s'a afirmat însă ca drum de legătură între Târgul-dinăuntru, de lângă vechia Curte Domnească, Târgul de mijloc sau Târgul Cucului din mahalaua Sfinților, atunci mahala de margine, și Târgul de-afară.

Podul Beilâcului — al doilea ca vechime — nu era la început decât un drumeag care ducea spre porturile dunărene Rusciuc și Silistra unde erau așezate reședințele Pașilor și Muhafizilor pe care Inalta Poartă otomană îi punea acolo cu oaste, gata de-a năvăli la orice semn de nesupunere al Domnitorilor noștri. Tot pe el plecau și veneau atât alaiurile noilor Domni ce se duceau la Constantinopol să primească cuvenita investitură și veneau cu firmanul de înscăunare, cum și cele ale marilor demnitari ai Sultanului, trimiși cu anumite rosturi la București. Predecesorul lui Constantin-Vodă Brâncoveanu, Șerban-Vodă Cantacuzinul, având o moșie prin părțile acelea, a pus să îndrepte drumul și să-l aștearnă cu grinzi de lemn ca să-i fie cale ușoară spre conacul vecin orașului, iar poporul îi zise de-atunci Podul lui Șerban-Vodă. Un veac după aceea, Hospodarul fanariot Alexandru Ipsilante hotărî construirea la capătul dinspre Gârlă al acelui drum, a unui Han pentru găzduirea Bey-lor ce veneau pe la Curte și a suitariilor lor, iar drumul îl numi Podul Beilâcului. Când însă, Hanul fu dărâmat iar Constantin-Vodă Hangherli inaugură intrarea noilor Domnitori pe Podul Mogoșoaiei drumul acela relua numele de calea lui Șerban-Vodă, pe care îl păstrează și azi.

Podul Calicilor — mai înainte Drumul Craiovei, iar în anii din urmă Calea Rahovei. Pe acelea se scurgea în zorii zilelor, către oraș, toată țigănimia cerșetoare ce-și avea sălașurile în cuprinsul mlăștinos și plin de broaște din spatele bisericei Sf. Ni-

culae-Vlădica, cuprins cunoscut chiar cu numele de „Țigănia“ sau „Broscăria“. Cum cerșetorilor li-se zicea atunci „calici“ adică săraci, lumea bucureșteană a zis drumului acela Podul Calicilor.

Povestea numelui vechiu al acestui drum mai are și alte două versuri care au stârnit cândva polemici cu haz provocate de confundarea lor. Așa bunăoară bucureștenii de pe tot locul care aveau în mare admirație biserica Domniței Bălașa, unde se făceau mai toate nunțile boierești cu arhierei și cu corul ce cânta și la Operă, aflând la podul Gârlei de-acolo o droaie de cerșetorime ce se înșiruia pentru pomana boierească, i-ar fi dat străzei porecla de „Podul Calicilor“; pe de altă parte localnicii îi ziceau și „Podul Caliței“ de pe numele cărciumăresei soție a vestitului Cănuță, podgorean cu vinuri bine și curate pe care le serveau mușteriiilor în niște *cănuțe* sau ulcele de pământ smălțuit.

Liniile acestor patru drumuri se întretăiau tocmai la vechea Curtea Domnească (azi Piața Sf. Anton) unde și atunci era centrul orașului. Între ele, și între liniile celorlalte străzi mai lungi și mai umblate, cum erau: Ulița Târgovitșei (calea Griviței), a Herăstrăului (calea Dorobanților), a Podului de pământ (calea Plevnei), a Vergului (calea Călărașilor)⁸⁴) și a Vitanului (calea Dudești, adică spre satul Dudeștii-Cioplea) — se desfășurau așadar mahalalele orașului.

84) Toate noile denumiri amintind nume ale locurilor unde Oștirea românească cucerise neatârnamarea Țării, sau denumiri ale trupelor viteze cari smulsese oștilor încercate ale Turcilor izbânzile liberatoare.

Clădirile istorice și de folos public.

EDIFICII cu o construcțiune monumentală și de o deosebită artă arhitectonică, Bucureștii nu a avut — drept vorbind — până la clădirea Atheneului Român, decât pe aceia a Teatrului Național.

A avut însă câteva clădiri cu caracter istoric, rămase ca prin minune din pustiirile cutremurilor și focurilor mari de care a fost bătut în ultimele veacuri. Dintre acestea, la vremea urcării în Scaunul Țării a lui Carol I, mai dăinuiau :

Palatul Regal, — fost conac al boierilor Colfești și apoi casă a boierului Dinicu Golescu, cumpărată de Stat pe vremea domniei lui Alexandru Ghica-Vodă (1839) spre a servi de reședință domnească. La acele începuturi, ea nu era alcătuită decât din corpul de clădire ce a fost până în ultimii ani aripa dinspre biserica Crețuleștilor. O nepoată a acelui Domnitor, Alexandru Ghica, a lăsat niște „Amintiri“ publicate mai târziu de Vasile Ion Ghica⁸⁵⁾ și din care, între alte multe informațiuni, aflăm și pe aceia că Palatul de-atunci era împodobit cu mobilier ce aparținea Domnitorului Ghica și care, la moartea lui, a fost împărțit între moștenitori. Tot ea ne spune că pereții erau acoperiți cu „gobelin”-uri ce înfățișau o vizită a unei ambasade Siameze la Versailles prin secolul al VII-lea și că acestea au fost apoi cumpărate de Regele Carol I și readuse în Palatul actual, unde se aflau încă în ultimul timp. Alexandru Ioan Cuza, primul Domn

85) Vezi lucrarea d-lui Constantin Gane — „Trecute vieți de Doamne și Domnițe”, vol. III.

al Principatelor Române unite, a avut și el reședința în acel conac modest de pe vremuri. La suirea pe tron a lui Carol I-ul, acesta a dispus însă reclădirea și mărirea acelei aripe așa cum era la vremea povestirii noastre. Tot el a adăugat apoi vechii clădiri, mai întâi partea cea mare din mijloc în care erau Sala Tronului și Sălile festivităților, apoi aripa din dreapta, destinată corpului de gardă și care a fost construită pe locul casei Banului Constantin Cantacuzinul, fost și Caimacam al Munteniei, în 1848. An de an Regele Carol I a dobândit apoi pentru curtea și parcul palatului său și alte proprietăți ce-l înconjurau precum: cele ale baș-boerului Iordache Filipescu unde au fost și birourile administrației domneilor Coroanei, cele din laturile bisericii Stejarului și toate cele din strada Câmpineanului, numită astfel pentru că una din ele era proprietatea aceluia boer.

Palatul lui Vodă-Șuțu — construit în timpul celei de-a doua domnie, în fața așezămintelor Cantacuzinești dela Colțea și a Turnului cu acelaș nume. Acest palat dăinuiește încă, ocupat fiind acum de birourile Băncei Crisovelsoni. Pe vremea aceea el era locuit de urmașii fostului Domn fanariot, iar grădina și curtea lui se întindea pe tot locul din spatele statuiilor până în ulița Poloneză, cunoscută apoi sub numele de strada Academiei. Chiar în spatele statuiei Voevodului Mihai-Viteazul se aflau atunci geamlăcurile de flori (Sera) ale grădinei palatului acesta. Grădina ce era foarte bine îngrijită și populată cu păuni, fazani, pelicani, cocori, berze, cocostârci și alte păsări mari domestice, cari ciuguleau pe pajistile de iarbă în deplină libertate. Între cele două porți ale grilajului de fier din fața palatului — porți împodobite cu câte un soare aurit și cari se văd și astăzi — era și un basin cu joc de apă în care sburdau lebede, lișițe și rațe sălbatice, în vreme ce ambele intrări erau străjuite, zi și noapte, de doi arnăuți. Aceștia purtau costumele lor pitorești: fustanele albe de pânză și mintene lucrate bogat în găetane de fir de aur curat, fesuri moi îndoite pe stânga și de vârful căroră atârna câte un ciucure mare de aur; erau încălțați cu cipici de piele roșie cu vârfurile lung arcuite în sus și împodobiți cu pământuri tot de fir de aur; iar în brâul de mătase roșie sau verde aveau înfipite câte un iatagan și un pistol încrucișati, amândouă armele având mânerele de abanos încrustat cu aur și argint și

Palatul Regal în anii când aripa corpului de gardă nu era clădită.

bătute cu ghiuluri colorate imitând pietre nestimate. Fastul acesta al curții lui Vodă-Șuțu stârnea curiozitatea și uimirea bucureștenilor și constituia un punct de atracție al orașului.

În josul călei Victoriei, la capătul ei dinspre Gârlă, pe locul unde au fost puse temeliiile unei clădiri destinate adunării Senatului, se afla atunci „Palatul cel mic” al Brâncoveanului. Curtea și grădina acestuia cuprindea tot locul dintre Cheiul Dâmboviței, calea Rahovei și străzile G. Danielopol, Apolodor și Sf-ții Apostoli, el fiind așezat cu fața spre bisericuța ce a fost restaurată acum. Fostă reședință vremelnică și a lui Constantin Brâncoveanu, după focul care distrusese Curtea lui cea mare din piața Bibescu-Vodă (azi Piața Națiunei), acest palat, rămas în avutul Marelui Ban Grigore Brâncoveanu, ultimul urmaș al Basarabilor Brâncoveni⁸⁶⁾, a fost trecut de acesta în zestrea fiicei sale adoptivă Joița (născută Mavrocordat), nepoată de soră a Saftei, soția Marelui Ban Grigore. La căsătoria Joiței cu Gheorghe Bibescu, „Palatul cel mic” a revenit acestuia și i-a servit ca reședință chiar după alegerea lui ca Domn al Munteniei. Bătrânii noștri își mai amintesc de acea nefericită Doamnă Joița a lui Vodă-Bibescu, înbolnăvită la câțiva ani după căsătoria sa și cu mințile rătăcite, care umbla ziua întreagă prin grădina palatului investmântată în alb și culegând flori din brazde sau din mâinile vreunor trecători ce își făceau înadins drum pe-acolo. Dela Domnitorul Bibescu, palatul acela a trecut apoi în stăpânirea lui Gheorghe Bibescu-fiul. Acesta era un foarte destoinic mânduitor de arme și a trăit mai mult în Franța. A luat parte, ca ofițer al Franței, la războaiele pentru liniștirea Algeriei de revoltele stârnite de viteazul emir arab Abd-el-Kader și a luptat cu multă bravură sub ordinele Ducelui d'Aumale. Insurat în Franța cu Valentina principesă de Caraman-Chimay, el a avut din această căstăorie pe George-Valentin Bibescu, mort de curând, căruia a rămas moștenire și „Palatul cel mic” al Brâncoveanului.

86) Sireaua familiei acestuia era următoarea: După măcelărirea, la Constantinopol, a urmașilor lui Constantin-Vodă Brâncoveanu, soarta a voit să rămână în viață doar copilașul fiului cel mai mare, pe nume tot Constantin, care s'a căsătorit apoi cu Maria Coslogeanu și a avut doi copii: pe Nicolae mort fără urmași și pe Manoil insurat cu Zoe Sturdza. Aceștia din urmă au fost părinții lui Grigore, devenit Mare-Ban și mort în 1832. (Vezi „Trecute vieți de Doamne și Domnițe”, vol. III, de Constantin N. Gane).

venilor.⁸⁷⁾ Vândut mai târziu Statului — terenul dinspre calea Rahovei a servit ridicărei pe el a Palatului Justiției de-acum, iar restul împreună cu vechea clădire a fost dat ca local Institutului antirabic, la întemeierea lui de către profesorul Victor Babeș; apoi a fost dăruit pentru a ridica acolo un palat al Senatului, lăsat însă din temelii în părăsire, din cauza războiului cel mare din 1916. Acum pe locul și pe temelile acelea este construit, în mod provizoriu, un pavilion pentru expoziții.

Intre clădirile vechi ale orașului se mai aflau la vremea povestirii noastre :

Vechiul palat al Banului Dumitrache Ghica, cunoscut sub numele de Banul Bătrânul și care a fost una din crăcile principale ale arborelui genealogic al familiei Ghiculeștilor de mai apoi⁸⁸⁾. Palatul acesta, unul din cele mai vechi cuprinsuri de clădiri ale Bucureștilor, se întindea spre fund pe tot locul dintre Academia de Arhitectură și Bulevard ; iar cu fața dinspre Podul Măgoșoaii dela casa Slătineanului (Capșa) până la pasagiul Victoria. Din tot palatul acela a rămas doar corpul principal în care se afla până mai deunăzi sediul Clubului Tinerimei, iar din acela s'a mai păstrat doar peronul dela intrare și sala de jos așa cum au fost, iar pe pereții scării ce duce sus în saloanele

87) Boeria Bibesților se urcă spre sfârșitul veacului al XVII-lea când trăia în părțile Craiovei Căpitanul Mihai, dregător de hotare ce era fiul lui Tudor Bibescu iar acesta coborât din îndepărtatul străbun, moșneanul Bibu dela Gorj (v. N. Iorga: „Viața și Domnia lui Barbu D. Știrbey”). Fiul acelui Mihai Căpitanul, Dumitru Bibescu a fost Ban al Craiovei pe la 1804 și a scăpat Craiova de pârjol și de jafurile răsvrătitului Pazvantoglu, pașă al Vidinului, predându-se el și ai lui ca ostateci acestuia și jertfind întru aceasta avutul lui. În acea vreme de zălogire la Vidin el a avut pe cei doi fii ai lui: Gheorghe și Barbu-Dumitru cari au domnit amândoi în Muntenia, cel din urmă sub numele de adopțiune al familiei Știrbey. (v. C. Gane — op. cit. vol. III).

88) Marele Ban Dumitrache Ghica era fratele lui Grigore Alexandru Ghica fost Domn al Moldovei, decapitat de Turci în anul 1777 la Iași; iar amândoi aceștia erau feciori ai vestitului Ghica, Dragoman al Sublimet-Porti, decapitat și el la Constantinopol, în 1751. Obârșia lor pornea dela Gheorghe Vodă Ghica, de origină albanez și care, cel dintâi, a domnit în Muntenia dela Decembrie 1659 la Septembrie 1660. Fiul acestuia, Grigorașcu Ghica, i-a urmat în domnie până la 1665, revenind apoi după Radu Leon și Antonie Vodă din Popești, adică dela 1672 la 1674; iar un alt fiu al lui, Gheorghe II, a domnit în Moldova cam în același timp cu tatăl său. (Idem — ibidem).

Palatul lui Vodă-Șuțu de pe strada Colței, azi bulevardul Brâncoveanului.

casei stau încă o seamă de decorațiuni murale ale pictorului italian Giacometti, făcute după restaurarea poruncită de Grigore-Vodă Ghica al IV-lea în 1822⁸⁹⁾ când el a luat acolo reședință. Înaintea lui, palatul acela mai fusese locuit de Ion-Vodă Caragea pela 1812 și de Alexandru-Vodă Șuțu până la moartea lui 1821⁹⁰⁾. Urmașii Ghiculeștilor au vândut apoi acel palat cu tot cuprinsul lui unuia pe nume Mircuș, care pe locul din partea stângă a construit Hanul preschimbat acum în Pasagiul Victoria, o altă clădire alăturată lui Grigore Eliad Carciumărescu, iar restul lui Emanoil Lahovary. Acesta a închiriat corpul principal Clubului Tinerimei, anexa lui din mijloc unei „pensiuni-garni” care mai apoi ajunsese cu totul altceva, și corpul cel mic dinspre str. Academiei, tipografiei lui Dor. P. Cucu. Mai târziu acestea din urmă au fost dărâmate și în locul lor s'a ridicat Teatrul Comoedia de astăzi.

Tot pe calea Victoriei în sus, la colțul cu strada Banului⁹¹⁾ era, ca și acum, Palatul lui Știrbey — casă frumoasă și impunătoare chiar pentru Bucureștii de azi. Această clădire ridicată pe vremi de neamul Știrbey-lor, a servit de reședință Marelui Logofăt Barbu, frate cu Gheorghe Bibescu-Vodă dar adoptat de Știrbey și care a fost Domn al Munteniei dela 1849 până la ocupațiunea rusească (1853) și, după retragerea acesteia, până la 1856. În acest palat Bibescu-Vodă a dat un mare bal spre cinstirea Prințului Albert al Prusiei, fratele regelui Friederich-Wilhelm, cu prilejul vizitei ce acesta a făcut în vara anului 1843 în țara noastră⁹²⁾.

Alături de acest palat, peste ulița Târgoviștei (azi calea Griviței), era și atunci clădirea ce a fost apoi ocupată de ministerul finanțelor. Amintirea ei aci își are rostul prin aceea că, construită fiind de bogatul boier Faca, tatăl lui Costake Faca, autorul piesei de

89) De fapt Grigore-Vodă acesta era al optulea din neamul Ghiculeștilor, care domnea în Țările Românești; căci această familie a dat în total unsprezece Domnitori în două sute de ani, ultimul fiind Alexandru, cel care a fost și Caimacam la 1856—1858.

90) Parada îngropăciunei acestuia o găsim minunat de precis descrisă într-o carte cu acest titlu, datorită d-lui George Florescu.

91) Nume dat în amintirea Banului Dumitrache Ghica ce avea și aci o casă în colțul cu str. general Budișteanu, și care, locuită fiind de un strănepot al lui, Alexandru Scarlat Ghica, a ars în timpul ocupației germane din 1916—1917.

92) Vezi: Constantin Gane, op. citat.

teatru „Franțuzitele”, și vândută de copiii lui unui grec cunoscut sub numele de Romanitos, — a fost folosită de Grigore-Vodă Ghica, în seara Anului-Nou 1827, pentru un Bal al Curței ⁹³⁾.

„Palatul de agrement” al lui Nicolae-Vodă Mavrogheni, de lângă biserica Mavrogheni din șoseaua Kisselef, în care era instalată „Tarapanaua” (Monetăria Statului) și în locul căruia se ridică acum clădirea Muzeului Etnografic.

Palatul lui Grigore-Vodă Ghica, — din Teiul-Colentinei, construit pe acea moșie a lui, mărginașă Bucureștilor, și unde prima lui soție Maria, fiica lui Constantin Hangerli-Vodă, a locuit până în 1861 când avea vârsta de 92 de ani, îngropată fiind ca și soțul și copiii săi, lângă biserica de-acelo unde mormintele lor se văd și astăzi. Și acest palat, construit foarte frumos, a fost împodobit de Giacometti cu picturi. El a fost dat cândva pentru adăpostirea unui orfelinat combinat cu o școală de surdo-muți, de către urmașii epitropi ai diatei Domnitorului, iar acum în urmă este ocupat de o școală pentru orfane de război.

Palatul din chiliile mănăstirii Cotrocenilor, unde și-a avut Domnitorul Tudor Vladimirescu cartierul general, când a venit asupra Bucureștilor pentru a goni pe grecii ce împănase țara sub domnia fanarioți și sub răscoala „Eteriei” condusă de Alexandru Ipsilanti. Acolo au locuit o vreme și Vodă-Carol I cu Doamna Elisabetă, până la terminarea reconstruirii Palatului Regal din oraș. Vechile clădiri au fost preschimbate apoi de Regele Ferdinand I Intregitorul de Neam și de Regina Maria în reședința ce au păstrat pe tot timpul domniei lor.

În sfârșit, Vechiul palat al Adunării Deputaților de pe Dealul Mitropoliei, azi reconstruit, și căruia poporul i-a dat denumirea „Camera”.

Mai erau apoi câteva clădiri folosite pentru sediul unora din autoritățile și instituțiunile oficiale ale Statului. Astfel erau, dintre ministere: acela al internelor care împreună cu președinția consiliului miniștrilor, se afla, în vechiul local din strada Academiei dăruit acum doi-trei ani și care se reclădește acum; al ministerului finanțelor despre care am vorbit mai înainte și al ministerului cultelor și instrucțiunei publice, în localul actual din strada Spiru-Haret. Celelalte patru ministere — căci atunci toate erau numai șapte la număr — își

93) Vezi aceiași lucrare a lui C. Gane.

Vechiul palat al Consiliului miniștrilor de pe strada Academiei, unde era și ministerul afacerilor interne.

aveau sediurile prin case de-ale particularilor, și anume: ministerul afacerilor străine în casa cu gang din strada Dionisie Lupu, unde se află azi un Cămin pentru studenți înființat de Clotilda general Al. Averescu; ministerul lucrărilor publice, în casa pe locul căreia soc. „Asigurarea Românească” a clădit blocul din fața străzii Piața Amzei; ministerul justiției, tot pe calea Victoriei în casa joasă din fața localului Bibliotecii Academiei Române; iar ministerul de războiu (căruia la începuturile organizării oștii noastre i-se dase ca local cel al „Colegiului Milităresc”, fostă reședință a generalului Kisselef la 1829, adică corpul central al fostei clădiri a Prefecturii Poliției Capitalei) a fost mutat, la moartea lui Gună Vernescu, în clădirea acestuia, care aparține azi ministerului economiei naționale, și abia mai târziu în fostele case ale colonelului Maican, din piața Valter Mărăci-neanu, unde se află și acum, fiindu-i cumpărate de Stat ca local definitiv.

Primăria Orașului — căreia i se mai zicea atunci și „Ospe-lul Comunal” — avea vechiul ei local, bine așezat, în casele ce erau pe terenul de lângă statuia lui Ion Brătianu — teren rezervat pentru reclădirea acolo a unui edificiu mai mare și încăpător pentru toate serviciile acesteia. Aceste case, care au adăpostit Primăria Capitalei până prin 1912, erau proprietatea din bă-trâni a familiei Hagi-Moscu⁹⁴).

Prefectura Poliției Capitalei se afla tot unde se găsește și unde, sub prefectura Agăi Aleaxndru V. Beldiman (1864-65) ocupa doar aripa veche dinspre clădirea Socec, iar în 1866 la nirea Domnitorului Carol I i-a fost dată și clădirea principală în care se găsea, cum am văzut, ministerul de războiu⁹⁵). La 1890, fiind prefect al Capitalei colonelul Ioan Algiu, acesta obținut fondurile necesare cu cari a reclădit corpul principal pen-tru Poliție, cele vechi de pe latură rămânând cazărmi ale jan-darmilor pedestri și pompierilor.

94) La începutul poveștii noastre, Primăria își avea sediul în Piața-Mare, pe locul actualei Hale; iar clădirea aceasta din str. Colței a fost dă-rămată sub primarul Dumitru Dobrescu (Matache) în 1911.

95) Casele acelea aparținuse pe la 1795 tot Paharnicului Ioan Hagi-Mosco, care le luase dela Vornicul Ioniță Damarî, iar pela 1800 le trecuse fostului Ban, colonelul Dimitrie Racoviță, dela care le închiriasc Domnia pentru Agie și pentru Colegiul Milităresc, după cum am mai arătat. (Vezi „Istoricul reședințelor Prefecturii Capitalei” de V. Dasckievici). Agia (Po-liția) a mai fost înainte și pe locul actual al Postului Central de pompieri.

Casa de Depuneri și Consemnațiuni era tot unde este azi, dar în o clădire așezată pe latura dinspre strada Marconi (care atunci nu exista), în vreme ce pe latura dinspre strada Mihai-Vodă se afla Curtea Juraților pentru procesele criminale, iar în mijlocul terenului un corp în care era prefectura de Ilfov. Noul palat al Casei de Depuneri a fost ridicat pe tot acel teren.

Dincolo de Vadul Sacagiilor era Palatul Administrativ.

Clădirea aceasta fusese conacul Marelui Ban Dumitrache Ghica-Bătrânul, despre ale cărui proprietăți de-acolo Ion Ghica amintește în „Scrisorile sale, cum că „începeau din capătul dinspre apus de podul Gârlei (adică dela această clădire), mergeau în jos pe malul apei până în dreptul caselor Văcărescului (casa Prager, azi sediul Casei de Economii și Cekuri); de-acolo duceau spre Sfinții Apostoli până unde sunt băile Mi-trașevski, apoi la dreapta pe uliță înainte, tăiau de-acurmezișul strada Mihai-Vodă, treceau Gârla mergând la vale prin Gorgani, cuprinzând toată mahalaua Domnița Nastasia și încheiau ocolul la podul Gârlei dela Zlătari”.

Tribunalul-Vechiu—era atunci în piața Valter Măracineanu în aripa veche din dreapta a caselor lui Maican. În această aripă fusese instalate, pe lângă sălile Tribunalului și Curților care ocupau partea din față ce acum este teren viran, Conservatorul de muzică și Artă dramatică și sediul Societății Atheneului Român căroră le-a luat locul clădirea Teatrului Lyric.

Banca Națională a României din frumosul edificiu actual, construit în vreme ce birourile ei adăpostite erau în clădirea Hanului Ghermani (din spatele ei) acum de curând dărâmat și el spre mărirea sediului Băncei.

Poșta și Telegraful — fost mai întâi pe strada Nicolae Golescu de azi, căreia mai înainte i-se zicea strada Poșta-Veche, apoi în casele Bărcănescului de pe strada Doamnei, pe locul căroră a fost ridicat palatul Camerei de Comerț și Industrie.

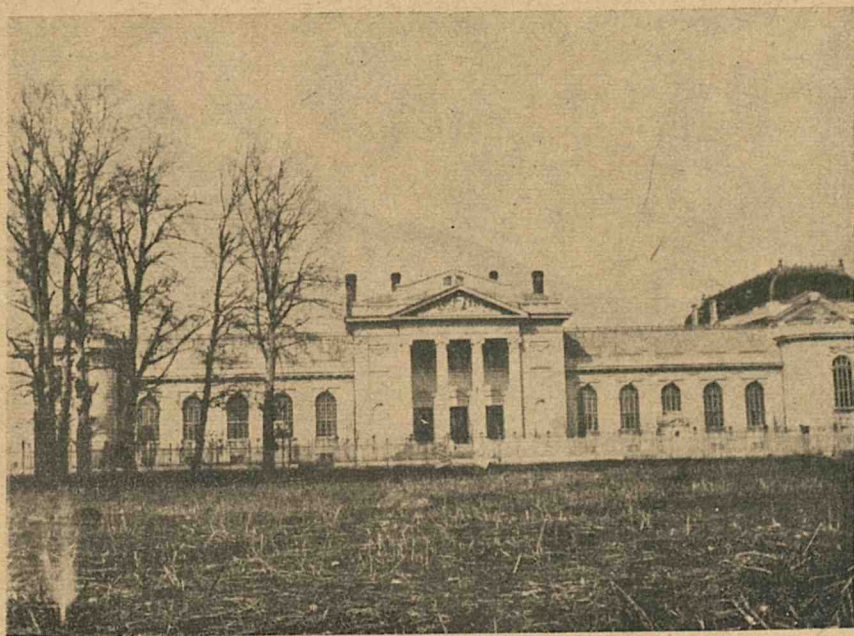
Biblioteca Națională, — în niște case ale Pensionatului⁹⁶⁾ Central de fete, ce se aflau pe locul aripei drepte a localului ministerului domeniilor și agriculturii.

Palatul Universitar — în vechia lui clădire, din fața Statuilor, construit pela 1840 pe locul dăruit de Grigore-Vodă Ghica și

96) Dela acela se dase numele străzii: „Pensionatului”, nume schimbat apoi în: „Vasile Boerescu”. ale cărui case erau pe locul tăiat pentru Bulevard.

Vechiul Palat al Universității, clădit de inginerul Al. Orăscu.

Clădirea cea veche a Facultății de medicină.

unde au fost apoi îngrămădite și sediurile Senatului, Academiei Române și al celor dintâi Muzeuri bucureștene (cel zoologic, cel de antichități și cel geologic). Partea centrală a edificiului nou construit în locul aceluia, păstrează încă urme ale înfățișării vechi clădiri care, împreună cu aceia a Teatrului Național, au fost cele dintâi edificii făloase ridicate în scop cultural, în București.

Tot printre edificiile orașului de-atunci se mai numărau și clădirile Așezămintelor Brâncovenesti din Piața Bibescu-Vodă și ale Eforiei Spitalelor Civile, de pe Bulevardul Elisabeta; acele ale Școalei superioară de medicină veterinară și a Laboratorului de Chimie organică, de pe Cheiul Gârlei; cele ale Societăților de Credit funciar urban și rural de pe strada Doamnei; cazărămile Malmaison din Calea Plevnei, Alexandria și Cuza-Vodă de pe Calea 13 Septembrie și următoarele spitale ale Bucureștilor de atunci: Spitalul Colței, Spitalul Filantropiei clădit prin 1815, fără anexa celui al Maternității care se afla lângă biserica Radu Vodă; Spitalul Militar clădit de Alexandru Vodă-Ghica prin 1838-42 pe strada Știrbey Vodă, până la anul 1885 când a căzut pradă focului și a fost strămutat apoi pe strada Francmasonu-ului; Spitalul Colentina, clădit în 1858 pe locul dăruit din moșia lui Grigore-Vodă Ghica și dat folosinței abia prin 1864; Spitalul pentru nebuni din chiliile mănăstirii Mărcuța de lângă Pantelimon și căruia bucureștenii îi ziceau „Balamucul”; iar după câțeva vreme apoi, Spitalul de Copii din soseaua Bonaparte.

Mai erau apoi cele două mari clădiri vechi: a Turnului Colței și a Hanului Zlătarilor, han rostit în fostele chilii ale bisericei cu acelaș nume, înconjurată atunci pe trei laturi: dinspre strada Lipseanilor, Calea Victoriei și strada Stavropoleos.

Turnul Colței era așezat peste drum de palatul lui Vodă-Șuțu, în fața bisericei cu acelaș nume. În spatele amândouă au fost clădite, de către meșterul Dobre, (asupra căruia ne vom opri mai mult în alt capitol) așezămintele spitalicești pe cari le vedem și azi. Despre acel turn se spunea că fusese înălțat acolo de câțiva ostași ai regelui suedezilor Carol XII, răslețiți depe urma înfrângerii ce oastea aceluia îndurase dela aceia a Țarului rus Petru cel Mare, la Pultava, după anul 1709. Adevărul ni-l'a arătat o inscripție pe piatră, aflată la dărâmarea turnului și dată în păstrarea Muzeului de antichități. Din inscripția aceia

rezultă că Turnul a fost ridicat acolo din porunca Spătarului Mihail Cantacuzinul, ctitorul tuturor acelor așezăminte, și că denumirea „Colțea“ este dată din hotărîrea aceluiaș, dela numele lui Colțea Doicescu, fostul proprietar de teren pe care au fost ridicate acele așezăminte ⁹⁶ bis).

În sfârșit, între cele peste o sută de biserici ale orașului din alte vremi, notăm pe cele câteva care prin construcția sau vechimea lor aveau o mai deosebită însemnătate.

Astfel, erau :

Mitropolia, construită la 1654 de către Constantin-Vodă Șerban, reclădită în urma cutremurului cel mare din 1838 de către Safta, soția Banului Grigore Brâncoveanu, și reînnoită sub domnia Regelui Carol I, așa cum se vede astăzi.

Biserica Mihai-Vodă, fostă la început o bisericuță cu hramul Sf. Nicolae și clădită cam prin vremea Voevodului Matei Basarab, dacă nu chiar mai înainte. După izbăvirea lui din primejdia de moarte în care îl aruncase Alexandru Vodă cel rău, bănuind că, de vreme ce se da drept fiu al lui Pătrașcu cel bun, năzuia domnia Țării Românești, — Mihai-Vodă Viteazul ajungând în adevăr Domn; ridică biserica de azi în locul celeilalte, (1594) o înconjoară cu clădiri puternice ca pe o cetate, își așează acolo toată Curtea și dăruie bisericii moșii și odoare de preț, punând-o sub hramul Archangelilor ocrotitori Mihail și Gavrilă. Căzută și ea pradă unui din focurile cele mari, a fost reparată și redată slujbei lui Dumnezeu, iar apoi refăcută împreună cu clădirea înconjurătoare spre a fi destinată toată Arhivelor Statului, cum e și azi.

Biserica Domniței Bălașa (Brâncoveanu). Despre aceasta hrisoavele spun că ar fi fost clădită mai întâi din lemn de către Vlad-Vodă Călugărul ⁹⁷⁾ către anul 1492 și apoi zidită în 1662 de către Vornicul Nedelcu din neamul Bălăcenilor. Ea a fost apoi

⁹⁶ bis) Pe locurile acestea Colțea Dicescu ctitorise pe la 1667 o bisericuță de lemn (pe locul celei de azi a Colței), pentru ușurarea sufletului lui de apăsarea că, patruzeci de ani mai înainte, împlinise cu silă porunca lui Mihnea-Vodă cel rău de-a merge la Constantinopol să îndemne pe marele Vizir să ucidă pe Cantacuzino postelnicul, tatăl spătarului Mihail. La moartea lui, Dicescu a lăsat acele locuri Slintei Mitropolii. Dela aceasta le-a cumpărat apoi spătarul, pe 800 de taleri, și a ridicat acele așezăminte pentru sufletul tatălui său, rânduind să poarte numele lui Colțea, și pentru izbăvirea aceluia.

⁹⁷⁾ Vezi „Istoria Bucureștilor” de Ionescu-Gion.

Turnul Colței în anul premergător dărâmării lui.

Infățișarea bisericii Sf. Spiridon din calea Șerban-Vodă, cu stilul gotic în care fusese clădită de Ghiculești.

reclădită la 1831 de Banul Grigore Brâncoveanu și dăruită cu Azilul alăturat ce purta etitoria Domniței Bălașa. Arsă de focul cel mare din 1847 a fost refăcută doi ani după aceea, iar în 1884 renovată de Așezămintele Brâncovenești așa cum se vede acum.

Biserica Antim, din mahalaua zisă atunci a lui Popa Ivașcu, fusese clădită de prea învățatul arhimandrit Antim Ivireanul și pusă sub hramul tuturor sfinților. Despre acest prelat răspândindu-se vorba că era foarte bogat dar tăgăduia averea lui, a fost gonit din țară de unul din Mavrocordații ce au avut Domnia Munteniei și, ajuns la Dunăre, a fost ucis și aruncat în apă. Sub urgia care-l pândea, închizându-se în locașul bisericei, el a scris săpate în piatra coloanelor stihuri frumoase asupra deșertăciunilor celor lacomi de putere și de asuprire, și asupra întâmplărilor ce în curând aveau să-l răpună.

Biserica Sfântului Spiridon, de pe Calea Șerban-Vodă, ridicată la început în stilul gotic de către Domnitorii Ghiculești.

Biserica Stavropoleos, capelă bizantină a Hanului Grecilor ce fusese alături de cel al lui Constantin-Vodă, pe locurile Bălăcenilor din spatele Palatului de azi al Poștei și Telegrafului, și care ține hramul Sfântului Haralambie. Această bisericuță, ajunsă o ruină, a fost restaurată de Comisiunea Monumentelor Istorice sub stăruința Profesorului Nicolae Iorga și cu destoinicia arhitectului Ioan Mincu.

Biserica Sărindari sau a Pomenirei, ridicată de către Matei Basarab Voevod pe la 1640 și la a cărei târnosire cucernicul Voevod a adus pe slăvitul Macarie al Ierusalimului. Această biserică a fost multă vreme lăsată în părăsire, nu știm din ce pricină. Refăcută în toată impunătoarea ei mărime de către Domnii din neamul Ghikuleștilor, ea a fost redată credincioșilor, între care a fost văzut ani de-arândul și Domnitorul Carol I, la slujbele cele mari ale hramului. Lăsată iar să se păraginească, a fost dăruită în 1893, fără ca măcar să i-se fi însemnat locul altărilor, așa cum cer Canoanele eclesiastice.

Mitohul Episcopiei Râmnicului din grădina ce era în fața Atheneului și al cărui loc de altar era atunci însemnat cu o coloană de marmoră albă⁹⁸), iar acum cu un bloc de piatră sculptată.

98) Coloana aceea a fost mutată mai întâi pe bulevardul Carol I, unde a fost așezată statuia lui C. A. Rosetti, iar după aceea pe bulevardul Reginei Maria, pe rondul Pieței de legume numită de bucureșteni „Adis-Abeba” (?)

În amintirea acestei vechi ctitorii a Văcăreștilor ne rămăsese Grădina Episcopiei, mult căutată de bucureșteni, dar care totuși s'a găsit bine să fie desființată, — și în sfârșit Biserița lui Bucur, de lângă mănăstirea lui Radu-Vodă, — fost schit de călugări (cu hramul Sft. Athanasie) așezat din vremea îndepărtată când pe acolo își avea stâna ciobanul Bucur care a trecut pentru multă vreme drept întemeietorul orașului București.

Din cele arătate se poate desluși că, afară de puține excepțiuni, mai toate clădirile de seamă ale Bucureștilor de atunci, și în tot cazul acelea care adăposteau autoritățile sau instituțiunile orașului, erau adunate către centrul lui.

Tot în acel miez de oraș roiau: mișcarea negustorească, precum și aceia a populației străină venită pentru treburi și pentru distracții.

Aceasta pare să fi fost și cauza ce determinase municipalitatea să vadă necesitatea despărțirii centrale a culoarei de roșu, care astăzi nu mai dăinuște.

O dovadă în această privință ar putea fi și faptul că, spre deosebire chiar de starea de lucruri anterioară, în acest ocol central se aflau atunci și toate hotelurile construite în decursul acestei epoci pentru găzduirea vremelnică, atât a străinilor ce veneau să ne viziteze țara, cât și a conaționalilor provinciali pe care demnitățile la care erau chemați, sau treburi personale, îi aduceau pentru un timp oarecare în capitală. Numărul mare al acelor hoteluri, chiar la începutul perioadei de timp de care ne ocupăm aici, arată cât de vie și de bogată era viața Bucureștilor încă de pe atunci.

În adevăr, în locul Hanurilor dealtădată,⁹⁹⁾ „Ghidul” maio-

99) Hanul Golescului de lângă biserica Sfântului Ilie, de alături de Domnița Bălașa (azi clădirile fostului Pasaj Nieresch) — Hanul Manuk azi Hotel Dacia din Piață — Hanul Colței depe locurile spitalului — Hanul Dracului din dosul bisericei Sf. Gheorghe-nou — Hanul lui Zamfir din rând cu Coltea, spre Sf. Gheorghe — Hanul Roșu din Căldărari — Hanul Șerban-Vodă de pe locul Palatului Poștelor — Hanul Grecilor din spatele mănăstirii Stavropoleos — Hanul Zlătarilor ce a fost în jurul bisericei azi reclădită de lângă Poșta — Hanul Frâncească pe locurile Palatului lui Sturza, azi ocupat de ministerul afacerilor străine — Hanul Pitișteanului sub care se afla Cafeneaua „Zece mese” — Hanul Căpitanului Niculcea, cel dela Cișmeaua Mavrogheni, dinspre spitalul Filantropiei de unde plecau „olacurile” (diligente) spre Ploești; (cele dinspre Oltenița dela Herasca-Sf.

Infățișarea bisericii Sărindarului pe locul căreia se află acum
Cercul Militar.

rului Papazoglu ne spune că chiar în Bucureștii de la 1871 se găseau nici mai mult nici mai puțin decât 28 de Hoteluri din cari numai două în afară de această despărțire. Numele și locurile lor erau : Hotelul lui Hugues,¹⁰⁰⁾ cu vestitul lui restaurant *franțuzesc* pe calea Mogoșoaiei cam unde este azi Hotelul Continental ; — Hotelul Oteteleşeanu cunoscut apoi sub numele directorului său italian Frascatti în casa de lângă palatul de-acum al Telefoanelor ; — Hotel de France (Lafayette) dela Zlătari ; — Hotelul Pitișteanului sau „Orient” de pe locul de azi al Hotelului Splendid ; — Hotel Concordia din str. Academiei ; — Hotelul lui Fieschi din Șelari ; — Hotelurile Caracaș și Patria din Piața Mare ; Hotel Budișteanu pe str. Carol ; — Hotelul Dacia, fostul Han al lui Manuk din Piața Sfântului Anton ; — Hotelul lui Avram din Bibescu Vodă ; — Hotel de Rusia în mahalaua Gorganilor ; — Hotelul „Bien-garni” de lângă bis. Domniței Bălașa ; — Hotelul lui Simion din spatele bisericei Sf. Nicolae din Șelari ; — Hotel Cernica, zis și hotelul lui Cioacă, de pe calea Moșilor și str. Radu Calomfirescu, ce a fost numit apoi Hotel Athena și azi Hotel Londra ; — Hotelurile Transylvania, Bulgaria și Gabroveni de pe strada cu numele celui din urmă ; — Hotelul Pescarului din mahalaua Herasca (lângă Sf-ta Vineri din Lucaci) ; — Hotelul Vasilache din mahalaua Olteni ; — Hotelul Lazăr sau „de Nord” din fața ministerului finanțelor ; — Hotelul Stadt-Pesth ; — Hotel Europa din str. Stavropoleos, ce avea sub el vechiul local al Berăriei „La Carul cu bere” și Hotelurile Neubauer din str. Râureanu, „Moldo-Român” din Sfinți și „Uber Land und Meer” din strada Poliției, lângă „Salvare”.

O parte din aceste hoteluri au dispărut însă cu încetul fiind

Vineri, iar cele spre Giurgiu dela Hanul lui Manuc) — Hanul Suditului dela bariera Madritului, către spitalul de azi al Colentinei — Hanul Caraghiozoaiei din gropile Neptun ce au fost pe locurile Școalei Italiene și a Scuarului de acolo din Popa-Tatu — Hanul lui Burnaz din Spirea-veche, acolo unde azi se vede clădirea școalei primare „Ion Creangă” — Hanul Filaret pe locul din calea Victoriei pe care a fost clădit Teatrul Național — Hanul lui Simion Armeanul și Hanul cu Tei din spatele bisericei Sf. Nicole-Șelari.

100) Cel dintâi hotel bucureștean încă de sub domnia lui Cuza și în care a fost găzduit prințul Plonplon (Napoleon, vărul Impăratului Napoleon III) venit în misiune pe lângă Domnitorul Carol (1868). Era cel mai bun restaurant. Abonamentul p. masă era de 10 galbeni (120 lei) pe lună. Faima i-a pierit mai ales în urma unui scandal între ministrul justiției Voinov și magistratul Edgard Mavrocordat. (1884).

înlocuite de altele mai bine înzestrate și așezate la loc mai bun. Astfel au fost apoi : Marele Hotel Bulevard, cel dintâi care a fost clădit și întocmit de givaergiul Herdan în felul celor din străinătate, Hotelul Continental, Hotelul Capșa, Hotelul Metropol (din fața aripei drepte a Palatului Regal și care a fost dărâmat cu prilejul lărgirii pieței acestuia), Hotelul Imperial dărâmat pentru mărirea Palatului Regal, ca și Hotelul Manu dela fostul colț al străzii Știrbei-Vodă, Hotel Splendid clădit pe locul fostului Hotel Orient, Hotelul Union și Hotelul Regal (azi Stănescu), Hotelul Bristol transformat ulterior în Hotelul Esplanade de acum, și Hotelul Colaro de pe strada Smârdan, ce răspundea în ulicioara Sft Nicolae-Șelari și în a cărei clădire se află azi sediul Băncii Comerciale Române.

Pentru lumea de pe la țară — ce venea la București după cumpărături sau cu niscaiva procese, treburi pela autorități sau de negustorie — locul hanurilor îl luase, odată cu începerea traficului pe căile ferate, niște adăposturi ce închiriau camere cu ziua sau paturi pentru noapte. Ca acestea erau — în afară de cele ce se înșirau pe Calea Griviței, dela Gara de Nord până la Piața Stan Tăranu (azi Piața Matache Măcelaru sau Dr. Botescu) — și o seamă de altele ca : Hotelul lui Avram căruia atunci bucu-reștenii îi ziceau și „Hotel Rogojină”, ocupat mai ales de misiți și samsari ai mărfurilor Pieței ; și, pe partea opusă Aleiei se suia spre Mitropolie, la colțul cu strada Poetului (azi str. Enăchiță Văcărescu), „Hotel Nemțoaica”, numit așa din cauza naționalității patroanei și a femeilor de serviciu cărora li-se zicea „madame”.

Hotelul lui Hugues din Piața Teatrului Național — casă înlocuită cu actualul Hotel Continental

Casa dăruită de fostul pandur Roșca, ce servea de hotel al precupeților zarzavagii.

Căminurile cetățenilor.

CATRE sfârșitul veacului al XVIII-lea, pe ulița cea mare a Podului Mogoșoaci, se rânduiseră — cum am spus — o seamă de noi case boierești de-alungul ambelor ei laturi. Incepând dela Gârlă din dreptul Palatului cel mic al Brâncoveanului, pe partea stângă a drumului, erau : casa lui Enăchiță Văcărescu-Poetul, casele lui Meitani, pe locul cărora s'a ridicat apoi clădirea marelui Hotel de France (azi Lafayette) și casa lui Dim. Racoviță, în care a locuit generalul conte Kisselef pe vremea celei din urmă ocupațiuni rusești (1829), și unde în 1843 Bibescu-Vodă a adus Școala Cadetilor pentru încadrarea cu ofițeri români a oștii reorganizată de el.

Urmau, alăturate, casele lui Pană Filipescu-Drăjneanul, dărâmate pela 1907 și pe locul cărora a fost până deunăzi, grădina teatrului „Colos” ; ale Cantacuzinilor, vândute lui Milan Obrenovici, fostul Tar al Sârbilor, care dăruindu-le împărăției moscovite aceasta le-a destinat ca reședință consulilor ei din București, și vechea casă a Corbenilor, trecută Băleanului, doamnei Văcăreasca Venețiana și apoi baronului gree Sachelarios, dela care a fost cumpărată de giuvaergiul Herdan pentru construirea marelui hotel Boulevard.

Casa lui Cocorăscu, dela colțul Sărindarului, pe locul căreia Török a clădit pe aceia ce o avem și azi renovată și în care se află Cafeneaua „Royal” ; casa cu gang a Banului Dinu Crețulescu, în locul căreia a fost clădită aceia ce a servit ca prim sediu Băncei Ilfovului și, alături Hotelul Frascatti ; casa Oteteleșanului, pe locul clădirei de acum a palatului Telefoanelor ; casa lui Fiera Brezoianu, preschimbată în Hanul lui Filaret, apoi într'un orfelinat rânduie cu danie de către Mitropolitul Filaret și în sfârșit în edificiul Teatrului Național pe care-l avem și azi ; casele Ca-

targiului ce cuprindeau și pe acelea ce erau pe locul Pasagiului Român ; Hanul și biserica lui Iordache Crețulescu, clădite pe loc dăruit acestuia de către Ion Mavrocordat în vremea „hospodăriei” sale ; conacul boierilor Colfeștii care, înaintea focului cel mare cădea în marginea orașului și care a trecut mai târziu în proprietatea boierilor Golești, prefăcută de Domnitorul Carol I în Palatul Regal de atunci.

După acestea urmau, la rând : casele boierilor Iordache Filipescu, Trăsnea, Rallet, a Banului Bălăceanu (azi bloc-ul Soc. „Mica”) apoi locurile virane dela Fântâna Boului până la casele Banului Scarlat Ghica (strada Banului) împreună cu locul de azi al Palatului Știrbei. Casa cea mare a lui Alexandru Facca (fostă apoi local al ministerului finanțelor) ; casa Niculescului, reclădită și mărită de Monteoru, casa Băleanului dată de zestre lui Dimitrie Moruzi-Kneazul și apoi : casele lui Vereteanu (sediul de azi al Academiei Române) ; a Câmpinenilor pe o parte a locului căreia a clădit Verneștii, iar acum Statul pentru ministerul economiei naționale, a lui Alecu Filipescu-Vulpache, alăturată acesteia dar azi dărâmată ; a Butculeștilor și a Elencăi Filipeasca, de-dincolo de strada Frumoasă.

Pe rândul de peste drum, începând tot dela Gârlă cele dintâi clădiri erau : Hanul lui Constantin-Vodă (Brâncoveanu), clădit din porunca acestuia pe locurile foste ale lui Aga Bălăceanu ¹⁰²⁾ și biserica cu Hanul Zlătarilor a cărui clădire înconjură biserica de-a dreapta și de-a stânga clopotniței, și care a fost dărâmată pe la 1890. Peste ulița Lipscanilor erau locurile fostului han a Filipescului pe care au fost apoi ridicate clădirile societății Dacia-România ; iar de acolo înainte, prăvăliile doctorilor Serafim și

102) Istoria ne spune că locurile acestuia, ce se întindeau pe lângă Hanul Zlătarilor până la Poarta de sus a Curței Vechi și până în malurile Gârlei i-au fost luate de Vodă Constantin Brâncoveanu după ce acesta pusese să i se taie capul ca pedeapsă pentru ridicarea împotriva lui și că, pentru a da o pildă cât mai strașnică, a ținut capul aceuia timp de mai bine de un an, atârnat de împrejmuirea bisericii Sărințarului. La fața locurilor acelea dinspre Podul Mogoșoaiei a pus apoi să se clădească Hanul zis a lui Constantin Vodă, care a dăinuit până la vremea focului din 1847, și pe restul de loc, o grădină întocmită pentru Curtea domnească. Intre timp însă locul rămas în spatele hanului acela, împreună cu biserica ctitorită de ei (Sf. Dumitru) au fost redade neamului Bălăcenilor.

Hanul Zlătarilor din jurul bisericii ; clopotnița și aripa dinspre strada Lipscani nedărâmate încă.

Macca¹⁰³⁾ și apoi, până la colțul Uliței Doamnei,¹⁰⁴⁾ casele Castrisoaiei ; — apoi Hanul¹⁰⁵⁾ Greceanului ce cuprindea atunci și casele de peste bulevardul actual ce nu era încă deschis ; casele Vornicului Slătineanu, pe o parte și pe alta a străzii Nouă de mai-târziu (azi str. Edgard Quinet) ; clădirile Banului Dumitrache Ghica-Bătrânul ; — locurile virane ale lor Pană și Ștefan Costescu, ce se opreau în casa lui Tache Ghica ; casa Perdicaris trecută apoi lui Vanicu ; și apoi locuri virane până la casa lui Barbu Slătineanu, trecută ca zestre în familia Crețeanului. Dincolo de locurile virane din fața Palatului Domnesc începea livada metohului Episcopiei, așezat în fostele case ale Văcăreștilor, iar dincolo de acestea, se înșirau curțile întinse ale caselor Deșliu, Locusteanu, Băbeanu, Manolache Florescu și Faca¹⁰⁶⁾ în care a fost Liceul Sf. Gheorghe ; a lui Filipescu-Buzatu, de pe locul caselor ce aparțin acum Legațiunii Germane și a Paleologilor, trecută prin înfiare în neamul Văcăreștilor. Dincolo de biserica Sf. Nicolae-Tabacu era frumoasa casă a lui Iordache Golescu, trecută apoi în proprietatea lui Aristide Pascal și, în sfârșit, casele mărunte ale Burchilor și a Grădișteanului ; iar tocmăi dincolo de ulicioara Puțului de piatră, curtea cea mare și casele lui Manolache Florescu și acea a Șerifului¹⁰⁷⁾ ce atunci se învecina de-a dreptul cu pădurea prin care Vodă Brâncoveanu tăia Podul Mogoșoaiei.

*

Infățișarea dobândită de Podul Mogoșoaiei în urma acestora nu era, firește, aceia a unei principale artere de oraș mare și ea trebuie să fi dăinuit multă vreme astfel, de vreme ce chiar după mai bine de cincizeci de ani, în 1857, mucalitul pamfletar Nae T. Orășanu, în fasciculele lui intitulate „Misterele mahalalelor”, îi închina stihuri ca acestea :

103) Pe locul acestora s'a clădit pe la 1892 trecerile Villacros și Macca

104) Numele acesta al uliței a fost dat când Brâncoveanu a cumpărat casele Greceanului pentru locuința Doamnei și a copiilor săi mai mici.

105) Denumirea de Han e dată aci prin asemuire tuturor caselor mari cari acopereau o mai mare întindere de loc.

106) Acel Faca, boier moldovean este cel ce vânduse lui Romahitos palatul de peste drum, în care a fost apoi ministerul Finanțelor.

107) Vezi rostul acestui bogătaș al vremii în Scrisorile lui Ion Ghica, trimise lui V. Alecsandri.

Are daruri o mulțime E podul cel mai faimos; Cel mai mare în lungime, Dacă nu cel mai frumos.

Aranjat — e de minune Ici-colea câte-un palat; Lângă niște case bune Câte-un bordei dărămat.

Cele ce bucureștenii de pe la 1870 apucase să vadă mai pe tot cuprinsul Capitalei noastre, mărturiseau cu prisosință despre adevărul și dreptatea zeflemei acesteia asupra Podului Mogoșoaiei, în afară de care doar partea negustorească orașului, adică locurile „Târgului dinăuntru” și ale „Târgului de mijloc”, erau singurele ce luase înfățișare mai bună cu prilejul reclădirilor depe urma focului cel mare.

Restul orașului lăsa foarte multă decepție în privința clădirilor ce ar fi trebuit să aibă.

Cele dintâi case mai de soi au apărut abia pela 1830, clădite de arhitecți străini, pentru unele familii boierești ca : Goleștii cu clădirea Palatului Domnesc depe Podul Mogoșoaiei ; Grigore Brâncoveanu cu „Palatul cel Mic” fost pe locul temeliilor părăsite ale Senatului proiectat — Mihalache Manu cu casa ce se vede încă peste drum de localul ministerului economiei naționale — casa lui Alecache Villara de pe strada Bradului, a lui Bărbuceanu din Sfântul Ion-Nou, a Văcăreștilor de lângă biserica Sf. Niculae-Tabacu și altele.

Restul căminurilor bucureștene erau case scunde cu ogradă mare, așa cum pe Calea Victoriei rămăsese până prin 1890 cele ale lui Manolache Grădișteanu dela colțul străzii Romană și în locul cărora fiul acestuia, fostul ministru Ionaș Grădișteanu, a făcut să fie clădit palatul ce după moartea lui a trecut în familia lui Șerban Ghica. Asemeni căscioare, când aparțineau cetățenilor mai puțin cuprinși, până pe la 1850 nici nu aveau ușile și ferestrele vopsite, iar dușumelele erau de scânduri de brad nevopsite, uleiul fiert fiind atunci adus din Olanda și deei cerând prea mare cheltuială.

Indeșirea caselor boierești a început mai ales după alegerea Bucureștilor de Capitală a Țării, când familiile de neam mare au simțit nevoia de a avea și casă la oraș, iar acestora li s’au adăugat cele ale fruntașilor politici moldoveni ce deasemeni se strămutau aci.

Unele din nouile căminuri ca acestea începură să arate chiar oarecare fast occidental, iar altele aveau și porți impunătoare, prinse în arcade de marmoră sculptată — cum erau cele ale palatului lui Grigore-Vodă Ghica, amintit mai sus, ale caselor lui

Gună Vernescu, Aristid Pascal și Petrovici-Armis, despre care vom scrie mai departe.

Pe Podul Mogoșoaiei și pe bulevard, ca și pe străzile Carol, Lipscanilor, Smârdan, Doamnei, Academiei, Regală, Colței, Văcăreștilor, Moșilor, Covacilor, Gabrovenilor și Șelarilor — adică pe acolo pe unde mișcarea negustorească predomina cu vadurile ei — la vremea suirei pe tron a Regelui Carol I, mai toate casele erau lipite una de alta, rânduite la linia străzilor și clădite cu prăvălii, iar deasupra acestora având un singur rând de încăperi pentru locuință.

Pe celelalte străzi și ulițe ale orașului, casele cu două rânduri ca acestea se amestecau laolaltă cu cele ale mahalagiilor, abia ridicate dela pământ; ele apăreau la fel cum, prin aceleași locuri, se ridică azi bloc-urile răzlețe între casele de moda veche ce ne-au mai rămas.

După anul proclamării Regatului României (1881) vlăstare de-ale familiilor boierești au început a'și dura, pe locurile mostenite sau primite ca zestre, și case în felul celor de prin străinătate — cu două porți la grilajurile de fier lucrate, trase puțin dela drum, și cu brazde de flori în față. Acestea, care de care mai frumos întocmite, se găseau mai toate în afara locului vadurilor negustorești, erau întocmite numai pentru căminul unei singure familii, având curți și grădinițe în spatele sau în jurul lor, iar spre fund grajdul și șoproanele necesare echipagiilor ce nu lipseau mai dela nici una din aceste gospodării.

Tot în felul acela mai construiseră o seamă de bancheri sau negustori împliniți. Aceștia însă erau risipiți pe tot cuprinsul orașului, în vreme ce gospodăriile boierești erau aproape toate adunate în cuprinsul despărțirii culoarei de galben, adică între calea Victoriei, calea Moșilor și centru.

Adunarea aceasta într'anume locuri a gospodăriilor lumii mai aleasă nu venea din năzuința de a despărți înadins traiul lor de acela al celorlalți cetățeni. Ea a fost determinată mai întâi de rosturile acelor vremuri, nu prea depărtate, când boierimea deținând mai toate dregătoriile cârmuirii obștești și-a putut alege pe plac locurile lor de casă; apoi din faptul că înzestrarea copiilor cu asemenea locuri o făceau de cele mai multe ori din chiar întinderea curților lor, care erau la început foarte mari. Așa ceva a făcut numai lumea îmbogățită în vremi mai proaspete — și ce este mai ciudat, chiar în toiul curentului democrație — atunci

când a căutat să se tragă în așa zisele parcuri dela marginea de miază-noapte a oraşului.

Cea mai bună dovadă am avut-o dealtfel, în aceia că în cuprinsul aceluia loc, zis „boeresc”, s’a desvoltat mai târziu vadul celor mai importante negustorii, autorităţile superioare ale Statului au instalat birourile diferitelor lor administraţii şi totuşi calea Victoriei nu şi-a pierdut însemnătatea ei. Vechile case boiereşti au fost — e drept — înlocuite, dar numai atunci când s’a văzut că era de nevoie din cauza vechimei lor ; iar cele cu care ele s’au schimbat, n’au făcut decât să se adapteze gustului vremilor.

*

Infăţişarea aceia vetustă a dispărut numai pentrucă în locul ei să se arate cea pe care o vedem şi azi, acolo unde bloc-urile moderne nu s’au întins încă. Noua orânduire a aceluia drum, devenit calea Victoriei, împlinea casă-de-casă locurile până atunci virane şi alinia o stradă cu aspect în adevăr occidental.

Pentru a evoca în amănunt acea înfăţişare nouă, vom face o altă preumblare de-a lungul ei, arătând şi de-astă dată ambele laturi ale străzei, cu toate clădirile de pe ele.

Pornind dela cea dintâi casă de pe partea stângă a călei Victoriei, ce se vede şi azi şi care a fost apoi proprietatea avocatului Barbu Păltineanu, dincolo de strada doctorului Răureanu erau acum casele fost ale bătrânului Barbu Bellu, din zestrea soţiei lui născută Pană Filipescu, — case cumpărate dela urmaşii lui Enăchiţă Văcărescu. Acolo se află azi Cassa de economie şi cecuri, în o clădire nouă ce datează de pe la 1888, ridicată fiind de Sigmund Prager pentru atelierele şi magazinul lui de blănărie. Alături de aceasta era terenul de până în strada Mihai-Vodă, pe care, în stânga, cam pe locul luat pentru strada Marconni, era atunci clădirea cea veche a Cassei de Depuneri, la mijloc era localul prefecturei judeţului iar spre povârnişul dinspre Marele Hotel de France era localul Curţii cu Juraţi, într’o clădire de tipul celor ale Judecătoriilor de Ocoale, din care azi se mai vede doar una singură, cea a culoarei de Albastru, de lângă biserica Sfânta Ecaterina din Bibescu-Vodă.

Dincolo de impunătoarea clădire a Marelui Hotel de France (pe-atunci cea mai mare şi mai făloasă din tot Bucureştii), colţul era ocupat de casa librăriei lui I. V. Sococ ce nu avea atunci atelierele din jos, ce se văd azi, terenul de-acolo fiind ocupat de gră-

Una din vechile case boierești, ce se mai află pe strada Domniței.

Casa lui Eliad Săpunarul, din strada Mircea-Vodă.

dinița restaurantului lui Rusescu („la Trei frunze de viță”). Urmau : curtea și localul Poliției Capitalei ; casele dentistului Lempart în fundul cărora se adăpostea tipografia lui Weiss unde se tipărea „Războiul”, cel dintâi ziar independent al Bucureștilor (1877); apoi Legațiunea rusă și hotelul Boulevard.

Pe colțul străzii Sărindar, în locul vechii case a Cocorăscului, arhitectul Török construisese clădirea cu două caturi pentru sediul filialei societății vieneze de asigurări „Anker”, ale cărei încăperi din celelalte caturi erau închiriate particularilor. După 1890, societatea aceea a construit o altă clădire mare pe colțul străzii Franklin (despre care vom vorbi la locul cuvenit), iar în Sărindari fostele ei birouri au fost date pentru instalarea Magazinului „Louvre”, distrus de un incendiu prin 1910 ; iar după restaurare, restaurantului și cafenelei „Royal” care și azi se află acolo.

Urmau apoi clădirile fostei case a paharnicului Dinu Crețulescu și a Hotelului Frascatti, iar pe colțul de lângă Piața Teatrului erau casele, scunde dar încăpătoare și bine primitoare, ale boierului Alexandru Oteteleşeanu, pe locul cărora se înalță azi într'un peș,¹⁰⁸⁾ aproape de-a curmezișul străzii, palatul Telefoanelor.

Pe celalt colț al Pieței Teatrului, la strada Câmpineanului, arhitectul Török (acelaș care construisese pe cea dela colțul Sărindarilor) ridicase, în locul caselor Catargiului, clădirea cea veche de pe locul pe care se vede blok-ul societății „Adriatica” și care clădire făcea atunci un trup cu aceea de pe laturile Pasagiului Român. Restul, până la Palatul Regal, erau casele Eforiei Crețuleștilor, care până mai de-unăzi se vedeau înconjurând biserica de toate părțile.

Pătratul acela de clădiri, cuprins între Teatru și Palat și între calea Victoriei și strada Câmpineanului, — așezat în centrul lumei celei mai alese a orașului, — este și unul din colțurile cele mai vechi ale lui, fiind legat de o seamă de amintiri ce țin de Istoria capitalei noastre. În partea colțului de sus al clădirei — locuită în mare parte de artiștii teatrului, de gazetari și de scriitori de tot felul — prăvăliile de la pământ erau aproape toate, spre strada Câmpineanului, ocupate de cofetăria berărie a lui Fialkowski până pela 1890, când i-a urmat aceea a lui Andronesc-

108) În loc de: strâmb.

cu, apoi de „Berăria Cooperativă”, până la devastarea ei datorită ciocnirii dintre cetățeni, studențime și jandarmeria orașului cu prilejul marelui manifestațiunii din 13 Martie 1913.

Ceva mai jos de localul acela a fost deschisă, de către marele scriitor I. L. Carageale „Berăria Gambrinus” ce lua locul vechiului voad al lui Fialkowski, fiind și ea locul de întâlnire al celor mai de seamă personalități intelectuale ale orașului ; iar în colțul de jos, era Berăria lui Oswald, destinată mai mult membrilor Comunității Evanghelice, dar foarte mult frecventată și de ceilalți cetățeni.

Locul pe care au fost construite toate aceste clădiri fusese proprietate a lui Constantin Catargiu. Acesta a fost cel dintâi care se reîntorsese în Muntenia de unde pornise neamul lor cu Ianache Catargiu, Vel-Ban al Craiovei la 1614-20, și care fusese căsătorit cu Maria, fiica lui Radu Buzescu. Frații și urmașii acelui fugise în Moldova pela 1632, după ce luase armele împotriva lui Matei Basarab Voevod, cu prilejul răscoalei Seimenilor.¹⁰⁹⁾

Cât pentru partea dinspre Palat, aceia trecuse de multă vreme în avutul familiei Crețuleștilor, dintre cari, în anii ce ne amintim, trăia încă boierul Niculae Crețulescu, fost de mai multe ori ministru și prim-ministru în anul abdicării Domnitorului Alexandru Ioan Cuza, cum și unul din întemeietorii și susținătorii de seamă ai instituției culturale a Atheneului Român.

Dincolo de Palatul Regal, peste străduța ce a fost până mai de-unăzi, alături de Hotelul Imperial dăruit și el de lucrările cele noi, era o casă albăstruie ridicată acolo de familia Stelorie-nilor, iar locul până în jos la catedrala Calvinilor cuprindea pe vremuri conacul și curtea Banului Constantin Cantacuzinul. Casele Caimacamului erau — se spune — legate peste uliță printr'un geamlâc suspendat cu cele dela colțul din față, cumpărate dela Doamna Tarsița, văduva lui Iordache Filipescu care stăpânise toate ecareturile¹¹⁰⁾ cuprinse atunci între Podul Mogoșoaiei, ulița lui Știrbey-Vodă și cea zisă a Modei iar acum purtând numele pictorului Niculae Grigorescu. Pe locurile acelea au dăinuit de-așemenea până mai în ultimii ani o seamă de case rămase din vremea Bucureștilor pe cari încercăm noi a-i zugrăvi aci din vorbe și din amintiri. Așa erau : la colț, pe locul caselor Fili-

109) Vezi „Trecute vieți de Doamne și Domnițe”, de Const. N. Gane.

110) Azi generalizate în cuvântul „imobile”.

Calea Victoriei văzută din colțul dela Episcopie. Pe dreapta hotelurile Manu și Imperial.

Vechea clădire a Prefecturii județului Ilfov, pe locul de azi al Casei de Depuneri.

pescului, clădirea Hotelului Mano și alături casele lui Ganciu Lumînărarul în ale căror prăvălii era atunci Cofetăria lui Ghiță Tănăsescu-Schiopul și a lui Rădulescu, iar în ultima vreme magazinul de automobile al soc. Leonida & Co.; iar dincolo de acestea, clădirea cu un singur cat a vechiului Hotel Orient, pe locul căruia se vede azi Hotelul Splendid și casele din celalt colț.

Peste ulicioara Modei, până la Cișmeaua Roșie (din colțul străzii Fântânei) veneau la rând: casele soc. de asigurări „Dacia-România” în cari era sediul ei cel vechiu și pe locul cărora stă azi blocul soc. „Mica”, și apoi casele vechi ce se văd încă și cari fusesse zestre soției colonelului Botez din Garda călare a Regelui Carol I.

Peste strada Fântânei, la colț (azi loc viran), urmau șirul caselor boierești ale Filitilor, cu prăvălia farmaciei lui Alexandriu, cel dintâi fabricant de Biter¹¹¹) din țara românească; ale cofetăriei și fabricii de ciocolată C. Dobriceanu, ale fostului sediu al ministerului lucrărilor publice, ale bogătașului craiovean Dinu Mihail, ale lui Ghiță Ioan, fost negustor ploieștean și tatăl lui Take Ionescu, ale Piteșteanului și, la colțul străzii Banului, casele familiei Vlădăienilor, care încheia șirul caselor cu prăvălii.

Următorul pătrat de loc era al Palatului lui Știrbey, și acum în ființă, iar pe celalt colț al călei Griviței, lângă casa grecului Romanitos, era casa Colonelului Niculescu, trecută apoi lui Monteoru.

Pe partea opusă a străzii, revenind spre punctul de unde a pornit, erau: la colțul străzii Amzei, casele vechi în care și azi se află farmacia „la Ochiul lui Dumnezeu”, cea mai veche din câte avea Bucureștii de-atunci, apoi alte case noi clădite pe locurile boierești ce am numit cu înșiruirea de mai înainte.

La colțul străzii Pieței Amzei era o casă a familiei lui Emanoil Porumbaru, vecină cu aceia a Petrovicioaiei bătrâna, mama fostului bancher Petrovici-Armis, și unde acum stau casele foste ale ministrului Toma Stelian. Alături de aceasta era locuința bancherului Petrovici-Armis și casele Urlătenilor dela colțul străzii Dorobanților. În celalt colț de lângă biserica Albă, erau casele parohiei, de trei ori arse și reclădite. La colțul străzii Umbrei (azi strada Crețulescu) erau niște case deasemeni foarte vechi, ajunse în proprietatea unui negustor și în care se afla birtul și

111) Vermouth-ul de astăzi.

magazinul de vinuri și lichioruri străine al italianului Bruzzesi, cu firma sugestivă a vigurosului „Hercule”. Acesta avea ca mușterii obișnuiți pe mai toți gazetarii bucureșteni între care și pe marele Mihail Eminescu. Cenaclul literar și artistic de acolo s'a strămutat, cu vremea, în cămăruța din fund a magazinului Bruzzesi când acesta a trecut sub Hotelul Orient, iar de-acî în casele inginerului Van Zaanen și în ale ministrului C. C. Arion, care au avut pe rînd de soție pe Cucoana Louisa, unica fiică a lui Bruzzesi

Peste drum de acele case vechi era casa Prințului Calimachi de curînd dăruimată și apoi, pînă'n colțul dela Episcopie, casele familiei Ralet,¹¹²⁾ conac de gospodărie boierească veche ce rămăsese unică în tot Bucureștii pînă acum vreo treizeci de ani și unde bucureștenii puteau încă vedea, pe înserat, bivolițele gospodăriei ce veneau dela păscut intrînd pe poarta dinspre grădina Episcopiei.

Pe colțul străzei Franklin era clădirea (proprietate a Cantacuzineștilor) în care se adăpostea atelierul de fotografie al lui Spirescu, cel dintîi fotograf român în București; apoi un rînd de case ale aceleiași proprietăți și în prăvăliile cărora se aflau magazinul de mănuserie al bătrînului Nowak și librăria lui Haimann, care a adus prima oară în orașul nostru cărțile de literatură și artă ce se tipăreau în Franța, Anglia și Germania.

În fața Palatului Domnesc, pînă la colțul străzei Vămei, erau: la colțul cu strada Clemenței, frumoasa casă a lui Grigore Păucescu și vechia casă a lui Ioanid, ambele dăruimate pentru construirea palatului Fundației Universitare Carol I.

În celalt colț al străzei Vămei, din fața aripei celeilalte a Palatului Regal, se găsea casa generalului Alexandru Crețeanu, cu prăvăliile lui Colțescu și Petrache Ioan, cele dintîi și mai de soiul băcăniilor ale protipendadei bucureștene. Urma apoi, șirul neînterupt al clădirilor lipite una de alta și care, afară de cea a Hotelului Metropol, erau locuite de familii iar jos aveau prăvăliile: Mănuseriei Franceză, a celor trei surori franțuzoaice¹¹³⁾ cu oarecare faimă pentru frumusețea lor deosebită; aceia de mașini de cusut Kepich și apoi Singer; magazinul de cusături românești al soc. „Furnica” de sub patronajul Reginei Elisabeta, pentru care

112) Pe locul cărora a fost construit Hotelul Athenée Palace.

113) Cunoscută sub numele de „Parfumăresele”.

lucrau cucoanele și domnișoarele celor mai bune familii în scop de-a menține gustul pentru costumele noastre naționale; — opticianul Travisani; farmacia cu firmă „la Cerb” a lui Papini zis și „Salvavent” de pe numele unui calmant al lui pentru durerile de măsele; bazarul de covoare și obiecte orientale al lui Djaburov și ceasornicăria lui Popovici-Agemolu.

Pe colțul străzei Regală era casa lui Vanicu în care, sus era sediul partidului conservator și redacția ziarului „Timpul” iar jos librăria lui Graeve, trecută după câțiva ani lui Carol Storck.

Pe colțul din față al aceleiași străzi erau niște case vechi, proprietate fostă a paharnicului Pană Costescu, vecine cu cele ale restaurantului lui „Hugues”. În acel colț se vede acum Hotelul Continental, clădit cam pe vremea încoronării Regelui Carol I.

De-acolo înainte, până la colțul Bulevardului, toate casele timpului acela sunt și azi în ființă, unele cam tot așa cum erau atunci, altele refăcute la fațadă și doar reparate în interior, precum: aceia a lui Riegler cofetarul, „English Hotelul” lui Gr. Eliad-Cârciumărescu,¹¹⁴⁾ apoi Hanul lui Mireuș (azi Pasagiul Victoria). În prăvăliile acestuia erau: o prăvălie a Regiei Tutunurilor, giuvaergeria lui Resch, blănăria lui Iscovici și magazinul de note și de instrumente muzicale al lui Costea Gebauer, unul din cei dintâi impresari de teatru și concerte, care spre fundul prăvăliei avea un Salon cu cele mai bune pianе și viori, unde se adunau iubitorii de muzică spre a cânta sau auzi cântate bucățile muzicale ce alegeau. Urmau apoi: o altă casă a lui Eliad-Cârciumărescu, care a ars în iarna anului 1893; palatul Ghiculeștilor în care fu până mai ieri Clubul Tinerimei; casa cofetăriei, cafelei, restaurantului și hotelului Capșa, unde fusese vechea Sală a Slătineanului și Teatrul lui Momulo; peste strada Nouă (azi Edgar Quinet), clădirea existentă a partidului Național-Liberal, iar la colțul Bulevardului, casa Grecenilor, sub care era magazinul „Universel”.

Dincolo de Bulevard erau vechile case ale hanului Greceanu, foste ale Brâncovenilor și Palatul Nifon dela colțul străzei Doam-

114) Acest Grigore Eliad — zis Cârciumărescu, fiindcă tată-său fusese cârciumar bogat al Pieței, luase în întreprindere de construire un dig din Portul Galaților. Digul, se zicea, nu a fost terminat; dar el s'a 'mbogățit și în străinătate se prezintă ca fiind de profesiune „meleonar”. El a făcut să se construiască Hotelul English din calea Victoriei.

nei, în care se afla sus sediul Societății Centrale Agricole și Clubul marilor moșieri.

Pe colțul din fața acestuia, casa soc. de asigurări „Unirea”, casele generalului Macca și locul viran pe care a fost clădit Pasagiul Villacros; în colțurile Lipscanilor, deoparte casa „Dacia-România” în care era Banca Agricolă și de partea cealaltă, Hanul Zlătarilor cu tot șirul de dughene până la colțul berăriei „Carul cu bere” ce nu avea încă frumosul local actual.

De-acolo în jos, maidanul pe care a fost ridicat (prin 1895) Palatul Poștelor și Telegrafelor, iar, peste strada Carol, niște vechi clădiri din care unele se mai văd și azi, până la locul pe care se ridică azi bloc-urile societăților „Edilitatea” și „Adriatica”.

Spre deosebire de această porțiune oarecum negustorească a călei Victoriei din spre centrul orașului, toată cealaltă parte, dela Palatul lui Știrbey în sus, păstra încă vechile conace, curțile mari cu grădini și viața obiceiurilor de altădată. Astfel erau, pe partea stângă: curtea fostă a bătrânului boier Em. Băleanu, dată apoi de zestre lui Dimitrie Moruzzi-Kneazul și în care s'a adăpostit în anii din urmă Muzeul Municipiului București; a lui Zaleschi în care a fost cândva Ministerul Justiției, apoi a Câmpinenilor, vecină cu aceia fostă a lui Gună Vernescu și a baronului Walburg, pe locul căreia s'a clădit de curând și alte corpuri aparținând ministerului economiei naționale, iar la colțul străzei, curtea fostă a lui Filipescu-Vulpache, pretendent la Domnia Munteniei odată cu Gheorghe Bibescu, casă și curte dăruită de curând. Peste drum erau vechile case ale Cantacuzineștilor, apoi curtea și casa generalului Pallade, cea a lui Gheorghe Filipescu-Pomadă (azi Școală de menaj), a Brăiloilor trecută prin căsătorie lui Constantin Cesianu, a Doctorului Polizu și apoi alte câteva mai mărunte, până la Palatul Societății Funcționarilor publici dela Capul Podului.

De-acolo, revenind pe partea opusă a străzei, amintim: locurile Șerifului, pe cari au fost cu vremea construite: casele lui Cotadi, a lui Grigore Olănescu, (trecută apoi fiilor lui Gheorghe Gr. Cantacuzino) și casa Șerifului însăși, rămasă unor neamuri de-ale lui și dăruită abia anul trecut. Până la strada Puțului de Piatră mai erau: casa lui Mihail Kalenderu, a lui D. Matak și a Floreștilor; apoi a lui Davila, a generalului Mihail Boteanu, a Cămarășescului-Oteteleşeanu și, lângă biserica Sfântului Vasile, aceia cumpărată de Prințul Grigore Sturza și pe care, la termi-

Palatul Prințului Grigore M. Sturdza (Beizadea Vițel) și tramvaiul cu un cal, ce ducea la Bufetul dela Șosea.

Clădirea legației rusești, fostă în spatele hotelului Bulevard.

narea Palatului său dela Capul Podului, a dat-o avocatului Constantin C. Disescu drept onorariu pentru ducerea procesului de moștenire în potriva familiei Prințului rus Gorceakiff ¹¹⁵). Mai în jos, până la strada Romană (azi Benito Mussolini), urmau : casa lui Căpitanovici, a generalului George Manu, a doctorului Toma Tomescu și a lui Grigore Grădișteanu, acestea niște case mici și vechi cu o curte plină de stufuri de liliac și cu brazde de iarbă, dar în locul cărora fiul lui, Ionaș Grădișteanu, a durat prin 1890 frumusețea de clădire ce este azi proprietatea lui Șerban Ghica. Intre acestea și strada lui Popa Cosma (azi Vitorio Emanuele III) se află : o casă a Slătinenilor și apoi cea a lui Aristide Pascal, rămasă soției profesorului Nae Bazilescu dela Facultatea de Drept din București, care moștenind și pământurile din preajma orașului, în susul Șoselei ce duce spre Târgoviște, i-a venit ideia să le parceleze și să încerce acolo construirea unui alt București în felul „neu-stadt”-urilor de prin străinătăți, — Bucureștii-Noi de azi.

Dincolo de biserica Sf. Niculae-Tabacu, casa ce se mai vede și acum a Văcăreștilor, în care niște negustori evrei au făcut depozit de mobilă fabricată peste munți ; și, după aceasta, fosta casă a lui Ștefan Sihleanu, refăcută și adaptată Institutului Moțeanu, iar la colț, casa lui Iancu Cesianu, ocupată acum de Legațiunea Reich-ului German.

În sfârșit, de-aci și până la strada Amzei, casele altor cetățeni de mai puțină vază, între cari câtă să amintim doar pe aceia ce era a Liceului particular „Sf. Gheorghe” de sub direcțiunea eminentului profesor Anghel Demetrescu și pe cea de-alături a Hotelului de Nord.

Câteva curți boierești cu case mari și frumoase mai erau și pe bucata din Șoseaua Kisselef, ce duce până la Rond (azi Arcul de Triumf).

Astfel, pe partea dreaptă, era curtea Prințului Dimitrie Al. Ghica, pe care bucureștenii, în dragostea ce-i purta, îl mângâia cu numele de „Beisadea Mitică, și în care acum este Sanatoriul Elisabeta ; apoi niște case mai joase, din parcul vecin, cari erau reședința bucureșteană a marelui om de stat Mihalache Kogălniceanu și la moartea căruia casele acelea au trecut în stăpânirea cofetarului Gr. Capșa, iar mai încoace asupra Băncei Marmo-

115) Azi Institutul de cultură italiană.

rosch și Blank care le-a dăruit spre a clădi acolo locuințe pentru funcționarii ei.

Pe partea stângă, începând de dincolo de Bufet : aceia a Găneștilor din colțul străzii Mincu preschimbată de câțeva vreme ; a Bibescului, care împreună cu vecina ei (ce aparținea lui Scarlat Iarca) au alcătuit reședința de copilărie a Regelui Mihai ; aceia a generalului Theodor Văcărescu, fost Șambelan al Regelui Carol I ; vila pictorului Mirea și în sfârșit vila lăptăriei și restaurantului „Flora”.

Celelalte curți și case boierești, risipite prin alte părți ale orașului, erau :

Pe strada Dorobanților, alături de Biserica Albă (la numărul 7), casa lui Alexandru Lahovary, fost ministru al afacerilor străine în guvernele conservatoare și avocat cu mari însușiri oratorice, al cărui nume a rămas pe strada locuinței lui, până la răspântia cu strada Dionisie, unde i-a fost așezată și statuia. Pe aceeași stradă, ceva mai sus, lângă Bulevard și pe partea opusă, era casa lui Cariadgi, fost Primar al orașului, dăruită de curând. Pe strada Episcopiei, acolo unde acum este sediul Jokey-Clubului, era casa lui Tache Gianni, avocat și fost de mai multe ori ministru. Alături de clădirea de azi a Hotelului Athenée Pallace, casa lui Nicolae Blaramberg, membru de seamă al partidului conservator și un neînduplecat luptător în Presă și în Parlament împotriva curentului ultra-liberal de după Revoluția din 1848 ; casa aceia era împodobită cu marele și admirabilul tablou al lui Mirea, închipuind imaginea simbolică a muntelui „Vârful cu dor”, și care azi se vede în Pinacoteca noastră. Cam în spatele acestora, pe strada Corăbiei, (care poartă acum numele lui Georges Clemenceau), aproape la rând, era casa bătrânului Constantin Poroi-neanu, apoi a doctorului emerit ce a fost Gheorghe Stoicescu, fratele ministrului liberal din Bătești ; a lui Galleron, arhitectul Atheneului, și a lui Constantin C. Arion și acesta avocat distins și de mai multe ori ministru al conservatorilor.

În fața acesteia din urmă, casa ce se vede și azi și care a fost clădită cam în aceeași vreme cu Palatul Atheneului și de același arhitect francez, a Contelui Alexandru de Linche — casă cu proporții și întocmire destinată a îngădui mari recepțiuni și care, dacă prin stingerea familiei și prin împrejurările din timpul războiului mondial din 1914-18 nu ar fi fost cumpărată de inginerul Vasile Hălăceanu care a decedat și el curând după aceia, ar fi

putut fi cumpărată de Stat și transformată într'un Muzeu a cărui întocmire să fi păstrat încăperile ei așa cum erau. Casa aceasta are în încăperile de jos, în dreapta celei dela intrare, o spațioasă sală de ospete cu estradă anume pentru tarafurile lăutarilor ; în stânga un birou în stil arab de toată frumusețea; iar, peste locul scărei ce duce sus, o sală a primirilor de gală și a balurilor, prevăzută și cu o mică scenă pentru concerte sau spectacole în genul celor ce se rosteau pe vremuri la Versailles și la Trianon. Primul cat de deasupra acestora este rostit în casă de locuință obișnuită a stăpânilor, în stilul Ludovic al XV-lea iar catul al doilea și ultimul, în stil egiptean. Conte Alexandru de Linche, francez de pe origina strămoșilor lui, ținea de familia lui Barthelemy de Linche de Moissac dela 1460, despre ai cărei străluciți urmași vorbesc toate arhivele marilor instituții ale Franței. Unul din aceștia, Jean Baptiste de Linche, s'a însurat în 1778 cu o româncă din familia Hodivoienilor, tradiție ce a fost apoi păstrată și de descendenții aceluia. Astfel fiul lui, Filip de Lenș (prin românzarea numelui), care a fost Mare-Vistier și Mare-Logofăt al Dreptăței în Țara Românească, s'a însurat și el în 1807 cu Lisaveta Baloteasca-Cârpenișeanca cu care a avut șapte băieți și o fată. Aceasta a fost măritată cu Constantin Văcărescu, în vreme ce patru din frații ei, — câți s'au însurat, — au luat : Constantin, pe Sultana Bălăceanu — Alexandru, pe Alexandrina Filipescu — Jean-Baptiste, pe Elena Florescu și Georges, pe Zoe Slătineanca. Dintre aceștia, au lăsat urmași numai : Georges, doi băieți din care unul s'a căsătorit cu Zoe Brăiloiu, văduva lui Gheorghe Costaforu, fost ministru al justiției și eminent juriconsult — Jean-Baptiste, care a avut două fete : pe Zoe, măritată cu Ion Florescu și pe Ana, măritată cu I. Alexandrescu, și un băiat, Ozar, însurat cu Veronica Dâmboviceanu, văduva profesorului Massim dela Academia Română ; — iar Alexandru, doi băieți din care unul decedat în copilărie, iar celalt fiind acest Alexandru despre a cărui casă ne ocupăm și a cărui soție a fost Maria, fiica lui Dimitrie Pascaly.

În apropiere, la colțul străzilor Poșta-veche și Mercur (azi Nicolae Goleșcu și Dimitrie A. Sturza) este și azi casa lui Titu Maiorescu, marele orator, profesor de filozofie și litere la facultățile din Iași și București, neclintit junimist, de mai multe ori ministru al școalelor și al justiției și fost șef al guvernului care a determinat în 1913 intervenirea pacificatoare a Româ-

niei în războiul balcanic și încheierea la București a păcei care ne-a redat cadrilaterul Dobrogei. Tot pe strada Mercur, a doua pe stânga dela colțul actual al Bulevardului, casa micuță a lui Dimitrie A. Sturza, cel de-al doilea șef al partidului liberal-național; iar, față cu ea, în colțul pe care se ridică acum bloc-ul soc. Asigurarea Românească, era casa lui Alexandru Marghi-loman, neînduplecat conservator, distins om de lume și de stat, și fost șef al guvernului de ocrotire din timpul ocupațiunei germane ce a urmat intrărei noastre în vârtoarea războiului în 1916—18.

În colțul străzei Pitar-Moșul cu strada Dreaptă (azi, Jules Michelet), în locul bloc-ului de-acum, era casa lui Costică Alexandrescu, poreclit Cafegi-bașa ¹¹⁶), iar, pe strada Mitropolitului Dionisie Lupu, în spre strada Clementei, unde se vede și azi, casa Mareșalului George Filipescu, fostă a lui Cesar Liebrecht ¹¹⁷), amicul lui Vodă-Cuza, — casă ce are și acum un parc minunat care se întinde pe lângă grădina dela Icoană până în strada Polonă.

Pe strada Colței, care își avea capătul în strada Clementei, era, chiar pe colțul bloc-ului Algiu, casa lui Pană Buescu. La rând cu aceasta se înșirau apoi: casa Doctorului Boicescu (rămasă așa cum era), o casă cu gang a lui Hrisoscoleu, vecină cu ea aceea a Doctorului Alexianu, iar după aceasta casa familiei lui Ion Brătianu, al cărei loc se vede azi însemnat cu acel cub de piatră așezat între pomii Bulevardului ce-i poartă numele. Ceva mai înainte, adică dincolo de capătul de-atunci al străzei Minerva (azi Vasile Conta), era casa lui Dalles după care era casa lui Dumitru Brătianu, frate cu Ion.

Peste drum, începând de-alături de Biserica Ianei, se înșirau spre înapoi: casa unde locuia la început C. G. Disescu, apoi

116) Ion Ghica spune despre tatăl aceluia că ar fi fost cântăreț de biserică și avea o voce atât de frumoasă în cât Ienachiță Vacarescu îl lua pe capra caleșcei lui spre a cânta serenadele ce făcea cucoanelor pe inop-tate. Ca răsplată acel Văcărescu l'a făcut apoi Cafegi-bașa la curtea unui boier de neam domnesc — de unde urmași au rămas cu porecla.

117) Acest Liebrecht se bucura de prietenia fostului Domnitor, încă de pe vremea pârclăbiei dela Galați. Ca Domn, Cuza îl numise director al Poștelor și Telegrafului, atunci și-a făcut casa aceea care după detronarea Domnului și fuga lui Liebrecht a fost cumpărată la licitație pentru 6000 galbeni de Mareșalul George Filipescu, care a lăsat-o prin testament Eforiei Spitalelor Civile.

acea a lui Nae Orășanu-Nichipercea din colțul străzii Regală, fostă casă a Corneștilor, iar înainte clădirea ce era atunci ocupată de cazarma Jandarmilor călări (Garda Regală), apoi casa avocatului Evghenie Stătescu, și aceia a maiorului Grunau. Peste strada Vămei, în colț, casa lui Emil Costinescu, apoi cea a doctorului Sergiu și în sfârșit aceia a lui Costescu-Comăneanul, lângă care se întindea maidanul cu bălării al bisericeței de atunci a Boteanului. Spre Palat, pe strada Clementei, urmau: casa lui Alex. Costescu și a pictorului Theodor Aman iar, de cealaltă parte a drumului, casa lui Constantin Boerescu în care este azi sediul Clubului Agricol, a lui Nicu Cesianu, iar în colțurile străzii Nicolae Golescu și al Bulevardului, casele Isvoranului și cea a lui Marin Butculescu, trecută apoi în proprietatea lui Monteor a D-rului Const. Anghelescu.

Pe locul blocului „Britania” de azi era grădina curței caselor lui Emanoil Protopopescu-Pache, fostul Primar al Bucureștilor. În spatele clădirei ocupată de Primărie, pe străduța zisă a Pensionatului, era casa lui Vasile Boerescu, ale cărei grajduri stăvileau cu spatele lor vechiul Bulevard ce, atunci, acolo se isprăvea.

Pe strada Lustrului, între străzile Viitorului și Icoanei, era casa în stil de conac câmpenesc a generalului Iacob Lahovari, în care acum este Spitalul ministerului muncii; iar pe ulița Herăstrăului (mai pe urmă calea Dorobanților) era casa în stil medieval a lui Ion Lahovari,¹¹⁸) acel ministru al agriculturii și domeniilor care începuse de mult timp să se îngrijească de împrăștierea țăranilor din moșiile statului.

În sus de ea, pe cealaltă parte a drumului, era casa lui Petru P. Carp, șeful Junimiștilor dela Iași, strămutat de politică la București¹¹⁹); iar în răspântia străzilor Povernei și Brutariilor, (azi, general Badoglio) cu fața la micul scuar de-acolo, era o căscioară sub al cărui frontispiciu triumfiular de pe moda vremii, sta scris cu litere săpate în zid: adagiul latinesc: „Parva domus magna quies” sau pe românește: Casă mică, tihnă mare. În casa aceea locuia, la București, arătosul dar blândul Cuconu Toderiță Roșeti, fratele Doamnei Elena a lui Cuza-Vodă și fire așezată de moldovean cumpănit la vorbă și la faptă. Cuconu Lascăr Catargiu, șeful conservatorilor de după moartea tragică a

118) Ion Lahovary a fost frate cu Alexandru, cu Jacques și cu Emil Lahovary — toți fiii cuconului Nicu Lahovary care a fost „cărnuitor” prefect al Giurgiului, pe vremuri.

119) Acum proprietate a familiei Negroporte.

lui Barbu Catargiu și al doilea om de temei al Domniei atât de chibzuită a Regelui Carol I, avea locuință pe strada Amzei, în a doua casă de pe partea stângă, venind dinspre strada Primăverei (azi, Nicolae Bălcescu).

Pe aceeaș stradă a Amzei mai erau: la colțul străzei Luminei, lângă Legațiunea Franței, casa bătrânului Iancu Marghiloman, rămasă fiului său Mihai; iar mai jos spre calea Victoriei, chiar lângă colț, o a doua casă a aceluiași, dar pe care o dase de zestre fiicei sale Elena, soția lui Scarlat Pherekyde, primul-președinte al Inaltei Curți de Casație și Justiție din acel timp. Doamna Elena Pherekyde, mult stimată pentru bunătatea, distincția și osârdia ei întru ocrotirea săracilor și nevoiașilor, a fost cinstită de cetățenii bucureșteni cu monumentul ce i-a așezat pe cea mai frumoasă pajiste de flori și verdeață a Parcului Cismegiu.

Mai erau în sfârșit: casa lui Constantin Stoicescu de lângă colțul străzei Batiște, cea a lui Costică Lecca de pe colțul opus ocupat acum de blocul Creditului Minier; a lui Mihail Pherekyde fostul prim-ministru al Țării după încheierea primului război mondial, pe strada Gloriei, acolo unde a fost clădit blocul ce-i poartă numele; a lui Petrache Grădișteanu cu intrare pe ambele străzi între care era clădită și casa lui Nicolae Filipescu, dela colțul străzei Batiște cu strada Scaunelor, care azi îi poartă numele.

Aceste gospodării fiind și ele așezate mai toate în despărțirea culoarei de Galben, a făcut ca și partea aceia de oraș să ajungă a fi desemnată drept cartier boieresc, — denumire ce mai târziu a trecut asupra Parcurilor Bonaparte și Filipescu, din sus de șoseaua Bonaparte.

Cât pentru înfățișarea celorlalte trei sectoare, ea era tot așa de amestecată în ce privea clădirile, cum Ghidul dela 1871 ne spune că erau din punctul de vedere al populației lor.

Construirea de fabrici, de școli și de cazărmi prin mai toate colțurile Bucureștilor adunase și în jurul acelor, lume de toată mâna, care acum găsea locuințe pentru toate pungile și care, risipită astfel, înlesnea și mai mult viața aceia de învoire generală ce a fost caracteristică vremii asupra căreia ne-am oprit aci. De altfel amestecul acela a contribuit în cea mai bună parte și la desvoltarea repede și minunată a întregului oraș — așa cum îl vedem acum.

Pentru a împlini cât mai lămuritor acest capitol al urbanisticeii Capitalei noastre, la vremea începutului acestui rost al ei, vom arăta în cele ce urmează și ulițele cele mai de seamă din despărțirile orașului amintind și edificiile sau clădirile mai de seamă ce le împodobeau.

Păstrând deci ordinea în care le-am înșirat, avem, în Verde: ulița Târgoviștei sau calea Griviței de azi care era drumul Gărei celei mari a orașului, având pe ea Școala de Poduri și Șosele (azi Politehnica); Atelierele C. F. R., azi mutate afară din oraș, Școala militară de Aplicație pentru artilerie, geniu și marină și Curtea de Compturi la capătul dinspre calea Victoriei unde e și azi. Podul de Pământ sau calea Belvedere, iar mai târziu a Plevnei, în oraș mărginită mai mult cu locuri virane sau cu locurile rămase împădurite cum erau: Giaferul sau Livada Gospodi, Grădina cu Cai și Câmpul Procopoaiei de lângă cazarma Malmaison-ului și Manutanța militară, pentru a sfârși în Câmpul Grant unde se afla Fabrica de țigări „Belvedere” a Regiei Monopolurilor Statului. Calea 13 Septembrie — rămasă cu acest nume în amintirea luptei dată acolo de Pompierii Bucureștilor, la 1848, împotriva oștilor turcești ale lui Soliman-Pașa dela Ruscuc intrat în țară cu poruncă dela Sultan să potolească mișcarea revoluționară pentru libertate și pentru democratizarea Cărmuirei, — avea, la capătul din strada Mihai-Vodă, atelierele Arsenalului și Inchisoarea militară (Garda-pieței) iar în celalt capăt cazarmile Alexandria și Cuza-Vodă. Calea Craiovei, azi numită calea Rahovei, pe drumul căreia se afla Seminarul Mitropolitului Nifon iar mai târziu au fost clădite: Palatul Justiției, Seminarul Central, Pensionatul pentru fete al Doamnei Pompilian și Zosima, și la capătul de sus Fabrica de bere a lui D. Marinescu-Bragadiru.

În „Albastru”, până a nu fi fost clădit cartierul Gramont și tăiat Bulevardul Maria, drum mai de temei nu era decât calea lui Șerban-Vodă, iar populația era pe aci oarecum foarte rară. Aci, locul era mai mult maidane și lumea împănată cu multă țigănine borfașă ¹²⁰⁾ ce-și ascundea năravurile cu te-mirice meșteșuguri. Bărbații erau rudari (ălbieri), lingurari, pieptănari sau ursari; femeile: chivuțe, bidănărese sau ghicitoare cu bobii

120) Hoți de pasări și de lucruri de prin curțile oamenilor.

sau din *ghioc*; iar copiii — puradichiul — era învățat la toate, dar făcea, cât erau de mici, mai mult cerșetorie. Ziua șatrele lor din băltoacele Broscăriei erau pustii și păzite doar de babe și moșnegi; restul țigăniei se risipea odată cu zorile peste oraș și revenea numai noaptea târziu cu câștigul și cu ciordelile ¹²⁰ bis; ce apucase a face prin raitele lor. Gonirea țăganilor deacolo s'a făcut doar pela 1890 când s'a clădit noul cartier Gramont. Stăvila în spre oraș mahalalei aceleia țigănească o făceau calea Rahovei și strada 11 Iunie. Numele acesteia din urmă a fost dat în amintirea zilei din anul 1848, când pe ea s'a scurs bucurăstenească spre câmpul Filaretului unde au fost atunci proclamate libertatea și egalitatea tuturor cetățenilor înaintea Legei; — libertate și egalitate în a căror amintire (pasă-mi-te) s'a dat aceste nume și celor două străduțe laterale de sub Mitropolie, pe care se îngrămădisise o bună parte din prostituatele orașului de-atunci.

Abia în 1906, la sfârșitul epocii cuprinsă de această carte, prilejul sărbătoririi celor patruzeci de ani de domnie ai Regelui Carol I și a unui sfert de veac dela proclamarea României ca Regat, a îndemnat guvernarea de atunci să însuflețească și acea parte de oraș, clădind pe valea și pe Dealul Filaretului un Parc ieșit ca din basme în care a organizat ceadintâi expoziție generală a bogățiilor și produselor pământului românesc. Pentru o cât mai frumoasă încadrare a acelei Expoziții și a Parcului ei s'a deschis tot atunci și micul Bulevard al Neatârnării (azi Mărășești) ce duce până în strada Cuza-Vodă.

Cea mai de seamă arteră a sectorului acesta era însă, tot calea Șerban-Vodă căreia mai demult i-se zisese și Podul Belâcului. Pe vremuri, sub protectoratul stăpânirii Turcești, pe drumul acesta se scurgeau dela Dunăre la București oștile de jaf, cum și alaiurile Bei-lor și Pașa-lelor dela Silistra și Rusciuk, care aveau supravegherea celor ce se petreceau în Muntenia. Alaiurile acelea, aduceau uneori în scaunul domniei Munteniei pe noii *Hospodari* (Domnitori) proaspăt investiți decătre Padișahul Înaltei Porți Otomană; alteori duceau de-aci la Constantinopol pe cei dintre aceștia care erau maziliți (detronați) de Sultan și purtați cu mare *suitarlâc* (cu „suită” multă) ¹²¹ spre închisorile

120 bis) Furțișagurile.

121) Curios este faptul cum cuvântul de **suitar** cu acest înțeles a ajuns și în vocabularul turcesc, știut fiind că el vine dela **franțuzescul** „suite” adică ceata curtenilor suveranilor și **prinților**.

de pe malul Bosforului, unde adeseori li se făcea de petrecanie. A fost, se vede, această cale oarecum predestinată la așa-ceva, căci și azi a rămas sortită aceloră care suie dealul pentru cea din urmă oară.

Drumul acesta și cuprinsul din jurul lui până spre malul dela Radu-Vodă al Dâmboviței, erau cele ce aveau mai puține așezări de oameni gospodari — poate tot din teama cea veche de-a sta în calea iureșurilor turcești — cu toate că cuprinsul deacolo al orașului împreună cu Dealul Filaretului este partea lui cea mai ridicată și cu aerul cel mai sănătos. Peste toată întinderea aceia de oraș nu au fost, până târziu încoace, decât grădini întinse și ulițe mici și întortochiate pe care abia de se zăreau ici-și-colo câteva cășcioare mai arătoase, și acelea aparținând mai mult unor familii de greci, turci sau armeni, dintre cei rămași acolo din vremurile când se îndeletniceau cu învârteli din meremet-urile¹²²⁾ Pașalelor turcești și ale Oștilor lor. Curțile și gospodăriile localnicilor se pierdeau pe sub copacii maidanelor, iar pe cele mai multe locuri și mai ales pe Deal fusese sădită viță de struguri care la timpul culesului atrăgea lumea orașului la petreceri.

Edificii publice însemnate erau pe-aci doar: Așezămintele Brâncovenesti, Mitropolia cu Camera Deputaților de-alături, Judecătoria de Ocol, Biserica Domniței Bălașa despre care am mai vorbit, falnica biserică a Sf. Spiridon, mănăstirea lui Radu-Vodă și, lângă aceasta, Biserița lui Bucur Ciobanul despre care se spunea că ar fi fost așezătorul dintru început al acestui oraș căruia îi dase și numele său.

Dacă acest sector a fost apoi printre cele mai bine construite și populate — acesta se datora faptului că a fost aproape în întregime clădit prin 1885—90, când Creditul funciar urban a făcut mari înlesniri în acest scop celor ce posedau terenuri acolo.

Nu tot astfel au stat însă lucrurile cu partea acestui sector care se întindea dincolo de albia Gârlei. În acea parte se îngărmădise de timpuriu populația evreiască ce pe-atunci se îndeletnicea mai

122) Dijmuirile, rășluelile și jafurile gloatelor turcești, repezite deseori atunci cu prilejul alaiurilor pomenite și pe motiv că veneau să facă ordine între „ghiauri” — aceștia fiind însăși locuitorii de baștină ai bucureștilor.

ales cu negoțul cu amănuntul și cu zărăfia ¹²³⁾ de târg. Ingră-mădirea aceia se întindea pe tot acel cuprins de-a laturile călei Văcăreștilor până în calea Dudeștilor iar spre margine până pela așa-zisele „Apele Minerale”, către locul fabricelor metalurgice ale lui Lemaître. Printre acești evrei se mai aflau în acea parte de oraș și diferiți alți meșteșugari mărunți: hăiănari, cismari, abagii și cojocari, cum și o colonie mică de slovaci cărora mahalagii le ziceau ungureni și care se îndeletniceau în deosebi cu meseria de geamgii sau de cursari adică împletitori de sârmă din care făceau grătare pentru fript carne și pește, coșulețe pentru păstrat ouă și curse pentru prins șoarecii. Faima cea mai mare, dar și cea mai rea, a acestei părți de oraș a făcut-o însă mahalaua Crucei de piatră care adăpostea cea mai vastă colonie a femeilor prostituate pe cari strădaniile tuturor localnicilor nu a isbutit nici azi să le smulgă de-acolo.

Culoarea de Negru a avut, în schimb, totdeauna caracteristica de a cuprinde partea de populație bucureșteană cea mai neaoșă adică alcătuită aproape numai din oameni ai locului, de baștină. Cu mahalale care fusese de multă vreme întrupate orașului, populația de-acolo (în mare parte țărani care prinsese a se îndeletnici cu negoțul de merinde, cereale, lemne și nutrețuri) fiind și vecină târgului aproape permanent al Oborului, a devenit pe nesimțite și vad negustoresc pentru desfacerea mărfurilor meșteșugarilor manuali a tot felul de efecte de îmbrăcăminte, a carelor și căruțelor și animalelor de tras și mai ales a cailor, atunci de mare trebuință întrucât mai toată mișcarea circulației se făcea numai cu tracțiune animală. Oborul, Zalhanaua ¹²⁴⁾ Colentinei și Vitanul unde se adunau și se târguiau vitele sortite consumației de carne — erau stâlpii care împreună cu Târgul anual al Moșilor susțineau mersul afacerilor aceluia Ocol.

Până la vremea când s'au ivit meseriașii nemți și italieni care au provocat în București înjghebarea temeinică a „miceii industriei”, toată marfa lucrată în țară ca și toate produsele na-

123) Vânzarea de „bani de aur” țăranilor în schimbul mărunțișului ce aceștia **prindeau** în târgul Pieței pe merindele, lemnele și orătâniile ce aduceau zilnic la oraș. Țăranii făceau cu acești bani de aur **salbe** pentru femeile și fetele lor, care le purtau la gât în zile de sărbători.

124) Vechiul abator primitiv unde se tăiau vitele a căror carne era marfa măcelarilor.

ționale ce se arătau pe Piață, veneau din această parte a orașului. Aci găseai de toate: cereale, nutrețuri, cherestea sau lemne de foc, vite de tot soiul, lăpturi, ouă și brânzeturi, fructe și legume, vinuri și rachiiuri, straie și opinci, cai, hamuri și trăsuri ori căruțe, în sfârșit orice lucruri de care lumea orașului, nu prea înstărită, avea atunci trebuință. *Oborul*, care oficial ținea bălciiu doar Marțea și Vinerea, funcționa de fapt toată săptămâna deoarece, pe lângă Vitanul geambașilor și mahalaua Orzarilor, toată calea Moșilor era plină numai de prăvăliile meseriașilor manuali de tot felul, în care găseai oricând aveai de căutat ceiace îi dase și vechea denumire de „Podul Târgului de afară”.

Negustorimea și meșteșugăria măruntă adunată acolo de cerințele târgului acela permanent, determinase în populația acestui sector o strânsă solidaritate. Aceleași cauze însă făceau ca rivalitatea de prestigiu să stârnească între tineretul calfelor și băieților de prăvălie o atmosferă de antagonism ce izbucea în zilele de Duminecă și sărbători în necurmte scandaluri și bătăi care — lucru ciudat — nu aveau nici o altă urmare rea. Mahalalele acestora se întindeau până în marginile de afară ale Bucureștilor; înspre oraș însă era limitată de o altă așezare de lume, mai înstărită și mai tihnită, cu care ceilalți nu voiau eu nici un chip să se amestece. Suburbiile Dobroteasa, Mântuleasa, Sfânta Vineri, Stelea, Sf. Mina și Lucaci începuse a arăta de atunci locuințe mai chipeșe, unele chiar foarte frumoase și bine gospodărite — toate proprietăți ale negustorilor împliniți și care lăsa să se simtă învecinarea lor cu partea cea simandicoasă a Urbei.

Partea cu adevărat neagră a culoarei acesteia ținea însă morțiș ca, pe lângă faima negustorească și meșteșugărească, să-și mențină și pe ce mitocănească — și încă în așa fel că, pe vremea copilăriei noastre, cu greu se încumeta să calce pe-acolo bucureștean de prin alte părți ale orașului și mai cu osebire dintre cei mai cu fason. Cine avea anumite treburi însemnate prin părțile acelea, se ducea doar cu birja sau trimetea alți oameni de-ai lor să facă ce aveau ei de făcut.

Dar de-atunci lucrurile ca și locurile au primit altă față, iar lumea s'a amestecat într'atâta că nici nu se mai cunoaște. Prin unificarea moravurilor și prin generalizarea îndeletnicirilor pe toată întinderea orașului s'a ajuns la starea de lucruri în care

nici acolo, nici în tot restul Târgului, o împărțire pe mahalale de bresle sau de negustori nu ar mai fi acum cu putință.

Totuși — cu înfățișarea aceea veche și cu lumea, veche și ea, care locuia orașul acesta și îl îndrăgise așa de mult — impresiunea generală, pe care el reușea să o lase chiar acelor străini ce veneau pe la noi din cele mai falnice și mai modernizate centre ale străinătății, era destul de măgulitoare.

Mai toți musafirii cari veneau la noi în treacăt, dar lăsau să treacă multă vreme până ce se îndurau să se despartă de București, au laudat entuziast și sincer „exotica” dar primitoarea noastră Urbe de atunci. Iată, bunăoară, impresiunile unuia din aceștia, pictorul francez Edouard Marbeau, care cercetându-ne orașul pe la 1879, a scris cu doi ani mai târziu în ziarul „Correspondent” din Paris, cele ce urmează:

„Situat între Orient și Occident, Bucureștii împrumută așezării lui o fizionomie specială și orice călător, fiecă ajunge acolo pe calea Dunărei sau pe aceea a Mării Negre, află un oraș cu totul deosebit de ceiace cunoaște din Viena și din Budapesta sau de cele ce i-au rămas în minte dela Constantinopol.

„Bucureștii numără vreo două-sute-de mii de locuitori din care cea mai mare parte sunt, firește, de neam românesc. Dar alături de aceștia mai toate neamurile vecine au și ele importante colonii care fac din acest oraș un Babylon în care Greci, Albanezi, Germani, Armeni, Sârbi, Ruși, Țigani, Unguri și Evrei spanioli sau leși (poloni) se amestecă pe tot locul. Nu ai decât să privești chiar de-departe orașul acesta și vei avea, fără nicio altă prevenire, adevărul acesta. Turnurile cu umflături ca de turbane ale bisericilor de rit oriental amestecă culorile lor vioaie cu dom-urile și cu vârfurile lăcașelor similare catolice sau armenesti, ale templelor protestante și a vreo zece sinagogi.

„Orașul cuprinde o mare întindere. In jurul monumentelor publice ale Palatului Domnitorului, muzeului, teatrului și ale diferitelor autorități, se întinde orașul cel vechiu în care populația este foarte deasă. Dar în toate celelalte mahalale, mai fiecare familie locuiește un cămin ale ei, cu curtea și grădina fiecăruia.

„Frumoasa Aleie de tei, care se aseamănă mult cu „Prado”-ul din Marsilia și care continuă cea mai de seamă stradă a orașului, se prelungește la nesfârșit mărginită de vile și de parcuri, și lăsând pe laturi nenumărate aleie ce duc spre boschete, spre restaurante și alte locuri de petrecere. Departe, clădirea mare a școalei de agricultură, singură în mijlocul unui câmp, înseamnă capătul Bucureștilor într'acolo.

„Cu totul altfel este însă înfățișarea acestui oraș spre miază-zi; aci cele din urmă case ale mahalalelor se amestecă aproape cu ogrăzile satelor vecine. Inspre colina pe care o încunună frumoasele clădiri ale Azilului Elena Doamna nu se văd decât pajiști și grădini. In mijlocul acestor dese umbrare, prințul Carol și-a ales reședința de vară.

„Orașul se întinde totuși dela o zi la alta. Se dărmă mereu vechile case șubrede, și pe locul lor sunt reclădite altele din cărămidă; fața caselor este acum acoperită cu un strat gros de tencuială în care se prinde înfloriturile tuturor soiurilor de arhitecturi. Țiganii, care la țară se îndeletnicesc cu meseria de lăutari sau de fierari și potcovari, aci fac treabă de zidari sau de salahori. Pe schelele binalelor se văd țișăncile cu chipul lor oacheș care le sporește albeața dinților și cu părul lor ca de abanos răsfirat pe umerii goi; îmbrăcate doar cu o cămașă de pânză și incinse pe șolduri cu un brâu de lână roșie. Ele frământă de zor tencuiala și mortarul din varnițe, în vreme ce copiii lor le ajută umplând gălețile pe care altele le poartă pe cobilițe sus pe schele, de unde bărbații ce zidăresc cu osârdie le îndeamnă sau le ocărăsc cu haz, să se grăbească la treabă

„Ici și colo, pela casele boierești, slugi arnăute cu mustățile pe oală, în vestmintele lor pitorești: fes cu ciucurele atârănând pe umăr, vestă cu găitane de fir auriu și fustanelă — fac serviciul de portari sau paznici ai curței; aceștia sunt rămășițele răzlețe ale acelor mercenari din care le plăceau hășovarii fanarioți să-și alcătuiască garda personală, de pe cum nobilii medievali făceau cu „elvețienii halebardieri”; — cu deosebirea că aci, câteodată, arnăuții aceia erau înălțați la rangul de intenidenți și apoi abuzau de nesăbuiința stăpânilor lor spre a oprima țărănimea și chiar spre a pune să biciuiască slugile din rândul cărora ieșise.

„Interioarele caselor sunt mai peste tot mobilate europenește, dar prin părțile celor mai bogați multe case mai păstrează cel puțin o încăpere împodobită cu scoarțe sau cu covoare turcești așternute pe podele sau pe divanurile joase și largi pe care își petrec ceasurile de tihnă ale zilei, într-o semi-obscuritate orientală.

„La ceasurile de preumblare ale după-amiezilor, lumea aceasta obișnuiește a ieși de acasă. Podul Mogoșoaiei, căruia decând cu izbânda războiului din Bulgaria îi zic Calea Victoriei, este deodată plin de trăsură și de birji, un fel de „victoria” cu perne de catifea și cu felinare și hamuri împodobite cu alămuri. Birjarii ruși (muscalii) cu tichia lăscundă pe cap și strânși în anteriurile lor de postav albastru, stând țepeni pe capra trăsorei și ținând hățurile cu brațele întinse, mână în goana mare caii lor frumoși. În aceleași ceasuri, trotuarele din fața cafenelelor și cofetăriilor sunt pline de mase la care consumatorii iau prăjituri și dulcețuri. România este prin excelență țara „dulciurilor”. Numai în București sunt mai bine de optzeci de cofetării în care găsești toate felurile de dulcețuri și de șerbeturi, de peltele și paste de fructe cu zahăr. Trebuie gustate mai cu osebire dulcețurile de trandafir (rodozahar) și de violete ale căror petale păstrează tot parfumul lor.

„Seara orașul se însuflețește din nou, mulțimea se adună prin cafenelele sau grădinile cu muzică unde se aud cântate mai toate ariile operetelor sau **canțonetelor** ce fac vâlvă la Paris... În mulțimea aceia pot fi văzuți tinerii ofițeri ai armatei românești cu piepțurile împodobite cu decorații și medalii ca ale unor veterani...”

„Binefacerile Comunei” și traiul gospodăresc.

O DATA cu mulțumirea pe care în mod firesc ne-o dă aprecierile binevoitoare ale oaspei francez pe care îl cită, nouă ne rămâne îndatorirea să arătăm în amănunt cum arătau și toate celelalte pe care el nu le-a putut vedea decât în treacăt sau pe care nici nu le-a văzut.

Privit într-o cuprindere întinsă și generală sau numai din punctul de vedere al locurilor pe unde el trecuse în răstimpul sederei lui la noi — Bucureștii făcea în adevăr acea frumoasă impresiune.

Văzut însă de-arândul, stradă cu stradă și în toate ungherele lui, orașul avea pe vremea aceea foarte multe lipsuri, mai cu osebire în domeniul lucrărilor edilitare despre care fusese prea puțină vorbă până atunci.

Cercetarea lui amănunțită lăsa chiar să se vadă unele ciudate contraste în normele de pe care se porneau lucrările începute, față de nevoia urgentă a celor pentru a căror îndeplinire împrejurările vitrege nu ne dăduse răgazul și mijloacele necesare.

În afară de regularea cursului Dâmboviței, de îngrijirea destul de restrânsă a străzilor, de rânduirea unui corp de gardieni pentru paza orașului ziua și noaptea și de o luminare mai efectivă a cuprinsului orașului destul de întins, — nici o altă lucrare mai temeinică nu fusese începută.

Cu privire la pietruirea drumului străzilor, cea mai mare parte a acestora erau așternute cu caldarâm de piatră de râu, așezată în rânduri apropiate, ale căror goluri erau umplute doar cu nisip. Pavările cu piatră cubică de granit au început a se arăta abia în 1884, sub primariatul lui Niculae Flea, lucrările fiind săvârșite de întreprinderea mai bine alcătuită a lui Lăzuresanu. Începutul zis „de probă” a fost făcut cu micuța stradă

a Pensionatului (azi str. Vasile Boerescu). Până la descoperirea carierelor dobrogene dela Turcoaia, piatra de granit se aducea din Belgia. Pentru așternutul trotoarelor inginerul Nicu Zane întemeiase pe șoseaua Pandurilor, cu capital belgian, o fabrică de bazalt artificial și de cărămizi având 15 cm. pătrați.

Patru ani mai târziu, sub primariatul lui Emanoil Protopopescu-Peche, fură pornite și o seamă de alte lucrări care au contribuit în bună măsură la modernizarea Bucureștilor. Astfel fură executate: lucrările de completare a alimentării orașului cu apă potabilă și distribuirea conductelor ei pe mai mult de jumătatea numărului străzilor, canalizarea subterană pentru colectarea și îndrumarea spre Gârlă a apelor de ploaie și a lăturilor adunate pe la gospodăriile oamenilor, îmbunătățirea și generalizarea luminatului străzilor, iar, ca încoronare a strădaniilor lui, prelungirea Bulevardului și înspre răsărit până la capătul de acolo al orașului. Lărgit, pavat și plantat în întregime, ceiace îl schimbase într-o frumoasă arteră ce străbătea Bucureștii diametral, Bulevardul fu înzestrat și cu o linie dublă de tramway electric, ceea ce i-a dat putința să fie și luminat cu lămpi electrice cu arc și în globuri mari, a căror instalare pe stâlpi înalți își frumoși de fontă sporea înfățișarea lui cu adevărat occidentală. Partea lui cea nouă fu numită Bulevardul Carol I până la rondul din capătul de sus al străzii Olarilor, și Bulevardul Orientului de acolo până la capătul lui din șoseaua Mihai-Bravul.

Pentru producerea curentului electric necesar luminării și tracțiunii, același primar făcu să fie clădită în mahalaua Grozăvești, lângă un nou stăvilar metalic al Dâmboviței ce fu adâncită până în acel punct, o Uzină generatoare de electricitate, care, mărită și desăvârșită, este și azi una din principalele uzine de acest fel.

Pe măsura înfăptuirii lucrărilor tehnice de salubritate publică și de înfrumusețare a străzilor, au urmat și alte lucrări de sistematizare a orașului, precum: deschiderea, după 1893, a bulevardului Ferdinand ce duce dela rondul statuiei lui Pache Protopopescu la Gara de Est sau a Oborului, cum și pe aceia a bulevardului Maria, pe locurile parcelate și asanate din cartierul Gramont (fosta mahala țigănească a Broscăriei) și care ducea ea și acum din gura Pieței-Mari în sus, la fabricile lui D. Marinescu-Bragadiru și la Vama-Intrepozitului de mărfuri; iar în

1895 tăierea bulevardului Lascăr Catargiu, dela Piața Romană (unde a fost așezată statuia aceluia venerat fost prim-ministru al Țărei) și până la piața din capătul Șoselei Kisselef.

Întinderea orașului sporea mereu pentru că populația lui sporea și ea, dela o zi la alta. Totuși traiul ei de toate zilele păstra ritmul acela tihnit al vremurilor ce apucase, neadoptând decât obiceiuri la care o îndrumau treptat și cu oarecare metodă însăși prefacerile Urbei lor. Lumea bucureșteană afla atunci puțința de-a conviețui în condițiunile cele mulțumitoare. Traiul ei se prefira în cea mai deplină înțelegere omenească, fiecare nedorind decât ceiace îi îngăduia rosturile, mijloacele și avutul lui. Vecinii se sprijineau cu voie-bună în toate nevoile lor gospodărești, apropiindu-se cu mult mai multă omenie decât o faci azi, când totuși se face atâta vâlvă de mult slăvitul „democratism”.

În afară de căminurile gospodărite boierește, pe care le-am mai amintit, cuprinsul orașului se împlinise în bună parte cu locuințe, acum frumos întreținute, mai toate având și un petec de grădină, cu clădiri de închiriat ale negustorilor împliniți ori ale unor cetățeni înstăriți și chiar cu prăvălii, când erau clădite pe drumuri cu vad pentru meșteșugurile sau pentru negoțurile cu care lumea se îndeletnicea. O mare parte dintre cele din urmă erau prevăzute cu ganguri de intrare spre curțile spațioase unde negustorii prăvăliilor respective aveau magazine de lemn sau zidite în care își depozitau mărfurile lor, cum și grajdurile și șoproanele cailor și vehiculelor ce foloseau, și care nu lipseau de pe la casele celor cu oarecare avere, cum nu lipsesc astăzi trăsurile automobile.

Restul căminurilor, cele ale oamenilor nevoiași, de prin mahalalele mai mărginașe, păstrau totuși în mare parte așezările fără rost în cari se pomeniseră. Cele mai multe curți de-acestea îngrămădeau fără nici o normă câte cinci-șase corpuri de casă, toate subrede și pipernicite, totdeauna rău ori mai deloc întreținute și în cari locuiau, într-o promiscuitate vinovată, mult mai multe suflete decât s'ar fi cuvenit.

Abia prin 1890, societatea Creditului funciar urban dorind să ajute municipalității bucureștene în opera ei de sistematizare și să pună la îndemână cetățenilor locuințe mai potrivite traiului pe care îl doreau, a început o intensă activitate constructivă, fie împrumutând pe cei ce ar fi voit să o facă dar nu aveau

banii necesari, fie răscumpărând terenurile celor ce nu erau la zi cu plata ratelor unor împrumuturi cărora le dase altă destinațiune și revânzându-le celor ce voiau să clădească în condițiunile impuse de Creditul funciar în înțelegere cu Primăria orașului. Noile clădiri erau astfel construite de pe câteva modele anume întocmite, și obligatoriu aliniate la marginea trotoarelor străzei. În locul cocioabelor scunde, umede și fără nicio rânduială gospodărească, mahalalele s'au împlinit de-atunci cu clădirile poreclite „Wagon”. S'a făcut astfel pe-o scară întinsă parcelarea acelor maidane de gunoaie și construirea caselor de locuit pentru mulțimea de oameni ce locuiau cu chirie și se mutau dintr'o mahala în alta la fiecare Sf. Gheorghe sau Sf. Dumitru. Case de-acestea, din care foarte multe se văd și acum mai pe tot locul în București, erau construite cu o încăpere sau două la stradă și despărțite printr'un antret ¹²⁵⁾ îngust de restul încăperilor ce dau din-una într'alta până la dependențe. Când casele ca acestea nu erau clădite spate'n spate, grădina lor, era rostită pe partea de loc dinspre calcanul caselor vecine și prevăzute cu o perdea de viță americană ce se cățara pe acele calcanuri formând un „fundal” de verdeată, aveau sădiți unul sau doi arbuști de soc sau de liliac spre drum și un gutui, corcoduș, dud, cais sau chiar simplii salcâmi sau oțetari spre fundul curței. Sub pomi locul umbrit era bătut cu nițel pietriș, pentru sufrageria de vară; iar restul împărțit în brazde de iarbă cu stufuri de mușcate, de cărciumărese, de miesandre, busuioc sau gura-leului, pentru decor și pentru prididirea mirosurilor ce se ițeau, când dela bucătărie, când dela cotețul păsărilor curtei, când în sfârșit de pe la celelalte dependențe ale fundului curței. Cine avea mai mare patimă de flori și se îndemâna să le poarte de grijă, mai puneă în mijlocul fiecărei brazde din acestea și câte un trandafir înalt, cu tulpina sprijinită pe un băț verde în vârful cărui puneă și câte un glob de sticlă argintie sau de diferite alte culori. Unde nu prea era loc, sau gologani de prisos, în loc de vița canadiană și de flori, semănau zorele cățarate pe sfori sau pe uluci și două trei stufuri de pelin. Alte ori locul sufrageriei dela aier era înpodobit cu un chioșculeț de scânduri, ca să poată servi și pe vreme de ploaie, când zăduful din casă era prea de nesuferit.

125) În locul franțuzescului „entrée”.

Vederea uneia din mahalalele reconstruite prin 1890, cu clădiri în felul celor zise „vagon“.

Cum-necum, mahalalele începură să ia și ele alt fason, mai curățel, ce-a contribuit deasemeni la înfrumusețarea mărginilor orașului, iar gospodăriile începură a se mai dichisi ¹²⁶⁾.

Bucătăriile erau puse tot spre fundul curței, dar aveau mai toate afară, sub fereastră, chepengul ¹²⁷⁾, unor pivnicioare, mai spațioase decât cele de azi, bine adâncite deci destul de calde iarna și răcoroase vara, pentru a putea adăposti merindele și lemnele în primul caz sau băuturile și mâncările în cel de-al doilea. Laolaltă cu legumăria îngropată în paturi de nisip, se mai vedeau și câte-ceva sticle sau clondire ¹²⁸⁾ cu țuică de prune sau cu vinișor de tămâioasă, de care cârciumile depela colț de stradă nu prea țineau, dar care, la zile mari, după mesele mai îmbelșugate „se prezintau” de minune...

În astă privință gospodăriile nu duceau lipsurile de-acum, deoarece băuturile se găseau pretutindeni bune și — ceiace cântărea în deosebi în gustul acelor bucureșteni — erau neasemănat mai ieftine ca azi și nu erau deloc drese ¹²⁹⁾ și mai ales falsificate ¹³⁰⁾. Carnea vitelor tăiate la zalhanaua Colentinei, iar mai apoi la Abatoriul comunal, o *desfăceau* măcelarii care își așezau scaunul sau butucul, la început în dreptul caselor lor lângă poartă, iar mai târziu în prăvăliile mici din mahala. Vânzarea cărnei se făcea numai dearîndul. Alegerea și deosebirea diverselor calități din carnea unei vite nu era încă obișnuită, decât pentru mușterii de seamă și cu mai multă dare de mână sau în hatârul oamenilor Stăpânirei. Grăsimea se vindea crudă ca și carnea, fiecare topindu-și-o acasă la el. Untura așa cum o cumpărăm azi a fost pusă în comerț mai târziu decât mezelgii cari se îndeletniceau cu pregătirea cărnurilor de-păstrat și cu fabricarea cârnaților și a mezelurilor.

Legumăria, ouăle și brânzeturile, fructele de tot felul, lăpturile sub toate formele, untul, peștele, cărbunii de mangal și grăunțele pentru hrana orățăniilor ¹³¹⁾ se vindeau și în Piață la

126) A fi mai rostite.

127) Capac cu două uși ce acoperea gura pivniței.

128) Niște sticle albe și subțiri cu gâtul foarte scurt și care aveau capacitate exactă de un litru.

129) Amestecate și **întărite** sau îndulcite.

130) Mai mult decât prefăcute, adică aproape fabricate din alte esențe.

131) Păsările de curte.

Hale, dar și decătre oltenii zarzavagii care le strigau pe străzi și le aduceau fiecăror la îndemână, cum se mai face și astăzi. Atunci oltenii aceștia vindeau pe înserat și untdelemn sau gaz (petrol) din garnițe de tinichea pe care le purtau tot pe cobiliță.

Pentru cumpărături mai mari, făcute în Piață, cei ce nu veneau cu sluga lor de-acasă foloseau hamalii, oameni care se îndeletniceau cu cărătura aceasta ca și cu oricare altă meserie, umblau cu o funie și cu o paporniță pe mână și făceau orice transport pe jos, până la capătul orașului, pentru câțiva gologani. Cam pela 1900, i-a năzărit unui fost Comisar, pe nume Lesviodax, să adune câțiva oameni de teapa ăstora, dar mai curăței și mai deștepți, și statornicindu-le ca semn distinctiv un fel de chipiu roșu cu numere pe el, i-a așezat prin diferite locuri și răspântii ale orașului, numindu-i „Comisionari de stradă” și le-a fixat ca tarif: o băneuță de cincizeci de bani pentru purtat o serisoare sau un pachet și un Leu în caz că avea de adus și răspuns.

Greul cel mai mare al gospodăriilor de-atunci era însă, — apa.

Așezat în plină câmpie, Bucureștii a avut multă vreme de suferit în această privință. Încă de prin anul 1800, alimentarea cu apă a gospodăriilor se făcea doar din trei așa-zise vaduri¹³²⁾ înșirate de-alungul cursului Dâmboviței, — vaduri ce adunau apa din izvoarele subpământene ale râului, dar cari nu erau întru nimic ferite de norii prafului murdar ce se ridica de pe uliți, nici de miresmele ce pluteau pe oraș din atâtea alte izvoare. Abia în 1848, Gheorghe Bibescu Vodă hotărâ să pună în lucrare un proiect al inginerului francez Marsillon pentru aducerea prin conducte a unei ape, filtrată din aceia a Gârlei din sus de oraș, și pentru construirea a vreo cincizeci de cișmele (fântâni) prin tot cuprinsul orașului. Pe răspântia din dosul *Agiei*, unde azi e Vama-Poștei, a fost construită și o „Casă a apei” pusă sub conducerea tehnică a Inginerului Gilbert. Se întâmplă însă că banii pe cari Vistieria îi putea cheltui atunci, făcură ca numărul fântânilor să fie redus la douăzeci care fuseră înșirate doar pe podul Mogoșoaiei și pe alături. Ceva mai târziu conducta fu întinsă și pe alte străzi mai de seamă, trecând și pe sub calea

132) Niște basinuri cu fundul liber spre a lăsa scurgerea izvoarelor, dar cu marginile sprijinite cu zid de cărămizi, și din care se încărca apa cu donițele în sacale.

„Puțul cu zale“ din răspântia de sus a străzii Antim.

„Pompa de apă“ construită apoi pe aceeași răspântie, după așezarea conductelor subterane.

Moșilor până la Biserica cu Sfinți, calea Griviței până la Biserica Sfinților Voevozi, cum și pe ulița Franceză (str. Carol), pe ulița Doamnei și pe ulița Poloneză (str. Academiei). În 1856 au fost puse și cele dintâi patru guri-de-apă pentru cazurile de incendii, și anume: una în Piața Teatrului Național, a doua în spatele acestuia la biserica Sfântului Ionică, a treia la grădina Episcopiei și a patra la colțul călei Grivița, lângă Palatul lui Știrbey. Un an după aceea Primăria, spre a înlesni adunarea banilor necesari întinderii lucrărilor, stabili pentru prima oară un tarif de contribuțiune a cetățenilor, prin plata apei ce se distribuia din conductele instalate. În felul acesta și cu adaosul unor alocațiuni anuale în bugetul Comunei se ajunsese că, prin 1879, Bucureștii încropise vreo zece kilometri de conductă din care se alimentau cam 190 de gospodării, 260 de guri-de-apă pentru stropit și pentru cazuri de foc, basinurile a vreo 40 de avuzuri așezate pentru înfrumusețare la diferite răspântii, cum și basinurile dela Rondul I al Șoselei Kisselef, dela grădina Episcopiei și al lacului din parcul Cișmigiului.

O canalizare a subsolului pentru scurgerea apelor nu a fost cu putință până ce nu s'a putut face mai întâi adâncirea cursului din oraș al Dâmboviței. Proiectul acesta fusese votat sub domnia lui Cuza-Vodă, prin legea din Martie 1865, dar lucrările nu au fost începute și efectuate decât după 1871 și numai la stăruința Domnitorului Carol,¹³³⁾ iar complectarea canalizării pe toate drumurile prevăzute cu conducte de apă nu s'a făcut decât dela începerea campaniei de lucrări edilitare a Primarului. Em. Protopopescu-Pache, adică pela 1888¹³⁴⁾.

133) Înaintea acelor lucrări, scurgerea apelor provenite din ploi și din zăpezi era înlesnită oarecum prin „Hasnalele” despre care am scris mai la început. Pe la 1830 începuse croirea unor canale semi-subterane, căptușite cu traverse de lemn, dar cu totul nepractice. Cel dintâi din acestea trecea dela locul de azi al Camerei de Comerț prin str. Șelari și se sfârșea în malul Gârlei la locul zis la „Roaile” din dreptul străzii Negru-Vodă (lângă Morgă); cel dealdoilea, căptușit cu zidărie, trecea pe sub calea Moșilor până la Biserica cu Sfinți și era legat cu cel dela Colțea, tot din lemn dar care în 1845 a fost și el zidit.

134) Instalațiunile făcute atunci aveau trei basinuri la Arcuda (lângă București, în susul Dâmboviței) căptușite cu traverse de lemn și în mărime de 50 m. late pe 10 m lungime. În aceste basinuri apa ce le umplea era ținută 3—4 zile spre a se limpezi, apoi i-se da drumul pe canalul distribuitor care era făcut din cărămidă și ciment, având din loc în loc guri de aerisire,

Până atunci Bucureștenii făceau și ei cum puteau mai bine. Astfel o parte a curților avea câte o cișmea cu pompă și scoteau apa curată din vinele izvoarelor de sub pământ, în locurile și dela adâncimile unde dau de ele. Apa aceea era în deobște foarte limpede și rece, dar calitățile ei potabile erau adesea vătămate de infiltrațiunile de prin vecinătate. Și acest fel de cișmele era însă prea puțin la îndemâna oricui și mai ales a oamenilor nevoiași care alcătuiau mulțimea mare și care erau siliți să folosească apă din comerț.

Din cele văzute până aci se deslușește bine că negoțul cu apa era atunci „negoț din nevoie”. Din izvoarele cari alimentau Vădurile acelea de apă de băut, ne-au rămas numai cele câteva șipote cu țevă de fier de pe malul de jos al Gârlei. Apa aceea este una din cele mai curate ce se poate afla în orașul nostru; e rece, cu totul limpede și are, dela țevile prin care se scurge, un iz al gustului ruginii, fapt pentru care bătrânii noștri îi și ziceau apă „feruginoasă”.

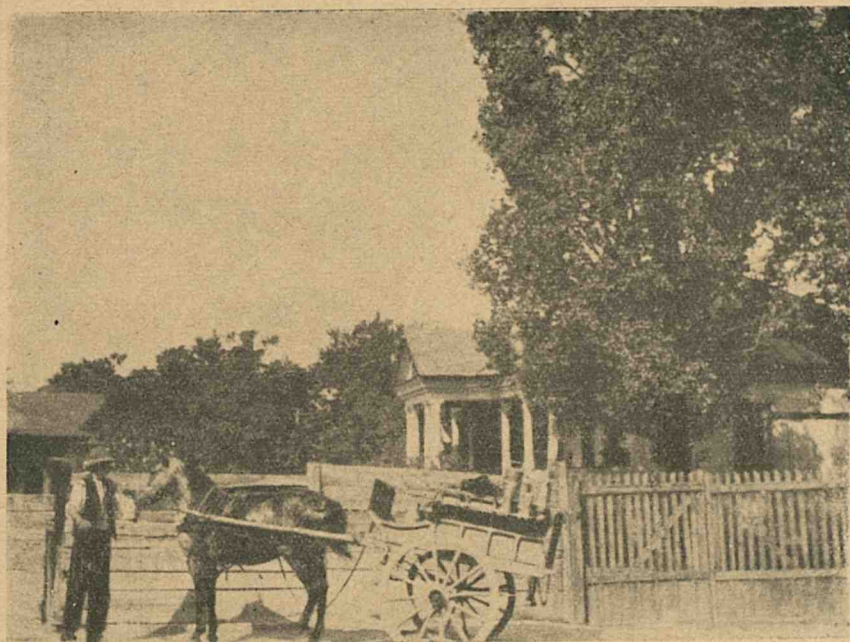
Apa cumpărată dela sacagii, după umplerea putinilor trebuia să fie mai întâi bătută cu făcălețul și cu puțină piatră-acră (alun) spre a fi limpezită.

Pentru răcirea apei de băut, vara, se foloseau bulgări de ghiață cumpărată din cea strânsă de-cu-iarnă de pe apele de prin jurul orașului. În unele case apa era trecută prin niște conuri de piatră poroasă, ce se vindeau așezate-gata în niște dulăpioare. Altele se mulțumeau numai cu răcoarea pivnițelor lor, în care țineau apa în urcioare de pământ sau în doniți de lemn acoperite cu câteo cârpă jilavă.

Pentru spălatul pe cap sau al rufelor, gospodinele timpului acela obișnuiau să strângă și apa dela ploaie în vase pe cari le punea din vreme la burlanele de scurgere ale apei depe casă.

Cât pentru îmbăierea trupului, rosturile gospodărești se întreceau în ingeniozitate, mai cu osebite după ce se făcuse instalarea conductelor de prin oraș. Afară de cei câțiva ce se du-

pe unde putea fi și verificat sau curățit. Răsuflătorile acelea erau un fel de puțuri cu capac de lemn și cu lacăte. Din acel canal, apa venea într-un rezervor delângă Palatul Cotrocenilor și care era prevăzut cu un grătar ce trebuia să mai rețină ceiace ar fi putut scăpa și veni pe canalul cel dintâi. De-aci apa pornea prin conductele tubulare de ciment în oraș. (Vezi „Amintirile” d-rului C. Severeanu, fost consilier comunal pentru cele sanitare).

Serviciul laptelui la domiciliu. In fund casa veche a lui Alexandru Orăscu, din colțul de jos al străzii Mihai-Vodă.

Capătul de jos al str. Lăzureanu, din Dealul Spirei. La stânga o saca de apă iar la dreapta un felinar cu „găzoaie”.

ceau pe la rarile stabilimente de băi publice (și asta numai la cel mult două săptămâni o dată), mai toată lumea bucureșteană făcea baie la ea acasă, fie în căzi speciale de tinichea de zinc sau în hârdaie scunde și largi cu doage de lemn încercuite cu fier, fie în albiile de lemn, de plută sau de plop pe care le scobeau anume și le vindeau ȣiganii rudari. Vara, mulți se mulțumeau numai cu un duș, instalație proprie, făcută prin fundul curților sau pe-după casă și prin magaziile de scânduri ale gospodăriei. Dușurile acestea erau alcătuite din o îngrăditură strâmtă de rogojini, deasupra căreia se atârna o stropitoare de tinichea plină cu apă, pe care și-o deșertau pe cap trăgând de o sfoară legată de pârghiuța ce ținea un căpăcel de pe fundul ei. De binefacerea unei asemeni instalațiuni ingenioasă foloseau pe rând toți ai casei, ba uneori chiar unii dintre vecinii, ce nu erau plioforisiți cu așa... „confort”.

Cum vedem, deși foarte iubitori de bălăceală, bucureștenii au fost vreme îndelungată lipsiți de rostul necesar unor îndesulătoare băi corporale. Ghidul lui Papazoglu ne spune în această privință că, pela 1070, Bucureștii nu aveau decât patru Băi publice: Baia turcească (hamam, cu aer uscat) din strada Șelari, Baia Rusească (cu aburi) dela Jignița, pe str. Negru-Vodă, reconstruită apoi de Meltzer; Baia din mahalaua Dudescului (Sfinții Apostoli) azi Baia Mitraschewski și Baia cu pucioasă a doctorului Lucaci, din dosul Palatului Regal. După mulți ani, Baia turcească și cea de pucioasă au fost desființate și înlocuite cu Băile Eforiei, cele dintâi mai bogat și mai larg instalate, și cu Băile Doctorului Erdreich, cari la început erau în strada Vestei, la spatele statuiei lui Mihai-Viteazul, apoi au fost mutate pe strada Italiană lângă Biserica Armenească unde sunt și acum, dar sub altă direcțiune. În afară de acestea, Primarul Protopopescu-Pache a pus să fie construită lângă Piața Legumelor, dela Bibescu-Vodă, și o Baie Populară destinată mai ales precupețimei și hamalilor Pieței-Mari. Aci tariful era potrivit scopului; 10 bani pentru spălare sub dușuri și 20 de bani pentru o baie în basin cu apă caldă. După câțiva ani de utilă funcționare, această Baie publică a fost totuși lăsată în părăsire și în cele din urmă chiar dărâmată. Intre timp, o societate particulară a construit pe strada Bisericei Enei, o instalațiune în totul modernă și de pe legile higienei, numind-o Baia Cenrală, care este și acum în perfectă stare de funcționare. Cam în aceiași

vreme au început a folosi deasemeni Baia Solacolu, dela capătul de-afară al călei Moșilor, și Baia Griviței, de lângă biserica Sfinții Voevozi. Cată să mărturisim însă, în frica lui Dumnezeu, că populațiunea cea mare a orașului nu se lăsa ușor îmbiată să se spele prin asemenea locuri publice. Ea făcea așa-ceva mai cu drag în strâmtorarea ei de-acasă, așa cum arătarăm mai sus.

Apoi, pentru bătrânii noștri spălătura peste-tot avea anumite soroace precum : ajunul Sărbătorilor mari, a doua zi după *niscaiva* petreceri cu *treabă* multă și cu *halai* de sbucium, la vremea *deretecatului* întregii case și, în orice caz, de ziua Sfântului Toader când, în loc de alte mirodenii, se fierbea apa de spălat cu rădăcini de Iarbă-mare.

Vara însă, când lumea bună pleca „la băi” prin stațiunile de vilegiatură, bucureștenii se scăldau și ei *de-zor* în gărla Dâmboviței, cât este ea de lungă, sau în scăldătorile marginase care erau lacurile: Herăstrăului, al Floreascăi, al Teiului și al „Plăcintei” de sub zidurile conacului lui Gherase din Fundeni, cum și panglica de apă a Colentinei ce *chenăruia* orașul în partea dinspre miază-noapte și răsărit, și care ținea pline cu apă toate lacurile pecari le pomenirăm.

Prilejurile astea de scăldătură mai aveau și un alt rost, pe acela că dau *ocazii* și la alte câteva plăcute *distracții*. Unii vânau potârniche de prin miștile sau fânețele locului, alții culegeau castraveți și pepeni de pe *bostănăriile* din malurile lacurilor, iar alții, de era cumva și vreo moară pe-aproape, *se dau* și pela cârciuma morei, unde, cu pește viu și cu *niscaiva* raci fierți ori pastramă friptă și cu vinișor răcit la ghețarie, se spălau oamenii mai *abitir*¹³⁵⁾ pe dinlăuntru decât pe din afară. Uneori scăldături ca astea erau și pricină de nenorociri, cu înecul celor mai puțin prevăzători și... prea băuți.¹³⁶⁾ Că, de ! — una e să ți-se învârtască pământul sub picioare, și alta e apa... Lacurile acelea aveau și *vâltori*, iar unde nu erau de-astea, se găseau pe fund tot soiul de buruieni ale căror fire încâlcite îndrăgeau grozav pe cei *cu coraj*¹³⁷⁾. Așacă foarte deseori lumea bucureșteană citea... la „Universul” în rubrica „Intâmplărilor din Capitală” și cazuri de-astea, petrecute în afară de ea.

Pentru tineretul cu veleități atletice încă din acele vremuri

135) Mai bine.

136) Cari băuse mult.

137) Beți

când bucureștenii n'aveau habar de Sport, societatea de gimnastică și *tragere la țintă*, de pe cheiul Gârlei de lângă Sfinții Apostoli, („Tirul”, cum i-s'a zis totdeauna) avea și un Bazin cu plată unde se putea chiar învăța înotul.

Dintre toate scăldătorile astea, Dâmbovița rămăsese însă tot cea mai populară și mai distractivă. Pe tot timpul cu vreme bună din cursul anului, începând de pe la al doilea ceas al după-amiezei până pe-înserat și chiar în *zorii* zilei, trecătorii peste podurile Gârlei ca și cei de pe ambele maluri, se amuzau grozav privind bălăceala sgomotoasă din josul malurilor adânci și bogat înverzite de iarba mătăsoasă și cu grijă cosită. Chiotele de bucurie și de joacă ale scăldătorilor și atmosfera aceia de camaraderie ocazională, de nimic stingherită, în care apa gârlei contopea simțimintele de pudoare și de bună dispoziție ale lumii aceleia din toate straturile Urbei, alcătuia ceva în totul specific Capitalei noastre din vremea aceia. Pornea lumea de-acasă, cu mic — cu mare, tot neamul, împreună cu vecinii, să se răcorească o leacă de zăduful zilelor de arșiță ale verei, în apele gălbui și încropite de soare ale Dâmboviței, în care cucoanele intrau cu cămășile de zi pe ele iar bărbații având, în locul tricourilor azi de rigoare pe la Ștranduri, costumul strămoșului Adam — mai puțin frunza de viță.

După baie, spre satisfacerea bunei-dispoziții dobândită, — unii trimeteau pe copii acasă să-și urmeze jocurile, iar ei se opreau nițel pe sub leandrii cârciumilor cu grătar sau între preții de stuh de papură ai „cabinelor” vreunei mustării apropiată locului. Alții, cei mai mulți și cu mai puțină putere a pungei, umpleau cu apă feruginoasă ulcioarele cu care venise și le duceau acasă unde, pe scăunelele din curte, făceau „tratație cu dulcețică nouă” și cu cafeluță turcească. Mai erau apoi și alții care nu aveau, nici obiceiul, nici mijloacele cu care să facă asemenea „primire”, — aceia înlocuiau totul cu o felie zdravănă de pepene verde, răcorit și el pe șghiabul cișmelei dela Gârlă în timpul cât durase ședința de hydro-therapie, și, cu o simplă sindrofie în curte, la lumina Lunei, pe scăunele, cu pisicile în poală și cu toată liota căteilor plini de purici pe lângă ei.

Și să nu se creadă cumva că o asemeni îndeletnicire, răcoritoare și în acelaș timp recreatoare, cu tot hazul ei, era numa în obiceiul oamenilor din pătura săracă a populației bucureștene. Dâmbovița era atunci foarte căutată de toată lumea de prin

preajma ei. De-cum însera ieşea lumea de prin toate curţile, în grupuri mai mari sau mai mici, cu săpunul înfăşurat în stergarele şi cearceafurile ce purtau la subsuoară, şi cobora în şiruri vesele scările de piatră ce duceau jos la marginea apei... Cel ce înseamnă aceste amintiri, nu a uitat nici azi, cum, odată pe săptămână, trecea prin faţa porţii sale de pe locul Bulevardului ne tăiat încă atunci, şi un grup de persoane foarte simandicoase din floarea elitei bucureştene. În acel grup, de pe spusa celor mai bătrâni, erau câteva boieroaice între care mândra Doamnă Elenca Oteteleşanu şi o Slătineancă, rudă a ei, însoţite de tineret bărbătesc din rubedeniile cele mai apropiate şi din rândul căruia era nelipsit căpitanul din cavalerie Saşa Blaranberg şi unul din Câmpineni. Pornit dela Teatrul Naţional, lângă care era casa bogată a lui Alexandru Oteteleşanu, grupul acela o lua prin grădina Cişmegiului, apoi, prin aşa-zisa „Grădină-cucai”, ajungea la cheiu şi se lăsa tocmai la podul de lemn al vechiului stăvilar dela Sf. Elefterie. Se scăldau acolo pentrucă apa era mai curată şi mai adâncă; iar după scăldat suiau scara de piatră aruncată pe malul înierbat şi treceau peste drum la grădina birtului lui Zdrafcu, un fost bucătar de pe la curţile boiereşti. Acolo se rânduiau în jurul unei mese aşezată între frunzarul arbuştilor, primeau nişte lăutari din cei ce forfoteau prin grădină neaşteptând decât aşa noroc, — iar apoi, cu patricieni, cu mititei aromiţi şi cu o leacă de vin bun răcit în hârdaiele cu ghiaţă naturală, cinau până aproape de miezul nopţii, când porneau, tot pe jos dar pe răcoare, la curtea Oteteleşanului de unde fiecare se îndrepta spre locuinţa lui.

Mănăstirea Stavropoleos, a Hanului Grecilor, în vechea ei înfățișare.

Categoriile sociale.

CELE povestite aci nu trebuie să mire pe nimeni și nici să-l facă a crede că principiile egalitare ale „Pașoptiștilor“¹³⁸⁾ ar fi pus atunci cu totul stăpânire pe sufletele tihnite ale bucureștenilor. Departe de-așa ceva,— boierii rămăseseră tot boieri, și lumea continua să le dea considerațiunea și respectul ce li se cuvenea. Ei erau recunoscuți ca clasă de elită — „lume aleasă sau „lumea mare”, cum i-se mai zicea. Liberii profesioniști, funcționarii, negustorii înstăriți și cei ajunși pe căi drepte oameni cu oarecare avere, alcătuiau clasa „oamenilor de condiție”; iar lumea ce mai rămânea, era desemnată de clasele superioare ca „stare a oamenilor de rând”. Noțiunea de elită a vremurilor despre care povestim aci, devenise însă oare cum generală, și avea mai mult un caracter „mondain”¹³⁹⁾.

Dovada acelor stări sociale ne-o aduce tot Ghidul dela 1871 al lui Papazoglu care s'a ținut nevoit să însemne și niște liste ale rangurilor de boierie luate în seamă în acea vreme, atât în ce privea rândul la cinstire cât și vechimea familiilor din care deschideau. De pe listele acelea mai erau deci în București :

boierii din familiile Domnitoare pământene, ca : Basara-bești (1290) — Dăneștii (1333) — Drăgoieștii (1352) — Raleții (1527) — Lăcustenii (1533) — Lăpușneni (1538) — Movileștii (1607) — Barnoschi (1626) — Ghiculeștii din *sireana* Banului Dumitrache Ghica-Bătrânul (1630) — Brâncovenii (1654) — Dabija (1662) — Cantacuzinii (1679) — Rosetti (1676) — Raco-

138) In loc de „cei dela 1848” — poreclă ticluită pentru cei cari aduseseră ideile revoluționare de egalitate și fraternitate, pe temeiul cărora porniseră revoluția de-atunci.

139) Expresiune franțuzească rezumând pe aceia de „homme du monde” sau pe românește „om de lume”, adică de lume aleasă.

vițeștii (1741) — Sturzeștii (1828) — Bibeștii (1843) — Stirbey (1850) — și Cuzeștii (1859).

boierii din familiile Domnilor fanarioți, ca : Mavrocordații (1716) Calmachii (1766) — Ipsilanții (174) — Moruzzi (1783) — Mavroghenii (1786) — și Șuțuleștii (1791):

boierii pământeni de mână întâia : Văcăreștii, Bălenii, Crețuleștii, Filipeștii, Negri, Cornățoii, Glogovenii, Dudeștii, Corneștii, Bălăcenii, Beldimanii, Herăștii, Rosnovanii, Micleștii, Pășcanii, Goleștii, Floreștii, Vlădăienii, Filisenii, Slătinenii, Greceni, Fălcoienii, Cocorăștii, Canta, Obedenii, Dragodineștii, Oteteleșanii, Murgășenii, Vârnavii, Câmpinenii, Socoleștii, Voineștii, Lehlii, Rudenii, Măneștii, Costeștii, Bărcăneștii, Millo. Cioranii, Caloteștii, Căpleștii, Toplicenii, Clincenii, Ghiculeștii, Drugăneștii, Bellu, Chinezii, Fărcășenii, Racoteștii, Giurgii, Ștefăneștii și Lupu:

boierii pământeni de mână a doua : Poenarii, Budiștenii, Brătienii, Jienii, Brătășenii, Măineștii, Pâclenii, Mihaieștii, Vărzarii, Conțeștii, Periețenii, Corlăteștii, Capelenii, Marghi-lomanii, Isvoranii, Porumbăreștii, Ciupagea, Ciculeștii, Broștenii, Baruții, Orășanii, Poroinenii, Golfinenii, Rioșenii, Tocileștii, Coțofeanii, Buteuleștii, Cămărășeștii, Costieștii, Băbenii, Urlățenii, Gârdeștii, Burcă, Lupeștii, Zăgăneștii, Dăscăleștii, Maicanii, Gălășești, Arionii, Măceștii, Lămoteștii, Stolojanii, Bucșăneștii, Buneștii, Pastia, Colfeștii, Ciocârlan, Magherii, Robeștii, Baldovinii, Cătunenii, Chirculeștii, Urdărenii, Crețenii, Condieștii, Răteștii, Băltenii, Baloteștii, Lereștii, Păuceștii și Cârlovii.

Tot în rândurile Elitei mai erau socotiți și unii boieri de rang, dar de origină greacă, cum erau: Arghiropolii, Blehanii, Candiano, Condurații, Călineștii, Cerkezii, Coressi, Aslanii, Aman, Formac, Gianoglu, Gianni, Giurgiu, Fotino, Hrisoveloni, Lahovary, Manos, Mavros, Paleologii, Plagino, Polizu, Perticari, Stefanopolii, Steriadi și Titopoli ¹⁴⁰).

*

Dar aceste ranguri de boerie nu se mărgineau aci.

140) Listele acestea nu cuprind, firește, decât numele familiilor ce aveau reședință stabilă în Capitală și din ele probabil mai lipsesc și cele ale foștilor dregători cu vitac domnesc de pe vremea Regulamentului Organic.

O categorisire pe „*ifosuri*” de rang exista atunci chiar între locuitorii mahalalelor, care se deosebeau ei-înșiși în două categorii: una a celor ce aveau casele lor și erau „*edecuri*” ai mahalalei adică din neam-în-neam născuți și crescuți acolo, și alta a celor ce își mutau boarfele la fiecare Sf. Gheorghe ori Sf. Dumitru și lucrau cu ziua pe la alții. Diferențierea asta își avea rostul mai mult din punct de vedere electoral, cei dintâi fiind censitari deci având în ale Politiceii o anumită căutare care îi făcea să nu se țină de-o seamă nici cu cei dela Centru care se înțoleau numai cu haine nemțești ¹⁴¹⁾ și făceau pe fandosiții ¹⁴²⁾, nici cu cei din categoria și mahalaua lor, dar pe care îi socoteau inferiori lor. Față de lumea mai aleasă ei păstrau o atitudine „rezervată” ocolind orice contact mai de aproape cu ea; față de cei din lumea de jos, arătau însă o trufie într-o nimic justificată și plină de un fel de spirit autoritar. Într-un cuvânt oamenii aceia se deosebeau de concetățenii lor și ca fire, și ca vorbă și ca port. Firea lor țănoasă și vorba lor „de sus” făceau pe cei de-o seamă cu ei, dar mai puțin înstăriți și mai puțin „ifosoși” ¹⁴³⁾ să îi socotească un fel de asupritori, iar pe cei din lumea bună să-i privească drept niște proști încrezuți, poreclindu-i „mitocani” ¹⁴⁴⁾ — vorbă al cărui rost în graiul bucureștean nu-e bine deslușit; — aceasta cu atât mai mult cu cât înțelesul ei pejorativ se va fi generalizat cu vremea, dar mitocani de soiul celor pe care îi identificăm noi aci nu știm să se mai fi aflat pe-undeva.

Portul lor — pe ei, cum și față de lume — îi făcea să se deosebească mult de toți ceilalți concetățeni. Bărbații, bunăoară,

141) Orășenimea bucureșteană ce aparținea claselor culte sau boierești adoptase portul hainelor făcute pe croiala vieneză.

142) Erau numiți astfel cei cari, odată cu îmbrăcămintea occidentală, deprinseseră și felul amabil și politicos de-a purta cele haine și de-a se purta cu cei cu cari aveau de-a face.

143) Care își dau aiere de „grozavi”.

144) D. Mihail Negru, într-o notă a sa din ziarul „Universul” scrie că origina acestei denumiri ar fi cuvântul *mitoc*, sau „*metoh*” din grecește, cu care se arată schiturile de gazdă din oraș ale călugărilor de pe la mănăstirile din țară. Mitocani s'ar fi numit astfel argații mahalagii ai acestor „mitocuri”. Noi credem însă că poate etimologia d-sale să fie oarecum acceptabilă; dar deducțiunea, nu. La știința noastră, mahalalele mitocanilor pur-sânge erau tocmai acele în care nu se găseau asemenea Mitochuri.

purtau tot anul căciulă de blană de oaie, un fel de mintean ¹⁴⁵⁾, fără mâneci peste cămașa de pânză țărănească lucrată cu ar-niciu roșu și negru, pantaloni creți de aba blemarè ¹⁴⁶⁾, largi pe trup ca șalvarii și la glesne strâmți, ghete cu bizețuri de gumi-lastic ¹⁴⁸⁾ și cu tocurile înalte, iar peste mijloc se înfășurau de patru-cinci ori cu un brîu de lână roșie sau verde, la fel cu legătura ceși înodau la gât.

Femeile se legau la cap cu tistimelul (un tulpan de pânză albă cusut pe margini cu mărgelile colorate), purtau camizon ¹⁴⁷⁾ de pichet alb sau de pânză subțire, mărginit la gât, la mâneci și pe poale cu „horbotică” de aceeași culoare, fuste largi și încrețite de stambă înflorată, ciorapi de bumbac alb sau de lână colorată, făcuți în casă pe cârlige, și papuci de piele, fără ștaif la spate. Iarna bărbații puneau cojoc sau bundă îmblănită cu oaie, iar femeile niște scurteici de pluș colorat viu și căptușite cu blană moale de iepuri de casă sau de pisici.

Prin oraș și mai ales prin centru, nu le plăcea să iasă decât în zile de *paradă* despre care discutau apoi tot în mahala, în sindrofiile ce țineau pe la porțile caselor lor sau la cărciumi, la un păhărel de vin. Nu le plăcea însă nici ca „nemțeștii” să forfote fără rost prin mahalaua lor; — rost nefiind pentru ei decât treburi în legătură cu meseriile sau cu negoțurile lor, ori niscăi daraveri electorale pentru cari cei interesați aveau prevederea să nu se ducă decât în grup mai numeros și cu toată grija cuvenită.

Băiețandrii lor aveau, și ei orgoliul mahalalei foarte dezvoltat. Dacă vreun surtucar ¹⁴⁹⁾ de seama lor venea să se furlandisească ¹⁵⁰⁾ pe-acolo, nu se putea să nu-i iasă în cale doi-trei localnici care, trecându-i peaproape, să nu-i facă cu umărul (de'l da grămadă în uluci) și să nu-i strige în urmă; — Hart! nemțesc că te'ncălzesc... Încălzeala consta deobiceiu în aceia că dacă cel ginit ¹⁵¹⁾ încerca să protesteze se putea pomeni, și mar-

145) Dela „maintien” sau „soubreveste” cum numesc francezii hainele scurte, — asta tot așa cum dela „maintenant” se zice pe la noi: **min-tenași**, adică numaidecât, îndată sau **acușica**.

146) Postav gros țesut din lână scămoasă de coloane „bleu marine”.

147) Dela franțuzescul: „camisole”.

148) Gumă elastică.

149) Orășean cu straie nemțești.

150) Să se plimbe într-o dată după niscaiva fete sau femei.

151) Observat.

dit ¹⁵²⁾ de-abinelea, și cu toată mahalaua înconjurându-l amenințătoare sub pretextul că el se legase de oameni pe drum.

„Domnișoarele” în schimb — sau „gagiicile”, cum le ziceau ei — nu aveau obiceiul să se încaiere decât între ele, și numai pentru a apăra prestigiul lor și al familiei de bârfelile ce le ajungeau la urechi.

Altfel, mitocănimea asta se avea foarte bine și se înțelegea de minune sindrofisind sau petrecând împreună, chiar dacă din aceste raporturi se isca uneori și vreo încăierare, — după care oamenii se împăcau pe loc, iar femeile prelungeau ocările zile întregi din pragul ușilor casei sau cățarate pe uluci.

Cealaltă categorie a populației de jos era aceia a muncitorilor din fabrici sau „pe apucate”, când și unde se simțea nevoie de ei. Aceștia erau: unii zidari, dulgheri, rotari, potcovari, dogari, lăcătuși, brutari sau de orice alte meserii, iar alții se tocmeau cu ziua la munca de argați. Ei erau mai toți din lumea aceia de zestre boierească, ce, odată cu noile legiuri democratice, fusese sloboziți din starea lor, dar ne mai putându-se înapoia la urma lor, de unde lipsise dela împărțeala pământurilor, se trăsese la marginile orașului durându-și acolo câte-o gospodărie — așa cum dăduse Dumnezeu. Laolaltă însă, amândouă acele categorii de mahalagii și cu încă ceva țărâtime pripășită de prin satele vecine cu locurile lor, alcătuiau toată populația așa-zisei „stări a treia” ce umplea mahalalele propriu-zise, între care cele mai cu faimă erau: Tîrchileștii, Jarcaleții, Tabacii, Oborul, Vitanul și Troița, cum și locurile de lângă bariera Mogoșoaiei spre Floreasca, unde, până aproape de 1890, sălășluia încă bulibășia țigănească a vestitului vâtaf Pațanghel, cu potcovăriile, rotăriile și murdăriile ei.

*

Așa cum era de amestecată, lumea aceia, — dela boierul de neam până la cel din urmă argat și dela dregătorii cei mai de sus până la negustorașii cei mai pârlîți ¹⁵³⁾, la muncitorii cei

152) Lovit cu palmele sau cu pumnii

153) Calificativ dat celor ce vînd pe stradă te miri-ce, prin o asemuire sugestivă cu negustorii de altădată cărora focurile cele mari le distrugneau tot avutul și îi aruncau pe drumuri cu astfel de umilă îndeletnicire, pentru a-și putea câștiga cîstit o bucată de pâine

mai nevoiași sau la mitocanii cei mai dârzi — ducea toată, în Bucureștii de-atunci, o viață rânduită și tihnită ce va rămâne vecinic un exemplu de solidaritate socială.

Lumea de astăzi desconsideră în mod cu totul vinovat însemnătatea rosturilor acelora, iar ideile sănătoase de-atunci sunt luate 'n răs ca unele ale căror cerinți ar călea — pare-se — demnitatea generațiilor proaspete ce nu se sfiesc de-a pretinde sus și tare dreptul de-a putea fi de capul lor.

Nu stă nicidecum în intențiunea noastră să facem aci procesul moral al unor vremuri ce nu sunt ale povestirii noastre. Nu facem decât să reflectăm. Va fi fost poate tineretul de-atunci mai înfrânat decât așa cum îi place să fie astăzi, dar asta nu dovedește cu nimic că e mai bine așa cum este, — ci dimpotrivă. Nu trebuie să se treacă cu vederea mai ales că, în vremurile acelea, nu numai bătrânii dar chiar cei maturi respectau cu toată smerenia atât legile țării cum și obiceiurile noastre din strămoși — și că dacă celor de-acum nu prea le place cuvântul „smerenie”, apoi nici nu-l pot înlătura dintre ale noastre, decât înlocuindu-l măcar cu acela de „cuvință”, pe care nu este și nici n'a fost Nație pe lume să nu o cunoască și să nu o practice. Numai cuvința aceea a dat cetățenilor de-atunci ai Bucureștilor putința să aibă o viață tihnită, adică în rosturile ei firești.

Familia, cu rubedeniile ¹⁵⁴⁾ și cu avutul ei. Politica, cu legăturile, năzuințele și procopselile ei periodice dar modeste. Prieteșugul, cu distracțiile și cu petrecerile lui.

Toate astea dăinuiesc și astăzi, oarecum în același fel; numai că cerințele ce le determinau atunci, normele depe cari ele erau urmărite și înlăptuite, cum și caracterul civic-colectiv cu care ele se manifestau, sunt azi cu totul prefăcute.

În afară de aceste apropieri spre buna înțelegere, mai era și aceea de vecinătate între cei ce aveau locuințele alăturate sau pe aceiași stradă. Vecinii se apropiiau între ei, și în trebile casei și în cazuri de nevoie sau de boală; iar petrecerile se făceau tot între ei. Punerea la cale a acestor petreceri la casele unora din ei sau împreună, pe afară, undeva la iarbă verde, era o contribuție voioasă a tuturor. Unii aduceau merindele, alții se

154) Legături de rudenie ce nu sunt de sânge ci de afinitate adică prin botez (cumetrii) sau prin căsătorii (cuscrenii).

Veche casă boierească pe strada Spătarului ; restaurată de
negustorul Melic și dăruită bisericii Armenească.

Casă din mahalaua Spirea nouă, pe la 1880

însărcinau cu prepararea mâncărilor, alții cu grija băuturilor, a mijloacelor de transport sau chiar a lăutarilor, fără de care nu se prea făcea așa ceva.

Mai pe scurt, lumea bucurețseană de-atunci se cunoștea mai bine și mai cu folos din conviețuirea în felul sus arătat, decât din promiscuitatea silită a democratismului atât de rău înțeles în zilele noastre. Experiența unei asemenea conviețuiri mai avea și darul de a generaliza acea educație întemeiată pe cuviință și bunăvoință pe care astăzi — fiindcă am văzut că ne lipsește — o căutăm în rezultatele organizării a tot felul de instituțiuni, care mai de care însă mai nepotrivite cu firea noastră românească.

În familie, în aceiași curte sau în vecinătate, toată lumea — bogat sau sărac, rudă sau străin, proprietar sau chiriaș, în sfârșit chiar creditor sau debitor — se aveau bine. Certuri, când se iscau, erau doar din neastâmpărul copiilor, pentru năravurile câinilor sau pentru alte fleacuri — și toate se împăcau pe loc, nu prin costisitoare și nesfârșite procese, ca acum.

În diferitele cartiere și mahalale a căror cuprindere și împărțire le-am arătat, bucureștenii trăiau — fie că erau oameni mai cu dare de mână ori mai puțin înstăriți, proprietari sau numai chiriași — cam în aceiași amestecătură ca și azi.

Deosebirea era mai întâi aceea că în atunci așezările gospodărești bine întocmite căutau să se depărteze de centrul negustoresc, prea sgomotos și prea înțesat, spre mahalalele cu o populație mai risipită, cu loc mai larg și cu o vegetație mai bogată; în vreme ce acum populația periferică, lacomă mai mult de „confortul” tehnic decât de cel natural, se îmbulzește în zăduful și vacarmul „blocurilor” dinspre centru. O altă deosebire mai este că, din desfășurarea moravurilor noi, s'a stârnit între proprietari și chiriași un antagonism care nu numai că a răcit considerabil buna lor înțelegere de altădată, dar a îndrumat spre o vrăsmășie permanentă ce a ajuns să deformeze până și normele principiale ale raporturilor juridice și să provoace aducerea de legi cu caracter vexatoriu și pentru unii și pentru ceilalți.

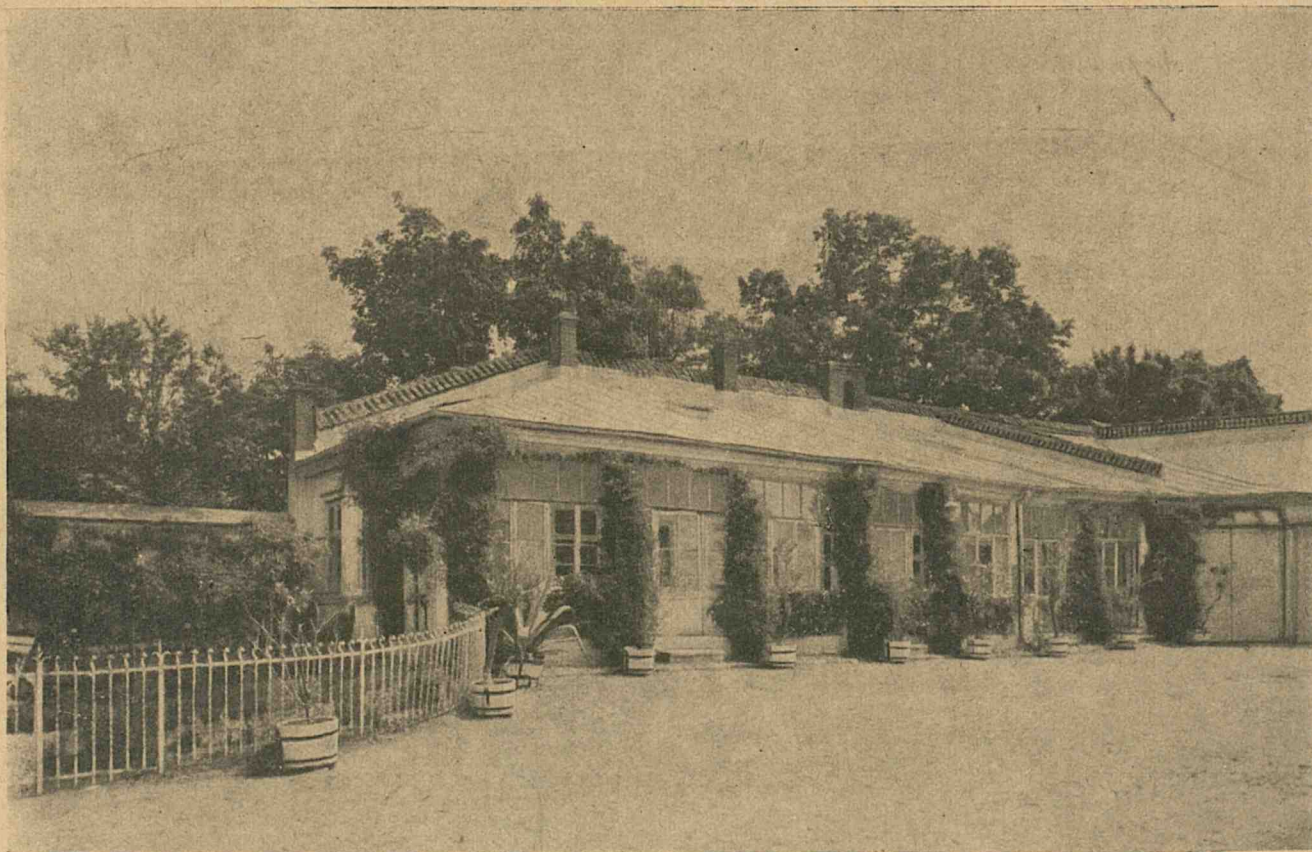
Concluziunea aceasta poate să pară unora prea „tare”, totuși ea poate fi ușor deslușită.

Oamenii de-atunci stau locului, dacă aveau dela părinți locuință de zestre sau din moștenire; se așezau, dacă puteau

aduna bănișorii cu cari să-și dureze o casă pentru ei și pentru ai lor; iar, dacă nu intra în rândul niciunora din aceștia, își luau casă cu chirie dela cei ce aveau de închiriat. Asemeni case se găseau, fie întocmite astfel ca să poată servi pe de-a'ntregul unei singure familii, adică „singuri în curte”, cum se zicea atunci; fie într'un grup de case sau apartamente, în aceeași curte cu proprietarul sau chiar cu mai mulți chiriași. Odată intrat în o asemenea locuință, dată fiind buna învoire ce domnea, greu se mai hotăra omul să se mute. Venit acolo dela căsătorie, acolo își creștea copiii până îi trimetea și pe ei la casele lor, și rămâneau tot acolo până cine știe când. Nomazi, ca astăzi, erau doar militarii și unii funcționari ai Statului; dar aceia numai de nevoie, fiindcă Stăpânirea îi purta din oraș în oraș.

Unde se nemereau să vină și oameni de nație străină, se învoiau și ei cu ai noștri; iar cei fără nație se adunau ei înșiși cum se putea mai laolaltă. Și așa, toate mergeau de minune!

Astăzi, însă, lucrurile s'au schimbat cu totul. Bucureștii de acum au poate de cinci-șase ori mai multe proprietăți locuibile, dar au desigur de zeci de ori mai multă lume ca atunci.

Fosta locuință a ministrului profesor Gh. Dem. Teodorescu din strada Mîrcea-Vodă.

Meșteșugurile primare și desvoltarea industriei.

ȘTIUT este de oricine că cele mai puternice mijloace întru propășirea marilor orașe sunt îmbunătățirile și bogăția pe cari le aduc desvoltarea industriei și a comerțului. Bucureștiul nostru a fost și el printre cele ce au adus cea mai netăgăduită dovadă în această privință. Prefacerea lui, atât de repede și temeinică este datorită aproape numai înfăptuirilor pe acest tărîm.

*

La începutul vremii de care ne ocupăm, cea mai mare parte a meseriilor ce alcătuesc mica industrie — atât de necesară desvoltării unei economii începătoare — ne lipsea aproape cu totul. Școlile elementare de meserii, deasemenea. În București, nu aveam decât Școala superioară de arte și meserii, care nu ajunsese a ne da numărul de meseriași specializați de care toată țara avea nevoie. Tinerii bucureșteni care luau atunci calea străinătății pentru învățătură, se duceau numai pentru studiile profesiunilor libere superioare și doar cu gândul să ajungă toți „oameni mari”. Cei care rămâneau la învățătura din țară, de cum apucau un certificat de absolvire a gimnaziului, căutau să ia vreo slujbă la Stat. Aceasta a determinat pe iscusitul nostru om de stat Petre Carp să spună cu mult haz, că: „Românul se naște bursier, trăiește funcționar și moare pensionar”.

Singurele meserii ce bucureștenii practicau din vremuri vechi și din strâmtoarea nevoilor de toată ziua erau: abageria, căvăfia și cusătoria, pentru cele necesare investmântărei; blănăria și cojocăria pentru înfruntarea frigului și viscoalelor iernei; zidăria, dulgheria și dogăria pentru ale căminului și gospodăriei, rachieria pentru potolirea necazurilor și brutăria pentru pâinea noastră cea de toate zilele. Denumirea de „brutărie”

era mai nouă și ne venea dela vorba nemțească „Brot” (pâine). Noi zisesem pâinei pită, iar pe cei ce o făceau îi numeam pitari¹⁵⁵).

Cum pâinea era cea mai de trebuință tuturor, mai toate mahalalele orașului aveau pitarii lor. Astfel, la vremea întro-nărei, Domnitorului Carol I, erau: pitarul Mihalache Pangăr în mahalaua Fântânei Boului, pe strada lui Popa Tatu; Pitar-Moșul de lângă marele maidan al Poștei celei vechi în mahalaua lui Popa Dârvaș, pe strada Dreaptă (azi str. Jules Michelet); Zinca Pităreasa în mahalaua Bradul Boteanului; pitarul Hristache Bățancu, în Beilâc, peste Gârlă, lângă biserica Sfintei Ecaterina; pitarul Mitache Coadă în răspântia uliței Târgoviștei cu cea dela „Omul de piatră”; pitarul Petrache Zotovici, în Lucaei; pitarul Mihalache Piron, în Olteni; pitarul Manolache Lăzărescu, în Popa Soare; pitarul Matache Teişanu la biserica Sf. Ștefan și pitarul Ioniță Roșianu, în Mântuleasa.

Mai pe urmă, și în locul unora din aceștia, s'au ivit: Manea Brutarul, urmașul lui Mitache Coadă; Babie cel dela „Cuibul cu barză” a cărui dugheană este azi modernizată în... plăcintărie; Kir Iani Brutarul din Visarion; Radu Brutarul dela Schitul Darvari, din Icoană; Gheorghe Damalidi de pe colțul străzei Sfinților, peste drum de spitalul Colței; Nicola dela Sf. Gheorghe Nou; Anastasie Brutarul dela Sfinții Voevozi, și acela preschimbat azi în plăcintar, Niculescu-Lungu cel dela podul Beilăcului din porțiunea ce azi poartă numele de strada Carol și Ioniță Cocătorul din ulița Franzelarilor, botezată astfel de pe urma lui, el având acolo și cea dintâi franzelărie. Pe la 1870 aveau deasemeni mare faimă de brutari buni și Dumitrache Oochi-Albi, din calea Văcăreștilor, dar mai ales Sache Constantinescu, tatăl fostului ministru literal Alecu Constantinescu care își avea brutăria peo ulicioară a străzi Cazărmei, desfundată apoi și numită strada Bateriilor. Aiesta adusese și niște lucrători nemți dintre cari unul, pe nume Blaschek, a preluat brutăria și a făcut-o franzelărie

Cam în aceiași vreme se arătase și celelalte două brutării nemțești sau franzelării și anume: a lui Alois Müller din Radu-Vodă și a lui Otto Gagel care a început într-o casă veche de pe

155) Printre dregătoriile de Curte ale Domnitorilor de până atunci, era și aceia a boierului căruia se da în seamă îndestularea cu făină și cu pâine a mesei și a Curței Domnului. Acel dregător era numit și el Pitar

strada Doamnei, s'a strămutat apoi în alta de la Schitul Maicilor și în cele din urmă pe strada Puțului cu apă rece din mahalaua Isvorului unde a durat acea fabrică mare ce lucrează și azi.

Pâinea Bucureștilor se făcea la început numai din grâul moșiilor de prin jurul orașului, care era măcinat pe la morile cu apă de pe Gârla Dâmboviței, iar mai târziu la morile din mahalaua Făinarilor dinspre Câmpul Moșilor sau la cele de pe lângă Obor. Prețul pâinei era 2 gologani (20 de bani) când era din făină integrală și îi zicea pâine neagră, și 25 de bani pentru o jimblă sau pâine albă, toate în formă de pită rotundă. Greutatea pâinei era de un kilogram, fără greș, și regula asta era strict păzită deoarece abia trecuse vremea când Agia, dacă primea pe vreun butar că făcea pâinea cu lipsă la cântar, punea pe Căpitanul Costache¹⁵⁶), Zapciul Agiei să-l plimbe prin Piață cu pâinea atârnată de gât și mânat cu gârbaciul de la spate. Pentru salahori și pentru sărăcime se mai făcea, la prețul de 10 și 15 bani, o pâine ceva mai mică, de secară și lipie din făină mai bunișoară și mai puțin dospită, în formă de azimă sau turtă.

Dintre celelalte meserii printre enumerate mai sus abagii începuse a se trage pe la țară, căci la oraș lumea prinsese a se înțoli cu haine din stofe aduse dela Viena și tăiate de pe croiala nemțească, Cavafii rămași se îndeletniceau mai mult cu negoțul de piei și de talpă. Rachierii, odată cu înmulțirea cărciumilor, se mărgineau numai la facerea rachiuilor și erau numiți povarnagii, pentru că aveau livezile și povernele lor, precum: Costache Moraitu care ținuse rachieria dela Sf. Ionică, la povarna ce avea la Gheboiaia, pe moșia Brăiloiu; Căpriță la Bolintinu-din-vale; Paxino lângă Ploești; Iancu Dobroici la Clucereasa și ceilalți prin diferite alte locuri.

Căldărarii se adunară în jurul câtorva din cei mai cu stare care puteau ține prăvăliile sub legile cele noi și care erau: Răducanu Simionescu; Ioniță Iancu, Tănase Dumitrescu și alți câțiva — toți cu vadul pe strada Bărăției și Calea Moșilor, în preajma Hanului Roșu.

Cusătoria de arbituri rufăria a mers din ce în ce mai bine și

156) Dela o vreme se vede scris și se aude la Radio de Căpitan Costache-Chiorul. Zapciul Agiei de pe atunci era șchiop, dar chior n'a fost niciodată — de pe cele ce știm noi.

oraşul se umpluse de cusătorese cari primeau pânzeturile ce le aduceau musterii ca să le lucreze fiecăruia de pe placul lui.

Intre toate acele meşteşuguri — blănarii au avut soarta cea mai vitrigă. Din vremuri vechi, faima blănarilor bucureşteni, pentru îndemânarea şi onestitatea lor în meseria asta şi în negoţul ei, era preţuită până în marile oraşe ale ţărilor vecine şi chiar la Moscova, Kiew, Lemberg şi Varşovia de pe unde se aduceau atunci blănurile cele mai de preţ. Hrisoavele Cărmuirei de la 1831 ne spun că mahalaua acestor meşteşugari se întindea pe tot cuprinsul străzilor; Blănari (rămasă azi doar cu numele), Şelarilor, Sfinţilor şi pe la spatele bisericii Sfântului Gheorghe Nou, până în calea Moşilor la biserica Sf. Gheorghe Vechiu şi în Piaţa Sfântului Anton, iar dughenile blănarilor şi ale „groşilor” (cojocarii) se înşirau pe acolo casă-de-casă. Condiţiile vremii ne arată că în mahalaua aceea se găseau 145 de blănari patentari, ce aveau ca staroste pe vestitul Vasile Hristea, din neam de polcovnic cu caftan ¹⁵⁷), din mâinile căruia ieşise cei mai destoinici meşteri ai timpului acela. Astăzi pe aceleaşi locuri vadul blănarilor stă încă mărturie a celor ce au fost; dar blănarii români, ne mai având capitaluri şi credit, au ajuns lucrători ori s’au dus să facă cojocăriile la ţară, iar negoţul acestei meserii, aleasă şi bănoasă, a încăput pe de-a’întregul în mâinile străinilor.

*

Cum se vede meşteşugăria bucureşteană se dezvoltase destul de frumos în pasul trebuinţelor şi al obiceiurilor celor de atunci. Ea nu se potrivea însă vremurilor noi, care cereau şi chiar impuneau o altă viaţă care să dea neamului nostru putinţa ridicărei în rândul celorlalte naţiuni din Europa.

Aveam o ţară mănoasă şi bogată până la belşug în tot soiul de materiale care ne-ar fi putut pune curând chiar de-asupra acelora.

Aveam şi un popor ale cărui însuşiri spre toate meşteşugurile arătau o deosebită îndemânare, a cărui râvnă de civilizare nu era întru nimic mai prejos şi a cărui perspicacitate a minţii, chiar la copii încă nevârstnici, uimea pe oricine se apropia de ei cu sfaturi în spre atari îndeletniciri.

¹⁵⁷) Colonel de oaste, cu pitar de boier.

Nu aveam însă o „industrie mică” propriu zisă, — aceea a îmbrăcămintei, a lucrărilor și uneltelor casnice, a rostului mai omenesc, a podoabelor clădirilor și a atâtor alte nevoi care cereau priceperea unor meșteri specializați, seule potrivite și mai ales puțința de a crește, de a hrăni și de a învăța pe ucenicii ce urmau să primească pregătirea meșteșugărească și conștiința onestității cu care orice meserie trebuia să fie exercitată.

Acel care a înțeles cel dintâi acest lucru a fost Regele Carol I-ul care, pe lângă marile lui însușiri de om de Stat și de militar emerit, a avut și acest simț gospodăresc al amănuntelor, și care, secundat de Ion C. Brătianu și de Lascăr Catargiu, a făcut să se schimbe acea stare de lucruri, cât mai în folosul țării întregi.

Atunci au fost aduși în București un mare număr de străini în majoritate nemți¹⁵⁸⁾ și italieni, toți meșteri iscusiți în cele mai felurite meserii și care au îndemnat pe ai noștri la meșteșugurile lor, dovedindu-le cu faptă și cu ajutor că „meșteșugul, la om, e brățară de aur”. Ei au venit aci cu nevestele și cu copii lor; au rămas să se contopească cu noi fără niciun fel de alte gânduri și s’au făcut în adevăr una-cu-noi învățându-ne și să meșteșugărim și să fim oamenii de omenie.

Nu trebuie uitat că dacă bucureștenii clasei de mijloc de atunci și orașenii în genere au adoptat atât de iute și de frumos acea ținută europeană cu care ne fălim astăzi, aceasta o datorim mai ales acelor musafiri străini pe care i-am chemat noi să se așeze aci în Urbea noastră și care, drept recunoștință a ospitalității omenesti ce le-am asigurat, ne-au dat tot ce au avut. Dela acești oameni, și cu învățătura meseriilor lor am putut noi întemeia acea „mică industrie” ce a fost apoi temelia valorificării materiilor prime ale țării noastre, cât și a însușirilor firești de iscusință și destoinicie cu care am fost blagosloviți de Dumnezeu și cu care am clădit o bună parte din propășirea noastră.

Străinilor aceia, care n’au venit la noi cu gândul și cu scopurilor altora din cei ce s’au mai oploșit pe meleagurile acestea, românii li s’au alăturat dela început cu trageră de inimă, nu numai la lucrul ce învățau dela ei, dar și în viața lor intimă. Nenumărații copii ai mahalalelor bucureștene, pe cari părinții lor li-i trimisese ca ucenici, cu istețimea lor înăscută, au prins

158) Denumirea de „nemți” românii o dau atunci tuturor străinilor de origină germană.

foarte ușor și repede meseriile ale căror rosturi li se arătau și au devenit curând ei-înșiși calfe, apoi meșteri pe seama lor. Tâmplarii, croitorii, tipografii, tapițerii, cismarii, lăcătușii sau mecanicii și toți ciracii meseriilor nemțești foști ucenici ca aceștia și toți români neaoși — s'au înmulțit de-atunci mereu, începând orașul și curând apoi toată țara. Cui îi trebuie o dovadă la îndemână despre aceasta, să ia doar seama la nomenclatura sculelor așa cum au învățat-o și o păstrează încă meseriașii noștri și va vedea că e plină de numiri nemțești ce le au rămas și au transmis apoi celor pe cari i-au învățat la rândul lor. Câteva exemple socotim că sunt deajuns, precum: *foraibăr, șlefuit, bank, nut-și-feder*, etc. în ale tâmplăriei; *ghevint, șurup, bor-mașină*, etc. în ale fierăriei; *rașpel, ștaif, brant, bizeț, rihtuială*, etc. în ale cismăriei; *dursuș, ainfas, vingalac*, în ale tipografiei; *șliț, untăr-lag, șular* ș. a. în ale croitoriei.

O altă dovadă stă în aceia că mulți din cei mai vrednici ciraci ai acestor „maistori“ nemți au fost însurați cu fetele jupânilor lor, au fost înzestrați de aceia cu sculele necesare practicărei meșteșugurilor învățate dela ei și chiar înlesniți cu credite de-afară pentru mărirea și desăvârșirea atelierelor lor. În această privință condicile Oficiului nostru de stare civilă stau gată să dovedească multe celor ce ar voi să le cerceteze.

În epoca de care ne ocupăm aci, bucureștenii conviețuiau cu acei străini foarte cu drag și într'o învoială din cele mai fericite, atît prin voioșia cât și prin roadele ei.

Prin voioșia ei fiindcă munca aceia se făcea cu o conștiință plină de râvnă de mai bine, cu onestitatea cuvenită și într'o camaraderie spontană ce se deosebea cu totul de „tovărășia“ teoriilor socialiste, nici astăzi încă bine deslușite; — iar prin roadele ce a dat, pentrucă în câțiva ani Bucureștii—și după el Țara întreagă — a avut o sumedenie de oameni bine pregătiți și ager pricepuți la exercitarea a numeroase meșteșuguri care au asigurat apoi necurmat progresul nostru economic în această ramură de muncă.

Datorită acelu sistem de inițiere, care dela patronii străini a trecut și la meșterii români ce-și făcuse ucenicia la ei, orașul a fost curând împănat cu nenumărate ateliere la domiciliu și cu instalațiuni industriale deosebite dar modeste, ce au adus acea repede schimbare a Bucureștilor, și în înfățișarea lui orășenească, și în traiul de până atunci al tuturor cetățenilor lui. E destul să amintim — pentrucă nu este aci locul să facem un istoric amănun-

țit al dezvoltării noastre industriale — că la serbările încoronării primului nostru Rege, în 1881, cortegiul carelor alegorice care simbolizau meșteșugurile și industriile românești erau atât de numeroase încât defilarea lor a durat ceasuri întregi.

Vom enumăra aci, din aducerea aminte și oarecum în ordinea însemnătății lor, doar pe cele mai de seamă și pe cei mai cunoscuți atunci dintre întemeietorii lor.

Aveam — bunăoară — în afară de Arsenalul Armatei, de Ierbărie (Pirotechnia), de Uzina de Gaz și de Atelierelor căilor ferate pentru montarea și repararea materialului rulant, care erau ale Statului — mai multe asemenea întreprinderi particulare precum: turnătoriile Lemaître dela Apele minerale (în josul Gârlei, lângă Abatorul comunal); metalurgiile E. Wolff de pe Dealul Filaretului; morile cu aburi ale lor: Assan, Olmazu, Andrei Popovici cu fabrica de spirt dela Floreasca, Stancovici de pe Câmpul Moșilor, Mașina de pâine (manutanța) din mahalaua făinarilor, „Belvedere“ din Grant pentru prepararea tutunului și manufacturarea țigărilor, fabricile de bere Ziepzer din Negru-Vodă, Carol H. Oppler din capătul străzii Isvor, Erhardt Luther de lângă Podul gării dela capătul călei Plevnei, fabrica de conserve al lui Dumitrache Staicovici dela Intrepozitele Vămei, unde curând a fost instalată și a patra fabrică de bere și spirt a lui D. Marinescu-Bragadiru, fabrica de tâmplărie și chiristigerie a lui Lessel de pe valea Plevnei, cele de fierărie: a lui Haug pe strada Isvor și a lui Weigel pe strada Sfinții Apostoli, fabrica de ciocolată a lui G. Dobriceanu din Calea Victoriei și distileria lui E. Bresson.

În domeniul industriei mici, atelierelor mai restrânse, pentru celelalte meserii, erau însă mult mai numeroase.

Din acestea însemnăm: postăvăria și păturăria lui D. Simion care sistematizase abageria de până atunci preschimbând-o în păslărie perfecționată. Strungăria lui Dietrich cunoscut și sub numele de Sion Pieptănarul, care trecuse fraților O. H. Müller și meșterului I. Brang din Pasagiul Român. Atelierile pentru mașini de cusut. Ressel, Frantz Kepich și Singer, cele pentru instrumente chirurgicale și proteze ale lui Frantz Bröhm și Otto Bün-ger; cele pentru mobilier de lux ale lui Olbrich (str. Sf. Ionică) și E. Pranger (Str. Banului); cele de caretărie și trăsuri ale lui F. Jean dela Cișmeaua Roșie peste drum de biserica Albă, și Frantz Hintz din str. Clopotarii Vechi; cel de motoare și repara-

rea mașinilor agricole și pompelor a lui Neubauer, din str. Isvor și cel de pălărier al lui Ladstater din piața de sus a bisericii Sf. Gheorghe Nou, Tăbăcăriile lui Ștefan Mineu, unchiul lui Matei și Grigore Alexandrescu (azi Soc. anon. „Gralex”), a lui Dumitru Berceanu, Mandrea, Gh. Trandafirescu, Ghiță Vâlcu și Theodor Sapatino. Curelăria lui Beckmann pentru harnașamente și hamuri și cea a lui Paul Mileker pentru articole de călătorie, cum și cele atât de numeroase de pe calea Moșilor, lângă mahalaua birjărească. Blănăriile lui Iordache Toncovici, Hagi Vasile, Prager ș. a. Ceaprazari sau găitănari ca: Dumitrache Găitănarul dela Bărăție; Nicu Mincovici, starostele breslei ale cărui prăvălie și atelier erau pe calea Victoriei peste drum de Pasagiul Român, și urmașul lui, C. Georgescu care a făcut în câțiva ani prisos de avere cu care a cumpărat minunata așezare boierească clădită de arhitectul francez Galleron pentru mândra familie a lui Al. Leneș, de pe strada Corăbiei Nr. 6 — fără să mai numărăm toate atelierile cu prăvălii de pe strada Bărăției și de sub Hotelul de France. Această meserie care ea și aceia a blănarilor trecuse toată în mâinile străinilor, a revenit din nou în cele ale românilor, în ultima vreme.

Croitori pentru haine bărbătești erau: Melic, Francke, José, Luca, Jean, Vladimir (Olşewski), Karnbach, Walter, Pangl și alții care în vremea mai apropiată au fost toți înlocuiți de meșterii lor români, abilitați apoi de o Academie a breslei lor. În ramura vestmintelor femeiești, cum „moda” era numai pentru ceiace se purta la Paris, cele dintâi croitorese cu faimă au fost de naționalitate franceză, precum: celebra madame Briol ale cărei saloane se aflau în etajul caselor Eforiei Crețulescu și căreia i-a urmat în ramura croitoriei D-na Pantazi care îi este nepoată; și apoi saloanele de croitorie cu firma la „Ville de France” a lui Sache Dumitrescu, conduse de „premiera” Madame Paul, acesteia urmându-i Madame Martin, în etajul caselor Lempart de lângă Poliția Capitalei.

Modiste erau: doamnele Beșlegeanu la Biserica Albă, Julie Vogt pe calea Victoriei în fața Palatului Regal și Olympia pe strada Regală.

Saloanele acestor maestre-artiste îndeșteulau numai nevoile familiilor din elita orașului; pentru lumea cealaltă Bucureștii erau plini de ateliere la domiciliu ale croitorilor și croitoreseilor, de haine și rufărie.

Aceiași stare de lucruri era pentru cismărie și pantofărie, în ramura căroră firmele mai de seamă erau cele ale lor: Brand de sub Palatul Nifon din Calea Victoriei, care era și cel mai vechiu, C. Stătescu din casele de curând dăruite ale prințului Calimachi de lângă Athenée Palace Hotel, Costache Gheorghiu din Pasagiul Român, Ștefănescu-„Progresul“ (trecută de curând cîracului său Costică Baraitaru) și Vasilescu-Borcea, foste mai întâi sub Hotelul Metropol, I. Stoicescu din strada Doamnei și Dumitru Raftopol care a început în strada Sfinților și a sfârșit în calea Victoriei, lângă Teatrul Național, după ce în anii din urmă întemeiasă și o fabrică de calapoade.

Erau apoi celelalte meserii din care unele s'au preschimbat în „Saloane“, iar altele în mari industrii cu fabrici. Dintre acelea însemnăm: „Frizerii“ sau „Coaforii“ pentru doamne cum au fost: Pepi Makhauer și Luis Beer care au pregătit înfloritoare dezvoltare de azi a acestei meserii, și bărbierii cari, pe lângă calitatea de meșteri ai așa ziselor Saloane de „ras, tuns și frezat“ adăugau și pe aceia de „sufirurgi“ (sub-chirurgi) pentru faptul că, în afară de arta de-a ferechezui pe mușterii în ale „fizionomiei“, se îndeletniceau și cu scosul măselelor sau cu pusul ventuzelor, cu pahare sau cu lipitori, de pe cum prescripția medicului era pentru ventuze uscate sau cu sânge. Saloanele de felul acestora, având doar mușterii din lumea bună, erau: acela al lui I. Moisescu „Oiseau“, porecla aceasta fiindu-i dată de un francez de aci, client al lui, pe nume d'Arthéne, pentru că în scopul de a face să cînte mereu un canar pe care-l avea în ferestra prăvăliei din casele Török unde era și cofetăria lui Fialcowski, îl atîta imitându-l cu o muzicuță pe care o ținea mereu sub limbă. Acest bărbier, care avea cîntea să servească și pe Regele Carol I. a avut și norocul să fie unicul câștigător în România al lotului cel mare (80.000 mărci) al loteriei Hamburgheze. Dintre cîracii lui: Popovici a ajuns și el coaforul Curții Regale, Mișu avea prăvălie sub Hotel Boulevard, Gabrilesco peste drum de Hotel Orient, lângă Episcopie, iar alții pe alte străzi de prin centrul orașului. Mai pe la margine erau bărbierii de mîna a doua din cari numai unii erau și subchirurgi, dar toți aveau agățat la pragul de sus al prăvăliei câte un ciur în care cînta săltînd câte un pitpalac și cei mai mulți își așteptau mușterii cîntînd din chitară pe scaunul de lângă ușa, sub adierea fîlfâierei ștergarului ce, împreună cu lighenașul de aramă, le serveau de firmă.

Fiindcă veni vorba de săpuneala bărbierească, să amintim și pe săpunarii din vremea aceia: Stere Anastasiu cel dintâi fabricant al săpunului de rufe, în care a fost urmat și depășit de Tănăsache Eliad căruia i-a și rămas porecla de „Săpunarul” și Zamfirescu, dela care avem fabrica „Stella” ce, cu instalațiunile ei tehnice din ce în ce mai moderne, a trecut și la săpunul de toaletă, la cel de glicerină și la tot felul de cosmetice pe care fabrica lui le pune în comerț, de mai bine de o sută de ani.

Alături de aceștia pot fi amintiți lumânărarii, între care ținea fruntea Nae Dumitrescu-Fabricantul, poreclă ce i-a rămas tocmai pentru faptul că el a fost cel dintâi care a întocmit industria lui pe sisteme tehnice; avea prăvălie la Sft. Gheorghe-Nou. După el, sau cu marfa produsă de el, au lucrat apoi: Ganciu din Piața Sf. Anton; Fundănescu de pe str. Carol, Martinescu din calea Victoriei și alți câțiva risipiți prin restul orașului.

Producția uleiurilor o făcea, în vremea povestirii noastre, o seamă de industriași primitivi între care amintim pe unul, Sandul Uleierul, din Șoseaua Herăstrăului (calea Dorobanților)¹⁵⁹) care, deși lucra cu mijloace oarecum empirice, reușise să facă concurență chiar fabricilor cu instalațiuni tehnice cum erau cele ale lui Assan, Olmazolu, Popovici și altele. Unt-delelemnul de măsline se aducea atunci de prin Turcia și Grecia, în burdufe mari de piele, cu caicele de pe Dunăre și Marea Neagră. Vânzarea o făceau băcanii toptangii de prin Piață împreună cu acești uleieri care aveau și oameni ce purtau marfa prin mahalale, în două garnițe de tablă atârinate de-o cobiliță, — așa cum s'a vândut apoi și gazul (petrol).

Pe lângă aceste meșteșuguri de folosință gospodărească erau altele cu însemnătate și mai mare, precum erau: Tipografiile pentru înlesnirea dezvoltării culturale a obștei și despre care vom aminti în capitolul acelor dezvoltări. Ospătăriile, al căror rost îl vom găsi deasemeni într'un alt capitol următor și în sfâr-

159) Uleierii de felul acestuia mai fusese în București, (pe vremea când nu aveam încă fabricile morilor), și alții ca: Ghiță Uleierul, dela Omul de Piatră și văduva Tudora Oleangioalca din mahalaua lui Popa Petre. Ca și vechii rachieri Hristea din Popa Tatu, Dumitrică din Troița Dudeștilor, Russe dela Șerban Vodă, Costache Moraitu din Sf. Ionică și alții, fama lor a ținut vreme îndelungată, și pentru multă lume bucureșteană, locurile așezărilor lor erau folosite ca puncte de orientare pe cuprinsul Bucureștilor de atunci.

șit acela al constructorilor de clădiri, al grădinarilor și al cărămidarilor, cărora le datorăm în bună parte chiar înfățișarea cea mai bună de-atunci a orașului nostru.

Vom aminti astfel că în afară de cășcioarele mahalagiilor nevoiași care aveau pereții din chirpici (gard de nuele sau de șipei, tencuit cu pământ galben înmuiat) și din care multe se mai văd încă prin cartierele mărginașe — cele dintâi clădiri bucureștene au fost construite cu cărămizile galbene ce erau făcute în cuptoarele de prin gropile unde se aflase straturile de argilă și nisip necesare fabricărei. Gropi ca acestea erau atunci, — în afară de cele din josul și din susul Gârlei, dela care au și rămas denumirile locale: „Cărămidarii de Jos și de Sus”, — cele ale lui Costache Gheorghiu din Tunari și ale lui Mitrică din Tîrchiești (Dichiu), cărora li s’au adăugat, sau cu care s’au contopit, instalațiunile mai noi ale Colonelului Gherghel și D. Hagi Tudorache din Herăstrău, ale lui Popescu și Gaillac dela Floreasca, ale Contesei Montesquieu dela Băneasa și cele ale lui Georg Herman care a introdus tiparele cu presă ce dau cărămida zisă „de mașină”, și căruia i-a urmat marea întreprindere a lui Maximilian Tonolla.

În ramura construcțiilor urbane cu înfățișare chipeșă și întocmite depe normele civilizate ale acestei meseri, Bucureștii au avut din vremuri mai vechi o seamă de foarte buni meșteri zidari și dulgheri care făceau cînste breslei lor. Mulți din ei ajunseser a se pricepe chiar la întocmirea planurilor, fiind ajutați la aceasta, cu mult folos, de către meșteri italieni, pe vremea aceia foarte mulți prin București. Pentru edificiiile publice și căminurile mai distinse ale bogătașilor, ale căror planuri de construcție erau întocmite de arhitecți străini ca: Alfred Gotte-reau, Török, Böhmacker, Galleron, Burelli, Louis Blank, Lipizer¹⁶⁰) și alții ca ei, și de câțiva arhitecți români diplomați în străinătate, ca: Rosnovanu, Alexandru Orăscu, Maimarolu¹⁶¹) și alții. Casele particularilor de prin colțurile orașului erau însă construite de meșteri bucureșteni care își făceau școala în lucrul

160) Acesta este autorul clădirilor în stil crenelat cum sunt: cea a Mareșalului George Filipescu din str. Dionisie Lupu, a lui Laptev din str. Brezovanu, lângă Opera Română, casă în care a fost cândva și sediul Conservatorului de Muzică și Artă Dramatică și aceia a lui, din strada Stelea

161) Numele acestuia din urmă a fost făcut din denumirea „maimar-bașa”, în limba turcă „constructor”.

pentru care erau tocmiți ca supraveghetori la asemeni clădiri. Din „practica“ aceia și cu stăruința celor dintâi arhitecți români diplomați în străinătate pentru această profesiune artistică, s'a ajuns, înainte de întemeierea Școalei noastre de arhitectură, la întocmirea unei școli elementară a societății constructorilor români. Această Școală, creiată din inițiativă particulară, a fost condusă de marele nostru arhitect Ion Mincu, principalul ei îndrumător, și de osârdia altora ca: Ștefan Petricu, renovatorul bisericii Sf. Silvestru și fost șef al serviciului clădirilor municipale și de Tănase Dobrescu, fiul meșterului Dobre dela Cui-bul cu Barză, care a fost staroste a celor dintâi căditori ai orașului. Meșterul Dobre a fost și cel mai priceput sobar al acestor timpuri, când și Palatul Regal folosea încălzirea cu lemne, deoarece nu fusese încă născocite instalațiunile pentru încălzirea centrală prin calorifere. El prinsese însă și priceperea construcțiilor în întregimea lor, căci Eforia Spitalelor Civile i-a încredințat lui construirea clădirilor Spitalului Colței. Cu îndemnările și cu averea ce agonisise, el cumpăra locurile virane și construia pe ele locuințe bine clădite și rostite, populând astfel cea mai mare parte din locurile ce adăposteau doar câinii fără stăpân, în vreme ce lumea orașului se înmulțea și se înghesuia. Exemplul acela al meșterului Dobre a fost apoi urmat chiar de arhitecții străini de aci, în folosul populației mai dela centru. Astfel Török a construit clădirile cu trei-patru caturi dela colțurile călei Viitoriei cu străzile Sărindari și Câmpineanu, Pasagiul Român, cum și pe cele ce au alcătuit așa-zisa Intrare 11 Februarie de sub Dealul Schitului Măgureanu; Böhacker a construit întreaga Alea Carmen Sylva, pe locul fostei Grădini a lui Schlatter din Nordul Cișmigiului și mai toată partea dreaptă a străzii Umbrei (azi str. Crețulescu); iar Louis Blank a parcelat locurile virane dela Pațanghel (azi Parcul Bonaparte) pe care a clădit casele ce s'au rânduie în Alea Blank, sistemul fiind apoi urmat de numeroasele parcelări și clădiri ce au acoperit tot cuprinsul orașului. Odată cu furia aceia de construire de case s'a desvoltat și industria accesorie a fabricării podoabelor din teracotă, în care cei mai de seamă au fost: O. Späthe, F. Stork și Hahn, și a podoabelor de marmoră datorite sculptorilor italieni: Oliva, Michelli și alții. Dela aceștia ne-au mai rămas doar mausoleul lui Grigore-Vodă Glica dela biserica Teiul Doamnei (paraclis al fostului lui palat alăturat), o mare

parte din monumentele funerare de prin cimitirele Șerban-Vodă (Bellu) și Sfânta Vineri, cum și urmele Fântânei lui Șerban Cantacuzinul dela Filaret, refăcută și înglobată acum Parcului Carol I.

Colaboratori dintru început ai înfrumusețării Bucureștilor au fost deasemeni grădinarii cari au rânduit și modernizat parcurile păduroase ale orașului. În fruntea acestora au stat Ludwig Mayer care a înființat cea dintâi seră (geamlâc de flori) pentru producerea răsadurilor de flori din feluritele varietăți cu care a împodobit grădinile orașului nostru — seră ce se afla la spatele statuiei lui Mihai Viteazul și care azi poate fi văzută în Grădina Botanică dela Cotroceni. După Mayer am avut pe Wenzel Knechtel, care era originar din Bohemia, dela poalele muntelui Uriăș, și fiu al fostei doici a primului nostru Rege. Ca grădinar-șef al Cărții el a proiectat și executat întocmirea grădinei Palatului Regal din București cum și Parcul Castelelor din Sinaia¹⁶²). După el a mai venit și alți maeștrii horticultori ca: Lacroix, Filaret Levrass, Iohann Wastelly, Montinni și Charles Faraudo a cărui florărie bine cunoscută este vecină Cimitirului Bellu, — și în sfârșit emeritul maeștru. Rebhun, fost până mai eri director al Societății Grădinilor bucureștene.

*

Meseria propriu zisă, — acea „brățară de aur“ atât de frumos cinstită de proverbul românesc, — bucureștenii de-atunci au deprins-o dela meșterii de prin mahalale.

An de an, maeștrii români ajungeau curând atât de căutați încât abia puteau să prididească comenzile ce primeau. Unii înfiripau repede oarecare stare și atunci se lăsau mai la centru unde au deschis și prăvălii, înflorind mereu meseria pe care o onorau. În scurtă vreme faima românilor în blănărie, cismărie și pantofărie, tipografie, cofetărie și altele, ajunsese să treacă și dincolo de hotarele țării. În anii 1885 — 1900 se găseau la Paris câțiva cismari, coafori și blănari români, porniți de aici și care își susțineau teminic faima chiar în roiul acelei metropole a modei, unde se dusesse cu prilejul Expoziției, apoi rămăsese acolo, aveau prăvălii foarte căutate și făceau treburi din cele mai bune.

Toți acești industriași întreprinzători, din acea epocă liniș-

162) Fiul lui Wenzel Knechtel este azi, și el, un distins profesor al Academiei noastre de Horticultură.

tită, au lucrat numai cu români de-ai noștri care la rândul lor au devenit patroni; și buna-învoire cu care au făcut-o era exemplară, căci pe atunci despre dușmăni sau greve nu era nici pomeneală !...

Școala Superioară de Arte și Meserii (cea de lângă Politehnica bucureșteană) avea și ea ateliere, atât pentru partizani ai sculpturei în lemn și forjării fierului, cât și pentru meseriile minore pe cari le-am amintit mai sus ; dar absolvenții acesteia erau împărțiți mai cu seamă ca profesori și maeștrii la școlile elementare ce se înființau prin țară peste tot locul.

Drumul pe care l'a apucat atunci „mica industrie“ bucureșteană a fost ținut cu stăruință și cu mult drag de meserie de către românii noștri ! El le-a fost însă tăiat, în vremurile ce au urmat, mai întâi de năvala străinilor pe care i-au mânat la noi alte gânduri decât cele cu care venise cei ce ne-au îndemnat la aceste meșteșuguri, și apoi de desvoltarea pe care a luat-o ulterior negoțul care, precum vom vedea, a avut și el aceleași necazuri.

Se pare însă că zorile vremurilor din urmă și ale celor ce au să vină, cu toate greutatele lor de altă specie, au luminat și deschis din nou acele drumuri, și că bucureștenii, ca și toți ceilalți români, au hotărât să le urmeze iarăși cu toată dârzenia lor și cu mult mai multă grijă.

Capătul călei Moșilor din Piața Sf. Anton. În fund, Bărăția catolică.

Propășirea și decăderea negoțului bucureștean.

NEGUSTORIA românească a ținut și ea pasul alături de dezvoltarea industrială. De pe arătările amănunțite ale regretatului profesor Nicolae Iorga¹⁶³), legăturile negoțului românesc cu piețele cele mai mari ale țărilor streine dăinuiau de vremuri, mai cu deosebire cu târgurile venețiene, cu cele din Lipsca și cu țăările baltice. Vremile pe care le băsmuim noi aici au prins și ele aceea stare de înflorire; ele au ajutat chiar la propășirea negoțului de-atunci, mai întâi prin dezvoltarea lui înlăuntrul Țărei, datorită întemeierii nouilor industrii, și apoi prin legăturile pe care România liberă a știut să le prindă cu mai toate țăările din jurul ei.

Pe la anul 1870, în afară de grânele, lâna, lemnul, sarea și alte câteva produse dela noi, — România nu trimitea mare lucru țărilor străine; în schimb piața noastră negustorească era împlinită cu multe mărfuri de pe afară.

Profesorul G. Ionescu-Gion ne spune că înainte de unirea țărilor române, la București, negoțul cel mare era mai tot în mâinile unora ca: Băltărețu, Hagi-Stoica, Pipolo, Hagi-Tudor, Iordăchită Toncoviei, Hagi-Pandele și alții al căror capitaluri, în lăzi, ajungea până la milion, în banii de atunci, adică în Sfanți (a căror valoare a timpului era de 80 de bani), și aceasta în afară de giuvaericele de preț mare ce agonisise și de hainele portului de atunci, a căror valoare pentru fiecare om de seamă trecea de 10.000 de sfanți. Datorită legăturilor vechi și bine ținute cu târgurile anuale dela Lipsca, creditul acelor negustori erau nelimitate și în alte țări, pentru că temeiul negoțului a fost totdeauna: onestitatea și respectarea cuvântului dat.

163) V. Istoria Comerțului din Țările Românești, de N. Iorga.

Din neamul acelor negustori, D-l Dumitru Hagi-Tudorache, fost el însuși mare industriaș și președinte până acum în urmă al Camerei bucureștene de Comerț și Industrie a scris în niște amintiri ale sale¹⁶⁴) : „Tot ce se cumpăra atunci era așa cum spunea negustorul că este. Cuvântul era cuvânt, nu ca azi, când cu toate înscrisurile, polițele și tratele te judeci ani de-a rândul ca să intri în dreptul tău, iar la sfârșit vezi că, și câștigând (procesele), banii tăi s'au dus pe timbre, pe plata avocaților și câte altele ; așa că din ce aveai de primit, te alegi și cu alți bani proaspeți cheltuiți“.

Ceva care cată să fie deasemeni amintit este că, până la 1848, tagma negustorească era privită cam pieziș de lumea ceealtă ; iar apucăturile îngăduite unui Căpitan Costache dovedise că autoritățile însăși vedeau cam la fel. Câțiva ani însă după aceea, partida liberalilor ce căutau să-și facă o lume a lor pe care să se poată bizui, începu prin a oeroti negustorimea. Costache A. Rosetti, care a fost sufletul revoluției aceleia și care rămăsese un democrat radical, deși fusese ministru, se apucă el-însuși de negustorie și, pe lângă tipografia ce-și făcu spre a susține și apariția ziarului său „Românul“, deschisese o librărie în care se vindea și alte lucruri — așa cum sunt azi librăriile „Socec“ și „Cartea Românească“ ; iar în 1861 acceptă chiar alegerea lui ca staroste a negustorilor bucureșteni.

Dintre negustorii acelor vremuri amintim în treacăt pe Tudor Hagiul, din care se trage familia Hagi-Tudorache și dela care au pornit ciracii lui : Ion Eliad Românul, de fel din Filipeștii de Târg ; Costache Păulescu, dela Râmnicul-Sărat, tatăl regretatului medic erudit Paulescu ; Ion Bănică, dela Ploești ; Costache Georgescu și Ilie Zamfirescu — toți ajunși și ei negustori de frunte ai Bucureștilor, cum și acel Nicolae Voicovici care, la îndemnul jupânului său, s'a dus la Viena unde a deschis un „cantor“¹⁶⁵), de comerț prin care mijlocea cumpărarea partidelor de mărfuri străine pentru negustorimea bucureșteană¹⁶⁶).

Aceleași „Amintiri“ citate înseamnă — spre a dovedi cât

164) V. D. Hagi Tudorache. Amintiri asupra trecutului, negustorilor, meseriașilor și profesioniștilor liberi din Țară de sub Milcov, — 1927.

165) In loc de franțuzescul „comptoir“. Aci era vorba de un birou de agenție comercială.

166) Vezi D. Hagi-Tudorache — op. cit.

Biserica Sf. Anton și vechea Piață a florilor.

Piața Sf. Anton, cu tarabele grânăreselor.

de prețuită începuse a fi apoi negustorimea — că Ion Eliad Românul era un om foarte harnic și priceput ale cărui două fiice au fost luate în căsătorie de Costică Cireșeanu și de Vasile Arvanezu, fost magistrat și cenzor la Banca Națională; iar fiul lui Ilie Zamfirescu, ajunsese procuror general al Curții de Casație și Justiție. D-l D. Hagi-Tudorache adaugă în sprijinul aceleași preocupări: „Se zice despre comerțul românesc că a pornit dela „mătură”; lucrul e oarecum adevărat căci ucenicii mahalalelor, la rând cu copii jupânului, măturau prăvălia și cărau marfa la mușterii; dar fiecare din ei au ajuns stăpâni la rândul lor“.

O trecere în revistă, întemeiată aci doar pe aducere aminte, a negustorilor de atunci va sprijini pe deplin atestările acelea. Înșiruirea o vom face cam în ordinea vechimei „branșei” lor și a însemnătății comerțului cu care se îndeletniceau. Aveam astfel:

Cerealiștii sau grânarii, cum li se zicea atunci, cari vindeau partide considerabile în străinătate, erau: Rodoconachi, Mihail Xantho, Zerlendi, Sechiari și Derussi — greci, afară de cel din urmă care era român neaoș, fiul polcovnicului Niculae Rusu¹⁶⁷).

Afacerile de grânărie au avut mai târziu și alți oameni pricepuți ca: Hristu Athanasiu, Amira, și mai în urmă frații Manissalian.

Brașovenii, preschimbați apoi în Lipscani, cum au fost: Ion Manu dela Sf. Gheorghe Nou, Vasile Ștefan, Orghidanii, Drăghiceanu (care împreună cu unul pe nume Cristescu, au cumpărat casele maiorului Fănuță din soseaua Bonaparte și au făcut acolo și o fabrică de frânghii), Stancu Becheanu, Ionică Pencoviți, Luca P. Niculescu, Dimitrie Petrescu, Ilie Dumitrescu ș. a.

Marchitanii (magazine de fierărie) cum au fost Niculae Hagi-Stoica ce a avut de ciraci pe Dumitrache Borănescu, pe Radu Gologan, pe Boroș și pe Mirea; Ion Theodoru, Simion

167) Acesta era proprietar al moșiei Roșu (ce ținea de comuna care e azi o suburbă a Capitalei). La moartea lui, Costache Rusu, fiul polcovnicului, care era coasociat al firmei Sechiari, a găsit cu cale să-și adauge un „de” la numele lui, pe care deasemeni l-a prefăcut, și a ajuns Drussi. Copiii acestuia au fost: unul Vasile, secretar general al Băncii Naționale; iar celălalt George, în Diplomatie, ajungând Ministru plenipotențiar.

Mihăilescu, Ion Olteanu din mahalaua Sfinților căruia i-a urmat Măjeru¹⁶⁸), Ion Ionescu și Demetrescu-Mirea din Smârdan.

Farfurigii (vășărie și porcelărie) au fost: Pană Farfurigiul, pe nume Mihalovici; Petre Dancovici, a cărui casă din strada Domniței dăinuiește și ale cărei ferestre are ochiurile dela geamuri din cristal și concave, comandate la nume în străinătate: Răducanu-Dumitriu care avea case mari în mahalaua Radu-Vodă; Sava Vasiliu din Lipsani, a cărui firmă a trecut apoi asupra lor: Giuris și Opreșcu.

Negustoriile materialelor de construcție și în deosebi a lemnului, în care, pe lângă chiristigii de seamă ca: Soare Oprea, cel cu palatul de casă în stil românesc dela colțul străzii Sfinților Apostoli cu strada Apolodor, Nicolau dela bis. Sf. Spiridon; Ilie Stoenescu din Filantropia, Berevoianu și frații Dorojan din Obor, și încă mulți alții — se mai numărau și cei cu păduri în tăiere pentru lemnele de foc, precum: Ghiță Pencu, Ghiță Niculescu, Ghiță Trifu, Ghiță Hagi-Tudorache, Ghiță Protopopescu și Ghiță Dorojan, purtând toți cu același noroc numele lor de botez și fiind toți oameni cu multă stare și cu mare greutate în negoțul lor.

Mai erau apoi Cirezarii, care aduceau Arbatorului și Zahhalei dela Colentina vitele pentru tăiere și dintre care amintim dintre cei mai vechi pe: Ion Dumitru-Sureciu¹⁶⁹) din Obor; Procopie din Silivestru, tatăl fostului Primar al Bucureștilor în 1901 și 1912; Economu; Visarion; Nicu, Tache și Alecu Gogu; Matei Dorojan și alții cari le-au urmat negoțul. Apoi pescarii ce pe vremea când nu era administrația de Stat, duceau aproape tot negoțul Bucureștilor și cum au fost: Langhie Pescarul (pe nume Haralambie Gheorghiu), Alecu Duduc, Costache Neamțu, Dibici, Ghiță Staicu și Enache Barosanu.

Ca să încheiem rândul tuturor câtă să mai amintim pe Caiangii și pe Telali.

„Caiangii“, adunau, pregăteau și vindeau tutunul, înainte de înființarea Regiei Monopolurilor Statului. La vânzare, care chiar la particulari se făcea pentru provizie pe un an întreg, ei tăiau foile în fire de grosimea pe placul fiecăruia și-l dau în chesele sub al cărui capac puneau o felioară de morcov care să țină umezeala necesară.

168) Părintele fostului ministru, Virgil Magearu.

169) Nume prefăcut din porecla — Șoricu.

Strada Lipscanilor, văzută din Piața Sf. Gheorghe-Nou. La dreapta, unul din vechile „avuzuri” de răspântii.

Strada Lipscanilor, văzută dela răspântia Băncii Naționale.

„Telalii“ adunau tot soiul de lucruri socotite ca vechituri, iar ei le vindeau altora care le mai puteau folosi. Operația aceasta se făcea totdeauna cu o diferență de preț ce le aduceau câștiguri foarte bune. Cel mai vechi telal al epocii aceleia a fost renumitul Mihale, din mahalaua lui Ceauș-Radu. Acela a stârnit apoi pe mulți la asemenea îndeletnicire, așa încât, pentru ca să se poată exercita un control sanitar și chiar polițienesc al acestui fel de negoț, Primăria a statornicit o anumită stradă (strada Patriei, dinre strada Sfânta Vineri și Piața Sft. Anton), unde i-a adunat pe toți acești neguțatori — așa cum procedase și cu anticarii, despre cari vom scrie la locul potrivit. În fruntea acestui vad oficial a fost apoi ca un fel de staroste, evreul căruia clientela și confrății îi ziceau Tata Meahăm. Când comerțul acesta s'a extins și la diferite obiecte de uz gospodăresc, Primăria a construit în apropiere (pe locul liber, acum, de lângă fosta Școală Primară „General Adrian“ de pe Calea Văcăreștilor) — o Hală anumită pentru expunerea acelor obiecte, — Hală ce a fost dăruită de curând, când în localul acelei școli a fost instalată Primăria Sectorului II Negru.

Intr'o categorie mixtă—adică și de industrie și de comerț—intrau: cofetăriile, restaurantele, birturile și cârciumile despre cari însă ne vom ocupa în altă parte a povestirii noastre.

Ceiace trebuie totuși să străduim a aminti aci, este o altă față a negoțului bucureștean, adică aceia privită din punctul de vedere al propășirii Pieței în genere, cum și din acela al selecțiunii cetățenilor cari foloseau de ea.

Lumea înmulțindu-se și mărfurile deasemeni, prăvăliile au devenit din ce în ce mai arătoase și s'au întins pe toate străzile vecine Pieței-Mari și chiar pe Podul Mogoșoaiei ajungând până dincolo de Biserica Albă — fără să mai socotim pe cele înșirate de-alungul călei Moșilor și călei Griviței până în piața Gărei de Nord.

Pe calea Victoriei se adunase o seamă de magazine cu felurite specialități, toate mai la îndemâna elitei orașului.

Ca aceștia erau: giuvaergii¹⁷⁰⁾: Carapatti din casele vechi cu gang ce se mai văd încă pe strada Academiei în fața Pasa-
giului Majestic; Teodor Radivon din casele Eforiei, G. Nicolau

170) Negustorii de giuvaeruri adică de podoabe scumpe căror li-se mai zicea și *bijuterii*, dela franțuzescul „bijou“.

din fața Poliției, Castrîșeanu din Antim și Resch, cel din vechea clădire de pe calea Victoriei, în fața Teatrului Național. Magazinul de instrumente de precizie și optică al lui Menu & Co. (fost în locul soc. Leonida-Auto.) din fața Episcopiei, magazinul de vinuri și lichioruri străine al lui Bruzzesi și acel vestit magazin „Universal“ al fraților Bortolli în care găseai orice căutai, și numai lucruri de cea mai bună calitate. Aceasta din urmă se deschisese în colțul Bulevardului cu calea Victoriei în diagonala Hotelului Bulevard și cuprindea toate prăvăliile acelei clădiri de pe ambele străzi, dar prin 1890 s'a mutat alături de legațiunea Rusă, în casele vechi ale lui Pană Filipescu Vornicul, cele de pe locul unde acum e Grădina „Colos“;

Magazinul de jucării pentru copii Santa, unicul din București atunci, deschis mai întâi în fața Palatului Regal și strămutat apoi în una din prăvăliile lăsate de magazinul universal din Bulevard. Salonul de Mode al Madamei Martin rămas apoi renumitei Madame Paul, unde și lucra pălării, rochii, mantale și rufărie, mai tot cuconetul de frunte al Capitalei, ca și cel de pe tot cuprinsul țării. Aci veneau toate modelele ce se purtau în acelaș timp la Paris și Londra, țesăturile de mătăsă, lână sau bumbac ce serveau la confecționarea modelelor acelea, erau din cele mai alese și aveau o trăinicie ce nu se desminte nici azi la urmașele căror le-au rămas din familie câte ceva de-atunci. De aceia poate că Madame Paul nici n'a reușit să facă milioane și nici să exhibeze „Galerii“ cu marfă de bălcu și cu prețuri de bijuterii.

Peste drum de Palat era marele magazin „Aux Quatre Saisons“ tot cu lucruri de moda pariziană însă confecționate-gata, care se afla în colțul dinspre strada Vămei al caselor ce se aflau pe locul de-acum al statuiei Regelui Carol I-ul. Acest magazin era condus de același Hertz care, ceva mai târziu, a deschis magazinul „Old England“ de sub fostul Hotel Metropol, pentru lucruri de modă pariziană și londoneză destinate bărbaților.

Pentru modele feminine mai era și magazinul lui Maximovici, de sub Palatul Nifon în colțul călei Victoriei cu strada Doamnei.

Saloanele de croitorie bărbătească, civilă și militară: al lui Frantz Jean din fața Bisericii Albe și al lui Wladimir Olșevschi strada Regală; iar pentru articole de galanterie și cosmeticuri

bărbătești magazinele: Jobin și Fain, unul în casele bisericii Crețulescu și celalt sub Clubul Tinerimei din calea Victoriei; Parfumeria franceză și Mănușeria franceză de sub Hotel Metropol și marea droguerie a lui I. Ovessa din strada Academiei. Expozițiunile de mobile de styl, aduse de afară sau lucrate în țară, ale lui Olbrich (lângă Palat în fostul cot al străzii Sf. Ionică) și a lui Pranger de lângă palatul lui Vodă Știrbey, pe calea Victoriei.

Marele magazin pentru pălării bărbătești al lui Georges Becker, dela colțul Hotelului Continental, care a inițiat pe cei mai-de-seamă pălărieri români ai timpului cum erau: Niculae Lupan, Iancu Constantinescu, Nae Simionescu, C. Duca și alții.

Tot ca prăvălii destinate în deosebi elitei bucureștene trebuie să socotim și marile băcănii ce au început a se ivi pe la 1870 pe cele mai principale străzi ale orașului și cari vindeau, cu amănuntul în afară de articole coloniale și așa-zisele „delicatese” sau trufandale aduse anume pentru lumea cu dare de mână. Intre cele dintâi și în ordinea vechimei lor, amintim: pe aceia a lui Cotadi (deschisă înainte de 1864), a lui Tabacovici, a lui Simonide și a lui Martinovici, aceasta cu firmă la „Crucea de aur” în colțul străzii Lipscani cu strada Smârdan și în acelaș rând cu Banca Națională. Acest Martinovici a avut de ciraci pe toți marii negustori din această „bransă”, de mai târziu, precum au fost: C. Fundescu de sub Hotelul de France, Petrache Ioan, Angelescu și Ion Colțescu din fața Palatului Regal, Moeceanu și Dela Teișani din fața Teatrului Național, D. Staicovici din strada Regală, Păun Popescu din Lipscani și Gustav Ritz, cu firmă la „Steagul Alb” de pe strada Carol; iar acestora le-a urmat: I. Ovessa și Tzetzcu din Lipscani (firma la „Căinele Negru”¹⁷¹), Ilie Căciulescu (apoi Râșnoveanu și Babeș) în fața ministerului finanțelor, Petre Amărășteanu pe străzile Colței și Blănari; Dancu Velcescu (firmă la „Mielul alb”) în str. Știrbey-Vodă colț cu Popa Tatu și apoi pe calea Moșilor; Al. Bedițeanu în calea Călărașilor, la Sf. Mina și Ioanin pe strada Mihai-Vodă. Felul acela de băcănii s’au generalizat cu timpul și, adăugând „delicateselor” mixturile așa-ziselor „aperitive”, au devenit „Consumurile” sau „Bodegile” de azi.

*

Dar atunci negoțul se făcea în București nu numai cu top-

171) Despre acel câine, d. Radu D. Rosetti ne spune în amintirile sale, că ar fi avut celebritatea lui pe vremea aceia.

tanul sau cu ridicata (en gros) ori cu paraua sau cu amănuntul (en detail) și numai prin prăvălii sau dugheane; se făcea și pe strade și pe la curțile fiecăruia. Negustorașii ce se îndeletniceau cu acest fel de comerț pe care-l făceau din coș și de pe cobiliță, erau numiți „comersanți ambulanți” și negoțul lor așîșderea.

Felul acela de negustorie dăinuiește și astăzi, deoarece cu vremea el nu a făcut decât să se preschimbe, fără să dispară cu totul. Astăzi însă el se deosebește foarte mult de ceea ce a fost.

Negustoria ambulantă de atunci avea rosturi felurite și constituia prin aceasta chiar o curiozitate a Bucureștilor, cu un caracter exotic foarte interesant. Ea se făcea mai cu osebite în ramura mărfurilor de uz casnic și în aceia a merindelor, punând la îndemâna oricui serviciile magazinelor și „consumurilor” din ziua de azi.

Dela 1868 și până la 1885 Bucureștii nu aveau decât două Piețe în înțelesul acesta și anume:

Piața-Mare, zisă astfel nu numai fiindcă avea construcțiuni mai mari și mai făloase — adică o Hală de carne, o Hală de pește și un târg de legume, toate cu mari cantități de marfă; dar și pentru că târgul ei se întindea și pe străzile laterale până în Piața Sfântului Anton unde erau tarabele grânăreselor care, pe lângă grâul necesar colivelor vindeau și lucrături țărănești de casă, ceară, lumânări și prescuri pentru parastase — și Piața Mică, cu o singură Hală, mai puțin încăpătoare, lângă Biserica Amzei, și cu târgul restrâns aproape numai la cartierul boieresc al coloarei de galben.

Și, cum nu toată lumea bucureșteană avea atunci una sau două slugi la casele ei, ori bani de dat hamalilor ca să le care cumpărăturile acasă; cum nu avea nici vreme de așa ceva, trebuirile gospodăriei fiind multe când stai să le faci cu mâna ta — lumea aceia nu avea nici cum, nici de unde târgui cele de care avea nevoie dela o zi la alta.

Gloata de negustorime mărunță, ce-și purta prăvălia pe umeri sau pe brațe, devenise așadar o mare ușurare în desfășurarea negoțului cel mare al orașului; iar gospodăriilor le aducea marea înlesnire, pentru care era atât de bine văzută, cu toate că din zorii zilei Bucureștii hăuiau atunci de svoana precupeților ce goneau pe toate ulițele, cu coșurile scârțâind de încărcate ce erau și își strigau marfa cât îi ținea gurea de tare.

Felul acesta de negustorie a dăinuit și mai târziu când Hălele și Piețele mai mici s'au înmulțit cu: una la Matache Măcelarul și alta, la răspântia str. Traian cu strada Călărașilor, numită Hala Traian; — ba, dăinuiește și azi pentru unele lucruri.

Dar felul acesta de a negustori avea atunci alte rosturi. Pentru fiecare „brânșă“ se alegea anume fel de oameni sau — cum se zicea atunci — anume nații de oameni. Astfel pentru cărnuri, brânzeturi, păsări, pește, fructe și legume, erau Oltenii ziși precupeți din pricina obiceiului lor de-a se tocmi pentru nimica toată; pentru cocături și plăcinte erau greci sau macedoneni; pentru dulciuri și băuturi răcoritoare sau încălzitoare, turci sau bulgari; pentru haine sau pentru mărunțișurile în cari intrau: ața, acele, nasturii, șireturile și multe altele erau ovreii; iar țișanii și țișăncile, pentru alte lucruri pe cari le vom vedea. Iar negoțul mergea de-mama-focului, de-cum se iveau zorile zilei și până noaptea târziu, iar gospodinilor le veneau de toate la ușa casei.

Oltenii-precupeți aduceau, în afară de carnea de vacă, de porc, sau de berbec, și tot felul de legume, ouă, lăpturi și brânzeturi. Din apropierea Paștilor și până pe la Sân-Pietru, ei vindeau și miei tăiați și jupuiți care îi agățau de sgârciul glesnelor din spate pe niște coblițe drepte, câte cinci de fiecare parte, învăliți cu pânze albe. Mieii îi vindeau întregi, jumătăți sau în ciosvârte (sferturi); unele cu cap pentru ciorba de borș, altele cu măruntaie pentru plăcinta de drob, iar părțile dinapoi numai, cu rinichi, pentru pus la cuptor. Păsările le vindeau în coșuri cu plasă și numai vii, ele urmând a fi: sau tăiate și jumulite la bucătărie, sau păstrate pentru ouat și puse la clocit.

Laptele dulce era adus orășenilor de prin satele mărginașe în garnițe de tablă albă, fie încărcate în faitoanele pe două roți și trase de un căluț, fie purtate cu cobilița pe umeri. Prețul cu care era vândut, era 20-30 de bani ocaua¹⁷⁴⁾. Laptele bătut (a-cru) cu 10-20 de bani ocaua, iar Untul în turte mici cât podul palmei pentru 10 bani o turtă sau chiar trei turte pentru 20 de bani. Acel unt era nestors, ba chiar era ținut în gălețile cu lapte bătut. Când, după 1880, cofetăria lui Capșa a început a face unt presat (stors de zer) și îl vindea boerimei în blocuri de sfert sau

172) Ocaua era egală cu un kilogram și o litră. Ea se împărțea în 400 de dramuri. Litra era deci de 100 de dramuri, ial jumătatea ei de 50 de dramuri era numită „cinzeacă”.

jumătate de kilogram, pe prețul de 5. — Lei kilogramul, toate ziarele protestau pentru că costul acela era socotit ea.. speculatoriu. Ciobani dinspre marginea orașului vindeau deasemeni lapte dulce de oaie sau caș de oaie în sădile — celdintâi 15-20 de bani ocaua. Tot de pela margine veneau și cu capre în oraș. Laptele de capră se vindea însă mult atunci, cu litra (sfert de oca) și la prețul de 10 bani, adică 40 de bani ocaua. Bucureștenii cumpărau laptele de capră pentru copiii mai slăbuți, ca să-i ferească de offtică — oamenii știind că animalele acestea nu contactau tuberculoza.

Brânzeturile, de caș dulce sau sărat, de burduf de oi și „de vaci“, ca și cașcavalul de Penteleu, presat în roate groase de trei degete și cu frunze de vișin ori de piersic între ele, se vindeau toate înfășurate în foi de viță. Iaurtul și laptele covăsit, din hârdăiașe legate de cobiliță, se vindea cu lingura, rânduind ca solzii de pește în farfuriile casei; ar foile de caimac, pe care laptele de-atunci îl da și la a treia fiertură, se cumpărau învălătite în felul clătitelor și făceau deliciul copilașilor lacomi de-a prinde putere. Tot oltenii vindeau, cu coșurile, și grăunțele pentru hrana orățăniilor curței, cum și cărbunii de mangal pentru călcatul rufelor și pentru grătar.

Negustorii umblăreți ce erau de obârșie balcanică aveau — cum am mai spus — specialitatea dulciurilor și a băuturilor, răcoritoare vara și înfierbintate iarna. Cei mai căutați și mai cu dever erau bragagii și limonagii. Primi erau în mare parte turco-bulgari (Rumelioți) pripășiți pela, dugenle-bragagerii risipite prin unele mahalale, și care erau adevărate laboratoare de cofetărie în care se fabrica în cantități destul de mari: rahat, alviță, tot felul de nuga-le cu nuci, cu năut, cu susan sau cu alune, și „bidji-bidji“, ca un fel de lumânări groase din cocă de rahat, închegată cu zahăr legat și prinsă pe sferturi de nuci înșirate pe sfoară. Cu portul lor turcesc (mintean colorat cu flori de găitane negre, șalvari de abă pe cap cu fesuri roșii cu ciucure negru, iar în picioare purtând cipici de opincă vârfuiți în sus) — acești negustori duceau pe brațul stâng un coș pe gura căruia sta o tavă cu multe despărțituri pentru fiecare din zaharicalele ce vindea; iar cu mâna dreaptă purtau o dorintă curată bătută în semi-lune de tablă de alamă, doniță în care țineau bragă¹⁷³⁾ răcită de un bul-

173) O zeamă de meiu umezit pentru înăcrire și apoi îndulcită cu zahăr praf.

Un vânzător de ziare.

(Desen de C. Jiquidi).

găre de ghiată ce plutea în ea. Firi blânde, ca toată nația lor, și oameni foarte cum-secade, — bragagii erau patima copiilor care, cu un gologan de cinci parale, putea cumpăra dela ei o cană de bragă, ori două feluri de zaharicale, ori chiar numai un rahat și o jumate de bragă — pe cum le poftea inima.

Limonagii erau uneori și rumâni oacheși. Aceștia purtau câte una sau două doniți, de pe cartierul în care se depărtau sau de pe deverul ce făceau. Donițile lor erau văpsite cu verde iar cercurile negre, aveau capacul găurit atât cât să tracă prin gaură o sticlă de cele lungurețe și roșii, care fiind și ea găurită în fund și băgată în limonata din doniță, se umplea și lăsa apoi limonada să curgă cu presiune, ca din sifon, în paharele în care era servită, — niște pahare de sticlă cioplită, de culoare verde-sidefie, întocmai ca acele cari se vând azi prin magazinele fabricii „Rosenthal“ și se pretind a fi sticlărie de mare pret. Limonada era fabricată la ei acasă, din apă înăcerită cu lămâe stoarsă și colorată cu zahăr ars, apoi răcită cu bulgărul de ghiată aruncat în doniță.

Băutura aceasta se vindea: două pahare pentru cinci parale, și, pe căldurile mari, se desfăcea de zor în strigătele negustorului: Șampania rece!.. două la cinci!.. numai zeamă de lămâie... o vând să nu mai rămâie.. — și multe de-astea cu care strângea lumea în jurul lor.

Simitgii ¹⁷⁴⁾ sau covrigarii se îndeletniceau cu vânzarea covrigilor, mari și mici, cu susan sau fără, cum și a plăcintelor cu carne, cu brânză, ori numai ca simplu „bogaciu“ ¹⁷⁵⁾. Prăvălia lor era tot un coș, de cele mai mari, pe care îl atârnavă cu o curea lată peste umăr. În fundul coșului puneau un lighenaș cu jăratec de mangal, iar deasupra sta o sinie ¹⁷⁶⁾ cu plăcintele ce se țineau calde în felul acesta, ca și cum ar fi fost scoase atunci din cuptor; iar pe marginea coșului de nuiele erau înfipite bețe pe cari stau înșirați covrigii de tot felul. Plăcinta era vândută pe cinci parale o bucată cât podul palmei, bogaciul acelaș preț pentru o bucată cât palma întreagă, iar covrigii: zece bani cei mari, cu susan sau fără, și ceilalți cinci parale unul sau doi la cinci, de pe mărime.

Cam în aceeași categorie de negustori intrau și franzelarii, ce dintr'un coș adânc pe care îl purtau pe spate ca pe-o raniță,

174) Dela „simit“ cum se mai zicea semințelor de susan.

175) Plamadă grasă de covrigi uscați.

176) Tavă de alamă, mare și cu margine îngustă.

vindeau : franzele lungi, pânișoare cu cartofi, chifle, cornuri cu lapte, sau presărate cu boabe de chimion, strigând cât îi lua gura: Paaatri corni d'un ban!.. Firianzelaaa!..

Toți aceștia își făceau negustoria în timpul dimineții — Către seară însă, și chiar noaptea până după eșirea lunei de prin teatre sau alte localuri, se iveau alte negustorii. Astfel, vara, în ceasurile când mai prin toate curțile lumea odihnită, de truda căldurilor și a treburilor casei, ieșea în umbra casei sau a pomilor să bea, la aier, o cafeluță cu dulcețică și cu apă rece dela pivniță, străzile răsunau iar de clamoarea¹⁷⁷⁾ altora.

Cofetării erau pe-atunci prea puține, pentru că plăcintele, baclavalele și sarailiile erau prăjiturile predilecte ale bucureștenilor, iar cofeturile (bomboane) erau mai mult pentru copii. La sindrofiile caselor, amfitrioanele ofereau musafirilor, odată cu cafeaua turcească, „dulcețuri“ făcute de ele din tot felul de fructe, cu care se făleau și de care aveau cămările pline. Fierturile de dulcețuri își aveau locul lor, aproape nelipsit, între tingirile și crătițele de pe mașina dela bucătărie, deoarece ele mergeau în pas cu apariția fructelor în tot timpul anului. Căzănelele de alamă emisferice începeau a clocoti pline de zahărul legat, încă de când caisele erau verzi și nu apucau să 'și întărească sâmburii ; odată cu ele veneau căpșunile și fragii, apoi : foile de trandafiri și de violete, cireșile albe sau negre și amare, vișinile turcești (cele cu coade scurte), coacăzele și agrișele, caisele coapte și piersicile, smeura, coarnele și murele, nucile cu coajă fragedă sau chiar cu învâlișul lor verde și împănate cu fire din coji de portocale, prunele verzi sau coapte dar jupuite ; iar spre toamnă, gutuile, portocalele bucăți ori „melci“ din coajă și chitra ce ne venea dela Constantinopol acestea din urmă trebuind fierte, fie în bucăți, fie în firișoare trase pe răzătoare.

O specialitate a gospodinilor mai erau și „șerbeturile“ făcute din zahăr legat, aromit cu zemuri de fructe sau semințe, și care era apoi frecat la rece până la „zaharisirea“ lui în pastă, nu prea întărită, ce semăna cu aceia a învelișului bonboanelor fanțuzești, zise „fondante“. Șerbeturi de-acestea erau făcute cu sucuri de foi de trandafir sau de violete (petale), de mai toate soiurile de fructe zămoase, de portocală sau lămâie ; cu zeama fierturei de alune, migdale, fisticuri sau chiar a porumbului fiert în stuleți.

177) Hărmălaia strigătelor.

din zeama de cafea sau de ciocolată, și chiar din zahărul ars fără niciun alt amestec.

Cât prețuia lumea de-atunci dulcelețurile acelea, am văzut din scrisele oaspetelui francez, pictorul Marbeau, pe care l'am citat la începutul povestirii acesteia. Ne vom da mai bine seama amintind, — despre patima cu care boieroaicele noastre de-atunci cinsteau această îndeletnicire gospodărească, — pe destoinica polcovniceasă Anca Toporanca, soacra faimosului umorist și polemist politic Nae T. Orășanu, care pecetluia sforile țișlelor ce acopereau borcanele cu dulcelețuri făcute de mâna ei, cu ceară roșie și cu sigiliul inelului ei de profir, săpat cu stema Olteniei și pecare îl moștenise dela unchiul ei, Tudor Vladimirescu, cel dintâi Domnitor de până atunci, care fusese proclamat în Muntenia de-adreptul prin glasul poporului.

Se mai arătau atunci, pe la toate colțurile de stradă, când unii cu niște borcane mari de sticlă la subsuoară, pline cu zaharache-bastonache¹⁷⁸⁾, cu alune curățate și prăjite sau cu nuci noi curățate și ținute în apă; când alții cu niște tablale de scândură pe cari stau înșirate „glasele“ făcute din mere, pere, smochine, curmale ori boabe de razachie mare¹⁷⁹⁾ date puțin în fiert și apoi înfipite pe câte un bețișor și înmuiate în zahar bine legat.

Prin mahalalele de pe la margine apăreau, pela aceleași ceasuri și țigănci cu fusta zuvelcată în brâu și purtând unele, pe cap, câte-o copăiță cu porumb fiert înfășurat în foloștinele calde și apoi în cârpe albe curate; altele, câte două borcane de pământ plină cu ciorbă de burtă de vacă, vândută cu porția în castroanele celor ce așteptau pela porțile curților; iar altele cu coșuri pline cu „floricele“ făcute din boabe de porumb încinse pe foc într'un ceaun cu sare, pânăce plesneau și înfloreau.

Iarna în locul brăgei, turcii porneau cu samovarele cu ceaiu sau cu salep¹⁸⁰⁾; alții vindeau, din sobițe de tablă, Crenvirști fierți pecari îi strigau: Varnaviici¹⁸¹⁾! iar alții castane coapte fierbinți.

Cum însă pomenirăm și de îndeletnicirile țigănești, trebuie să ne oprim puțin și asupra altor feluri de negoțuri al lor, din care

178) Niște ciubuce de spumă de zahăr colorată cu siropuri de fructe ce le da diferite gusturi.

179) Struguri cu boabe mari și lunguiețe.

180) Un fel de ceaiu vâscos.

181) În loc de nemțescul „Warme-wurst“ = cârnați calzi.

cea mai mare parte au încetat de mult. Așa, unele țigănci cari nu aveau de lucru pela binale sau din cele ale căror bărbați erau rudari, ursari ori pieptănari, se îndeletniceau cu îndoitul negoț al văsăriei și al hainelor vechi, fiind denumite „chivuțe”. Ele târguiau, pe nimica toată, văsărie de casă și de bucătărie des-perechiată sau 'rămasă nevândută de pela depozitele angroșiștilor¹⁸²⁾, le îngrămădeau într'o paporniță mare pe care o luau pe umăr și porneau pe stăzi strigând: — Pahare, ciești... farfurii... castroane... lighiane... țucale... avecem! Vindem pă vechituri... Paaaharie... ciecești! — și, pe unde nu erau chemate, intrau în curte, se îndreptau spre bucătării, și, cum dau de gospodine, începeau sporovăiala lor caracteristică: — Sărut mâna, mânca-te-ași... Iaca vinii să-ți mai dau cevașilea vase... că știu că-ți trebuie, frumoaso,... Că tare vrenică mai ești!

Cucoanele aveau sau nu aveau nevoie de ceva, se dau în vorbă:

— Da'ce-ai acolo ?...

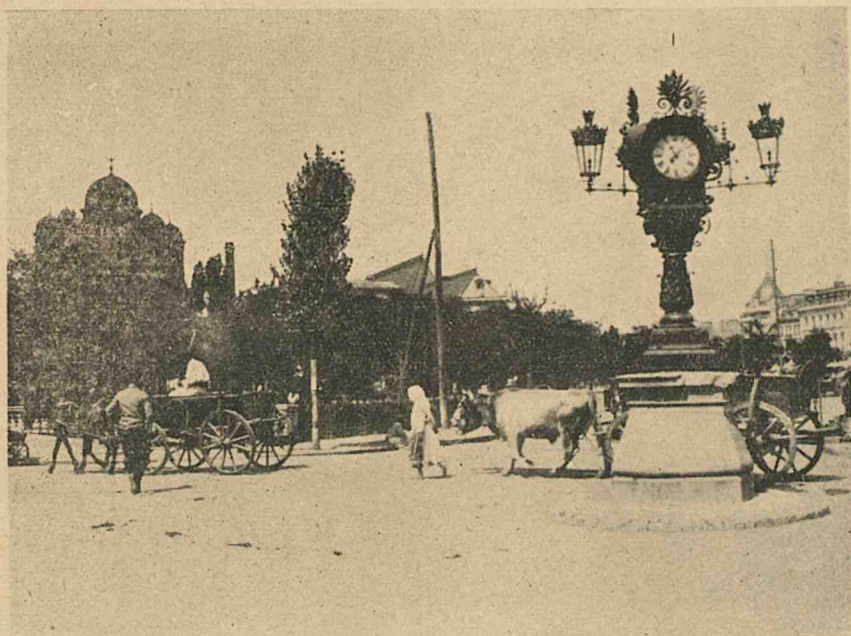
— Da'ce n'am, mânca-te-ași !... Iaca, toate cele dă tribuință, că d'aia m'am betejit cărându-le 'n spinare taman de unde-a 'ntăreat Dracu copiii... Să-ți dau niseai farfurii ori pahari, că alea să sparg mereu... Iacă, maică, zău așa !... că eu nu cer parali pă ele. Dă-mi, acolo, c fustă, o treanță... ceavașilea. ca să nu mai știe Domnu că s'a spart... Să-ți dau o „pomiară” d'astea... să se bucure boiaru când ăi pune fructili pă ea la masă... Pă asta poci să-mi dai și o hanță de pantaloni rupți de-ai Dumnealui... că mi-a rămas gol prapaditu meu de bărbat...

Și o ținea așa pânăce gospodina care, ca toate, avea totdeauna ce face cu dealde-alea, se îmbia pentru câte-ceva și, scotocind prin cuierile de-după uși sau prin boccelele cu boarfe, alegea: mai un camizon, mai o fustă ori o cămașă, în sfârșit ce se găsea de dat; după care începea târguiala, cu tocmeală, curat țigănească, din care chivuța pleca cu hăinăret în lege, iar gospodina rămânea cu ceva cioburi din care abia mai târziu vedea că nu prea avea ce alege.

Odată negustoria începută, — la a treia sau la a patra saftea¹⁸³⁾, când țigancă nu mai avea unde îndesa țoalele în paporniță, — se oprea pe câte un loc viran sau maidan cu bălării și

182) Ceiace vând cu ridicata.

183) Cea dintâiu vânzaze a z'lei.

Ceasornicul municipal ce se afla în Piața-Mare, lângă Hale.

Hala Vechiturilor, dela Sfânta Vineri.

încerca să mai facă loc. Peste cămașa ei, strânsă cu un șnur peste mijloc, trăgea una sau două fuste din cele negustorite; peste alea o rochie de stofă și încă o fustă de stambă sau de mătăsică, apoi puneă o bluzuliță de barchet peste care înmăneacă un camizon; peste tulpanul ei de pe cap puneă o pălărie de pîslă și pe deasupra ei un ciupag¹⁸⁴), mai pe sprînceană, smulgea și o mușcată sau vreo garoafă de pe la ferestrele deschise la stradă înfigînd-o deasupra urechei, și așa, cu papornița ușurată pe umăr, o întindea iar la drum prin mahalale, răcnind mereu; — Pahaaarie... eieești!... Apoi când schimba toată marfa, se îndrepta spre Hala Păduchilor¹⁸⁵) la dugheana lui Tata-Meahăm din strada Patriei și acolo lăsa toate vechiturile ce prinsese, pe ce bruma gologani putea scoate dela acela; — căci nu trebuie uitat cumva că negoțul hainelor era cu precădere apanajul evreilor care îl mai conservă și astăzi, cu taica Lazăr.

Dar între aceste țigănci negustorese, cu hazul lor, se strecurau și altele ale căror înfățișare sau șiretlicuri era cam aceleași, dar care avea și unele apucături în sensul cel mai propriu al cuvîntului. Alea puneau într'un coșuleț niscaiva linguri, satâre, făcălețe și vergele de lemn sau câteva bidinele de spoit și, strecurându-se prin curțile oamenilor, se milogeau să vîndă pe câțiva gologani asemeni scule de gospodărie. Dacă era sau nu chip de vîndut ceva, ele nu-și pierdeau vremea de geaba, — se așezau pe pragul bucătăriei sau în fața ușei pe pămînt și începeau să bombăne femeilor ce se aflau acolo, cerînd să le ghi-cească cu Ghiocul¹⁸⁶), în bobi¹⁸⁷) sau în cărți: păsurile inimei, necazurile vieții și bucuriile viitorului, adică ce li se întîmplase lor sau bărbaților lor, în viață sau la așternut, și ce avea să li-se întîmple pă-curînd, mai târziu sau numai... la un bob zăbavă¹⁸⁸). Tariful lor varia dela „cât te lăsa inima“ în sus; dar, de plecat nu plecau pînă nu ciupeau și altele: o treanță de fustă

184) Pălărie tare, bărbătească.

185) Hala ce fusese construită pe calea Văcăreștilor, lângă biserica Sf. Vineri, și care a fost desființată de vreo câțiva ani.

186) Casa unui melc de mare, de mărimea unei lămâi, lustruit și tărcat frumos, și care din trecerea aerului prin el lăsa se audă un șuiarat ușor.

187) Bobii erau 41 de boabe de porumb sau de fasole, din așezarea cărora, când îi arunca pe fundul unui ciur, se făceau a citi anumite **născoceli** (închipuiri).

188) La o mică întîrziere, cât adică e loc între două boabe.

veche, niscaiva ghetete rupte sau măcar un codru de pâine și o lingură de fiertură rămasă din ajun sau dela masa deatunci a zilei. Negotul se încheia deci mai mult sau mai puțin pe placul baragladinei. „Mai puțin“ e doar o vorbă, căci dupăce țiganka dispărea pe poartă, abia atunci lua seamă gospodina că îi lipsea: te-miri-ce, sau din casă, sau de prin curte. Și asta încă n'ar fi fost cine-știe ce mare lucru; dar de cele mai multe ori țigăncile de soiul acestora ochiau și alte isprăvi cu puțință. Așa, nu rareori se pomeneau oamenii că, în aceiași noapte sau în alta următoare, rămâneau cu cotețul gol de păsările pe cari le ochise țiganka și pe cari pârlitul de omul ei, pentru care cerșise vechituri, venise înainte de zorii zilei, când era somnul tuturor mai adânc, și le cărase cu sacul împreună cu vreo albie, cazan sau mai știe Dumnezeu ce, de prin curte.

Alte negoturi ambulante, care azi nu se mai fac, erau cele cu lemnele de foc și cu apa.

Lemnele de foc se vindeau din căruțele în care le aduceau țăranii de pe la pădurile din preajma Bucureștilor. Căruțele lor erau încărcate cu sferturi de stîmjen cărora li-se mai ziceau și „cioace“, de lemne sau de buturugi, căci multe case ale vremii aceleia aveau „sobe oarbe“ (rusești) având trupul într'o încăpere și gura sau ușa în încăperea vecină. Ușile acestor sobe erau așa de largi încât încăpeau prin ele și buturugi ne sparte. Tăiatul și spartul lemnelor era treaba unora ce purtau pe umăr o capră, herăstrăul și toporul necesare lucrului, și care se țineau pe drum în urma șirului carelor țăărănești, ca să-și afle de lucru. O cioacă de lemne descărcată trăgea¹⁸⁹⁾ cam treisute de kilograme și se plătea între șease și zece lei fiecare, de pe soiul lemnelor; iar pentru tăiat se plătea cam doi lei de stîmjen, afară de un braț de bucățele tăiate „pentru capră“ și câte-teva țuici cu care îl cinstea oamenii ca să-le mai dea putere, în frigul din curte unde își făcea lucrul, și pentru ca să care apoi lemnele și să le așeze în pivniță.

Apa se vindea și ea pe stradă, până la desăvârșirea lucrărilor de instalare a conductelor de aducerea apei în oraș și de distribuire prin curțile oamenilor. Vânzarea se făcea cu saccau¹⁹⁰⁾ sau chiar cu donița. Sacalele erau niște butoiașe de

189) Cântărea.

190) Cuvânt turcesc rămas de pe vremuri.

vreo douăzeci de vedre, legate cu cercuri de fier pe un glerghet de bulumaci¹⁹¹⁾ cu două roate și cu hulube la cari trăgea o gloabă de cal, firav „ca vai de capul lui“ și pe care doar hulu-bele îl mai țineau pe picioare¹⁹²⁾. Sacalele erau umplute la început la cele două Vaduri ale sacagiilor, din care unul se afla la spatele Casei de depuneri și consemnațiuni. Aceste basinuri erau continuu alimentate de câteva izvoare de apă subterană și limpede, provenind din vinele care în preajma Dâmboviței erau foarte aproape de suprafața solului. După ce s'au făcut instalarea conductelor, Vadurile au fost astupate iar sacalelor li-se da apă la „pompele“ speciale ce fuseseră construite în câteva răspântii ale orașului. Prețul apei dintr'o saca era de cinci-zeci de bani, cărată cu donițele în putina casei.

Pe vremea aceea mai era obiceiul ca, la sorocul parastelor¹⁹³⁾, să se împartă și apă, celor lipsiți. În scopul acestor oameni plăteau sacagiului prețul apei, puneau o lumânare aprinsă pe fundul donicioarei de la gura de sus a butoiului și-l trimetea apoi prin mahala, să împartă apa pe la curțile săracilor cari alergau fiecare cu câte o doniță, la strigătul sacagiului: Are aop' !... Apă de pompă, aaop' !...¹⁹⁴⁾.

*

Spre marea pagubă a orașului nostru, ca și a Țării întregi, rosturile binecuvântate ale meșteșugăriei și ale negoțului de atunci, atât de bine încropite, nu numai că nu s'au perpetuat în înflorirea la care ajunseseră, dar, în ce privea elementul național, au dat foarte mult înapoi. Pricina de căpetenie a acestei pagube a fost lipsa din aceste activități a capitalului național și apoi defectiunea clasei de mijloc și de sus. Capitalurile ce nutreau sporul acelor afaceri, afară de cele ale negustorilor români înstăriți, erau în mâinile doar a câtorva bancheri, — unii români, alții greci de origine și procopsiți aci de pe urma stăpânirii vremelnice a fanarioților. Pe lângă Nedelcovici, Chi-

191) Un cadru sau, cum zicem azi șasiu dela „chassis“ al francezilor, construit din stâlpi de lemn cioplit cu barda.

192) De unde a rămas și vorba: cal de sacă.

193) Slujbele pentru cei morți și pomenirile sau pomenile dela so-roacele statornicite de Biserică.

194) Fiecare primea cucernic și spunea: „Bodaproste, Dumnezeu să-l ierte !...“

rilov, Nicu Hristu, Hagi-Moseu, Meitani și Mehedințeanu, care lucrau cu bani românești, — grosul afacerilor erau pe mâna altora ca : Nicolae Xantho, Menelas Ghermani, Hristo Zerlendi, Vanghele Zappa, Nicola Hrissoveloni cu ginerele lui Icomonos dela Triest, Gudju, Vlasto, Evloghie Gheorghief, Negropontes și alții. Pacostea ne-a venit apoi cu silnicia ce ne-a făcut-o Congresul din Berlin (1878) care, — în schimbul recunoașterii neamului nostru de Turci, de care noi ne liberasem cu armele în mâini pe câmpiile Bulgariei, — ne-a impus încetățenirea în masă a evreilor pripășiți aci din prigoana rușilor. Aceștia, sprijiniți în mod nelimitat de băncile lor de prin capitalele marilor Puteri cari îi ocroteau, au înființat în București o mulțime de Bănci care, de la o zi la alta, au înăbușit puterea financiară a Piețelor noastre și au acaparat aproape întregul negoț. Noile elemente românești cum au fost apoi : C. Steriu, Eftimiu, Toma Tăciu, frații Stănescu și Rădulescu ș. a., s'au străduit să ferească măcar negoțul bucureștean al afacerilor mai mărunte, dar au fost curând împinși în afacerile de Bursă ale celor câteva societăți înfiripate de ai noștri, ca să lucreze nevoit tot în interesul lor.

Ambițiunile nesăbuite ale multora ; unite cu năzuinți nescotite scornite de Politica noastră lăuntrică, ne-au adus apoi să tragem păcatele în care stăruim și azi, fără ca, după toate câte le-am îndurat, să ne pocăim măcar acum.

Căci mai sunt doar popoare care au râvnit și străduiesc mereu pe căile civilizației moderne, — dar acelea nu a făcut ca noi, ei și-au păstrat cu sfințenie datinele și așezămintele lor vechi.

Omul — luat cu ce are el mai deosebit de celelalte vietăți — cată să fie mai întâi „Omul lui Dumnezeu“, în al doilea rând să știe a fi „Om între oameni“ și în sfârșit trebuie neapărat să fie „Om între ai lui“. Cele cuprinse în înțelesul acestor cuvinte, sunt și vor rămâne de-apururi și pretutindeni adevărul cel mai luminat, fără de care o bună judecată omenească nu se află nicăieri pe fața pământului.

Ele ne învață, mai lămurit chiar decât Biblia și decât orice filozofie, că temelia vieții noastre a tuturor și în deosebi a vieții de baștină a unui popor ce năzuește cu tot sufletul spre binele lui, nu se caută în împrejurările schimbătoare ale celor din afară de el, ci rămân mereu în păstrarea acelor porniri sau

Strada Academiei văzută dela grădina „Blanduzia“. Pe colțul din stânga
fosta Bancă Poupé și Xanto, unde a fost apoi Cinema „Lux“.

Capătul de afară al călei Moșilor.

înelinări lăuntrice cari sunt : înălțarea sufletului, conștiința nației lui și îmbierea inimei către cei ce îi sunt mai aproape. Numai stările acestea sunt normale și sunt cu deosebire stările morale ; ele nu 'și află îndeplinirea decât în așezămintele ce omul însăși și-a dăruit dela începutul vremurilor și pe care le-a numit : credință—naționalitate—familie. Treimea aceasta pământească a familiei, a mărturisirei sufletești și a neamului, treime căreia a fost dat să aibă totdeauna acelaș înțeles cuprinzător,—a făcut, ea - singură, minunea acelei convețuri pașnică și îmbelșugată de care au avut parte localnicii bucureșteni până mai anțărți și pe care ar fi putut să o trăiască până la sfârșitul vremurilor.

Pentru aceasta însă ei ar fi trebuit să ia seama ca traiul lor să se desfășoare alături de acela al străinilor îngăduiți, cu aceiași bună învoire și blândețe ce au moștenit dela bătrânii lor, fără să se lase ademeniți de felul lor de-a trăi — așa cum fac dela o vreme bucureștenii noștri, dar nu și fără a lua aminte că străini aceia nu fac ca noi. Căci aceia urmează civilizația lumii numai în cele ce au de-aface cu lumea ; dar păstrează neclintite toate cele ale lor, moștenite din strămoși și poruncite de credințele lor intime.

Noi par'că am căuta să depășim civilizația-însăși, înainte de a o cunoaște în amănunt și, până să o ajungem din urmă, ne grăbim a ne lepăda de toate câte sunt cu adevărat ale noastre...

Administrația edilitară și Poliția.

CARMUIREA Bucureștilor era atunci, ca și acum în seama celor două autorități municipale: Primăria și Poliția care își exercitau atribuțiunile lor sub grija și supravegherea guvernelor ce se succedau la cârma Statului.

Sediul Primăriei — care mai înainte se afla laolaltă cu acela al Poliției (Agia) în Piața Mare, în niște clădiri pe locul cărora au fost apoi construite Halele Centrale — a fost curând așezat deosebit, în casele bancherului Hagi-Moseu dela capătul de atunci al Bulevardului, acolo unde acum a fost construit provizoriu Pavilionul de expoziție al Transnistriei, și care au fost dăruite sub primariatul lui Matache Dobrescu, în 1911, spre a ridica pe acel loc un alt „Ospel comunal”¹⁹⁵⁾ mai potrivit cu prestigiul Capitalei.

Atribuțiunile lor erau și ele aceleași, cu deosebire că îndeplinirea lor era făcută de pe norme și mai ales cu mijloace potrivite moravurilor de atunci ale populației orașului și fondurilor bugetare pe cari le puteau procura veniturile Urbei. Această deosebire determina dealtfel și acele rosturi caracteristice epocii asupra cărora vom avea de stăruit mai mult.

Cele mai de căpetenie între acele atribuțiuni erau și atunci: salubritatea publică, adică starea sanitară a orașului și a locuitorilor; — luminatul străzilor și parcurilor; — paza împotriva incendiilor care altădată bântuise amarnic acest oraș; — asistența socială a cetățenilor și — întocmirea aparatului fiscal pentru încasarea dărilor comunale care alcătuiau temeiul financiar al bugetului acestui oraș. Fiecare din aceste „servicii muni-

195) Așa ziceau bucureștenii de atunci palatului Primăriei lor, — printr'un fel de analogie voită cu acele „Hotel de Ville” ale Parisului și altor orașe franceze.

pale“ avea curiozități și uneori chiar ciudățenii ce socotim că trebuiesc amintite și însemnate aci pentru cea mai bună cunoaștere a vieții bucureștene ce a precedat pe aceia a zilelor de acum.

Începând dar cu sănătatea publică, — trebuie să mărturisim dela început că ea era din cele mai excelente, cu toate că întocmirea serviciului municipal în acest domeniu era cea mai iluzorie dintre toate. —

Pentru a lămuri acest paradox trebuie să amintim câte ceva din începuturile stărei noastre sanitare în genere.

Organizația noastră sanitară își avea începutul pe vremea domniei lui Barbu Știrbey căruia consulul francez Bécлар, ginerele lui Barbu Catargiu, îi recomandase în acest scop pe doctorul în medicină Carol Davilla. Dr. Constantin Severeanu ne spune, în „Amintirile“ sale, că la început organizarea serviciului nostru sanitar a fost făcută cu câțiva „felceri“ de origină străină ce se aflau pe la noi prin țară, și apoi cu câțiva băieți mai de familie, ceruți unităților militare dintre cei ce își făceau stagiul serviciului militar. Regretatul profesor ne mai lămurește că aceștia din urmă au fost atunci vreo opt la număr, care au devenit buni practicieni, unii din ei trecând și pe la facultățile străine, precum: excelentul profesor Ghiță Tănăsescu care fusese trimis de Corpul Pompierilor, D. Theodorescu-Tunaru care venise din regimentul de artilerie, D. Nicolaidescu care a fost apoi diplomat la Torino, Alexandru Vlădescu devenit doctor dela Torino și Paris, iar D. Nicolau, licențiat în medicină, ca și Mișu Ionescu și Grigore Mano.

Cu aceștia a fost organizată o Școală de Medicină, în felul celor secundare din Franța, inaugurată în Decembrie 1855, ca școală de mică chirurgie, pe lângă Spitalul Militar, ce era atunci instalat în chiliile Mănăstirii Mihai-Vodă din poala Dealului Spirei. Din corpul profesoral al acelei școli făceau parte și alți câțiva medici străini cum și Dr. Niculae Turnescu, iar în 1857 și Dr. Emil Severin-Buznăgea, venit din Școala dela Constantinopol. Elevii urmau în același timp cursurile gimnaziului dela Sf. Sava. Disecțiile se făceau pe cadavrele soldaților morți în acel spital. Directorul școalei era dr. Carol Davilla, iar subdirector botanistul ungar Brust. Regimul era militar, studenții purtând uniformă. Între cei dintâi din studenți au fost: Vercescu, C. Severeanu și D. Grecescu.

De un serviciu sanitar al Bucureștilor, aproape nici nu se

știa pe vremea aceea. Pricina era veșnic aceeași, lipsa fondurilor bugetare necesare. Lucrurile nu s'au schimbat decât cu numirea ca medic șef al orașului a doctorului Iacob Felix, rămas întru pomenire prin numele străzei ce s'a păstrat până astăzi.

În Bucureștii dela 1870 încoace, lumea, care trăia atunci mai puțin igienic dar mai risipită, se credea ferită de orice boli și era chiar mai sănătoasă ca acum. Din cele scrise și din spusele celor ce au trăit aci acele vremuri, lumea aceea știa că, până pe la 1848, Bucureștii fusese bântuit doar de câteva ori de Holera pe care o aduceau oștile de strânsură ale Turcilor sau Muscalilor, când li se făcea să ne mai cuture țara.

Dacă scoborâm către vremurile mai apropiate, adică cele ale începutului povestirii acesteia, știm iarăși că cele câteva sporadice molime de Tifos, de Scarlatină, de Angină, de „Influență“ și Gripe spaniole sau de altă obârșie, — nu s'au ivit aici decât tot aduse, de data aceea de bulgărima și rusnacii cari veneau la vremea prielnică să cultive zarzavaturi în jurul orașelor sau să pescuiască prin bălțile Dunărei.

Altfel bolile bucureștenilor puteau fi numărate pe degete și nu aveau niciodată caracter endemic. Așa erau: Troahna (guturaiul) și Tusea măgărească (convulsivă), Pojarul (Rujeola) sau Spuzeala și Gâlcele (Amigdalita) toate contractate mai mult de copii, din joacă prea multă sau din promiscuitate. La cei mari nu se pomenea decât de vreun Junghiu care trecea după o trăsătură bună (masaj) sau de niscăi friguri de stomac ori malarice. Aceste afecțiuni erau însă lipsite de orice gravitate și medicii de-atunci — puțini, dar buni — le vindeau mai mult de picioare cu ceaiuri de diferite buruieni sau cu pahare aplicate când ca ventuze, când sorbite cu drojdioară, vi-nișor sau țuică fiartă. Medicamente se luau foarte rar și, în orice caz, numai: Chinină, Antipirină sau purgative. — Și era bine!...

În orice alte cazuri „mai grele“, molipsitoare, de betesu-guri sau schilodiri accidentale, îngrijirea se făcea acasă. „Vizi-tele“ medicilor erau ieftine și foarte eficace; ele erau chiar preferate, de oarece bucureștenii nu se duceau ușor și cu inimă bună la spitale cari, în credința lor ciudată, erau socotite a fi destinate numai oamenilor lipsiți de mijloace. A fi spus cuiva: să'l vezi pe pernele spitalului, însemna un îndoit blestem. Azi tocmai lumea înstărită se îmbulzește la ele, pentru că acum le

zice... Sanatorii și te vindecă numai la gândul cât ai de cheltuit pe acolo.

Medici — sau „doftori“, cum le zice lumea săracă — aveam, slavă Domnului, prea destui și pe vremea aia. Ghidul Bucureștilor dela 1871 ne arată că toate câte s'au scris și s'au vorbit cândva pe seama stărilor acestea, erau sau din curată neștiință sau din răutate. Bucureștii avea chiar de pe atunci pe lângă Eforia Spitalelor civile și un „Comitet central doctoricesc“ alcătuit din medicii români: Ion Varlaam, Dumitru Teodorescu, Emil Severin, Ștefan Capșa, Alexandru Marcovici, C. Dumitrescu și Nicolae Turnescu, alături de alții străini ca: Trandafilidis, Zicos, Pazeldt, Glück, Maier, Marsilie, Moor, Kremintz, Cagliari și Iacob Felix pomenind numai pe cei mai reputați dintre medicii profesioniști a primilor ani. După aceștia, Colegiul Medical s'a îmbogățit curând cu 77 de practicieni români de toate specialitățile, din care 18 veniseră atunci cu „doctoratul“ dela Paris și căroră li s'a adăugat alți 40 din generația următoare. Numele celor mai distinși dintre aceștia erau: Asachi, Alexianu, Caracaș, Ghiță Athanasovici, Capșa care a fost un mamoș excelent și întemeietorul celei dintâi Școli de moașe la noi, Niculae Kalinderu, N. Krețulescu, Obedenaru, Sergiu, Sache Ștefănescu, Alexandru Suțu, Râmnicianu, Argeșeanu, N. Nichita Adrițeanu, Niculae Măldărescu, Constantin Severeanu, Drăghescu, Șt. Biuciu, generalul Demostene, bacteriologul Victor Babeș, Leonte, Thoma Ionescu, Racoviceanu, Theodori medicul Curței Regale, N. Manolescu și Zaharia Petrescu oculiști, Obreja și legiștii Mina, Ștefan și Niculae Minovici dintre care cel dintâi a fost întemeietorul și organizatorul Institutului Medico legal (Morga) iar cel din urmă a înființat instituția de asistență publică a societății „Salvarea“ cu spitalul ei de urgență și școala de reeducare profesională a infirmilor ce ajunseseră cerșetori — însemnând astfel doar pe cei ce au profesat de pe catedrele universitare sau care, în afară de celebritatea carierei lor, au contribuit și la propășirea organizației noastre sanitare.

În domeniul Farmaciei procesul de dezvoltare s'a desfășurat tot cam în același fel. Inceputul l'au făcut o seamă de farmaciști de origină germană aduși odată cu înființarea școalei de medicină dela Mihai-Vodă, precum au fost: Schuster, cu farmacia „La ochiul lui Dumnezeu“ dela colțul străzii bisericei Amza,

unde se află și azi; Rissdorfer, cel de lângă Piața Sft. Anton, pe strada Carol; Nierescher, fondatorul farmaciei dela biserica Sfinților, strămutat apoi pe calea Rahovei lângă Așezămintele Brâncovenesti unde a clădit un șir de case ce și azi păstrează numele de Pasajul Nierescher; Bruss, cel din Calea Victoriei, peste drum de biserica Sărindari; Schmettau; Eitel, de peste drum de grădina Episcopiei; apoi Franck, Thoiss, Witting și Thüringer, alături de care s'au ivit cu vremea și cei dintâi farmaciști români ca: Alexandriu, cu farmacia la Cișmeaua-Roșie (la colțul călei Victoriei cu strada Fântânei); Mazarini cu farmacia de pe calea Griviței, lângă răspântia della Stan Țăranu (azi Matache Măcelaru) și a cărei farmacie bine reputată purta firma la „Galen”¹⁹⁶) fiind furnizorul preferat al ampoliatilor dela Căile ferate; Niculae Roșu, cel de pe calea Moșilor, dela biserica Răsvan; Popini cu farmacia „La Cerb”¹⁹⁷) pe calea Victoriei peste drum de Pasagiul Român, ș. a. In afară de școala elementară de farmacie a lui Carol Davila și de practica asistenței prin farmaciile străinilor pe cari i-am numit, profesiunea aceasta datorește propășirea ei și Institutului de chimie ce se întemeiasse cam în aceeași vreme. Acel institut eșise din inițiativa chimistului elvețian Bernard Landwey¹⁹⁸), venit la noi în țară odată cu Davila, și a fost apoi desăvârșit de specialiști români în fruntea căroră stau Dr. Grecescu și Dr. Constantin Istrate, amândoi profesori universitari.

In acele începuturi bucureștenii se făleau și cu vreo 3 dentiști și 3 medici veterinari — aceștia tot de origină străină, — amândouă aceste profesii fiind abia mai târziu îmbrățișate de către români.

Când am zis „se făleau”, ne-am gândit doar la bucureștenii din lumea mai aleasă, căci lumea mahalalelor avea în această privință o mentalitate foarte ciudată. Dacă dela o vreme începuse și ea să cerceteze pe doftori, nu se ducea totuși decât la alții decât cei la cari ar fi trebuit să meargă. Bunăoară, lumea aceia nu credea decât în faima celor ale căror merite științifice

196) E vorba de de emblema Căilor ferate (o roată înaripată).

197) Ca semn distinctiv, ce azi a dispărut, toate farmaciile bucureștene aveau în vitrina lor un glob mare de sticlă verde sau roșie, pe un pedestal de lemn.

198) Autorul involuntar al nenorocirii ce a provocat decesul d-nei Ana Davila. A murit în starea de demență în care-l adusese acea nenorocire.

și clinice erau tocmăi în opunere cu vâlva ce se făcea în jurul lor. În felul acestora, cel mai renumit era doftorul Drasch, un felcer neamț, fără titluri academice și cu sisteme foarte nepotrivite adevăratei therapeutice. Din „Amintirile” d-lui Dumitru Hagi-Tudorache știm că pe o fată care suferea de obsesiunea că ar avea sticleți în scăfârlia capului, Drasch ar fi vindecat-o prefăcându-se că îi dă dreptate și făgăduind că ar avea el un mijloc de a-i scoate de acolo. I-a spus să stea două zile și două nopți într’un fotoliu, iar când a venit după aceia avea în buzunarul hainei o batistă în care pusese trei sticleți cumpărați din Piața păsărilor dela Sft. Anton, și pe care scoțându-i fără de veste le-a dat drumul prin odaie, zicând că ei erau cei din țeasta ei. Unei doamne care din pricina unor atacuri de nervi ajunsese a se crede cu amândouă brațele imobilizate, i-a spus să stea toată ziua aceia în pat, desbrăcată complet și cu fața în sus până ce va veni el, și i-a dat niște hapuri. Venind din nou în acea seară, se prefăcu că stă de vorbă cu cineva din casă, la picioarele patului bolnavei, și când aceasta era mai cu luare aminte la șopteala aceia, se întoarse brusc și trase cearceaful cu care era învălîtă. Surprinsă de faptul că a rămas goală de față cu cei de acolo, femeia a întins mâinile să țină cearceaful pe ea, și... astfel s’a vindecat. Profesorului Ștefan Velleșcu, directorul Conservatorului din București, care suferea de dureri atroce în stomac, i-a prescris un regim de două luni în care să nu mănânce decât mere și să nu bea decât apă caldă, suprimându-i astfel suferința aceia pentru totdeauna. Pe clientela de oameni mai simpli, care era de altfel foarte numeroasă, o vindeca de orice boli sau afecțiuni numai cu niște hapuri făcute din rășină de jalapa și rugină de fier ¹⁹⁹⁾ pe care le vindea cu 3 lei o cutioară, și numai la farmacia dela biserica Sfintilor. Alt doftor, foarte popular, era Hirsch. — un evreu tare șarlatan care trecea zilnic pe la ferestrele oamenilor, fără să intre vreodată în casa lor; îi întreba de sănătate și le vindea doftorii din cele de care avea veșnic buzunarele pline. Mai amintim și pe doftorul Ceapă, cunoscut sub numele ăsta din cauză că medicamentul panaceu al lui era ceapa, administrată și „intern” și „extern”, pentru orice boală sau betesug. Și, în sfârșit, renumita Mățăreasa, care purta deasemeni porecla medicamentelor ce intrau în terapeutica ei specială.

199) Rețetă stabilită de Dr. C. Severeanu, în „Amintirile” sale.

Predilecțiunea vechilor bucureșteni pentru meșteșugurile acestor „empirici“ șarlatani, nu era de altfel decât o denaturare exagerată a prejudecăței bătrânilor noștri în credința tămăduitoare ce dau, din vremuri vechi, leacurilor băbești și descânțecelor de tot felul, atât de mult folosite încă pe la țară, și în a căror eficacitate credeau chiar unii dintre medicii cu înaltă cultură de specialitate.

Mai cu osebire în specialitatea dentistice erau foarte puțini bucureșteni care ajunseser să renunțe la tradiționalul tratament unic, al cleștelui celor mai voinici bărbieri. Aceia însă nu credeau decât în renumitul doctor Kibrick care se instalase pe strada Câmpineanului, alături de Teatrul Național, și a cărui publicitate de reclamă din „Universul“ nu era întrecută decât doar de aceia a hapurilor de Catramină și a pilulelor Pink, ce aveau reputația de a vindeca toate bolile și toate metehnele. Faima acestora din urmă a fost răpusă atunci de glumele foarte spirituale asupra lor și publicate prin ziare și reviste de regretatul medic higienist Alceu Urechă²⁰⁰).

Cu vremea însă și în deosebi datorită organizării dată de Dr. Felix, șeful de atunci al serviciului sanitar al orașului, — începând cu instituirea medicilor comunali pe despărțirile de culori, — s'a ajuns la Dispensarele sanitare înzestrate cu policlinici și în sfârșit la centrele sanitare din ziua de azi ; iar bucureștenii au ajuns și ei să folosească cu multă bună-voie această „asistență“ sanitară care i-a inițiat de-atunci, chiar în medicina terapeutică cea mai complicată.

*

Cele dintâi servicii comunale auxiliare ale asigurării salubrității, erau cele ale așa zisului „Ecarisaj“ ce cuprindea: stârpirea câinilor de prisos, adunarea și ridicarea gunoaielor și ordurilor casnice și publice, aducerea apei și canalizarea orașului.

„Ecarisajul câinilor vagabonzi“ a fost, până la întemeierea societății pentru protejarea animalelor, o îndeletnicire edilitară căreia cetățenii Bucureștilor nu a voit să-i zică altfel decât „Hingherie“ — și pe drept cuvânt. Deși stârpirea câinilor fără stăpân, pripășiți pe străzile orașului fără să aibe cine le purta de grijă,

200) Articolașele acelea au fost apoi reunite într'un volum intitulat „Verzi și Uscate“ ce se mai găsește încă pe la anticari.

este un serviciu al cărui rost îl recunoaște toată lumea, el fiind și astăzi în vigoare, pe vremea aceea era foarte rău văzut de bucureșteni din cauza felului neomenos și brutal în care era îndeplinit, dar mai cu osebire din pricinile pe care le iscau matrapaslăcurile ȝiganilor — de pripas și ei — cari erau folosiți ca hingheri. Cum restituirea câinilor care aveau stăpâni se putea face atunci și pe loc, îndată după prinderea lor, în schimbul unei taxe de 2—5 lei, ȝiganii se dedau la șmecherii. În zilele lor libere, umblând prin mahalale cu ursul, cu âlbiu sau cu linguri și ciururi de vânzare, și stârnind câinii care se țineau liotă după ei, ochiau pe cei cu mărci²⁰¹⁾ pe sgardă, îi potoleau, îi mângâiau și le scoteau mărcile, iar când venea ziua de slujbă ca hingheri, treceau iarăși pe-acolo și le puneau lațul de gât, ca să ia bani pentru ei.

Gunoaiele și praful străzilor, tot din cauza lipsei fondurilor edilitare, erau lăsate în voia Domnului sau în a Sfântului Ilie. Acesta avea vara griją să dea din când în când câte o ploaie de le făcea... una cu pământul, căruia îi erau dăruite în lipsă de canalizare, și lăturile gospodinilor ce erau vărsate sub marginile trotuarelor unde zăceau infectând orașul cu mireasma lor. Celelalte gunoaie, adunate prin hasnalele gheretelor ascunse prin fundul curților, erau lăsate în grija proprietarilor imobilelor respective, cari erau obligați ca, la un an odată cel puțin, să le... evacueze. Procedura evacuării lor era făcută prin mijlocirea unui serviciu „auxiliar“, în întreprindere particulară, ce purta numele — pe cât de pompos, pe atât de nelămurit — de „Barometrică“. Din fericire, îndeplinirea acestei procedări se putea face numai în timpul nopței, așa că de ea nu aveau să se plângă decât cetățenii cari întârziiau noaptea prin oraș, sau cei care se încumetau să doarmă cu ferestrele deschise.

Starea aceea a lucrurilor a durat până la generalizarea canalizării și introducerea obligativității instalațiunilor „tot la canal“ despre cari am spus tot ce era de spus în capitolele precedente.

O grije mare a municipalității Bucureștilor de atunci, era însă aceea a luminării orașului.

Până la Noembrie 1871, când au fost aprinse pe câteva din

201) Mărcile erau dovada declarațiunei stăpânilor, dovedind că animalele nu erau fără stăpân.

Vechiul sediu al Primăriei
Bucureștilor, în casa
din strada Colței a lui
Hagi-Moscu.

„Hanul cu Tei“, de pe strada Lipscanilor.

străzile cele mai centrale și mai mult umblate felinarele cu lumină de „gaz aerian“²⁰²), toate ulițele bucureștene erau luminate cu găzoaie, adică niște lămpi cu fitil și cu rezervoriu de tablă ce avea capacitatea de o jumătate de litru de petrol²⁰³). La data arătată mai sus a fost încheiat de către C. Panaiot, al doilea Primar al Capitalei, cel dintâi contract cu o societate engleză pe acțiuni (The British and Foreign Water and Gas Company Limited²⁰⁴), pentru instalarea și funcționarea Uzinei de „gaz aerian“, sub direcțiunea inginerului Alfred Gotterau. Această societate a așezat într'un an conducte pentru alimentarea a vreo 4000 de felinare pe străzile cele mai principale, iar până la 1880 toate străzile coloarei de roșu cum și drumurile ce duceau afară din oraș până la bariere erau luminate cu lumina ce o dau niște becuri zise „în fluture“, de pe forma pe care o avea lumina flăcării ce ieșea cu presiune prin o creștătură a cartușului dela capătul din felinar al conductei. Uzina se vede și azi sub poalele Dealului Filaret, la stânga fântânei Zodiacului din Piața Parcului Carol I. De aceeași lumină în fluture se foloseau și prăvăliile orașului. Casele particularilor rămăsese însă tot la folosința lămpilor cu petrol, ale căror exemplare de lux aveau atunci mașini cu fitilul circular și dau astfel o lumină destul de bună încăperilor casei. Generalizarea luminatului cu gaz aerian s'a făcut abia prin 1886, după născocirea de către germanul Dr. Auer von Welsbach a „sitei“ incandescentă care a transformat lumina slabă a fluturului într'o lumină albă, mai plăcută chiar decât a multora din becurile electrice de-acum. Generalizarea asta a durat totuși câțiva ani de zile deoarece la 1901 Bucureștii mai aveau încă vreo 112 kilometri de străzi cu peste 3000 de felinare cu lămpi de petrol sau de ulei. Luminatul cu gaz aerian a mai durat câțva, apoi a fost înlăturat și el de lumina electrică. Aceasta din urmă a fost introdusă prima oară în București în

202) Vezi buletinul societății Politehnica — Istoricul instalațiilor tehnice ale Municipiului București, datorit d-lor Ingineri D. Leonida și N. Caranfil (1935). Inaugurarea luminatului cu gaz aerian, descoperit de William Murdoc, a fost făcută în Anglia în anul 1813; a fost adoptată la Berlin și Hanovra în 1826, iar la Viena și la Paris în 1830.

203) Petrolul, adus din America în Franța prin 1863, a apărut și la noi câțiva ani mai târziu.

204) În anul 1880 contractul concesiunei acesteia a fost trecut unei alte societăți franceze „Companie du Gaz de Bucarest“, cea dintâi combinație de cointeresare cu Primăria și care a lucrat până în anul 1906.

edificii particulare și anume, din stăruința Regelui Carol I, pentru sala și peronul Teatrului Național în anul 1882, iar în anul următor la Palatul Regal din oraș și la cea dela Cotroceni, apoi pentru luminarea grădinei Cișmegiului. Motoarele generatoare ale curentului necesar acestora erau instalate: unul într'o bracă de lemn din curtea caselor Regelui, din strada Vămei, case pe locul cărora a făcut să se clădească mai târziu Fundațiunea Universitară ce îi poartă numele; iar cealaltă la „Casa Apelor” care se afla exact pe terenul pe care azi se ridică Vama-Postei. Cam în aceeași vreme Gara de Nord a fost și ea luminată electric dela un motor de electricitate instalat la Atelierele Gărei din vecinătate. Orașul însă a dobândit această lumină abia în anul 1891, pentru marele Bulevard tăiat sub primariatul lui Em. Protopopescu Pache și anume dela Obor la Podul Dâmboviței dela biserica Sf. Elefterie, având curentul necesar dela Uzina electrică ce fusese clădită lângă stăvilarul cel nou al Gârlei dela podul Grozăvești.

Cum vedem Capitala noastră a adoptat cu grabă toate noile sisteme de luminare; dar generalizarea și unificarea întârziiau mereu, pe deoparte chiar din cauza schimbărilor repezi ale sistemelor noi, iar pe de alta pentruca restul orașului ce se întindea nevoie mare încă pe atunci, să poată rămâne cât mai mult la vechile găzoaie. Felinarele acestea din urmă, dacă erau aprinse, se vedeau întrucâtva dela distanță; aveau însă marele cusur că nu prea lăsau să se vadă bine în preajma lor. Dar la urma-urmei, ce erau ele de vină?... Gazul-petrol era și pe vremea aia foarte prost, mai ales când era luat „în antipriză”²⁰⁵⁾, deci în cantități mai mari. Apoi, controlul numărului de felinarele așezate pe străzi era ușor de făcut, că pe alea nu le lua nimenea de-acolo; dar cum să controlezi dacă toate erau aprinse noaptea; și, chiar de-ar fi fost, dacă ardeau toate atâtea ceasuri câte era de nevoie? Totuși cu o asemenea treabă erau însărcinați bieții ipistați ai Poliției comunale, cari făceau „dă-jurnă”²⁰⁶⁾ în fiecare noapte. Fiece subcomisar avea în grija lui câte un sector de oraș, de inspectat și câte un vraf de procese-verbale de constatare, de scris.

Lampagii, oamenii „andiprinorului”, veneau ziua cu scara,

205) Concesiune cu contract.

206) O formă românească tipică a franțuzescului „de jour”.

din stâlp în stâlp, se cățarau pe ea la felinar, îl ștergeau pe geamuri cu cârpa ce li-se da în fiecare an; abureau și curățeau de asemeni sticla dela lampă, îi potrivea fitilul cu o foarfecă specială, apoi, când venea seara, o pornea din nou, din lampă 'n lampă, să le aprindă. Pe unele le mai uita din goană, pe altele le aprindeau dar nu ardeau ele din pricina gazului, apoi, altele nu erau la număr de aprins în seara aceea, și câte și mai câte... Căci lampagii nu aveau — vai ! de capul lor — numai grija aia. În aceiași noapte ei trebuiau să mai dea o raită, după ce trecea inspecția, ca să le stingă, din două 'n două sau din trei în trei, de pe cum era situația locului. Bieții ipistați nu aveau nici ei cum prididi așa control, mai cu seamă că aveau și ziua de alergat de colo până colo cu alte treburi. Ca să-și facă deci datoria în conștiință recurgeau la tot felul de ingeniozități. Bunăoară, se opreau pe unde erau cârciumile mai pline, însemnau ce bruma felinare stinse afla până acolo, apoi dându-se în vorbă cu mușterii mai auzea de pe la unii și alții dacă pe străzile lor erau sau nu toate felinarele aprinse. Pe urmă se trăgea la o masă mai retrasă și se așternea pe scris „foile de constatare” a contravențiilor concesiunei la luminat. Uneori treaba mergea în rostul ei, și atunci se pomenea „contracgiul” cu niște amenzi, de-i mergea fulgii. De cele mai multe ori însă ipistații nu mai răsbeau cu îndeplinirea misiunii lor și luminatul străzilor rămânea pe seama Lunei sau chiar numai a stelelor de pe cer.

*

Dar fiindcă ne aflăm, cu povestea noastră, asupra aprinsului și stinsului pe tărâmul edilitar — să arătăm și în ce fel a fost atunci întocmit serviciul Pompierilor și cum s'a dezvoltat el ulterior în misiunea de-a suprima incendiile, care erau însăși rațiunea existenței lui. Căci organizarea și propășirea acestuia a fost unul din marile opere ale aceluia vechiu regim.

Pe timpul focurilor celor de pomină²⁰⁷) ce cu zeci de ani înainte bântuise Bucureștii și-l pustiise de cinci-șase ori, măsuri de pază oficială împotriva acestui flagel aproape nu se cunoșteau. Zicem „aproape” ca să nu trecem în anii povestirii noastre fără a aminti măcar de așa-zișii Tulumbagii, — nume similar etimologiceste cu cel de azi, numai că era luat din turcește

207) Focuri mari, ce nu pot fi uitate, dela 1718 și 1847.

în loc de franțuzește. Tulumbagii aceia alergau la locurile sinistrelor pe jos, cărându și pe umeri tulumbele (pompele) de mână cu cari lucrau. Despre apă, nădejdea era la ce aduceau sacagii adunați de prin mahalale și la ce prididea să care iumea vecină, cu donițele și cu gălețile ei; așa că cu tot venitul tulumbagiilor, focurile se stingeau atunci când nu mai avea ce arde, adică mai mult cu ajutorul borfașilor care, la așa prilejuri, furau, de... stingeau

După suirea pe tron a Domnitorului Carol I, corpul Pompierilor a fost întocmit din ostași ai armatei permanente care făceau trei ani de serviciu militar; dar era întreținut și înzestrat din bugetul comunal. Atunci s'au bucurat ai noștri de un serviciu atât de necesar și încă de unul înzestrat cu pompe de mână și cu aburi, cu scări mecanice și cu sacale încăpătoare procurate toate dela fabrica lui Knaust din Germania. Comanda acelor pompieri a avut-o multă vreme căpitanul Barbu Stan, provenit din rândurile sub-oficerilor reangajați, dar care a condus și ridicat acel corp la un stadiu de organizare ce nu se deosebea mult de cel actual, dacă avem în vedere mijloacele de care putea dispune Primăria atunci. El a organizat cum a putut mai bine postul Central ce atunci își avea sediul în curtea din dos a Poliției, laolaltă cu Jandarmii pedestri, apoi a făcut să fie clădite sau închiriate case pentru cazărmiile posturilor de sectoare care, atâtea câte sunt și astăzi, de căpitanul Barbu Stan au fost înființate. Cel dintâi post de sector a fost cel dela Foișorul de foc din Bulevardul Ferdinand pe care primarul Em. Protopopescu-Pache a pus să-l construiască, așa cum este, la stăruința celui destoinic comandant care pe-atunci a stăruit și pentru construirea postului de la biserica Radu-Vodă spre a servi cetățenilor din Coloarea de Albastru. Postul pompierilor din Culoarea de Galben era adăpostit în casele fostului Șef de Portărei Donescu, din strada Amzei spre colțul cu strada Primăverei (azi strada Nicolae Bălcescu). Tot căpitanul Barbu Stan s'a străduit atunci pentru construirea unei cazărmi speciale pentru acel post, și care a fost făcută acolo unde este azi Postul Cometa; iar odată cu acesta, Primăria a construit pe Bulevardul Elisabeta și cazarma postului destinat Coloarei de Verde. Acelaș comandant a cerut și statornicit ca la fiecare incendiu anunțat să meargă și o grupă de jandarmi pedestrii care să asigure ordinea ce îngăduie pompierilor să lucreze prompt

Vederea Tribunalului vechiu, după construirea Teatrului Liric.

Turnul Colței împreună
cu clădirile laterale, văzut
din curtea Palatului Șuțu,
înainte de 1880.

pentru localizarea și stingerea lui, cum și pentru a păzi lucrurile scoase din clădirile incendiate de jaful la care erau expuse din partea borfașilor ce obicinuiau a provoca panică și îngheșuală spre a putea fura ce putea din avutul salvat al celor sinistrați.

Dintre focurile cele mai mari, cu care au avut de luptat pompierii vremii aceleia sub destoinicul lor comandant, ne amintim: pe acela dela Spitalul Militar când acesta era instalat în marea clădire din strada Știrbey-Vodă în care azi sunt adăpostite birourile Marelui Stat Major al Armatei, în iarna anului 1883-84; cele care doi ani după acesta, au distrus Circul lui Hütterman așezat în iarna anului 1885 pe locul atunci viran din colțul bulevardului Elisabeta cu strada Brezoianu și cel dela Hotel Bulevard isbucnit în aceiași noapte cu altul care a distrus casele parohiale ale Bisericei Albe din calea Victoriei.

În 1892 când au ars casele mamei băncherului Petrovici-Armis, focul fiind provocat de căderea unei lumânări pe catafalcul decedatei bătrâne, un fruntaș de pompieri s'a urcat pe scările aprinse, ce se surpau în urma lui, a pătruns prin vălvătaia flăcărilor, a luat în brațe cadavrul ce ardea ca o torță și de pe balcon l-a aruncat în plasa întinsă în stradă de camarazii săi, sărind și el tot astfel din casă. De amintit mai sunt: focul care a distrus casele de locuință ale lui Eliad Cărciumărescu, foste ale curței Ghiculeștilor) lipite de cele ale Hanului lui Mireuș, azi Pasagiul Victoria). În locul acestora a fost apoi construit palatul ziarului „L'Independance Roumaine”, care avea în fața geamurilor catului de sus o statuie în bronz a Dorobanțului român ce cucerise neatârnamarea Țărei, iar la acoperiș un ceasornic ce la fiecare oră pe care o anunța, intona dintr'un grup de clopote, aria belgiană „La Pampolaise”. Incendiul acela a isbucnit din prăvălia de lămpi a lui Litman, prin Ianuarie 1893, chiar în noaptea când la Teatrul Național se desfășura reprezentația de gală a sărbătoririi căsătoriei Principelui moștenitor Ferdinand cu Principesa Maria de Edimburg, prin reprezintarea piesei lui Shakespeare „Visul unei nopți de vară”. Gerul era așa de năpraznic, încât apa din furtunurile pompierilor ce lucrau în foc îngheța pe hainele lor. Au mai fost în anii mai apropiați și alte focuri mari, ca acele: dela Pirotehnia Armatei, cel din Târgul Moșilor și mai cu osebite acela care a fost de două ori stins și

care a distrus localul Teatrului Lyric din fostele case ale colonelului Maican de pe Piața Valter Mărăcineanu, teatru reconstruit apoi și în care s'a instalat apoi Opera Română.

*

Cu privire la asistența socială municipală, e foarte puțin de spus asupra vremii aceleia. Primăria nu avea fonduri prisositoare pentru creierea și întreținerea unor asemenea opere de caritate publică, iar rolul inițiativei particulare era atunci foarte șters. Boerimea de baștină era alcătuită din familiile citorilor așezămintelor spitalicești ale Brâncovenilor, ale Cantacuzinilor și Ghiculeștilor și socoteau ca o tradiție să se preocupe numai de acelea.

Totuși Emanoil Protopopescu-Pache, acel destoinic Primar al guvernului conservator ce a cârmuit dela 1888 la 1895, care în mai puțin de trei ani de cârmuire municipală a răușit să schimbe atât de mult drumul Bucureștilor înspre adevărata propășire — a găsit mijloacele cu cari să facă a se înființa și câteva asemenea instituțiuni, ce au dispărut dar cari au servit de model celor de mai târziu. El a fost întemeietorul Ospătăriei comunale și al Azilului de noapte, pe cari le clădise și întocmise pe Cheiul Dâmboviței, lângă podul Pieței de azi zisă a Senatului — și cari, împreună cu Baia populară de lângă Piața legumelor, au fost cele dintâi așezăminte municipale pentru ajutorarea populației sărace și a celor ce nu aveau nici adăpost.

După vreo zece ani a urmat înființarea unui mic Azil pentru copiii pe cari paznicii de noapte ai orașului îi găseau părăsiți în pragul porților de pe la casele din oraș. Acest Azil a fost opera lui Alexandru Cantacuzino, om cu suflet foarte milos, cu nervii puțin cam sdruncinați, dar care purta copiilor o dragoste nemărginită. Pentru îngrijirea acelor copii aruncați și pentru adăpostul lor, el dăruise Comunei niște case ale lui din strada Buzestilor cum și o parte din venitul averii lui, pentru plata dozeilor necesare, — restul cheltuielilor de întreținere și funcționare ale Azilului rămânând pe seama Primăriei. La câțiva ani după moartea lui, doamna Ecaterina Cantacuzino, soția fostului prim-ministru George Gr. Cantacuzino și fiică a marelui boier Băleanu, a stăruit pentru fuzionarea aceluia Azil cu un altul numit „Tibișoi“, întemeiat în acelaș

scop, și a făcut să se clădească și să se organizeze marele azil „Leagănul Sfânta Ecaterina“ de pe Șoseaua Kisselef.

O instituțiune cu caracter social administrativ a fost și aceea a „notabililor“. Această instituție civică era distincțiunea de notabilitate ce se acorda celor mai cu vază și mai stimați cetățeni, prin calitatea de „Delegat al mahalalei“ în care locuia. Atribuțiunile, de natură grațioasă și onorifică, ale acestor Delegați erau acelea de-a fi consultați de autoritatea municipiului, în mod prealabil și înscris, oridecâteori vreun cetățean oarecare din suburbia reședinței lor avea nevoie, pentru împlinirea vreunor formalități legale, de „atestare“ care să confirme fie lipsa mijloacelor de existență, fie buna-purtare, ori naționalitatea de obârșie. Se făcea o Dovadă scrisă pe care trebuia să o ateste semnăturile a cinci proprietari sau oameni cunoscuți, împreună cu Parohul bisericii locale, și să fie confirmată, atât pentru conținut cât și pentru autenticitatea semnăturilor, de acei Delegați ai mahalalelor. Valoarea și puterea acelor atestate sta în certitudinea de netăgăduibilă corectitudine civică a semnatarilor (cei mai în măsură de altfel să cunoască deaproape pe solicitanți) și ținea loc de orice altă anchetă a prepușilor altor autorități, care se știe cum le au făcut mai târziu când acea instituție a fost desmințată.

Uneori valoarea testimonială a acelor atestate mergea până acolo că era recunoscută și luată în considerare chiar de instanțele judecătorești, înaintea cărora ele serveau adeseori drept orice altă cauțiune morală sau materială când era vorba de punere în libertate provizorie a acelor cetățeni ce se vedeau implicați fără rost în afaceri cu caracter penal și se găseau sub starea de deținuți preventiv.

Cum vedem, probabilitatea și demnitatea cetățenească erau atunci oarecum înălțate în rândul investiturilor cu autoritate, prin încrederea ce toată lumea avea în controlul și stima reciprocă a comahalagiilor. Oprobriul public, când era cazul, se vedea tot așa de sigur confirmat prin refuzul unor asemeni atestate. Cine nu îndrăznea să ceară concetățenilor lui astfel investiți asemeni atestate, sau cine era refuzat dacă le cerea, acela, oricât ar fi stărui să înduplece autoritatea, nu putea să obțină o altă calificare decât pe aceea la care avea cădere, adică pe care o merita în adevăr.

Era așadar în fondul civico-moral al acelei instituții, curat

cetățenească, un principiu de înaltă concepțiune a democrației, surprinzător pentru vremurile de cârmuire autoritară de-atunci; dar care, ca o supremă ironie a lucrurilor, nu a mai putut dăinui sub regimurile ultra-democrate de până mai de-unăzi, tocmai din lipsa probabilă a garanțiilor morale ce președeau la temelie ei! Desființată azi, ea a rămas doar ca o „curiozitate“ a timpurilor acelea.

Rostul ei în vremea aceea ar putea fi explicată, dacă nu chiar justificată, numai prin aceea că bucureșteni de-atunci, pe lângă că nu erau copleșiți ca acum de numărul prea mare și de purtarea nestăpânită a străinilor ce conlocuiau în acest oraș, dar trăiau ei-înșiși și se comportau în toate ale lor, cu mult mai în frica lui Dumnezeu. Rușinea de păcate înfrâna atunci mai bine — pecăt se pare — atât înclinările cele rele cât și pornirile spre înfruntarea celor neîngăduite de lege, de cât toate pedepsele prea înlăturabile ale nenumăratelor Ordonanțe municipale sau polițienesti din zilele noastre, și decât prea vinovata omenie cu cari asemeni păcate au fost apoi supravegiate, constatate, dar mai ales... urmărite și sancționate.

*

Alt serviciu municipal al vremii, am spus că era acela al supravegherei încasării acsizelor — cum se zicea atunci taxelor comunale pe mărfuri — și care a fost desființat din stăruința ministrului finanțelor dela 1902. Acest serviciu pentru controlul efectiv al mărfurilor ce se aduceau cu carele de-afară din oraș, nu numai că avea pitorescul lui, dar însăși îndeplinirea lui era prilej de multe nostimade.

Posturile de control ale acestui serviciu — afară de cel al funcționarilor din oraș — erau cele de la Barierele orașului, iar agenții executori ai controlului de aci erau guarzii aceia pe cari poporul îi numea „spirtari“ fiindcă grija lor cea mai mare era să nu se strecoare prin contrabandă, mai ales băuturile spirtoase pe care erau puse cele mai mari taxe. Acești guarzi, când n'aveau ce face, ședeau cu țigara'n gură pe banca de lemn din umbra gheretei lor de paznici. Erau îmbrăcați cu o uniformă ciudată: chipiu și tunică de infanteriști, pantaloni și cisme de călărași, sabie lungă încinsă pedinafară pe un centiron²⁰⁸⁾ lat

208) Dela franțuzescul „ceinturon”.

de piele de care era atârnat un toc cu *livorver*²⁰⁹⁾ încărcat și nelipsitul țignal²¹⁰⁾; iar, ca sculă principală, o rangă de fier ascuțită la un capăt iar la celalt prevăzută cu o brătară de care era ținută în timpul manevrării ei. Manevra acelei răngi sta în aceea că, pentru control, atunci când avea de-aface cu care încărcate cu paie sau cu fân, ca să nu le descarge, guardul înfigea ranga în încărcătura lor de mai multe ori și din mai multe părți, spre a descoperi ceiace ar fi fost ascuns.

Atribuțiile acestea aveau în mod normal un caracter de poliție fiscală, dar întâmplător făceau chiar poliție judiciară — și iată cum. Odată, în urma unor crime de natură politică ale unor bulgari asupra unor concetățeni de-ai lor refugiați pe pământul țării noastre, făptașii au fost prinși, după infructuoase cercetări ale Poliției, tocmai de niște spirtari de-aceștia, la bariera Filaretului pe unde voiau să fugă în Bulgaria. Ei au fost „dibuiți” între niște poloboace goale de țuică dintr’o căruță ce se întorcea spre Vidra. Altădată, când banditul dobrogean Licinski sau un tovarăș de-ai lui fusese prins împușcat și adus rănit la un spital din București, — un alt bandit de-al lor, venit aci să-i înlesnească fuga, a fost prins tot de niște guarzi ai Primăriei. Ca să poată intra în oraș necercetat, banditul se ascunsese în fânul din carul unui țăran din Cioplea, ce aducea nutreț pentru caii unui boier din oraș. La bariera Dudeștilor, spirtarul, tot înfigând ranga lui ascuțită în fânul din car, auzi deodată un răcnet și apoi gemete de durere. Punând se descarge carul, găsi în fân pe bandit străpuns prin coșul pieptului și trăgându-și ultima răsuflare.

Comandant al acestor guarzi comunale era, și rămânea sub toate guvernele, maiorul Luchide, retras din Oștire și pus în aceea slujbă ca unul ce era un foarte bun organizator și foarte strașnic administrator. El răsplăti atunci pe spirtarul constiințios și stărui să fie înaintat la grad ofițeresc, luându-l ca ajutor la comandamentul său. Omul acela, pe nume Silaghi, deci ungurean de obârșie, avea o statură uriașă și niște mustăți roșcate și stufoase ca niște cozi de veveriță, lungi de câte-o

209) In loc de revolver.

210) Nume dat fluierului cu care trebuia să dea semnal de oprire și de alarmă când vreun delicvent căuta să fugă sau îl ataca.

schioapă²¹¹⁾. Ca ofițer de guarzi comunali el a fost multă vreme stăpânul mahalalelor când, în timpul alegerilor pentru „Conțiliul” comunal, pornea în fruntea spirtarilor lui „puși la țivil”²¹²⁾ și trecea dela o secție de vot la alta spre a-i pune să voteze cu guvernul. Cum era și „sugaciu”²¹³⁾ din fire și avea suflet blajin²¹⁴⁾, el a rămas unul din cele mai cunoscute tipuri ale Bucureștilor de-atunci. A murit bătrân în spitalul de la Pantelimon, paralizat.

*

În îndeplinirea tuturor acestor atribuțiuni și a celorlalte ce vor mai fi fost, Primăria Urbei noastre era atunci ajutată și de un serviciu polițenesc municipal. Poliția aceea comunală avea însărcinări în totul deosebite de cele ale Poliției dela prefectura orașului. Ea avea să poarte grija aducerii la îndeplinire numai a măsurilor legislative cu referire la autoritatea și atribuțiunile de administrare ale Primăriei. Astfel erau, ca însărcinări speciale date Poliției comunale: grija de a impune păstrarea curățeniei orașului, a întocmirii listelor electorale pentru alegerile Primarului și ale consilierilor lui, aceea a supravegherii îndeplinirii „întocmai” a contractelor de lucrări edilitare și de luminate a orașului, de respectare a obligațiunilor impuse la clădirea noilor construcții prin autorizațiunile date de Primărie, de supraveghere a exercitărei negoțului în prăvălii sau pe străzile orașului, cum și pe aceea a controlului și executării împlinirii de către toți cetățenii a dărilor comunale impuse prin legi și ale căror venituri alcătuiau fondurile de administrare și de înzestrare a orașului cu cele necesare modernizării și înfrumusețării lui.

Organele acelei Poliții erau, în ordinea ierarhică: câte un inspector pentru fiecare despărțimânt de culoare; câte un comisar cu „ipistații” (sub comisarii) lui, de fiecare circumscripție din acele culori; apoi aceleași organe pentru supravegherea Pietelor, a Abatoarelor, a grădinilor publice, a caselor de prosti-

211) Cât e între vârfurile degetului cel mare și cel mic, când e palma întinsă și degetele resfirate.

212) Imbrăcați cu haine civile.

213) Iubitor de băutură.

214) Blând.

tuție și a cimitirelor; și în sfârșit guarzii comunale (spirtarii) pentru supravegherea barierelor.

Cum vedem o întreagă legiune de funcționari, o droaie de atribuțiuni municipale costisitoare și, peste toate acestea, misiunea de-a face să se execute cât mai grabnic acele nenumărate lucrări edilitare de întreținere, de sistematizare și de înfrumusețare pe cari le cerea imperios mărirea și civilizarea Bucureștilor, pentru a ajunge la înfățișarea marilor orașe din Apusul Europei. Și toate acestea fără alte mijloace bănești decât cele pe care le lăsa disponibile un buget atât de încărcat.

Un adagiu străin spune că: Primarii sunt părinții orașelor pe cari sunt chemați să le gospodărească.

Credem că la noi, mai mult ca oriunde, vorba asta se potrivea de minune cu vremurile acelea. Ceia ce însă nu se prea potrivea erau mijloacele ce se puneau la dispozițiunea oamenilor aleși pentru asta și cari au fost toți însuflețiți de cele mai bune intențiuni. Politica partidelor politice ai căror membrii „marcanți” își păcăduiau atunci propria lor avere în loc să caute a o spori, nu avea cum face față la toate câte se cereau; veniturile bugetare ale celor instituții erau foarte mici, iar nevoile țării prea multe și prea mari față de ce produceau impozitele ce puteau fi afectate creditelor ce li se destinau. Imprumuturile marilor bancheri ai străinătății ne aflând în acele bugete nici măcar garanția dobânzilor ce urmau să ne ia, nu se îmbulzeau nici ele, așa cum au făcut ceva mai târziu când au început chiar a se trece cu firea. Și apoi, căruia din Primarii aceia i-a dat pas Politica să aplice temeinic programul pentru împlinirea căruia cereau sau primeau ei această demnitate?

În cei patruzeci de ani trecuți sub domnia Regelui Carol I până la capătul povestirii acesteia, în scaunul acelei dregătorii au stat nu mai puțin de douăzeci și trei de Primari; dar câtă vreme au fost lăsați să lucreze? Dumitru Brătianu, un an — Costache Panait, nouă luni, — Dr. Panait Iatropol cinci luni — George Gr. Cantacuzino, șapte luni — Eftimie Diamandescu, opt luni — generalul Cristian Tell, cincisprezece luni — Scarlat Crețulescu, un an și opt luni — generalul B. Vlădăianu, șase luni — Costache Brăiloiu, un an și patru luni — colonelul Constantin Manu, doi ani și opt luni — C. A. Rosetti, patru luni — D. Cariagdi, patru ani și cinci luni — Nicolae Fleva, doi ani și patru luni — Dr. Niculae Manolescu, trei luni — D. Câmpii-

neanu, un an și cinci luni — Emanoil Protopopescu-Pache, trei ani și șapte luni — Dimitrie Orbescu, șapte luni — Grigore Triandafil, opt luni — Nicolae Filipescu, doi ani și opt luni — C. F. Robescu, trei ani și jumătate la prima venire iar apoi alți doi ani și două luni între anii 1902 și 1904 — Barbu Ștefănescu-Delavrancea, un an și opt luni — Ion Procopie Dumitrescu vreo doi ani, în două rânduri, și Mihail Cantacuzina dela Decembrie 1904 până la Aprilie 1907. Dintre toți aceștia așadar singurii: Niculae Filipescu și Em. Protopopescu-Pache dela conservatori, iar D. Caragiali, Niculae Fleva și C. F. Robescu, sub guvernări liberale, au putut face ceva temeinic și schimba, oarecum înfățișarea vetustă a Bucureștilor, în ceiace, de bine de rău, ajunsese în pragul anului jubiliar 1906.

În noianul acela de schimbări ale edililor, cine ar fi putut asigura o operă de continuitate în urbanistica unui oraș ca al nostru? „Chiverniseala“ politică făcuse ca întreprinzătorii de asemeni lucrări să se împartă și ei celor două partide, în cât contractele de lucrări se suprapuneau și se anulau între ele. Uneori erau și lucrări mai de seamă cari de pe urma schimbărilor de regim se întrerupeau doar pentru a fi reluate la revenirea la guvern a partidului ce le revindea. Dar între timp, câte nu se schimbau și mai ales câte nu se prăvădăiau impunând apoi sporuri de cheltuieli pentru refacerea lor! Așa că schimbările schimbau și pierderile păgubeau, iar lucrările întârziiau mereu; și nici nu se puteau altfel de vreme ce numai în răstimpul dela proclamarea Regatului până la anul răscoalelor țărănești, am avut cincisprezece formațiuni de guverne cu patruzeci și trei de remanieri ministeriale, și în care chiar lunga guvernare a lui Ion Brătianu a înregistrat douăzeci și una de remanieri ²¹⁵).

Cu aceste reflecțiuni noi voim să lămurim doar că, față de atmosfera primitoare și simpatică a Bucureștilor de-atunci, în-

215) Ion C. Brătianu a apărut între cârmuitorii trebilor Statului la 11 Martie 1866 în cel dintâi guvern înscăunat după retragerea Locotenentei Domnești care proclamase Dinastia actuală. În acel guvern el a avut ministrul finanțelor, sub șefia lui Lascăr Catargiu. Lunga guvernare dela Iulie 1876 la Martie 1888 a fost și cea din urmă, ea provocând în tabăra conservatoare o furie nestăpânită, cu toate că nu dela el venea acea stăruință de a rămâne la conducerea trebilor Țării.

târzierea lui pe calea înfăptuirilor ce trebuiau să-l pună în rândul altor orașe mari, nu era numai vina autorităților superioare municipale, și că din potrivă ele trebuiau, căinate ²¹⁶⁾.,

Tară cu deosebire prielnică civilizației prin belșugul bogățiilor ei de tot felul. România a fost nevoită ca, după sacrificiile grele ale războiului care îi asigurase libertatea de-a dispune cum se cuvenea mai bine de acele mijloace, să îndrepte toate strădaniile ei către o cât mai grabnică propășire generală.

216) Adică să fie compătimate.

Mișcarea culturală — marile ei înfăptuiri.

DACA pe tărâmul economic și social felurite piedici de ordin politic și pecuniar au întârziat poporul nostru în traiul mai înapoiat și în unele moravuri în care fusese ținut de împrejurări neprielnice — pe tărâmul cultural silințele lui au fost mai puțin încătușate și propășirea i-a fost cu adevărat vertiginoasă. Mișcarea noastră culturală a fost mai întâi bine susținută în locurile de peste munți, unde oamenii aveau mai la îndemână puțință de înviorare la izvoarele culturii. De acolo ea s'a strecurat la noi odată cu cărturarii și patrioții prigoniiți ca : Gheorghe Lazăr, Gheorghe Bariț, Cesar Boliac, Ion și Titu Maiorescu, Timotei Cipariu, Aron Pumnul, — toți oameni ce nu numai că au deschis, sub sprijinul Domnitorilor și boerilor noștri, școli pentru luminarea poporului, dar au colaborat la înălțarea nivelului cultural al nostru față de națiunile ce ne întrecuse demult și într'o mare măsură. Sămânța pusă de ei în ogorul însușirilor noastre intelectuale a prins și a dat mai mult chiar de cât se așteptau semănătorii. Școlile în care aceia și-au îndeplinit misiunea erau — e drept — mai puține decât ar fi fost necesare ; dar râvna și puterile lor au fost cu atât mai mari și mai rodnice.

Bucureștii n'au avut la vremea acelor începuturi decât Școala dela Sf. Sava, întemeiată cu sprijinul Banului Bălăceanu și pusă sub conducerea lui Gheorghe Lazăr și ajutorului său, moahul Eufrosin Poteca dela Gura Motrului; dar în foarte scurt timp ea a dat o pleiadă de profesori care au pus tot entuziasmul năzuințelor lor, până atunci înăbușite, în slujba câștigării timpului pierdut. Valoarea didactică și educatoare a acelor îndrumători pe căile învățături cărțurărești, — valoare

ce în mod obișnuit este exprimată prin cuvântul „erudițiune”, — depășea la oameni aceia înțelesul acestei noțiuni, el fiind sporit și prin înfrățirea cu ceiace noi numim „destoinicie”.

Mijloacele folositoare au fost firește aceleași ca pretutindeni: Școala, Presa și Teatrul mai întâi, apoi toate celelalte feluri de instituțiuni menite să desvolte gustul pentru educare și pentru cultivarea intelectuală, precum: Muzica, sub manifestările ei cele mai alese, cum și celelalte Arte — plastice, scrise sau vorbite — în scopul de a asigura o cât mai mare și mai grabnică propășire generală.

În amintirile ce am încadrat capitolului acesta ne vom sili să aducem o cât mai deplină și mai precisă informare despre modul cu deosebire satisfăcător și despre timpul atât de scurt în care orășenimea, și mai ales bucureștenii, au răușit să-și însușească și să adapteze vieții românești, mai toate comorile unei asemenea culturi. Vom desluși cât vom putea mai bine silințele puse de înaintașii noștri în toate acele ramuri de activitate — silinți pe care masa cea mare a poporului nu le-a prețuit totdeauna ca atari și nici tocmai la adevărata lor valoare.

*

ȘCOALA — în noțiunea ei a-tot-cuprinzătoare — era, ca și acum, întocmită tot pe trei grade de învățământ.

Din anii 1870—75, Bucureștii înfiripase vreo 35 școli primare, împărțite pe culorile orașului și pe nevoile populației locale. Erau astfel în culoarea de roșu școala „General Adrian” dela Sfânta Vineri, a lui „Petrache Poenaru” lângă biserica Luterană, a lui „Nicolae Golescu” în Sfinții Apostoli, și cea de lângă grădina Sf. Gheorghe unde acum în urmă era instalat Oficiul stării civile; — în culoarea de verde: cea dela Azilul „Elena Doamna”, din Cotroceni, școala dela „Cuibul cu barză” de pe str. Știrbey-Vodă, cea dela Sf. Elefterie de lângă vechea biserică, cele de pe str. Mihai-Vodă: una la colțul str. Isvor și cealaltă lângă Arsenal, cea din str. Polizu lângă Piața Buzești, cea din capătul str. Câmpineanului, a lui „Petrache Poenărescu” din Antim și a lui „Ion Creangă” din Uranus; — în culoarea de galben: cele dela biserica Mavrogheni de pe Șoseaua Kisselef lângă Monetărie, dela biserica Precupeții-noi, dela biserica Sf. Ion din Moși, dela biserica Popa-Rusu, dela biserica Caimatei din mahalaua cu același nume, cea din colțul

străzilor Viitorului și Sălcuței, cea dela Clemența și cea din str. Tunari colț cu Romană, — în culoarea de negru, școlile: din Lucaci, din Mântuleasa, din str. Parfumului, dela Mașina de pâine a Primăriei (str. Vaselor), școala Iancului, cea din Deleanouă și cele de pe lângă bisericile Troiței, Popa-Nan și Popa-Soare; — iar în culoarea de albastru: școala dela Maidanul Dulapului pe calea Șerban-Vodă și cele din Tabaci. Radu-Vodă și Lănărie.

Așezându-le pe colori și pe lângă biserici, edilii bucureșteni din acea vreme făceau o întreită socoteală. Pe lângă potrivirea lor desimeii populației locurilor, ei dau profesorilor puțința de-a ține pruncii în datina strămoșească a cuvioșiei adunându-i la biserică cu prilejul sărbătorilor Domnului, iar în perioada alegerilor pentru Parlament și Consiliul comunal, localurile lor puteau servi și ca localuri de vot.

Pentru învățământul secundar aveam atunci, la început, pentru băieți: două gimnazii cu câte patru clase de curs inferior — „Mihai-Viteazul“ și „Cantemir-Vodă“ — și trei licee cu curs complet: „Sf. Sava“ în marginea Cișmigiuului, „Matei Basarab“ în Lucaci și ceva mai târziu „Gheorghe Lazăr“ pe Bulevardul Elisabetha tot lângă Cișmegiu. Dintre acestea cele două dintâi aveau și internate în care erau adăpostiți elevii „bursieri“ adică cei ce erau ținuți în școală pe cheltuiala Statului. Cu vremea cele două gimnazii au fost sporite cu încă unul — al lui „Gheorghe Șincai“ — și apoi împreună ridicate la rangul de licee. Pentru fete, în afară de școala normală dela Azilul „Elena Doamna“ și de Școala Centrală, mai erau: un Externat pe strada Popa-Tatu colț cu Fântânei, acolo unde este acum localul Administrației financiare de Verde și o Școală profesională având și o secție de gospodărie casnică, în sus pe calea Rahovei, cum și școala profesională de fete a Protopopului Tudor, din calea Călărășilor.

În afară de aceste școli, cursurile secundare de învățământ mai puteau fi urmate și în așa zisele „Pensioane“ — școli întocmite și ținute de profesori sau profesoare ale Statului, dar „în particular“ și cu plată, atât pentru întreținerea elevilor în internatele lor, cât și pentru învățătura ce li se da. Pe vremurile acelea nu existau taxele școlare de-acum, Legea decretând că învățământul public în școlile Statului era gratuit. Asemeni pensioane erau la început: pentru băieți, cele ale Comunităților

evangelice și catolice de pe lângă bisericile Luterană și Sf. Iosif; iar pentru fete, cele dela Institutul Diaconeselor, dela Sfânta Maria din Pitar-Moș și dela Notre-Dame de Sion. Cărând apoi, de pe exemplul acestora, au fost înființate: liceul Sf. Gheorghe din fața Ministerului Finanțelor, cel al lui Novian de lângă Legațiunea germană trecut apoi sub direcțiunea doctorului Brânză, cel al profesorilor Clinciu și Popa-Lizeanu din calea Plevnei, al lui Schewitz-Thierin din strada Scaunelor; și pe calea Moșilor cele al lui Eniu Bălțeanu și al lui Ion Manliu; iar pentru fete: Pensionatul Central de lângă Spitalul Colței, al d-nei Bolinteanu de lângă palatul lui Grigore Sturdza dela Capul-Podului Mogoșoaiei, al lui Blaremburg pe str. Primăveiei, ale lui Lolliot și Cristu Negoescu pe str. Fântânei, al lui Gadstädter în calea Rahovei, acesta trecând mai târziu sub direcțiunea doamnelor Pompilian și Zossima, cum și cel al doamnei Borek în Bulevardul Ferdinand. În aceste pensioane fetele aveau puțința să-și desăvârșească atât cunoștințele de carte necesare cât și însușirile pentru a prinde uzul graiului francez, german și chiar englez, practica muzicii la pian, cum și pe aceia a lucrului manual pentru ale îmbrăcămintei și pentru treburile gospodărești. În afară de aceste îndemănări și cunoștințe ele nu aveau nevoie de altceva întrucât, atunci, femeile nu erau admise nici în profesiunile libere, nici în slujbe la Stat, cu excepțiunea doar a celor ce ar fi îmbrățișat cariera de profesoare la școlile de fete, ori dacă practicau moșitul. Ele nu erau primite nici ca studențe la Universitate.

Invățământul universitar, adică superior, cuprindea în primul rând cele cinci Facultăți pentru studiul Dreptului, Litereilor și Filosofiei, Științelor matematice, fizico-chimice și naturale, al Medicinii și Farmaciei și al Teologiei. Afară de aceste Facultăți, alte școli superioare mai erau: Școala de Poduri și Șosele (azi Politehnica) pentru pregătirea inginerilor, Școala pentru învățătura poporului român care era pepiniera profesorilor pentru toate școlile de gradul I și al II-lea, Seminariile „Nifon” și Central pentru inițierea viitorilor preoți, Școala de Agricultură și Silvicultură, Școala superioară de Arte și Meserii, cea de Medicină veterinară depe Cheiul Dâmboviței, Școala ofițerilor de Infanterie, cea de Aplicație pentru armele speciale și Școala superioară de Război. Dintre acestea din urmă

unele erau în funcțiune chiar la începutul epocii de care ne ocupăm aci. Astfel o școală de conductori fusese înființată la 1850, iar cele ale profesorilor și preoților ca și școlile de medicină umană și veterinară în cei zece ani următori. Școala de conductori de-atunci fusese întemeiată de un inginer francez Laland, mai mult pentru îngrijirea șoselelor și șanțurilor de canalizare; mai târziu a fost schimbată în Școală de poduri și șosele, căi ferate, construcții și mine. Cei dintâi ingineri au fost: Hartel și Burelli, apoi au venit, cu studii din străinătate: Ianču Cantacuzino, Gh. Duca, C. Mironescu, Carcalechi, Padadopol, Iorceanu, D. Iarcu, Țărușianu, Zăuceanu, Gafencu, Kirilov și alții.

În afară de acestea, mai erau socotite ca făcând parte din învățământul superior: Școala de Bele-Arte,, pentru îndelednicirile de artă pictură și sculptură, și Conservatorul de Muzică și Artă dramatică pentru acelea de muzicanți și de actori de teatru, căruia s'a adăugat prin anul 1897-98 și o Academie particulară pentru aceleași studii. Această Academie de Muzică și de Artă dramatică și oratori a fost întemeiată și condusă de Th. M. Stoenescu, directorul „Revistei literară”.

Corpul profesorilor tuturor acestor școli superioare nu era atunci prea numeros dar era alcătuit numai din „dascăli de mână întâia”, a căror erudițiune se formase prin cele mai vestite școli ale lumii și se desăvârșise prin muncă neostoită și prin complectarea ei chiar la catedrele ce li-se încredințase la venirea lor în țară. Pentru aceasta mulți din ei, pe lângă sprijinul bănesc al avutului lor, au avut și pe acela al Domnitorilor de înaintea Unirei și după aceea. Dintre ei însemnăm doar din aducere aminte, pe: Ioan Ghica, Mihail Cogălniceanu, Gheorghe Assaky, Petre Poenaru, Barbu Constantinescu, Emanoil Bacaloglu, August Treboniu Laurian și alți vreo câțiva, căror le-a urmat la catedrele Universității române o a doua pleiadă de învățați din care amintim pe: Dumitru Laurian, I. C. Massim, Bogdan Petriceicu Hajdeu, Burlă, Philipide, Titu Maiorescu, Vasile Conta, Gheorghe Danielopol, frații Longinescu, Nicolae Coculescu, Dr. Ștefan Hepites creatorul Institutul nostru de Meteorologie, Co-co-Dimitrescu Iași, Vasile Alexandrescu-Ureche, Grigore Tocilescu, Nicolae Iorga, Ion Bogdan, Dimitrie Onciul, aceștia din urmă cinci putând fi socotiți drept făuritori ai adevăratei Istorii a neamului românesc; apoi matematicianii emeriți ca: Spiru Ha-

ret Kirilov, Țițeica, Voinov, David Emaniol, Ion Ionescu și Davidoglu; geologii Cobălcescu, Grigore Ștefănescu, Mrazec și Saba Ștefănescu; geografi ca Ștefan Mihăilescu, colonelul Gorjan și Simeon Mehedinți; naturaliști ca: Dimitrie Grecescu, Dr. C. Istrati și Gr. Antipa; fiziologi bacteriologi cum au fost Dr. Victor Babeș și Dr. Paulescu; juriști împărțitori ai dreptății ca: Nicolache Gherassi, Scarlat Pherekyde, Gheorghe Bagdat, Corneliu Manolescu-Râmniceanu, Scarlat Popescu, Mihail Paleogu, Ciru Oeconomu, Niculae Schina, Gheorghe Buzdugan, Oscar Niculescu, Andrei Rădulescu, I. Ionescu-Dolj, George Slătineanu — numind doar pe cei ce au fost apoi chemați la cele mai înalte dregătorii ale magistraturei — și avocați jurisconsulți, cei mai mulți profesori ai Universității sau miniștri ai Țării ca: Constantin Boerescu, Iorgu Vernescu, Constantin Bozian, Gheorghe Costaforu, Vasile Boerescu, Ștefan Pherekyde și fiul său Mihail, Ion Tanoviceanu, Constantin Nacu, Gheorghe Tocilescu, Mihail Cornea, Valerian Urșianu și Thoma Stelian; economiști ca: Ion Ionescu dela Brad, P. S. Aurelian, Nicolae Bazilescu, Mihail Săulescu, Gheorghe Tașcă și Sandu Aldea, cum și cei atâtea alți luminători ai nenumăratelor generații de tineret român de eri și de azi, care au profesat de pe catedrele tuturor școlilor noastre secundare ori primare — toți niște pedagogi minunați, deveniți univrsitari prin înălțimea capacității lor de cultură și cari, ca niște adevărați apostoli, au îndemnat și au ajutat pe tineretul destoinic, pregătind pentru viața cea nouă a societății românești acele falange de profesioniști și de specialiști care ne-au ridicat Țara la puterile ei de-acum.

Acestora cată să mai adăugăm, din câmpul artelor, și pe profesorii-maeștri, artiști ei înșiși, ce se străduiau pentru dezvoltarea gustului acelor îndeletniciri și pentru inițierea și îndrumarea celor care dovedeau înclinare și însușiri vădite pentru artă. Numele lor, ce se pot citi pe atâtea lucrări rămase să îmbogățească comoara de artă a poporului nostru și cari împodobesc atât Pinacoteca bucureșteană și Muzeele orașului nostru cât și încăperile caselor atâtor iubitori de asemeni lucrări, sunt azi încă pe buzele tuturor. Noi vom aminti aci doar câteva și anume pe acelea a căror faimă este bine cunoscută. Așa au fost, între pictori: Lecca și Obedianu, cei mai vechi; Theodor Aman, a cărui casă și atelier este azi muzeu public; C. Tătărăscu al cărui cămin din strada Domniței Anastasia nr. 7 dăinuiește încă; Ni-

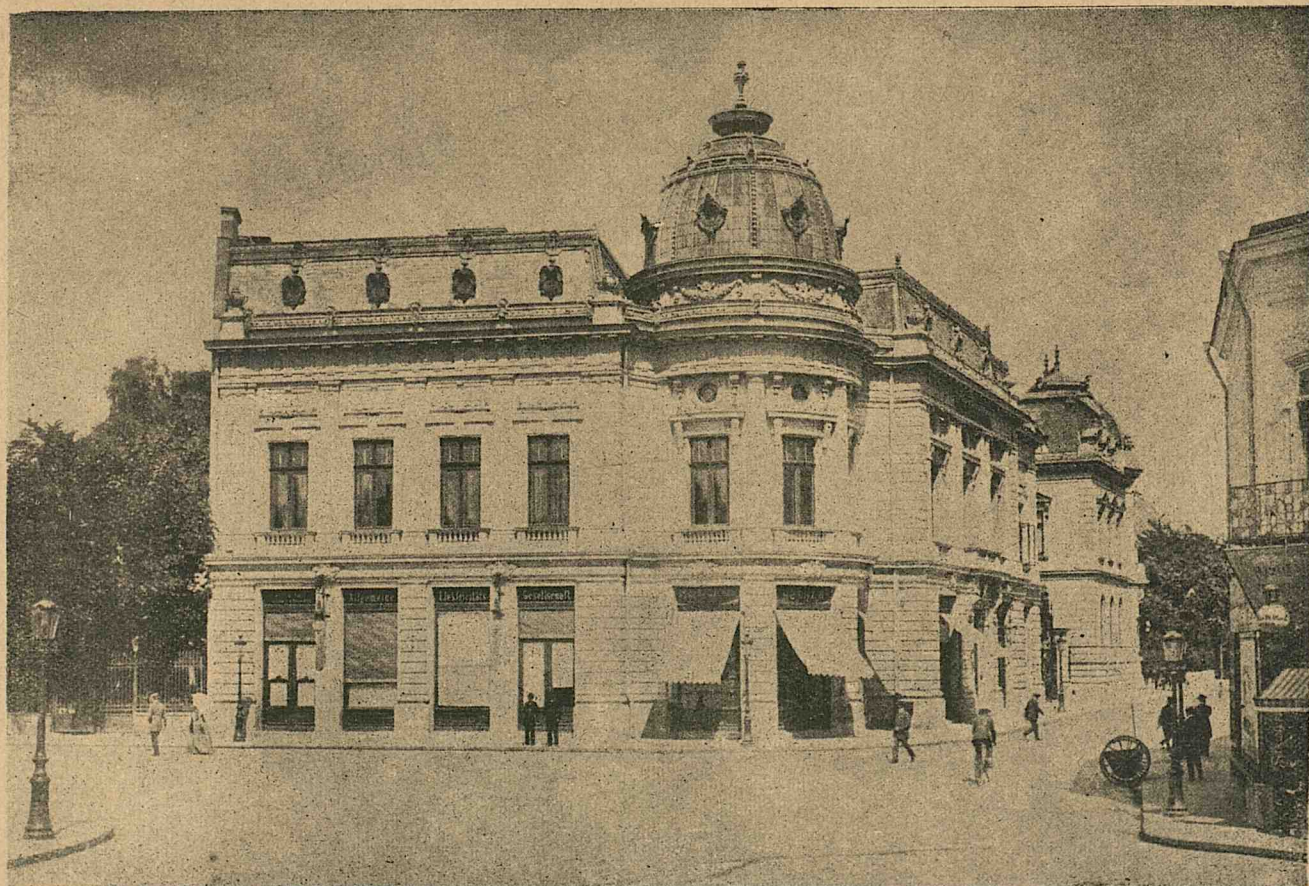
Nicolae Simonide, așezat o vreme în casele părintești de pe strada din Isvor ce-i poartă numele și amintirea; Nicolae Grigorescu, neîntrecutul înfățișător al farmecelor ținuturilor și ale vieții noastre dela țară și al vitejiei ostașilor noștri din războiul pentru Independență, meșterul fără pereche al zugrăvirei atâtor biserici și mănăstiri; Ion Andreescu, fost elev al lui Theodor Aman și coleg al lui N. Grigorescu la Barbizon în Franța; Constantin Stăncescu, fost director al Școalei de Bele-Arte din București, al cărui cămin și atelier de-asemeni dăinuiește pe colțul străzei Armenească cu străduța Raphael; Carol Satmary al cărui atelier de pe strada Bisericei Ienei la nr. 5, l-a folosit și regretatul său fiu, Alexandru Satmary, pictor eminent și el; Ștefan Luchian care a trăit și a lucrat în casele rudei sale din strada Nicolae Bălcescu nr. 29; Petre Alexandrescu, elev al marelui maestru francez Leon Cognet și coleg la Paris al pictorilor Carolus Duran, Jules Lefèvre și Emile Bayard, fiind acolo trimis cu bursă dela Vodă-Bibescu și care, reîntors în țară, a zugrăvit biserica Antim din București și biserica Sf. Nicolae din Brăila; Serafim, Eugen Voinescu, neîntrecut înfățișător al Mărei noastre în toată frumusețea și măreția ei; G. Mirea, fost și el mulți ani director al Academiei noastre de artă picturală; Ștefan Popescu, peisagist de mare pătrundere a acestei arte; Gh. Petrașcu a cărei operă magistrală este încă în curs de împlinire; N. Angelescu-Ange; Constantin Aricescu, artist de un deosebit rafinament ce a imprimat peisajelor lui un stil deosebit; apoi Kimon Loghi, Verona, Ludovic Basarab, Jean Steriade, Bunescu și mulți alții mai tineri pentru epoca aceia și a căror opere s'au desăvârșit în timp. Dintre sculptori amintim, ca aparținând acelor începuturi, pe: Constantin Georgescu care, mort de timpuriu, abia a apucat să lase câteva lucrări minunate ce se află în Pinacoteca noastră; Fritz Storek și Oscar Späthe; Emil Berker, artist convins al școalei clasice pe care a reprezentat-o cu mare cinste, atât prin statuia Avântul Țărei, din fața Ministerului apărării naționale, cât și prin frumoasele medalii ce i s'a cerut să înfăptuiască, Marin Filip, Horia Boambă și în sfârșit Paciurea, cel mai din urmă ca vârstă al acelei generații, și cel dintâi laureat al Premiului Național înființat mai târziu. În sfârșit, în câmpul artelor Muziceii și Șcenei — despre cari vom vorbi la loc mai nimerit — cei care au pregătit pleiada de actori, cântăreți și muzicanți ce au făcut de-atunci fala Țărei noastre.

Progresele isvorîte şi răspândite din toate aceste şcoli, în anii începuturilor lor, şi de toţi cei ale căror nume sau înfăptuiri le-am amintit mai sus, au fost fireşte de mare însemnătate pentru vremurile acelea, totuşi au fost oarecum limitate — pentru unii din cauza lipsei obiceiului de a citi, iar pentru alţii din aceia a lipsei cărţilor de citit.

„Cartea bună”, cartea pentru luminarea minţii şi pentru po-doaba casei, nu era atunci decât prea puţin tipărită şi mai deloc răspândită în masele poporului românesc.

Bibliotecile publice cari să pună la îndemână cărţile necesare lipseau de-asemenea. Unica instituţie de-acest fel în Bucureşti de-atunci, *Biblioteca Naţională*, era foarte puţin deschisă publicului cercetător din dorinţa de-a se instrui şi cultiva, şi foarte puţin înzestrată în felul cum ar fi trebuit să fie. Aşezată într-o casă veche cu un cat, ce se afla alături de Spitalul Colţea, cam pe locul aripei drepte a clădirii ministerului agriculturii şi domeniilor Statului, ea cuprindea, îngrămădite fără nici-o normă: o destul de bogată colecţie de hrisoave şi manuscrise vechi, o destul de săracă adunare de lucrări tipărite în româneşte şi... o foarte numeroasă familie a bibliotecarului din acea vreme. Cum în asemeni condiţiuni ea se dovedea foarte anevoie de folosit chiar pentru lumea şcolărească a oraşului, acea unică bibliotecă publică a fost prin 1890 strămutată la Academia Română care, în clădirea de pe bulevard a Universităţii (unde se afla atunci şi Muzele şi sediul Senatului) abia avea loc pentru nevoile ei cele mai stricte. Aci ea nu putea fi folosită nici cât până atunci.

Neîndejuns slăvitul Rege Carol I, socotind cu drept cuvânt că aceasta era o lipsă de neîndurat, şi pentru a da el cel dintâi exemplul unor asemeni ctitorii, a hotărât să întemeieze din propria lui avere o altă bibliotecă destinată a înlesni deocamdată studenţilor putinţa unor studii cât mai desăvârşite. Cumpără în acest scop casele lui C. Ioanid, şi la 3 Mai 1891 Regele comunica primului său ministru Lascăr Catargiu scrisoarea sa cuprinzând dorinţa întemeierii acestei Bibliotecii universitare şi fundaţiunea de sprijin material a studenţiei merituoasă dar lipsită de mijloace. La 27 Iunie 1891 ea a fost decretată ca instituţiune de Stat sub dependenţa ministerului învăţământului public, cu numele „*Fundaţiunea Universitară Carol I*”.

Fundația universitară a Regelui Carol I, în înfățișarea ei din anii 1895—1914.

În August acelaș an clădirea cea veche era pusă în construire și la 14 Martie 1895, fu inaugurată.

Primul ei comitet a fost alcătuit din : Titu Maiorescu, ca rector al Universității bucureștene ; N. Culianu, ca rector al Universității ieșene și Ion Kalinderu ca delegat al Ctitorului ; iar director a fost numit Gh. Dem. Teodorescu, profesor și fost ministru al învățământului, și bibliotecar d. C. Rădulescu-Motru, abia înapoiat ca Doctor de la studiile ce făcuse în străinătate. Acestuia i-a urmat d. Al. Țigara-Samurcaș căruia apoi a fost încredințată direcțiunea fundațiunei până acum. În locul Comitetului de trei, conducerea superioară și privigherea activității ei a fost dată profesorului Coca Dumitrescu-Iași, cât a fost rector al Universității din București. În cuvântarea lui din 9 Mai 1906 (anul jubileului de patruzeci de ani de domnie a regelui Carol I) Rectorul spunea : „Fundația aceasta este un focar de educație națională... Să luăm pe Majestatea Sa drept pildă și să ne gândim continuu să avem un ideal național bine desfășurat, bine lămurit și să avem depriderea de-a munci cinstit pentru urmărirea realizării lui, și atunci vom ști că bine-merităm dela Țară.”

Biblioteca acelei Fundațiuni a fost deschisă în 1895, cu 3.400 de volume și având 48 de scaune în sălile ei de citire. După zece ani (1906) numărul cărților ei se urcase la peste 20.000 de volume, cel al cititorilor din acel an a fost de 62.364 care consultase 89.874 de volume, iar acela al scaunelor ajunsese la 128, maximum ce putea încăpea în sălile de-atunci.

În 1911, Fundația cumpără și locul alăturat al casei fostului ministru Grigore Peucescu și porni construirea localului mărit pe care îl avem și acum, și care a fost inaugurat în ziua de 9 Mai a anului 1914. În discursul rostit atunci Regele Carol I a amintit, foarte inspirat, cuvintele lui Miron Costin, din predoslovia cronicelor lui : „că nu este altă mai frumoasă și mai de folos, zăbavă, în toată viața omului, decât aceia pentru cetitul cărților, — ceiace s'a dovedit și de-atunci ca unul din cele mai de seamă adevăruri.

Exemplul regesc a fost curând urmat. Academia Română, de îndată ce se strămută în clădirea ce are acum pe calea Victoriei, cu materialul fostei Biblioteci Naționale, cu ce mai adunase ea, cu lucrările ce se adunau mereu potrivit prevederilor noiei legi asupra tipăriturilor românești, și cu donațiunile ce-i mai veniră, întocmi și ea Biblioteca ei de azi pe care a deschis-o

permanent oricăror cercetări. Odată cu moștenirea cărților ce aparținuse bibliotecilor particulare sale lui Constantin Essarcu, Nicolae Crețulescu și alții, Atheneul Român deschise și el o bibliotecă publică în încăperile din aripa stângă a palatului lui.

Totuși, ceiace numim noi azi „bibliofilie“ adică dragul cărții de citit și de păstrat ca podoabă a casei fiecăruia, era atunci ceva încă prea puțin cunoscut la noi.

Oameni cărturari nu putem spune că nu aveam destui pe vremea aceea. În lucrarea citată a lui George Bengescu găsim că dela Petre Demanega (1820) și Dumitru Filipescu (1833) singurii și cei dintâi români ce obținuse doctorate la Universitatea din Paris, — în primii ani ai domniei fericită a Regelui Carol I Bucureștii numărau nu mai puțin de 101 doctori ai acelei Universități, în diferite specialități de studii, — fără a mai socoti pe cei cari, deși nu urmasse decât cursurile Universității noastre, își desăvârșise totuși erudițiunea până la a întocmi lucrări ce erau pomenite și folosite chiar în școlile mari ale Apusului și prețuite de Academii de pe-acolo.

În afară însă de aceștia — elita orașului, chiar dacă se mai da uneori cititului, nu citea decât cărți cu romane franțuzești, rareori vreunele în alte limbi și mai niciodată românești. Cât pentru cealaltă lume orășenească, ei nu-i rămânea, ca izvoare de cultură decât ce picura din când în când din rarile conferințe publice sau din discursurile de educație civică ale politicianilor — discursuri ce erau apoi comentate mai în amănunt prin ziarele și revistele ce începuse a se înmulți cu destul folos.

Cărțile românești erau totuși prea puține atunci și mai ales prea necunoscute lumii, din pricină că lipseau chiar de prin librării. Scrisul românesc se manifesta doar prin cărți de specializare care în mod firesc aveau o răspândire foarte limitată.

În lucrări susceptibile de-a fi căutate și citite de masele poporului, bibliografia noastră era tare sărăcuță. Ea se compunea doar din câteva traduceri ale unor lucrări franceze cu faimă mare, încercate timid, cu ani în urmă. Beldiman, cel dintâi, tradusese prin 1820 pe „Orește“ al lui Voltaire și pe „Numa Pompiliu“ al lui Florian; în anul următor Ion Assaky tradusese „Căminul indian“ al lui Bernardin de Saint-Pierre, în 1829 Pleșoianu tradusese pe „Anette et Lubin“ a lui Marmontel, iar în 1831 „Aventurile lui Telemac“, pe cari le tradusese și Petru Maior încă din 1807 dar de pe un text în italienește. Între 1831-

1834 au mai apărut, și numai prin revistele vremii, alte traduceri și anume: „Meditations” a lui Lamartine și „Amphytrion” al lui Molière, făcute de Ion Heliade Rădulescu; „Considerations sur la grandeur et la décadence des Romains” a lui Montesquieu și „Zadig” a lui Voltaire, făcute de Căpățineanu; „Heraclius” al lui Corneille, de Ioan Rosetti și „Alzire” a lui Voltaire, de Grigore Alexandrescu.

Lucrările originale românești au început să se ivească abia după vreo douăzeci de ani, când, în afară de ceea ce fusese publicat în periodicele săptămânale ale lui Heliade Rădulescu, Cesar Boliac și alți câțiva ce țineau mai mult de lupta politică în potrivea năzuințelor rusești și, de tineretu venit din străinătate în frunte cu Mihail Cogălniceanu, Vasile Alecsandri și Ioan Ghica începu să scrie pentru lumea din toate clasele poporului. Atunci au apărut o seamă de lucrări ca acele ale lui Constantin și Iacob Negruzzi, B. P. Hașdeu, Alexandru Odobescu și Niculae Gane; iar, din cele mai cunoscute și mai răspândite: poeziile lui Vasile Alecsandri în volumul „Doine și Lăcrămioare”, ale lui Grigore Alexandrescu, „Florile Bosforului” ale lui Dimitrie Bolintineanu care ne-a dat și cel dintâi roman intitulat „Elena”, cum și ale lui Mihail Eminescu, publicate mai ales în revista „Junimei” dela Iași. Scrierile acestea au fost cele dintâi cari începușe a ajunge și în mâinile adolescenților prin mijlocirea cărților școlare sau a revistelor literare din cari s’au și adunat mai târziu cele mai multe culegeri și prin care începuturile noastre literare au putut ajunge să atragă luarea aminte chiar a străinătății. Cu privire la aceasta găsim locul să amintim o lucrare a lui Xavier Marmier, din 1854, cu titlul „Du Danube au Caucase” în care se găsește următoarele notări :

„Mai mult ca în alte state europene, în România literatura populară a dăinuit în stare de tradițiune orală. Abia de câțiva ani ea a fost în parte adunată în două lucrări speciale. Una este culegerea de basme publicată în limba germană de M. Schott (Walachische Märchen, Stuttgart, 1845), iar cealaltă este un mănunchiu de poezii muntene și moldovene, „Doine”, publicat de Vasile Alexandri.

„Doinele sale sunt o tulpină de flori crescute pe pământul românesc. Este vorba de o culegere de cântece care au eșit chiar din inima poporului sub stăpânirea unor impulsii puternice, așa cum apa isvora țâșnit din stâncă sub lovirea toiagului lui Moise; căci cântecele acestea nu le-a scris nici un poet și niciun autor nu râvnește a face să se creadă că ar

fi ale lui. Ele s'au născut nu se știe unde, nici când, au vibrat în văzduh tot așa ca şuierăturile ciocârlilor sau ca suspinele privighetorilor; ele aparțin tuturor celor ce le aud, ca și tuturor celor ce regăsesc sau ghicesc în ele vreuna din impresiunile dragostei, ale bucuriei sau ale durerii lor".

Aceste sfioase dar frumoase începuturi au fost apoi urmate și de câteva traduceri, de-astădată de pe lucrări de altă putere culturală și care aveau cu ce să îmbie pe doritorii de-a citi. Așa au fost: în 1868 traducerea de către P. P. Carp a pieselor „Othello” și „Machbeet” de W. Schakespeare, în 1871 „Wilhelm Meister” al lui Goethe, tradus de B. V. Vermort și publicat în foiletonul ziarului „Presa”, — apoi „Aforismele” și „Lumea ca voință și reprezentare” ale lui Schopenhauer, în traducerea lui Titu Maiorescu, „Istoria Românilor” de Titus Livius în traducerea emeritului profesor Anghel Demetrescu, sub auspiciile Academiei Române; „Odele, Epodele și Carmen Secularae” ale poetului latin Horațiu, traduse tot în versuri de Dumitru Olănescu-Ascanio; „Infernul” și „Purgatoriul” lui Dante Alighieri în traducere (cu textul original alăturat) de doamna Maria G. Chițu dela Craiova, și alte câteva cărți de-acestea — dar care au fost deasemeni tipărite în condițiuni de editură prea scumpă și în număr prea restrâns de exemplare pentru a putea fi cu folos răspândite pentru cultura generală a poporului.

Pentru dorința arzătoare de-a citi a tineretului și a lumii mahalalelor erau în București și niște librari care umblau cu un coș plin de anumite cărți pe care le înșirau pe soclurile gardurilor dela casele de prin centrul negustoresc al orașului sau dela grădinile publice, spre a îmbia pe trecători să se oprească și să aleagă câte ceva. Marfa acestora era însă alcătuită numai din tipărituri populare ca: „Alixândria” sau Istorisirea isprăvilor și a războaielor lui Alexandru Machedon, „Poveștile și Fabulele înțeleptului Isop”, „Năstrăvăniile lui Nastratin Hoge” și „Povestea Vorbei” ale lui Anton Pan, „Basmele” lui Petre Ispirescu și „Poveștile” lui Ion Creangă, — isprăvile haiducilor: Jianu, Mihai, Corbea și Codreanu povestite de N. D. Popescu, sau în sfârșit: „Cheia Viselor”, „Visul Maicii Domnului”, „Micul Dor” cu cântecele lăutărești sau „Zodiacul” cu Calendar și cu rostul mersului stelelor, Soarelui și Lunei, — acesta din urmă întocmit mai apoi sub formă de Calendar popular cu diferite colinde, sfaturi agricole și gospodărești cum și însemnări de fapte deosebite, pe ani și pe zile, și care au fost de bun folos

cititorilor și deschideau dorința de a citi, cum și însușirea de-a memora.

„Tiparnițe” sau tipografii erau de asemenea prea puține în București. Cele dintâi fusese: aceia a boerilor clinceni, dela biserica Albă, despre care Nicolae Filimon spune că tipărea la 1814 și și afișele teatrului înfiripat de Domnița Ralu, fiica lui Ion Vodă Caragea; a lui Winterhalter, a lui Ion Heliade Rădulescu la Școala de la Sf. Sava și a lui Costache Roseti, înainte de 1848²¹⁷).

În 1851, Mitropolitul Nifon a adus una, pe care a înzestrat-o cu mașini și material adus din Viena, împreună cu un meseriaș iscusit în ale tiparului, pe nume Frantz Göbl, și cu care lucra atunci numai ca Imprimerie a Statului și pentru cărțile de școală și cele bisericesti. Mai târziu acel Göbl a cumpărat tipografia lui C. Petrescu-Conduratu și a mărit-o strămutând-o în str. Doamnei, unde lucra cu ginerele lui, Ion St. Rădescu. Iosef Göbl deschise apoi alta pe aceeași stradă, în casele bisericii Gheorma Banul, iar Carol Göbl în Pasagiul Român și apoi pe strada Regală. Pe calea Victoriei, în curtea caselor dentistului Lempart de lângă Poliție, mai era o tipografie pe care o găsim amintită și de „Ghidul” dela 1870, cu firma C. Petrescu și I. G. Costescu, trecută apoi asupra lor Ion Weiss și Thiel și strămutată mai târziu în curtea caseor Soc. Dacia-România dinspre Episcopie.

Cu vremea au mai fost înființate tipografiile: Dor. P. Cucu din strada Academiei, Ignatz Hertz de sub Hotelul de France, I. V. Socec și Teclu ale căror ateliere erau pe strada Berzei acolo unde au fost apoi Grajdurile comunale, iar mai apoi Toma Bazilescu și alte câteva întocmite în deosebi pentru a asigura apariția ziarelor politice de partid.

Librării de asemenea nu prea erau, căci nici nu aveau cu ce să fie. În ordinea vechimei erau: a lui C. Ioanid și ginerele lui Spirescu, pe str. Lipscani, trecută apoi lui Ion V. Socec care a întemeiat și casa de editură unde au fost tipărite toate cele dintâi cărți ale învățaților și literaților noștri; a lui Hajmann în fața Palatului Domnesc (cea dintâi librărie care a introdus la noi cărțile străine în depozit permanent), a lui Leon Alcalay,

217) Altele erau ale unor nemți, pe nume. Waldbaum, Ferdinand Ohm, Compainig, Zah și Ulrich.

de sub Hotelul Boulevard : a lui Rănișteanu, sub Clubul Tinerimei din calea Victoriei : — cea dela „Cartea de aur“ (Gabay și Penchas) sub Hotel Orient : — a lui Theodosiu Ioanițiu pe strada Șelari ; a lui G. Sfetea pe a doua piață dela Sf. Gheorghe și a lui Pinath, în calea Văcăreștilor lângă Hala Vechiturilor, librărie care și aceia a lui H. Steinberg erau depozitul de aprovizionare al acelor librari ambulanți despre cari am scris ceva mai sus. Mai târziu ceva, dar tot prin acele vremuri, au fost deschise Librăria Franceză a lui Leon (înlocuind pe a lui Haimann care fusese desființată) și aceea a lui Carol Storek care înlocuia pe a lui Graeve, din casele lui Vanicu ce erau acolo unde e acum băcănia lui Dragomir Niculescu.

Cele mai la îndemână cărți erau însă cele pe care le vindeau așa zișii „anticari“²¹⁸⁾ ce își aveau dulapurile înșirate pe bulevardul Academiei, acolo unde azi e clădirea „Cartea Românească, și unde vreo cinci-șase negustori de-aceștia își așezase dulapurile lor.

Anticarii aceia bucureșteni îndeplineau rostul „buchiniștilor“²¹⁹⁾ de prin marile orașe ale Franței. Ei cumpărau cărțile de prin bibliotecile celor cari răposau cum și pe ale oricui avea cărți de vândut și le revindeau celor ce aveau nevoie de ele, mai ales atunci când nici librării nu prea aveau, nici căți nu se prea tipăreau. Câțiva dintre aceia (din cari amintim în treacăt pe Pohl, pe Pach și pe Eskenasy) erau niște adevărați „doctori“ ai negoțului acesta. Ei știau pedinafară toată bibliografia celor mai căutate și pe aceia a programelor analitice ale tuturor facultăților universitare și ale școlilor superoare de specialitate, cum și mai toate operele literare și științifice cunoscute din literatura universală. Pe lângă toate acestea, unii din ei devenise experți în alegerea, descifrarea și clasarea oricăror documente străine sau hrisoave de-ale noastre, din vremurile când actele oficiale românești se scriau grecește iar pe românește numai cu scrierea cirilică. Negustorii aceia devenise cei mai apropiați și mai pricepuți auxiliari ai marilor noștri profesori de-atunci, care le păstrau o considerațiune deosebită și chiar simțăminte amicale. Caracteristic în această privință este faptul că atunci când

218) Nume luat dela cei ce vând lucruri și mobile vechi de artă.

219) Dela cuvântul francez „bouquin” — carte veche.

locul pe care erau ei așezați urma să fie clădit și ei s'au văzut nevoiți să se risipească pe cheiurile Gârlei (de pe exemplul semenilor lor din Paris) sau pe unde ar fi putut, marii noștri dascăli, în frunte cu neasemuitul și de toți regretatul Nicolae Iorga, au cerut Primarului Bucureștilor să le clădească în miezul orașului un pavilion cu mai multe compartimente întoemite pentru rostul negoțului lor — și atunci a fost construit pavilionul din spatele Hotelului de France, în fața Palatului „Vama-Poștei”.

Presa bucureșteană.

PRESA românească era și ea pe atunci în epoca începuturilor ei. După încetarea apariției „Foilor” lui Ion Helide Rădulescu, a „Reformei” lui Ion S. Valentineanu și a „Epocei” lui Nae T. Orășeanu — singurele ziare bucureștene rămăseseră: „Românul” lui C. A. Rosetti (continuat de fiul lui Vintilă Rosetti până la 1890), care avea colaboratori pe Ion Bibicescu, Eugeniu Carada și Emil Costinescu; și „Timpul” la care colaborau, și penele măiestre ale unor scriitori emeriți ca: Mihail Eminescu, Ion L. Caragiale, Grigore Ventura, Gh. Rădulescu-Archibal ș. a. Acestea erau însă ziare de propagandă politică, al căror folos pentru cultivarea cititorilor era prea restrâns.

În zilele războiului nostru pentru cucerirea independenței politice a României, a apărut, din inițiativa tipografilor Thiel și I. Weiss și cu colaborarea redacțională a lui Grigore Granda, ziarul „Războiul”, cel dintâi ziar român care a instituit un serviciu de reportaj în felul celor de la ziarele din străinătate și a avut corespondenți permanenți pe câmpul luptelor.

Regretatul fost decan al ziaristicei noastre Constantin Bacalbașa, într-o lucrare anexă la Istoria Presei române, scrisă de profesorul Nicolae Iorga, ocupându-se și el de acele începuturi, le precizează astfel:

„Până la sfârșitul războiului din 1877-78 ziarele din România” — vorbesc de Principatul liber — aveau o factură uniformă. Mai multe ziare politice, cultivând polemica dela partid la partid și dând o deosebită luare aminte numai politicii și faptelor din afară. Serviciul „Informațiunilor” din țară era foarte puțin dezvoltat. Interview-ul” politic nu era cunoscut și, în afară de reportagiul debaterilor parlamentare și de articole politice, ziarele nu tipăreau decât articole și telegrame

traduse de prin ziarele dela Pesta și Wiena, și o rubrică de știri diverse — toate traduse deasemenea din ziarele străine. Câte odată, o cronică teatrală și „foiletonul”, totdeauna traducere din limbi străine“.

Cel dintâi ziar românesc care a dat cititorilor și articole originale românești cum și lucrări sau comentarii științifice a fost, cam tot în acea epocă, ziarul „România Liberă” al lui Dumitru Laurian.

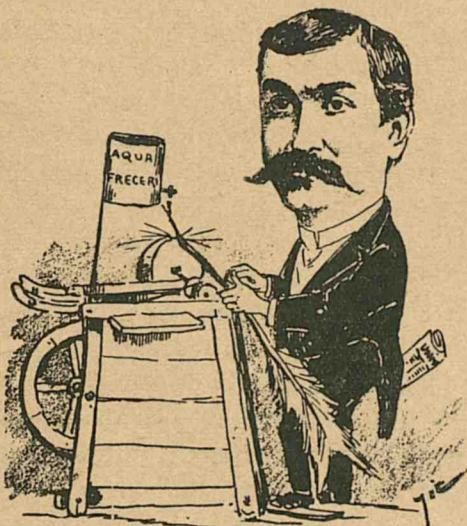
Tot atunci — la 2 Iunie 1877 — francezul Emile Gall, a făcut să apară un ziar român scris în limba franceză, numit „L'Orient” și care în luna Septembrie a aceluiaș an și-a schimbat titlul cu acela de „L'Indépendance roumaine”. Amândouă erau întocmite pe normele ziaristice occidentale, având și câte o rubrică a reportajului „mondain” în care iscusitul Mihail Văcărescu-Claymoor făcea recenzioanele tuturor recepțiunilor politice și diplomatice, ale reuniunilor artistice și ale balurilor, concertelor, serbărilor și nunților la care luau parte familiile elitei bucureștene.

Anul 1885 a fost însă un an de adevărată afirmare a ziaristiceii bucureștene. Inceputul l'a făcut ziarul „Drepturile omului”, editat de tânărul Constantin A. Filitti și având un comitet redacțional alcătuit din: C. Bacalbașa, Alexandru Brăescu, Emilian Frunzescu, C. A. Filitti, Constantin Mille, Ion Nădejde, Alexandru G. Radovici și Paul Scorțeanu (o întreagă pleiadă de fruntași ai gazetăriei de atunci!); dar care a durat doar câteva luni, cu mari sacrificii materiale. Concomitent au apărut însă: „Epoca” lui Nicolae Filipescu și „Universul” lui Luigi Cazavillan, acesta în format occidental și la prețul de 5 bani exemplarul, ca să fie citit de toată lumea, — cum de altfel a și fost, rămânând până astăzi cel mai mare, mai imparțial și mai popular ziar românesc.

„Universul”, luat câțiva ani de-a rândul cam în zeflema de cercurile gazetărești și cam neluat în seamă de cititorii obișnuiți ai ziarelor politice, a rășbit prin ideia de-a coborâ prețul ziarului dela 10 bani la 5 parale (cinci bani) și a ajuns cel mai răspândit ziar ale vremii, „tirajul” lui depășind, încă de pe atunci, cifra de 80.000 de foi zilnic.

Desvoltarea Presei prin înmulțirea ziarelor a provocat și înființarea unei Societăți a Presei, în 1888, din inițiativa și sub președinția lui Dumitru Laurian, directorul ziarului „România Liberă”.

În același an Alexandru V. Beldiman, venit din Moldova, scoase ziarul „Adevărul”. Ziarul acela avea un program republican și de un naționalism mai mult antidinastic, ceea ce l'a împiedicat de-a deveni prea popular, deoarece poporul nu era republican și iubea sincer pe Regele Carol I. După moartea lui Beldiman, când „Adevărul” a părăsit atitudinea aceea, rămânând doar în cadrul criticii politice a diverselor partide, publicul, a cărei opinie începuse a se forma, a început a-l citi și, în București mai ales, devenise mult mai cerryetată. Încurajați de succesul acela, cei dela direcția lui, au voit să cucerească și cititorii „Universului” și i-au opus ziarul „Dimineața” cu care au luptat mult în scopul arătat, fără să reușească însă deoarece ziarul lui Cazavilan, condus cu mult tact și cu deosebită pricepere de vrednicul Iancu Popescu, primul lui redactor, a înfruntat cu vitejie și izbândă lupta la care fusese provocat.

Portret-șarjă al lui Luigi Cazavilan,
directorul-proprietar al ziarului „Universul”.

(Desen de C. Jiquidî).

Dintre ziarele cu caracter politic, în afară de cele pomenite mai sus, au mai apărut în răstimpul dela 1880 la 1906: „Voința Națională” (1884), după despărțirea lui Ion Brătianu de Costache Rosseti, (când ziarul acestuia din urmă, „Românul”, a încetat de a mai „combate” pentru naționali-liberali); — „Democrația”, tot liberal, (1888) la care a colaborat și bătrânul maestru al penei gazetărești Barbu Delavrancea; — „Țara”, ziar conservator, al lui Panait Christodulo, care a apărut doar până în 1903 și care a continuat mai târziu sub direcțiunea lui Papamihalopol; — „Gazeta Poporului” liberală, a lui Gheorghe Pallade (1895); „Constituționalul” al conservatorilor junimiști; „Lumea Nouă”, întemeiat de Ion Nădejde cu colaborarea celor mai bune pene de propagandă a ideilor social-democrate;

„Lupta“ a lui Gheorghe Panu — „Dreptatea“, sub direcțiunea lui Niculae Fleva și cu sprijinul entuziaștului său partizan tipograful Toma Bazilescu (1896) care a făcut apoi să apară „Cronica“ — și „Patriotul“ care avea de redactor-șef pe Constantin Bacalbașa (1900).

În câmpul publicațiilor necesare îndrumării și informării economice, primul organ de propagare „Curierul financiar“ care apăruse încă din 1876 sub conducerea lui Mina Minovici, s'a văzut urmat și apoi înlocuit de revista „Bursa“, a lui I. Hussar, iar după extensiunea industriei de exploatare a terenurilor perolifere, de „Monitorul Petrolului“ întemeiat de N. Manceș în 1900. În 1904 au apărut: „Revista economică și financiară“ de sub direcțiunea lui Pictorian și „Le Mouvement Economique“ a lui Nicu Xenopol, — iar la câțiva ani după aceea, ziarul „Argus“, sub direcțiunea lui Christache Staieovici, ziar care a avut reușita pe care i-o cunoaștem și acum.

Cu toate acestea, adevărata propagare a culturii cât mai generală a fost opera acelor publicațiuni care, fie că urmăreau doar încurajarea la scrisul literar propriu-zis, fie că inserau în coloanele lor și recenzii de lucrări sau chiar încercări de vulgarizare a științelor, — s'au străduit temeinic întru aceasta și au răușit să atragă luarea aminte și interesul maselor asupra foloaselor lor. Acestor publicațiuni li s'a zis la noi, în mod generic, Reviste.

Revistele din vremea acelor începuturi nu erau însă făcute pe anume specialități ca acum, ele erau broșuri îndeobște pe format măricel și cuprindeau relatări istorice inedite, chiar unele lucrări succinte în domeniul filozofiei, dar mai ales producțiuni literare românești și studii critice asupra tuturor acestora. Ele au fost deci la început singurile depozitare ale scrisului alor noștri, căci mai mult din colecțiile lor au fost adunate mai târziu acele opere și au fost rânduite în volume ce au consacrat valoarea lor. Cu timpul, și odată cu sportul mijloacelor noastre de editură, felul acesta de publicațiuni s'a desăvârșit. Revistele au început a lua o înfățișare mult mai atrăgătoare, — ba, au atins chiar condițiuni mult superioare din punctul de vedere al tipăririi lor.

Dintre acelea amintim tot în ordinea vechimei lor: „Dreptul“ pentru studiile juridice și pentru păstrarea jurisprudențelor stabilite de instanțele judecătorești, apărută încă din 1862 și reluată în 1871 de către Grigore Peucescu dela care s'a trans-

mis și a continuat să apară până'n zilele noastre ;— „Economia Națională“ a lui P. S. Aurelian (1875), continuată mai târziu sub titlul „Câmpul“ și destinată numai economiei rurale, de către harnicul și eruditul agronom G. P. Radian ; — „România Medicală“, întemeiată tot în anul 1875 de medicii : Al. Marcovici, Iacob Felix, N. Kalinderu și Fiala, dublată mai târziu de revista „Spitalul“, întocmită prin sânguința unor studenți (1881 ; — „România Liberă“ care a apărut în anul 1877 sub direcțiunea lui Dumitru Laurian și a lui Ștefan Mihăilescu și la care începuse a colabora cei mai cunoscuți scriitori literari ai vremii, ca : Dimitrie Racoviță, Alexandru Vlăhuță, Barbu Ștefănescu-Delavrancea, Duiliu Zamfirescu ș. a. ; — „Literaturul“ care a apărut în 1880 din inițiativa lui Theodor Stoenescu și la a cărei conducere s'au succedat profesorul Bonifaciu Florescu și în cele din urmă Alexandru Macedonski, — „Revista Literară“, apărută mai târziu sub direcțiunea lui Th. M. Stoenescu ; — „Revista Armatei“ (1883) ; — „Revista pentru Istorie, Arheologie și Filologie“ a lui Grigore Tocilescu (dela 1882 încoace) ; — „Revista Nouă“ a lui Bogdan-Petriceicu Hașdeu, (1887), editată de Ion V. Socec într'un gen de tipăritură și ilustrare pe care nici una din publicațiunile literare de acest fel nu l'a mai ajuns atunci și care a numărat între colaboratorii ei obișnuiți pe : Iordache Golescu, Ion Ghica, Costache Negri, Alexandru Vlăhuță, Grigore Tocilescu, Barbu Delavrancea, Petre Ispirescu, Gheorghe din Moldova (Kernbach), Virgil Cosmovici, Petre Dulfu, Ion Bianu, Ionescu-Gion, Haralamb Lecca, Niculae Ținc, Theodor Speranță, Victor Bileiurescu ș. a. — revista pedagogică „Lumina pentru toți“ a profesorului Eniu Bălțeanu (1885—95) ; — „Revista Română“ a lui C. Rădulescu-Motru, — „Vatra“ (1894) datorită colaborărei permanente a lui Carageale, Slavici și Coșbuc, întocmită de minunatul povestitor Dumitru C. Stăncescu și editată de librăria Sfetea ; — „Viața Nouă“ a lui Alexandru Vlăhuță ; — „Foaia pentru toți“ a lui D. Stăncescu și în care mai tot tineretul cu veleități literare a debutat atunci în publicistă ; — „Literatură și Artă română“ a profesorului Neculae Petrașcu, propovăduitoare cu deosebire pentru arta noastră națională ; — „Floarea Albastră“ a lui I. N. Constantinescu-Stans (1898—900) unde colaborau : Dimitrie Anghel, St. O. Iosif și bătaiosul critic Ilarie Chendi ; — „Sămănătorul“ (1889) pornit din preocupările naționaliste ale mini-

strului Spiru Haret și ale profesorului Nicolae Iorga și la care, pe lângă floarea scriitorilor de atunci, se alăturase și Alexandru Vlăduță cu Gheorghe Cujbuc; — „Convorbiri critice“ a profesorului Mihail Dragomirescu și revista „Convorbiri Literare“ a cărei origină — cum spuneau părinții ei dela „Junimea“ din Iași — se pierdea în noaptea timpurilor (adică pela anul 1867). Acesta a întrunit chiar dela primii ani ai întemeierii ei colaborarea celor mai mari fruntași ai scrisului românesc de atunci ²²⁰) pentru ca ținând neconținut fruntea și după ce și-a strămutat sediul la București, să rămână și astăzi Decană a publicațiilor noastre culturale de cea mai înaltă ținută ²²¹).

Toate aceste publicațiuni urmăreau cu multă strădanie și cu cel mai frumos entuziasm luminarea poporului românesc și îndrumarea lui spre acea muncă spirituală care este de-apururi și pretutindeni titlul de nobleță al oricărei națiuni.

În paginile lor, cercetătorul aplicat care ar voi să răsfoiască colecțiile păstrate de Academia Română, poate afla oricând numele tuturor celor ce s'au afirmat ca cei mai de seamă literați ai noștri și poate urmări lămurit evoluția producțiilor noastre literare dela început.

*

Alături de acestea, — și pentru a împlini oarecum lipsa cărților la îndemâna oricui, — au apărut către 1890 pe la geamurile librăriilor și niște cărțuții denumite biblioteci de popularizare. În cuprinsul lor, de 64—96 pagini din formatul cărților mici, ee puneau sub ochii celor dornici pe prețul de 30—50 de bani, culegeri de lucrări mai mici sau lucrări complete în una sau două broșuri de-acelea, fie de-ale scriitorilor noștri, fie traduceri din cei mai cunoscuți și reputați scriitori ai lumii. Cea dintâi dintre ele a pornit din inițiativa librărilor Ralian și Samitea dela Craiova. Bucureștii nu au voit să rămână mai pre jos. Din inițiativa și cu munca a doi studenți: Nicolae Bădulescu și George Costescu a apărut atunci și la București o publicație similară, cu numele „Cartea Lumei“, în format ceva mai mare și tipărită în teasurile tipografiei lui Iacob Țăranu din strada

220) Adică în afară de pleiada Junimei în fruntea căreia stau. Titu Maiorescu, Vasile Alexandri și Mihail Eminescu, scriitorii erudiți ca: Matei B. Cantacuzino, Teohari Antonescu, Ion Cantacuzino, Petre Missir Simeon Mehedinți, Petre P. Negulescu și Mihail Săulescu.

221) Inadins a fost lăsată la urmă, pentru că este cea mai veche dar dăinuiește și astăzi.

Vestei ; din aceia au apărut numai vreo șapte broșuri săptămânale, din cauza lipsei mijloacelor de susținere. În 1895 librarul Carol Stork începu el tipărirea unei Biblioteci, atât de necesară tineretului școlar. Numele aceleia a fost „Biblioteca pentru toți” și a apărut în format mic de tot, identic cu „La Bibliothèque Nationale” dela Paris, cu prețul de 30 bani exemplarul. Stork fiind însă constrâns să părăsească în întregime negustoria lui, a cedat și editura „Bibliotecei pentru toți” vechiului librar Leon Alcalay. Cu ajutorul lui Dumitru Stăncescu și apoi al lui V. Demetrius, Alcalay a făcut din ea o adevărată bibliotecă pentru școlărime, tipărind și desfăcând în decursul vremii peste 20 de milioane de exemplare. „Biblioteca pentru toți” continuă să apară și azi în editura Remus Cioflec căruia aparține acum fosta librărie a lui Alcalay.

Toate acestea au fost publicațiuni cu fond cultural ales și prețuit, cari au contribuit într-o nebanuită măsură la formarea gustului pentru citit tot ce trebuia cunoscut și pentru cunoașterea și admirarea tuturor capo-d'operilor literare consacrate în lumea întreagă.

Teatrul.

TEATRUL a avut, după Școală, cea mai puternică și mai largă înrâurire asupra îndrumărei spre cultură și mai ales spre o educație aleasă a poporului bucureștean, nepregătit încă pentru lectura recreativă. Trebuie să mărturisim dela început că și încropirea acestui mijloc de cultivare în forma și cu mijloacele cele mai prielnice răușitei, a fost la noi tot cam târzie ²²²).

Intemeierea Teatrului Național bucureștean a venit abia în anul 1853, din dorința de luminare a poporului și din puterea domnească a lui Gheorghe Bibescu Vodă, și anume în următoarele împrejurări.

Pe vremea domniei de scurtă durată a acestui Domnitor se ivise un oarecare Ieronim Momulo, care în scopul de a face o negustorie rodnică cu dorința bucureștenilor de a avea un teatru, a închiriat cunoscuta Sală a Slătineanului, ce se găsea în clădirile de pe strada Nouă de-atunci și din care azi nu a mai rămas decât aceia a Hotelului Capșa. Acolo într'o sală mai spațioasă ce era clădită cam înspre strada Academiei de azi, a rostit el un fel de sală de spectacole și de serate sau baluri, destinate lumii mai aleasă a orașului, și ia zis „Teatrul Mic“.

Cam în aceeași vreme a apărut și s'a găzduit în București, ne-

222) Inceputurile încercărilor de-a întocmi în București, mai înainte, oarecare reprezentări de lucrări și spectacole de teatru — cele adică scorenite de tineretul boieresc pe vremea cârmuirilor fanoriote, prin saloanele conacelor Ghiculeștilor sau chiar cele înjghebate cu actori de meserie străini, la dorința ficei lui Raluca, de către Ion Caragea Vodă) — nu le mai însemnăm aci deoarece nu sunt nici ale timpului asupra căruia am înțeles a scrie, nici pe potriva străduințelor culturale ce ne face să pășim în acest domeniu de artă numai din dorința de a informa cât mai bine pe cititori cărței acesteia

semănatul Matei Millo care părăsea Iașii, orașul lui natal, ca să poată face aci nesupărat de nimeni un Teatru pentru luminarea poporului, așa cum văzuse la Paris, unde fusese trimis cu bursă a Domnitorului Mihail Sturza spre a se face cărturar mare. De cum a descălecat în Bucureștii noștri, Millo a pus ochii pe sala Teatrului Mic a lui Momulo și a hotărât să întemeieze aci un fel de școală actoricească din care să scoată dintre tinerii bucureșteni pe acei ce aveau să fie ctitorii celui dintâi teatru românesc. În acest scop el juca, cu cei pe cari îi convertise la acea îndeletnicire, mai tot reportoriul pieselor lui Vasile Alexandri și altele, ba — se apucase chiar să scrie și el unele, de pe nevoile programului lui de învățământ, — pânăce ajunse să poată monta la Teatrul Mic spectacole la care bucureștenii alergau cu multă voieșie și cu mult simț de pricepere. La stăruințele boierului moldovean, actor, se raliară, cu încetul și o seamă de boieri bucureșteni și chiar Vodă Gheorghe Bibescu. Domnitorul făcu să se întocmească o comisie care să se ocupe cu alegerea locului și cu studierea felului cum s'ar putea ajunge, cu sprijinul Cărmuirei, la ridicarea în București a unui edificiu anume destinat teatrului — așa cum îl arăta Matei Millo că ar trebui să fie. Sufletul acelei comisiuni era boierul Ion Samurcaș care după multă discuțiune răuși să decidă pe toți asupra locului unde se află astăzi Teatrul Național al Bucureștilor. Pe locul acela erau atunci în stânga, unde azi e palatul Telefoanelor, terenul ce aparținea Comisului Barbu Mănescu, cumpărat dela un anume Stan Taie-cuie ce'l stăpânea de pe la 1700; alături de acela era fostul Hân al lui Filaret în a cărui clădire aproape ruinată se adăpostea de la o vreme un Orfelinat; iar mai la dreapta spre strada Câmpineanului era locul Merișeștilor, moștenit dela un neam al lor pe nume Stroe Seimeanul — amândouă aceste din urmă mărginindu-se spre fund cu întinsele locuri din vale ale lui Fiera Brezoianu. Pe acestea hotărâ comisiunea să facă să se ridice clădirea ce se plănuia, tăind și cele două străzi laterale. Lucrul pentru așezarea fundațiilor fu de îndată început, de pe planurile arhitectului Heft dela Viena și cu bani puși deocamdată la îndemână din averea lui Vodă-Bibescu. După doi ani clădirea fu terminată și înzestrată cu toate cele de nevoie.

Cel dintâi teatru bucureștean „instituție de cultură sub gri-

ja Statului” numit Teatrul Național, a fost inaugurat astfel în seara zilei de Miercuri 31 Decembrie 1852.

Programul acelei seri inaugurale îl aflăm, din gazetele timpului, astfel întocmit: în partea întâia a spectacolului a fost jucată în românește piesa „Zoe sau Amantul împrumutat”, un vodevil cu un act, tradus din franțzește și cu muzica cupletelor scrisă de profesorul Eduard Wächman: iar în partea a doua, teatru de operă în care se cuprindea o arie din opera „Masnadieri” (Banditii) cântată de Mustani, trio din „Lucreția Borgia” cântat de soprana Marziali cu Finochi și Pellegrini și un quartet din „Lucia de Lamermoor” cântat de domnișoara Lesniewsha cu Mustani, Finochi și Carol — toți din trupa de operă a lui Papa Nicola. Actorii români din partea primă a programului erau: Costache Caragiale, Costache și Ralița Mihăileanu, Niny Vallery, Maruța Blonda, Catinca Mihăiescu și Raluca Stavrescu.

Luminarea teatrului și a scenei se făcea atunci cu lumânări de seu, tot ca pe vremea lui Caragea; dar după doi ani, un neamț, Carol Knappe, care avea o asemeni negustorie sub casa brâncovenească ce era în locul Palatului Nifon din strada Doamnei, fu pus să așeze peste tot lămpi cu ulei de rapiță.

Cu această întocmire Teatrul Bucureștilor a funcționat vreo 20 de ani fiind dat — de pe voia Domnitorului — în arendă, mai întâi lui Matei Millo căruia i se lăsase voia de a întocmi repertoriul și de a-și administra trupa cum îi convenea mai bine.

Teatrul acela se bucura însă și de-o subvenție, mai întâi din caseta Domnitorului apoi din bugetul Statului. Peripețiile teatrale ale acelor vremuri sunt arătate în amănunt în lucrările publicate de către Dumitru Olănescu-Ascanio și Ioan Massof, cum și în amintirile lăsate de Artista Romanescu și de Costantin Nottara.

Ceiace privește în deosebi povestirea aceasta este că la 1877, sub guvernarea lui Ion C. Brăteanu, ministru fiind Gheorghe Chițu, și la stăruința lui Costache Demetriad ⁽²²³⁾, atunci actor excelent și cu mare trecere, — Cărmuirea a propus și Parlamentul a votat încetarea arendărilor Teatrului, întemeierea Societății Dramatice și încredințarea conducerii lui unui delegat ministreial și unui comitet, care împreună cu artiștii dramatici so-

223) Tatăl minunatei actriță de mai târziu, Aristița Romanescu.

cietari, să asigure funcționarea Teatrului Național de pe norme care să contribuie în cât mai mare măsură la propășirea culturală a poporului românesc. După votarea acelei legi, ca director al Teatrului a fost numit prințul Ioan Ghica și acesta și-a alcătuit un comitet din Vasile Alexandri, C. A. Rosetti, Vasile Alexandrescu-Urechia, Gh. Sion, Titu Maiorescu, Constantin Stănescu, Petre Grădișteanu, Eduard Wachmann și Alexandru Băicoianu.

„Societatea Artiștilor Dramatici“ întocmită cam de pe modelul celei dela teatrul „Comedie Francaise“ dela Paris, a fost alcătuită în ședința celui Comitet din 23 Iulie 1877 și anume din următorii: Matei Millo, Costache Demetriad, Mihail Pascaly, Stefan Iulian, Ion Panu, Mihail Mateescu, Ion Cristescu, Stefan Vellescu, Eufrosina Popescu, Frosa Sarandi, Amelia Wellner, Raluca Stavrescu, Maria Vasilescu, Ana Popescu, și Maria Flechtenmacher, ca societari clasa întâia; Ana Dănescu Teodora Pătrașcu, Ana Cipagea, Aristița Romanescu, Irina Poenaru și Ana Florescu, societare clasa a doua; Niculae Hagiescu, N. Dumitriu, Câmpănu, Alexandru G. Nottara, Victor Friewald, Petre Ionescu și Nieu Petreanu, gagiști, adică angajați de societate ca actori auxiliari; iar ca elevi practicanți: Constantin C. Nottara, Niculae Gărdescu, Nae Bazarabeanu (fost apoi toată viața bibliotecar al Teatrului Național bucureștean), Luca Manovici, Ștefan Grigorescu, Agatha Bârsescu, Ecaterina Dimancea, Gh. Dumitriu, Petre Sfetescu, Al. Cato-pol, Constantin Costescu, Ion Ionescu, Alexandrina Gavale, Elena Stănescu, Aneta Nicolau și Alexandrina Alexandrescu: — iar la cele dintâi vacanțe: Maria Constantinescu și Grigore Manolescu, venit în Martie 1878 dela Teatrul Național din Iași.

Ca regizor în această nouă alcătuire a fost angajat francezul Gattineau; dela Iași iar cea dintâi reprezentare a fost aceea a piesei „Visul Dochiei“ de Frederic Damé și Dumitru Olănescu-Ascanio.

La vremea încoronării primului nostru rege, Teatrul Național avea deci o existență de aproape treizeci de ani. Trecut prin directivele pe care i-le dase oameni ca Matei Milo, Costache Caragiale, Ion Ghica și alții, și ajutat de strădaniile celor ce căutau să scoată din Conservator elemente din ce în ce mai pregătite — el ajunsese să aibă un prestigiu de adevărat teatru occidental. Fu

luminat cu electricitate, mobilat cu un lux deosebit și înzestrat cu aparate, costume și o recuzită care îi îngăduiau să monteze orice lucrare de acest gen și chiar unele feerii din genul celor ce se jucau la teatrul Châtelet din Paris. Dispunând de actori admirabili ca: Grigore Manolescu, Stefan Iulian, Mihai Mateescu, Constantin Nottara, Aristița Romanescu, Frosia Sarandi și alții, și încurajat de solitudinea și de entuziasmul publicului, Teatrul Național bucureștean a ajuns un templu cultural în felul celor subvenționate prin țările Apusului și, totodată, cel mai râvnit local de recreație aleasă al poporului din toate clasele sociale. Locurile spectatorilor erau rostite de pe ierarhia claselor acestea și anume: logile din întâiul și al doilea rând (beignoir și bel-etage) costau 20 de lei, cele din al treilea rând 10 lei, statul de orchestră 4 lei; al doilea și al treilea stal 3 și 2 lei, locul la galerie 1 leu.

În 1883, director al Teatrului era Grigore (Grigri) Cantaeuzino, care a fost inițiatorul concertelor orchestrale, între acte, conducător al orchestrei fiind la început Alexandru Flechtenmacher.

În acel timp, murind Pascaly, care fusese cel mai de frunte actor al Teatrului și deținător al celor mai de seamă și mai multor roluri din piesele repertoriului de-până-atunci ²²⁴), locul lui a fost solicitat de Grigore Manolescu. O parte din societari opunându-se la această numire, Grigore Manolescu a demisionat, alcătuind o trupă a lui, care a trecut să joace pe scena din sala Hotelului Dacia de pe strada Carol. Directorul Teatrului Național a numit atunci pe Constantin Nottara, în locul lui Manolescu.

Programele stagiunilor erau anunțate cu o lună înainte de deschidere. Repertoriul, îmbogățit în anii din urmă, înseria lucrări din literatura universală, precum: Baizit și Fedora, de Racine; Cidul, Horațiu și Mincinosul de Pierre Corneille; Avarul, Tartuffe, Georges Dandin, Doctorul fără voie, Vicleniile lui Scapin și Burghezul gentilom, de Moliere; Regele Lear, Hamlet, Machbet și Visul unei nopți de vară, ale lui William Shakespeare; Don Carlos și Hoții, de Schiller, Ruy-Blas

224) În timpul verei, Pascaly cu gagiștii „Naționalului” jucau același repertoriu pe scena grădinei „Orfeu” a lui Guichard, din strada Câmpineanu, și unde a debutat atunci, în teatru, Paul Gusti eminentul regisor de mai târziu.

de Victor Hugo; Patria, de Victorien Sardou; Magda și Onoarea, de Suderman; Hero și Leandru, de Grilpartzer și chiar Oedip-Rege, a lui Sophocle — toate traduse de cei mai de seamă intelectuali ai timpului și jucate magistral pe prima noastră scenă. Acestora le-au fost adăugate curând și piese originale românești. Ambițiunea și însușirile scriitorilor români au dat multe lucrări bine primite de personalul artistic al teatrului nostru și din ce în ce mai apreciate de lumea noastră cultă. Aceste lucrări urmăreau la început să facă curoscute poporului marile episoade ale Istoriei naționale, în tragedii cărora ele se adaptau de minune și în comedii în cari se urmăreau ridiculizarea și înlăturarea moravurilor perimate ce dăinuiau încă în viața noastră publică și particulară, cum și pregătirea cerută pentru cumpanirea și adaptarea noului fel de viață ce se introna atunci în lumea întregă.

Dintre acele lucrări notăm doar din aducere aminte: Răsvan și Vidra, a lui B. P. Hașdeu; Despot-Vodă, Ovidiu, Fântâna Blanduziei²²⁵⁾ și Lipitorile satelor, de Vasile Alexandri; Curcanii, a lui Grigore Ventura: Scrisoarea pierdută, O noapte furtunoasă, Conu Leonida față cu reacțiunea și De-ale Carnavalului, cum și Năpastea, ale lui Ion L. Caragiale; Ali-Baba, de Mircea Demetriade; Iadeșul și Saul, de Al. Macedonski; Pe malul Gârlei, de Dem. Olănescu-Ascanio; Beizadea Flutur de Al. Polizu-Mic-

225) „Fântâna Blanduziei” a fost citită în public de Vasile Alexandri în ziua de 22 Martie 1883, în casa profesorului Titu Maiorescu, apoi, de pe sfatul acestuia, și la Atheneul Român pentru adunarea unui fond de susținere a căutării sănătății poetului Mihail Eminescu ce atunci se afla internat în Casa de Sănătate a Dr. Alex. Sutz.

Prima reprezentare a acestei piese a fost dată în seara zilei de 23 Martie 1884, rolurile fiind distribuite de însăși autorul, precum urmează: pentru Horațiu, Constantin Nottara — pentru Getta, Aristița Romanescu — pentru Scaur, Ion Petrescu iar pentru Postumiu, Ștefan Iulian bătrânul. Astfel a fost jucată zece seri de-arândul, ceiace era cu totul excepțional în acele timpuri, iar la 31 Martie 1884 a avut loc un banchet dat în cinstea autorului la Hotelul Bulevard, la care au luat loc: Ion Ghica ce era atunci ministru, B. P. Hașdeu, Titu Maiorescu, Ion C. Brătianu, C. A. Rosetti, Nicolae Crețulescu, Constantin Essarcu, V. A. Ureche, frații Negruții, Costache Negri, Duiliul Zamfirescu, Dem. Olănescu-Ascanio și interpreții rolurilor principale ale piesei.

În seara **premierei**, MM. LL. Regele Carol I și Regina Elisabeta au avut tot timpul reprezentației pe Vasile Alexandri alături de ei, în loja regală.

sunești ; Traian și Andrada, lucrată în colaborare de Gr. Ventura și V. Leonescu, acesta fiind actor al Teatrului ; Pygmalion și Amilcar Barca, ale lui G. Bengescu-Dabița . Craiu de Ghindă, de V. Leonescu și I. Duțescu-Duțu ; Casta-Diva, Suprema forță și Jucătorii de cărți, ale lui Haralamb Lecca ; Sanda, de G. Ai. Florescu și atâtea altele cari au venit mai târziu.

Acestora și celor mai înainte numite, li-se intercalau, cu deosebire în ajunul și zilele sărbătorilor, și unele spectacole de melodrame sau de feerii, ca ; Roza Magică, Fata Aerului, Doi Sergenți, Moartea civilă, Două orfeline, Copiii părăsiți, O crimă celebră, Sînziana și Pepelea, Dama de Caro și altele ca acestea cari mulțumeau setea de senzațional a claselor populare, prilejuind și artiștilor teatrului creații din cele mai frumoase. Nu mult timp după acestea, și tot din năzuința educării maselor prin teatru, directorii acetei instituții, secundați încă de-atunci de postul pe care Paul Gusti, noul regisor care deține și azi, onorific, l-a ilustrat cu atâta destoinicie, au căutat să îmbogățească repertoriul cu spectacole menite să atragă cât mai multă lume. Așa erau diferitele comedii străine de satiră a moravurilor învechite, pe cari le localizau, cum și o seamă de lucrări originale precum : La treizeci de ani, a lui Polizu-Micsunești, — O căsnicie, a căpianului Ursache. — Regulus Codoveanu Judecătorul de instrucție ale lui Lupășcu și Mort fără lumânare, a lui Ion Bacalbașa. Protagoniștilor acelor reprezentații ce au lăsat pe veci numele lor înscrise în cartea de aur a teatrului românesc, sau adăugat și alte talente ce au cunoscut o frumoasă celebritate, ca : Vasile Hasnaș, Ion Jianu, Petre Velescu, Vasile Leonescu, Ion Brezeanu, Ion Niculescu, Vasile Toneanu, Petre Liciu, Tony Bulandra, G. Carussi, V. Maximilian și N. Ciucurete, cum și dintre femei : Constanța Gănescu-Demetriad, Marioara Gheorghiu, Marioara Giurgea, Tina Barbu, Lucia Sturza-Bulandra ș. a. — toți laolaltă notați în ordinea apariției lor pe scena teatrului, și numai până la anul când se oprește povestirea scena tetralui.

Lumea Bucureștilor, ca și marele număr de provinciali, venea atunci la Teatru ca la o solemnitate sau ca la o importantă sedință academică. În afară de cei din lojile de rândul întâi, de locurile din avant-scenă²²⁶⁾ și din primele rânduri ale stalurilor

226) Lojile de lângă ambele laturi ale scenei.

ce începeau dela balustrada orchestrei (locuri prinse mai totdeauna de oameni „umblați“, cari prin educația lor familiară erau pregătiți a socoti teatrul ca pe o distracție aleasă), restul lumii ce umplea sala considera faptul de-a putea veni la spectacolele aceluia teatru unic, ca la ceva cu caracter deosebit de sărbătoresc, fie că era seară de dramă sau de operă. Pentru marele public, asistarea la acele spectacole oferea un îndoit interes: acela al scenei cu rostul și valoarea pieselor ce erau jucate, dar și cel al fastului lumii cu care sala era împodobită.

Sub focurile luminei uriașului candelabru electric din înălțimea tavanului sălei și ale celor de pe marginile lojilor, compartimentele acestora scânteiau de reflectarea bogăției de giuvencule pe cari boeroaicele noastre le purtau în asemeni ocaziuni. În afară de acea strălucire, ceiace impunea îndeosebi și da tetralui un prestigiu ce-i ședea de minune, era ținuta foarte demnă și aleasă a celor ce veneau să--și petreacă seara acolo. La rampele lojilor apăreau doamnele și domnișoarele bucureștene, toate frumoase și totdeauna distinse, înflorind din toaletele lor care mai de care mai elegante și mai de preț. În satele lor, în penumbra lojilor, se vedeau siluetele de sobră eleganță ale bărbatilor însoțitori, în redingote sau jachete negre de obicei, iar la primele reprezentări ale pieselor noi, numai în fracuri și smokinguri. În staluri cucoanele veneau în ținuta de vizită și bărbatii în haină neagră și pantaloni cenușii vărğați.

Pentru a accentua și mai bine caracterul oarecum solemn și în același timp distractiv al acelor spectacole, orchestra execută bucăți de muzică aleasă din repertoriul uverturilor și fanteziilor inspirate ale celor mai de seamă compozitori. Orchestra de-atunci, alcătuită numai din muzicanți în cea mai mare parte profesori, era condusă de maiorul Hübsch, inspector al muzicilor militare și autorul *Innului Regal român*, de maestrul Costache Dumitrescu, profesor de violoncel la Conservatorul nostru și compozitor ale cărui lucrări se cântă și azi, sau de către maestrul George Ștefănescu, fost director al Operei Române a înființarea ei.

Opera și Opereta.

TEA TRUL muzical sau „*Opera*”, după numele ce i-a fost dat în lumea Apusului, s'a împărechiat a noi dintru început cu reprezentările teatrului vorbit. Încă din anii de după revoluția de la 1848, un Serghiade a făcut o asociație cu Papa Nicola și folosind mai întâi vechea sală dela biserica Albă, apoi sala lui Bossel de lângă Hanul lui Mircuș de pe calea Moșoaiei, începuse a întocmi reprezentări de Opere din repertoriul italian. Cel dintâi se îndeletnicea cu atribuția de impresar, cîindând prin străinătate și alcătuiind trupe de cântăreți — cel de al doilea îndeplinind pe aceia de administrator al teatrului din București.

Reprezentările teatrului de Operă erau sporadice și destinate în deosebi lumii aleasă a Bucureștilor de-atunci. Ele au dăinuit tctuși până după creierea și alcătuirea societății noastre de artă dramatică, cu a cărei precădere în fața publicului bucureștean nu a mai putut însă lupta.

Gustul acelui public pentru teatrul de Operă stăruia, așa că încetarea manifestărilor lui se simțea din ce în ce mai mult.

Încă din primii ani ai folosirii noului teatru, la dorința elitei bucureștene, câțiva amatori pasionați de muzică întreprinsă să angajeze din Italia câte-o trupă de cântăreți buni, căreia adăugând concursul corurilor românești ce aveau cântăreți destul de pricepuți și cu material scenic al Teatrului Național, inovaseră stagiuni în cari teatrul dramatic se îmbina dela o seară la alta, alternativ, cu reprezentările de Operă. Sistemul acesta l-am datorit în deosebi înțelegerii și dorinței sincere a directorului Grigore Gr. Cantacuzino de-a ridica nivelul culturai teatrale dela noi și de a da în același timp cântăreților români, ce se ilustrase prin fările străine unde își făcuse cultura artistică,

prilej să poată veni și cânta pe scena unui teatru românesc, în țara lor.

Așa s'a făcut că, în acele vremuri când țara noastră avea doar un singur teatru în stare de a lucra de pe toate cerințele artei, Bucureștii oferea, atât alor noștri cât și străinilor ce ne vizitau, pe lângă un teatru strălucit, și reprezentații de Operă din cele mai mulțumitoare; iar acestea dese-ori cu cântăreți români celebri în rolurile cele mai de seamă. Intre acele mari talente expatriate, cu care astfel ne puteam mândri și aci la noi, erau: tenorii C. Gavrilescu și Ion Dumitrescu, celebra cântăreață Maria Assan care a desfășurat în Franța o carieră de scenă din cele mai strălucite fiind alintată de popor cu numele de „Domnișoara Sani” și care și-a încheiat viața ca distinsă profesoară a Conservatorului nostru; iar mai târziu: Serena, Matilda Bodnărescu, Novina, Zina de Nori (Zoe Niculescu, fostă soție a avocatului Grigore Chrissenghi), Onoria Popovici, Elena Teodorini, craiovăncă de origine, care a făcut vâlvă în toată lumea muzicală europeană cu creațiile ei în rolurile Carmen și Aida, — cum și celebra Harelia Darelee, măritată la Brăila cu căpitanul Hartular. Cu aceasta din urmă, marele compozitor italian Puccini a ținut să inaugureze opera lui „Tosca” la „Scala” din Milano, iar cu prilejul unuia din trecerile ei pe la noi în țară și la Constantinopol, ea a luat ca „partener” pe tenorul bucureștean Băjenaru cu care a cântat și în fața Sultanului Abdul Hamid.

Cu însuflețirea patriotică a unor asemeni artiști și cu mijloacele de care se putea dispune atunci, scena Teatrului nostru „cel mare” a reușit, — înaintea întemeierii Operei Naționale de azi, — să dea românilor și în special bucureștenilor, încă de-acum patruzeci de ani, spectacole de Operă cu mai toate partițiunile ce compuneau atunci repertoriul general al acestui gen, într'un cadru și cu trupe de cântăreți italieni din cei mai buni. Intre aceștia au fost și celebrități străine, de felul și renumele unor: Batistini, Tita Rufo și Giovachinni, baritoni; — Ernesto Colli, Francesco Speltrinni și Alessandro Bonci, tenori; — De Luca, Lucenti, Sabelico și Beltramo, bași; — Tetrazzini, Adela Borghi, Giulietta Vermez, Yvonne de Trevillè, Yvonne Dubel, soprane, și mulți alții pe care nu ni-i mai amintim. Corurile acestei Opere erau pregătite și conduse de maeștrii speciali ai trupelor italiene angajate. Intre aceștia a fost cândva și celebrul de mai apoi Ruggiero Leoncavallo, sărbătoritul și popularul

autor al operelor „Zaza“ și „Paiațe“. Câtiva din protagoniștii acelor coruri române, — ca : tenorul Bâjenaru și bașii Theoderscu, Catopol, Alexiu și G. Niculescu-Basu, au devenit ei-înșiși cântăreți ai partițiunilor principale (ale operelor jucate aci, iar apoi frunțași ai scenei dela Opera Română.

Dar în privința prestigiului artistic al scenei românești, și genul dramatic recitat s'a bucurat atunci de aceeași stimă și afecțiune din partea străinătăței. În afară de repetatele turneuri ale celebrei Agatha Bârsescu, ce era angajată aproape permanent la teatrele din Wiena și Berlin și care în cele din urmă s'a devotat scenei românești, — bucureștenii de atunci au avut plăcerea să admire și celebriități de seama unor mari actori ca : doamnele Judic, Sarah Bernardt, Bartet, Réjane și Eleonora Duse, iar dintre bărbați : Silvain, Mounet Souilly, Feraudy, Baron fiul, Enrico Rossi, Ermette Novelli și Zacconi — socotind, bine-înțeleș, numai pe cei veniți în perioada de timp ce urmărim aci.

Din răstimpul acela de educație artistică aleasă, bucureștenii — căroră se adăuga și multă lume ce venea înadins din provincie și de pe moșiile unde locuiau, au prins nu numai gustul acestor distrațiuni culturale, dar au devenit și buni prețuitori al lor. Publicul bucureștean începuse să ceară ce să i se cânte și ajunsese chiar să arate că știa cum înțelege să i se cânte. Pentru o cât mai bună caracterizare a stadiului acela de pricepere a bucureștenilor noștri în ale muzicei de scenă și a teatrului, și pentru a ilustra cât mai bine cadrul vremii ce ne-am propus aci să cercetăm și să prezintăm generațiilor mai tinere, vom răscoli și unele precizări asupra stagiunei de Operă a anului 1905, înprospătate de lucrarea deosebit de interesantă a d-lui G. Niculescu-Basu. În anul acela, spune d-sa, au fost cântate pe scena Teatrului nostru, între altele, operele : Puritanii, Un bal mascat și Mefistofele al lui Arrigo Boïto, cu basul Lucenti, cu tenorii Ernesto Colli și M. Umberto și cu baritonul Giuseppe la Puma ; apoi operele : Carmen și Bărbierul din Sevilla cu Niculescu-Basu în „comprimar“, Romeo și Julietta și Mireille, pentru prima oară la noi, cu minunata Yvonne de Tréville dela Opera franceză din Paris ; iar mai spre sfârșitul stagiunei, Rigoletto cu baritonul Tîta Rufo și cu tenorul Armanini. Acesta din urmă, având în duetul cu Gilda din al doilea act câteva lipșuri de voce și ezitări, a fost fluerat la scena deschisă și apoi

chemat la finele spectacolului spre a fi huiduit, ca să țină minte că a cântat prost în București. Aceasta, și altele mai puțin grave, au făcut pe italieni să ducă vorba pretutindeni că „Bucureștii era unul din cele mai teribile orașe din lume“.

*

Dar dacă pentru orășănime aceste spectacole erau o comoară de învățăminte laolaltă cu cea mai aleasă dintre distracțiuni, pentru lumea ce alcătuia grosul mahalalelor, ele nu erau tocmai accesibile și nici chiar potrivite. Lumea aceea nu știa încă să aleagă și, la dreptul vorbind, nici nu voia s'o facă. Ea, cumetrie mare cu cei „grozavi“ nu se prea îndesa să ducă. Și, la urma-urmei teatrul cu atâtea pretenții cerea o cheltuială pe care ea nu o înțelegea și care nu i-ar fi dat deplină mulțumire. Cele ce se spunea și se cânta pe scena Teatrului ăl mare, nu se prea împăca cu plăcerile și cu mintea ei. De-acia și actorimea care nu mai avea loc acolo, — ca să nu stea degeaba și fiindcă cunoștea bine slăbiciunile vulgului, — făcea ce făcea și pe unde se putea — prin grădinile mai răcoroase ale orașului, vara, sau prin sălile mai mici, iarna, — înjgheba câte o scenă mică și câte nițel teatru mai pe potriva lumii aceleia. Teatrul acestora se putea privi și asculta mai în tihnă, la o masă, fiecare cu ai lui, cu câte un pahar de bere și un pumn de alune prăjite pe masă, toate pe un preț mai potrivit pungilor lor. Căci — aci e locul s'o spunem — de vreme ce atunci toate se puteau avea pe foarte puține parale, bucureștenii erau mult mai lacomi ca azi.

Asemeni teatre se deschideau vara în grădina Rașca, de pe locul de acum al străzei din spatele palatului Universității; — la „Stavri“ care era unde e acum clădirea Liedertaffel; — la „Casinoul Austro-Ungar“, grădină ce se găsea pe locul pe care se construște acum palatul ministerului afacerilor interne; — la „Orfeu“ pe str. Câmpineanu, la spatele bisericii Sf. Ionică; la „Union“, despre care aminteste așa de spiritual Caragiale în piesa lui „O noapte furtunoasă“, peste drum de Orfeu în grădina lui Matei Sălcianu; — la Bufetul din Cismigiu sau în sala și grădina teatrului „Jignița“ din strada Negru-Vodă.

Acel fel de teatru a fost la început, cum era și firese, cea mai simplă expresie a acestui gen de spectacol. Indrășneala inițiativei lui rămâne — dacă dăm Cesarului ce este al lui — unor actori cărora li se zicea „cabotini“ pentru că nu aveau loc în Teatrul

oficios de-atunci; numele lor erau însă: Zaharia Burienescu, un popularizator al acestei arte; Vlădicescu, care la Craiova și prin alte locuri a putut dovedi că era un adevărat artist; Leonescu-Vampiru, un excelent impresar al acelor vremuri și providența actorilor cu talent dar fără angajament, și valorosul Ion Anestin. Se juca acolo, pe o scenă de cel mult de douăzeci de metri pătrați, piesele mai mici ale lui V. Alexandri ori alte „scenete“ scrise înadins pentru acele trupe, de multe ori chiar improvizate. Lumea bucureșteană de-atunci și mai de pe la marginea orașului se delectă de minune cu acel teatru, fiindcă era maicomod și lăsa loc la petrecere în plin aer...

Bun sau rău, un fapt rămâne totuși bine stabilit și anume că teatrul acela, întocmit și practicat în marginea adevăratei arte, a fost totuși auxiliarul cel mai de seamă al Teatrului cel mare în îndeplinirea menirii pe care i-o văzuse îndrășnețul boier și actor Matei Millo, pe vremea când făcea și el teatru de propagandă.

Ridicarea meșteșugului teatralicesc la înălțimea la care ne bucurăm că îl avem azi, este opera Teatrului Național din Capitala țării; — dar îndrumarea la teatru a tuturor claselor de oameni ai societății românești se datorește în deosebi propagărei grele și neobosită pentru care s'au străduit „actorii-boemi“ ai acelor trudnice începuturi.

Pentru a ne convinge pe deplin de acest lucru, trebuie să ne întoarcem cu gândul la momentul din acea epocă de culturizare prin teatru, în care pe scena dela Teatrul Național se jucau piesele de artă pentru cultură ce erau impuse de statutele Societății Dramatice și de menirea oficială a acelei instituții, dar cu sala aproape goală, — în vreme ce trupa lui Marinescu din grădina Rașca și a lui Nicu Poenaru dela Stavri dau reprezentații la cari publicul plătea bilete pentru loc pe scaun, stăruind, dacă nu se mai găseau, să stea și în picioare.

Cu predilecțiunea bucureștenilor pentru spectacolele întocmite de trupe ca aceastea din urmă, intrăm însă într'o perioadă de progres al acestui mijloc de cultivare a maselor asupra căruia de-asemeni câtă să stăruim ceva mai mult, căci tocmăi în acea vreme s'a produs în lumea bucureșteană acel fenomen de pe urma căruia am ajuns la avântul de azi al acestei ramuri de cultură.

Susținute de încurajarea publicului bucureștean, trupele ce

am numit mai sus începură a căuta mijloace cu care să prelungească „turneurile“ lor văratice, în stagiuni și pentru peste iarnă. Sălile dela Eforie, dela Dacia și dela Hugo fură găsite oarecum proprii pentru asta. Pentru spectacole în local închis, începură să joace unele din „comediile-farse“ și din „vodevilurile“ ce li se traduceau din repertoriile teatrelor străine; iar cele care aveau cântăreți buni, cum erau: Nora Marinescu, Pepi Moor, Nicu Poenaru ș. a., jucau repertoriul operelor bufe franțuzești și al operetelor în genul vienez.

Acele repertorii, care erau și cele mai preferate de public, cuprindeau atunci lucrări ca: „Fiica Tambur-majurului” sau „Fiica Mamei Angot“, de Le Cocq; „Ma'mzelle Nytouche” a lui Hervé; „Pericola“ lui Offenbach și „Păpușa“ lui Audran, din repertoriul francez; „Voevodul Țiganilor” de Iohann Strauss, „Sărmanul Iohnatan“ și „Studentul cerșetor” de Millöcker și „Vânzătorul de păsări“ al lui Zeller, din producția genului vienez. Distribuția rolurilor de frunte o țineau: Băjenaru, Constantin Grigoriu, Alecu Bărcănescu, Nicu Poenaru, Costică Murgeanu, Ella Keiser, Wivi Roth, Pepi Moor și admirabila Nora Marinescu, cărora se adăugau, pentru rolurile comice: Anestin, Hagiescu, Ilie Alexandrescu, domnișoarele Dănescu și neînlocuibila Alexandrina Alexandrescu, excelenta „duenă“ dela Teatrul Național.

Noul curent creat prin activitatea acestor trupe care pentru a atrage lumea urmăreau de-aproape desvoltarea și varietatea spectacolelor teatrale ce se iveau în acest gen, au sfârșit prin a pune pe gânduri direcțiunea generală a teatrelor și a înfrânge cerbicia societărilor dela Teatrul Național din București. Semele acestei înfrângerii s'au arătat atunci când, printre piesele clasice, a apărut în repertoriul stagiunei primei noastre scene „Cântecul lui Fortunio“²²⁷⁾, un act ce servea de „lever du rideau“ alături de lucrări a căror desfășurare nu împlinea orele de spectacol obișnuite. Ele au fost în sfârșit confirmate când prin 1902—1904 s'a admis ca, în alternare cu serile de reprezentări de lucrări dramatice, să se joace, ca pe vremea operei italiene, reprezentații cu cele mai cunoscute opere-bufe, cu personal românesc ales dintre „gagiștii“ de curând veniți dela Conservator cu asemeni înclinări și cari nu prea erau aleși în distribuirea rolurilor altor piese.

227) O prelucrare a comediei lui Alfred de Musset, „Le Chandelier”.

Cea dintâi reprezentație de felul acesta pe marea noastră scenă a fost aceea a operei Voevodul Țiganilor, cu distribuția următoare: Băjenaru în rolul lui Sandor Barinkay, Alexandru Catopol în cel al lui Carnero, Vasile Hasnaș juca pe Contele Homonay, Constantin Grigoriu pe Ottokar, Ștefan Iulian-fiul pe Jupân porcarul ²²⁸), tragegianul Ion Petrescu pe Bulibașa al Țiganilor, Ion Jianu, Vasile Toneanu și Iancu Brezeanu pe cei trei vătafi ai Țiganilor, iar dintre femei: Irena Vlădaia dela Craiova în rolul Cyprei, Virginia Miciora în cel al vrăjitoarei Sapho, Mara Demetrescu d'Asty în rolul Arsenei și Alexandrina Alexandrescu în cel al Mirabelei. Așa dar o distribuție în care intrase chiar unii din cei mai buni artiști societari de mai târziu. Succesul a fost categoric și această primă încercare a ținut afișul două-trei săptămâni cu sala plină până la refuz. Gestul camaraderesc al artiștilor consacrați ai marelui nostru teatru a stârnit un entuziasm de nestăpânit în rândurile celor tineri cari lăncezeau în roluri episodice ale repertoriului oficial. Aceștia se puseră pe studiat roluri de seamă din acel gen de teatru și, înlocuind uneori lipsurile vocale cu alte ingeniozități ale jocului, ajunseră să alcătuiască împreună cu „cântăreții“ buni, un „amsamblu“ din cele mai desăvârșite pentru reprezentarea și a altor lucrări din genul acesta, ca: „Bocaccio“ al lui Frantz von Suppé, „Mascotte“ a lui Audran, „Lumpatius Vagabondus“ și altele în distribuția căroră apărură apoi și Gogu Carussy, N. Soresanu, Nae Ciucurete, V. Maximilian, Marieta Ionașcu și Liniwier dintre elementele mai tinere, atunci.

Cum proiectul întocmirei unei Opere Române, susținut cu a tăta sânguință în aceeași vreme de către maestrul George Ștefănescu, nu putea răsbîi dificultățile ce se ridicau de pretutindeni, — cântăreții adunați în jurul maestrului se alăturară și ei marelui scene, pentru a putea oferi bucureștenilor și alte lucrări ale genului, cu partițiuni mai serioase, precum erau: „De ași fi Rege“ de Alphonse Adam, „Zâna Albă“ a lui Boieldieu, „Clopotele din Corneville“ a lui Planquette, „Dragonii din Villars“ de Maillart, „Liliacul“ de Iohann Strauss și, odată cu consacrarea noului gen de Operetă vieneză, „Vagabonzii“ (Im lauschiger Nacht).

S'a ajuns astfel ca toată lumea să fie împăcată, mai ales că aproape în fiecare seară, locurile marelui teatru începuse a fi

228) Rol în care avusese o strălucită creație și tatăl lui, pe vremuri.

puține pentru lumea care se îmbulzea la casa biletelor. Totuși, pentru cei cu respectul sever al menirei oficiale a Teatrului Național, soluția nu luase un caracter definitiv. Această soluțiune avea să se impună doar pe calea evoluțiunei normale care nu întârzie să se deslușească în curând.

În vara anului 1902, Alexandru Andronescu, secretarul-general al Teatrului Național și om cu un desvoltat spirit de afaceri, închiria dela impresarul Mihalovici grădina numită „Edison“ din strada Doamnei, unde această înjghebase un teatru de varietăți. Andronescu dispuse împlinirea acelei grădini cu o scenă spațioasă, prevăzută cu cabinele necesare, se învoi cu o seamă de tineri dela „Național“, care sburdau și ei în curentul cel nou, și astfel întemeiă aci o „Companie de Teatru de Operetă și de Comedie“ ce avea să lucreze vara, în vacanța stagiunei oficiale, și pe care o numiră „Blanduzia“, spre cinstirea marelui poet Vasile Alexandri, precursor la noi al teatrului cu cântece. Personalul artistic al acestei trupe era format din : Gogu Carussi, V. Maximilian și Nae Ciucurete dela Teatrul Național. tenorii Ion Băjenaru, Alecu Bărcănescu și Costică Murgeanu : Margareta Dan ca soprană, Leontina Ioanid dela Craiova ca subretă și alții necesari distribuirei rolurilor mai mărunte și nevoilor tehnice ale scenei. Repertoriul Companiei era cel schițat până atunci la Teatrul Național, rămânând să fie ulterior sporit cu ultimele noutăți ale genului.

Marele succes pe care l-a asigurat străduința și talentele adunate în această primă întreprindere de teatru particular a sporit apoi, prin concursul și competența emeritului om de teatru ce a fost și este încă Paul Gusty.

În aceiași vreme, colonelul Maican fiind silit să dărâme o parte din casele vechi ce avea în jurul Pieței Valter Mărăcișeanu, refăcu bucata ce era încă solidă și reconstruindu-o, făcu acolo o nouă Sală de Teatru, cu instalațiuni complete pentru așa ceva, pe care destinând-o spectacolelor muzicale o numi „Teatrul Lyric“. El a inaugurat acel teatru cu reprezentații ale unei Companii germane în frunte cu Betty Stoyan, artista de mare faimă a genului Operetei la Wiena, atunci. Între acele reprezentații a fost și „Geisha“, o lucrare cu subiect japonez a cărei partitură muzicală e scrisă de englezul Johnsohn și care obținuse un frumos succes, intrând în repertoriul universal. Noutatea vremii în acest domeniu a fost însă noul styl de ope-

retă — pur vienez — pe care l-au inaugurat compozitorii din pleiada neasemănată în care figurau, cu atâtea succese: Iosef și Oscar Strauss, Paul Linke, apoi Leo Fall, Kalmann și Frantz Lehar. Genul acesta de Operetă, care a găsit și la noi interpreți cu cele mai frumoase însușiri, a însemnat — se știe — o epocă în Istoria muzicii universale. La noi, ea a determinat și o adevărată reformă a moravurilor bucureștene de până atunci și a adus un nou fel de a petrece și de a se distra, în masa poporului. În clasele mijlocii a pătruns un avânt de cultură muzicală care a făcut ca în acel răstimp Bucureștii să se îmbogățească de-odată cu numeroase pianе, cumpărate de familiile cu copii pe care îi puseră să urmeze lecțiuni de muzică spre a folosi aceste instrumente în petrecerile lor acasă.

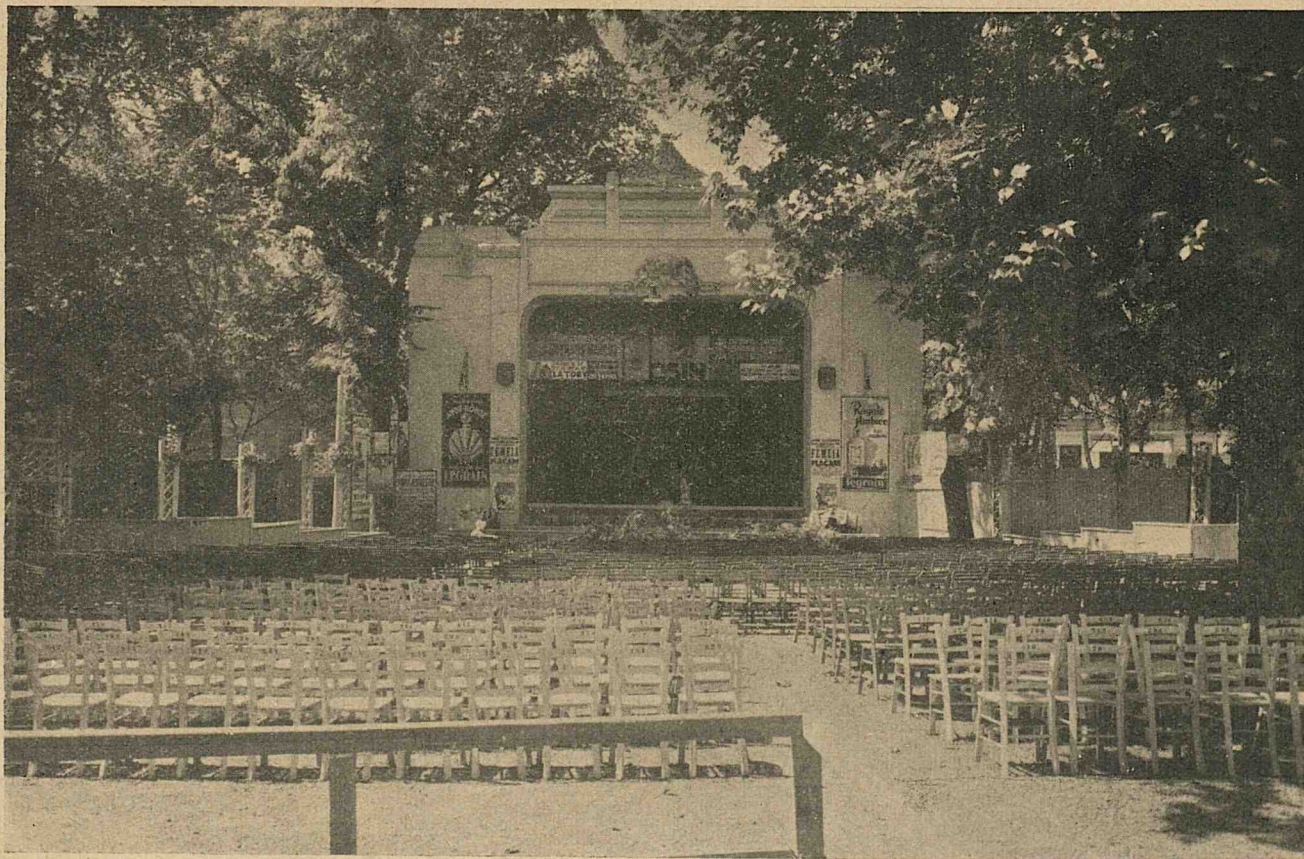
Vadul făcut la Teatrul Lyric pentru spectacolele muzicale și isbânda dela grădina Blanduzia îndemnă pe unul din cei de-acolo, pe Costantin Grigoriu, care putea dispune de ceva capital bănesc, să se gândească să închirieze scena din Piața Valter Mărăcineanu pentru a continua, cu colegii lui, stagiunea începută în vară cu Andronescu. Cu ce putuse asigura el, și cu sprijinul entuziastului amator și moșier de pe Ialomița, Leon Popescu, Teatrul Lyric fu asigurat grupului dela Blanduzia și în iarna aceia a anului 1902 noua Companie de Operetă a lui Grigoriu a făcut o bogată stagiune, numai cu săli pline. Hotărât de aceste isbânzi să încerce permanentizarea teatrului acela, Grigoriu se îngriji din vreme și, pentru vara următoare, obținu dela Academia Română, legatară a fostei proprietăți a boierului Alexandru Oteteleșanu, închirierea grădinei acelor case boierești pentru teatrul său de vară, care în Aprilie anul următor era perfect întocmit. Stagiunea de vară a fost deschisă, la Parcul Oteteleșanu, în seara zilei de 23 Iunie 1903 cu opereta „Prințesa de Canaris“, care însă nu a prea plăcut, pentru ca, două zile mai târziu, cu „Vânt de primăvară“ a lui Oscar Strauss, să pășească de-odată pe calea triumfurilor ce au ilustrat până la celebritate acea companie de minunați artiști. Intruchipările de-atunci: a lui Gogu Carussi, în bătrânelul „craidon“²²⁹⁾ Kniekebein, a lui V. Maximilian în ciracul de avocat, a lui Niculescu-Buzău în chelnerul Moritz, a Leontinei Ioanid în subreta dela Ziererthal, a ilariantei dueună Ana Grant, cum și ale lui Ghiță

229) O expresie echivalentă cu „Don Juan”-adică **curtezan** al femeilor.

Popescu și d-ra Ionescu-Huși în alte roluri, au făcut din acel spectacol o capo-d'operă ce, — chiar de pe declarațiunea marelui comic Steinberger dela Volks-Theater din Wiena, ce venise și el cu un turneu în București — a depășit cu mult interpretarea vieneză care juca aceeași operetă. A urmat apoi seria marilor succese ale Companiei, la care a contribuit apoi și neîntrecutul Nae Ciucurete ; — iar când dela Wiena au început să vină operele „moderniste“ ale pleiadei de compozitori inspirați pe cari i-am numit mai sus, adică : Văduva veselă, Fire de artist, Suzana, Farmecul unui Vals, Divorțata, Eva, Contele de Luxemburg, Moștenitorii veseli și celelalte — buchetul artiștilor acelei companii s'a îmbogățit și el cu noi elemente ca : Elena Teodorescu, fiica basului Teodorescu, Elena Jipa, Florica Florescu, Annie Aurian, Florica Cristoforeanu care a devenit apoi marea cântăreață de Operă cu renume mondial, și răsfățatul Nicu Leonard.

Impulsul acesta pentru admirarea spectacolelor realizate în cele mai desăvârșite condițiuni, adoptarea dela ele a anumitor noi feluri de a fi, de-a gândi și de-a vorbi și pasiunea crescândă pentru cânt, muzică și dans, molipsită dela avântul cuceritor al artiștilor Operetei, sfârșise prin a face să nu mai fie casă în București în care să nu fi văzut și auzit tineretul învățând și repetând melodiile reținute dela teatru și chiar alte bucăți de muzică aleasă.

Toate acestea au făcut așa dar ca moravurile poporului bucureștean să se preschimbe și să-i se deschidă gustul chiar pentru alte preocupări ce țineau de ridicarea nivelului cultural, pe care alte instituții culturale se grăbiră și ele să-l însuflețească.

Scena și locurile Teatrului de vară din grădina caselor Oteteleşanului.

Alte instituții de cultură.

INTRE aceste instituțiuni de cultură mai vechi se cuvine să dăm „Academiei Române” locul de cinste ce i-se cuvine, ea uneia ce trebuie să rămână adevărata *alma mater* a îndrumărei spre căile luminei culturale a poporului românesc în general, având și focarul ei de activitate permanentă aci în București.

„O instituție modestă, foarte modestă chiar” — cum spunea d. Alexandru Lepădatu, secretarul general al ei de-acum cu prilejul aniversărei a 75 de ani dela întemeiere (sărbătoriți în luna Mai a anului 1941) — această adunare de fruntași intelectuali ai Tărei a fost întemeiată imediat după suirea pe Tronul României a Domnitorului Carol I, pentru aducerea la îndeplinire cât mai grabnică a unui Decret al Locotenenței Domnești a Principatelor Unite Române, din 1 Aprilie 1866. Prin acel decret se înființa o „Societate literară Română” stabilindu-i-se normele de constituire și menirea, enunțată atunci în trei mari deziderate: stabilirea ortografiei, întocmirea unei gramatici și alcătuirea unui Dicționar al limbei române.

Creiată într'un moment istoric când străduințele oamenilor mari de atunci ai Neamului românesc năzuiau la o întregire a poporului Român risipit de vitregia vremurilor în care el nu-și putuse afirma origina și unitatea lui de veacuri păstrată prin credința, prin limba și prin obiceiurile ce moștenise din străbuni, — programul de atunci era temeiul principal al unei activități ce putea chezășui înfăptuirea acelor năzuinți. De-aceia, la constituirea acestei instituții academice, membrii ei întemeietori au fost aleși dintre cărturarii români din toate ținuturile românești. La început erau numai 21, pe nume: Ion Heliade Rădulescu, August Treboniu Laurian, C. A. Rosetti și Ion C. Massim, din Muntenia — Vasile Alecsandri, Costache Negruzți

și Vasile Alexandrescu-Urechia, din Moldova — Alexandru Hâșdeu, Constantin Stamati și Ioan Străjescu, din Basarabia — Timoteiu Cipariu, Gabriel Munteanu și Gheorghe Barițiu, din Transilvania — Ion Caragiani și Dimitrie Cozacovici, din Macedonia — Alexandru Hurmuzachi și Ambrosiu Dimitrovici, din Bucovina — Andrei Mocioni și Vincențiu Babeș, din Banat — Iosif Hodoș și Alexandru Roman, din Maramureș.

Inaugurarea activității ei fusese făcută cu mare solemnitate publică la 1 August 1867 în sala de festivități a Universității bucureștene, sub președinția canonicului Timoteiu Cipariu. Cele trei lucrări prevăzute în programul dela întemeiere au fost cu grabă, dar cu multă competență, înfăptuite prin statornicirea ortografiei de pe proiectul etimologico-fonetice al lui Timoteiu Cipariu (1867), prin întocmirea gramaticii de către acelaș erudit președinte al ei (1869) și prin întocmirea Dicționarului limbei române, lucrare încheiată în 1876 de către toți membrii ei sub directivele date de August-Treboniu Laurian și Ion C. Massim.

Printr'o lege din 29 Martie 1879 s'a conferit acelei societăți academice caracterul de institut național și denumirea de „Academia Română”, persoană morală și autonomă în lucrările ei de orice fel, asigurându-i sprijinul Statului și primind cinstea președinției de onoare a gloriosului Domnitor întemeietor. Sub această nouă ipostasă și cu sprijinurile morale și materiale cheazăsute de lege, programul restrâns enunțat de generația întemeietorilor ei fu lărgit spre aspirațiuni de înfăptuiri culturale de-acum nelimitate și instituția cea veche intră astfel în rândul marilor Academii ale lumii.

Cât de justificate au fost nădejdlile puse astfel în osârdia acestui Areopag de cărturari, a dovedit-o cu prisosință activitatea și înfăptuirile lui de mai apoi, când numărul membrilor s'a ridicat la 137, din cari 97 și-au sfârșit viața lucrând cu tot devotamentul lor pentru înălțarea ei, iar restul sunt în viață cu aceeași neclintită năzuință. În afară de aceia, au fost aduși apoi membrii de onoare și membrii corespondenți, între care au fost trecute și personalitățile străine ce au sprijinit-o sau a conlucrat cu ea în diferitele ramuri de activitate culturală.

Instalată dela 1890 în frumosul imobil ce i-a fost dăruit de Stat în calea Victoriei și susținută de devotamentul și strădania lui Dimitrie A. Sturdza ca secretar general și a lui Ion Bianu

ca bibliotecar timp de peste treizeci de ani de-arândul, Academia Română a cucerit, pe drept cuvânt, însemnătatea supremă în rândul celorlalte instituțiuni culturale ale țării noastre, prin uriașa activitate ce a desfășurat și pe care sfătuim pe oricare dintre cititorii acestor amintiri să o cerceteze mai în amănunt în lucrările și în expunerile ce stau la îndemâna oricui, la cancelaria și în admirabila Bibliotecă pe care această instituție a adunat-o, a întocmit-o și o ține deschisă și primitoare pentru orice minte ce caută a se îmbogăți de toate cunoștințele ce au ridicat poporul nostru la gradul de cultură cu care se făleşte astăzi.

Dar sub egida acestui templu oficial de cultură din București au mai înflorit și alte instituțiuni cu năzuinți similare, în diferite alte direcțiuni. Din acestea, nu puține la număr și care au fost răsădite din inițiative cu totul particulare, ne vom opri mai ales asupra celui de-al doilea templu de cultură, ce stă și azi ca o podoabă veche pe pieptul orașului nostru, în fosta grădină a Episcopiei, de lângă Palatul Regal.

„*Atheneul Român*” luase naștere în anul 1865, sub numele de „Asociația de cultură generală, de literatură și de artă”. Asupra întemeierii lui găsim numeroase date și informațiuni în cuvântarea din 1890 a profesorului V. A. Urechia, ținută cu prilejul sărbătoririi unui sfert de veac dela întemeiere. Însemnăm aci doar că denumirea acestei instituții vine dela titlul unei reviste întocmită de profesorul Vasile Alexandrescu-Urechia, la Iași, în anul 1860; că după mai puțin de două luni dela înființarea acesteia, sub îndemnul marelui om de Stat Mihail Cogălniceanu, cercul redactor al acelei reviste a devenit o numeroasă asociație de cultură literară și că, spre sfârșitul anului următor, asociația s'a disolvat totuși din pricina strămutării la București a mai tuturor membrilor. La București gândul și năzuințele acelui grup de oameni nu au rămas neluate în seamă căci — de pe cum spune cuvântătorul de-atunci „era dat iubirii de cultură română a onoratului domn Nicolae Crețulescu, ce la 1864 era ministru al învățământului public și cultelor, — era dat neobositului și admirabilului devotament pentru instrucțiunea și educațiunea națională al d-lui Constantin Essareu, ca societatea „*Atheneul Român*”, disolvată la Iași în 1861, să reînvie în 1865 la București”...

Aci, acțiunea a pornit dela acesta din urmă care, de curând

revenit din Franța unde își făcuse studiile și obținuse doctoratul în litere și filosofie, a propus numitului ministru și a oferit să țină „o serie de cursuri publice, cum se fac pretutindeni și unde se propagă în popor instrucțiunea și educațiunea”. A doua zi, ministrul instrucțiunii publice a afișat pe toate zidurile orașului și prin ziare că „în curând se vor deschide în Capitala noastră cursuri de seară, astfel cum se obișnuiește în Engllitera, Elveția, Francia, Germania și se vor face la o oară și într'un mod astfel încât toată lumea, oricare i-ar fi ocupațiile și oricât de puțin ar fi pregătit, să poată să le asculte și să tragă din ele oarecare profit și oarecare plăcere”.

În seara de Joi 28 Ianuarie 1865, în sala cea mare a caselor lui Beizadea Costache Ghica — sală deșartă având doar vreo douăzeci de scaune — și la lumina slabă a câtorva lămpi de petrol, un auditor pe cât de ales pe atât de numeros, saluta apariția, la o măsuță de brad, a primului conferențiar C. Essarcu ce inaugura acele cursuri serale pentru adulți vorbind despre „Natură și regnurile ei”. Până la 18 Aprilie acelaș an au urmat apoi o întreagă serie de conferinți făcute de V. A. Urechiă, Nicu Racovitza, Constantin Stăncescu, B. P. Hașdeu, Emanoil Bacaloglu, Ulysse de Marsillac, Radu Ionescu, Alexandru Petrescu dela Curtea de Casație, P. S. Aurelian, Emanoil Crețulescu, Spinazzola și Ioan Fălcoianu, toate fiind lucrări de deosebită valoare culturală și care au fost sincer ovaționate de auditorul ce sporea mereu la număr.

Au urmat constituirea Comitetului de pe Statute și instalarea asociației „Atheneul Român” în vechea casă a lui Maican din Piața Valter Mărăcineanu, unde era atunci Conservatorul de Muzică și Artă dramatică. Cel dintâi președinte a fost P. S. Aurelian, secundat de Constantin Essarcu și de V. A. Urechiă ca vice-președinți și de Teodor Văcărescu și Emanoil Crețulescu ca secretari. Cu străduințele unor oameni ca aceștia și cu ajutorul asigurat numai de membrii ei activi, toți buni patrioți și oameni de înaltă cultură, asociația Atheneul Român a creiat apoi, ca anexe ale ei, și alte instituțiuni de cultură dela care am avut de primit, noi cele dintâi, îndemnuri și cunoștinți întru înfăptuirea progreselor de care ne bucurăm azi pe acest tărâm.

În anul 1868, un cerc dintre membrii aceia, cunoscători și iubitori de muzică, au întemeiat „Societatea Filarmonică” pentru propagarea gustului și culturei muzicale și „Societatea ami-

Atheneul Român, așa cum se înfațișa cu grădina Episcopiei în fața lui.

cilor artelor frumoase” întocmită tot în acel an, odată cu cea dintâi Expoziție artistică universală. Despre această expoziție au scris și multe ziare de prin străinătate, unele cu elogii măgulitoare, dar altele cu oarecare amărăciune nestăpânită față de bogăția și frumusețea ei, atât în domeniul colecțiilor particulare de mare valoare ce se găseau deatunci la noi în țară, cât și în cel al lucrărilor românești originale ale artiștilor noștri — și cari fusese acolo expuse spre cumpărare sau numai spre simplă cunoaștere a lor. Au mai fost apoi create: Atheneele provinciale, asociația pentru învățătura poporului român, muzeul Essareu, Pinacoteca și Universitatea populară, iar acum în urmă și o bibliotecă publică, instalată în aripa stângă a palatului asociației și deschisă zilnic celor ce doresc să o cerceteze.

Demn de amintit este și felul în care acea modestă asociație a ajuns să poată construi frumosul palat în care își are sediul și care este și azi apreciat ca o adevărată podoabă a Bucureștilor.

În 1883, Constantin Essareu reîntors din Grecia unde ocupase câțiva ani demnitatea de ministru plenipotențiar, născoci ideia unei loterii populare, cu bilete de 1 leu. Loteria aceea deveni atât de populară în cât biletele ei erau difuzate și cumpărate de toată lumea, iar lăutarii însăși îi făceau o propagandă minunată cântând pretutindeni, pe aria „Am un leu și vreau să-l beau, dar nici ăla nui al meu”, lozince: „Am un leu, dar nu-l mai beau — c'o să-l dau la Atheneu...”. Cu fondul adunat de această loterie și cu donațiunile ce veneau de pretutindeni la îndemnul Comitetului patronal pus sub înalta ocrotire a Regelui și Reginei și alcătuit din fruntea oamenilor mari ai vremii, asociația de cărturari, care începuse opera lor într-o încăpere mică cu câteva scaune, inaugura la 16 Februarie 1888 minunatul edificiu al palatului său actual, cu o conferință a lui Alexandru Odobescu asupra edificiilor circulare și cu discursul lui C. Essareu, acoperit de nesfârșitele aplauze ale publicului imens ce venise să le arate toată gratitudinea lui. La catedra Atheneului Român s'au perindat, dela întemeiere până la strămutarea în localul actual, peste 100 de conferențieri din cei pe care Țara îi avea mai culti, care au dezvoltat până la 1904 peste cinci-sute de prelegeri, iar astăzi ele se socotesc cu miile.

Dintre instituțiile anexe Atheneului Român, aceia care a avut o dezvoltare proprie unei cât mai intense propagări în

mase a elementelor de progres general, a fost cea care îmbrățișase răspândirea culturii muzicale.

„Filarmonia”, începută cu concursul personal al câtorva muzicanți „amatori”, a avut mari greutateți în opera pe care a înfăptuit-o și de care ne folosim și ne bucurăm acum. Pentru regretatul dirijor al primelor concerte încercate atunci, Eduard Wachmann, care era și director al Conservatorului, a fost un adevărat canon adunarea elementelor necesare pupitrelor unei orchestre normale de cea mai redusă proporție. De foarte multe ori la acele pupitre apăreau, chiar în concertele publice, personajii din lumea bucureșteană cea mai aleasă, cum erau: avocatul și marele tribun al sălilor de întruniri politice Nicolae Flea care cânta minunat cu vioara; Alexandru Vlădoianu, de asemenea un bun violonist și unul din promotorii instituției, și soția acestuia care era o pianistă admirabilă și cu excelente studii în străinătate. Acțiunea de propagare a gustului pentru muzica înaltă nu s'a oprit totuși din cauza acelor greutateți, deoarece ea a fost efectiv sprijinită din forurile cele mai de sus ale societății bucureștene.

Regina Elisabeta a fost mereu în fruntea acelorora. Pe lângă însușirile de valoroasă scriitoare a operelor pe care le-a semnat cu numele poetic Carmen Sylva, ea avea și pe acelea ale unei muzicante pasionată. La Palatul Regal erau în fiecare săptămână sedințe de muzică de cameră. Conducerea acelor concerte regale o avea Dumitru A. Dinicu ce tocmai terminase strălucite studii la Viena și se afirmase acolo ca unul din cei mai admirați virtuoși ai violoncelului. Alcătuirea pe care acesta o dase grupului palatin de muzicanți era: Edgard d'Allorso, secretarul particular al Reginei, la pupitrul primei viori; la cel al vioarei a doua, Gheorghe A. Dinicu, frate mai mare al lui Dumitru și profesor de vioară la Conservator; Loebel, la violă și Dumitru Dinicu, la violoncel. Uneori însăși Regina și, în mod obișnuit, Doamna Băicoianu executau partițiunile pianului, la care mai târziu s'au succedat: Theodor Fuchs, George Boscof, domnișoara Theodori, fiica medicului Curței și Nicolae A. Dinicu, cel mai mic din frați, recent absolvent al Conservatorului din Viena cu deosebită distincțiune. Sedințelor acestora la cari se adăugase mai târziu și George Enescu, pe-atunci copil încă, au datorit bucureștenii întemeierea „Quartetului Carmen Sylva”, — cea dintâi formațiune de muzică clasică ce a inaugurat la noi concertele

publice. Primul concert al acestui quartet a fost dat în 1890 în sala cea mare a Conservatorului bucureștean. În anul următor concertele lui fură trecute în Sala Liedertafel, iar după succesele obținute prin atragerea unui public din ce în ce mai numeros, la Atheneul Român, unde ele deveniră publice în adevăratul înțeles al cuvântului și unde curând ajunseră să fie ținute „cu casa închisă”, deoarece toate biletele erau vândute cu câteva zile înainte.

Bucureștenii începură astfel să înțeleagă frumusețea muzicii alese și de înaltă inspirațiune a celor mai mari compozitori ai genului acela; iar curând apoi apărură în programele acelor concerte și lucrări compuse de muziciani români, — precum quartetele regretatului maestru Constantin Dumitrescu, un quartet cu piano a lui Eduard Căudella dela Conservatorul din Iași și chiar un „trio” pentru vioară, violă și violoncel al lui George Enescu. Conservatorul de Muzică luă atunci hotărârea înființării unei catedre de muzică de cameră, care fu încredințată lui Dumitru A. Dinicu. Acesta, după ce formă câteva elemente bine pregătite și stărui pentru completarea cu ceilalți instrumentiști din complexul orchestral, propuse prin 1903 Eforiei Spitalelor Civile să formeze o orchestră românească care să fie angajată să țină, vara, în Parcul din Sinaia, „concerte de promenadă” pentru vizitatorii acelei stațiuni de vilegiatură. Propunerea fu acceptată și programele întocmite. Orchestra română, alcătuită din vreo patruzeci de pupitre, își începu opera de popularizare cu cele mai frumoase lucrări orchestrale cunoscute prin străinătate, mai întâi sub bagheta dirijorului Costache Dumitrescu dela Teatrul Național, apoi sub aceia a lui Gheorghe Dinicu care, stimulat de fratele său Dumitru, începu să atace cu același mare succes și alte lucrări ce se apropiau de programul adevăratelor concerte cimphonice. Nu cu mult după acestea, Dumitru Dinicu, cu aceeași orchestră ceva mai mărită, organizează tot la Sinaia audițiuni matinale cu lucrări pur simfonice și reuși, chiar cu plata locurilor, să obțină același succes, — ba, să atragă chiar lume dela București, care se repezea Duminicile și sărbătorile la Sinaia spre a asculta acele concerte. În toamnă, când lumea dela stațiunile de pe Valea Prahovei se reîntorse la București, Dumitru Dinicu spori orchestra la numărul de pupitre necesar executării multimitoare a lucrărilor mai mari din muzica clasică, și la 21 Noembrie 1904, inaugură în Sala cea mare de sub

cupola Atheneului Român ciclurile de Concerte Symphonice anuale având dela cel dintâi concert, din cele patru anunțate pentru acel an; o sală arhiplină cu un public sincer entuziasmat care ovaționa după fiecare bucată a programului. Cel de-al doilea concert din 6 Decembrie s'a dat cu profesorul Karl Prill dela Wiena, ca solist; iar în cel de-al patrulea, din 20 Decembrie, a fost cântat Poemul simfonic „Ziua” (Il Giorno), compoziție a profesorului Alfons Castaldi dela Conservatorul din București. Acestea au fost cele din urmă concerte simfonice, publice, ale vechii societăți „Filarmonica Română”.

În cursul anului următor, 1905, ministrul Mihail Vlădescu a înscris în bugetul ministerului instrucțiunii publice o alocațiune de 70.000 lei destinați înființării unei „Orchestra Permanente a Ministerului” care cu activitatea ei neîntreruptă, având ca director pe Dumitru A. Dinicu, a reușit să dea concertelor noastre simfonice și o reputațiune mondială, prin mijlocirea mai ales a marilor maeștri străini cari, ca soliști sau ca diriginți, onorau muzica românească dând concursul lor mai la fiecare concert.

*

Între muzicianii bucureșteni din vremea aceea erau și câțiva compozitori din ale căror lucrări unele au și astăzi faimă universală. Între aceștia unii erau profesori ai Conservatorului, precum: violonistul Iulius Wiest, autor între altele și al celei dintâi rapsodii de muzică populară românească intitulată „Nunta țărănească” ce a servit apoi de imbold genialului copil George Enescu la înfăptuirea celor două minunate rapsodii azi cunoscute de toată lumea; — George Ștefănescu, pianist, autorul cântecului „Mândruță dela munte” ș. a. și mai târziu promotor al Operei române; — violonistul Costache Dumitrescu, dirijorul orchestrei Teatrului Național, autor al „Dansului țărănesc” și al mai multor partii pentru quartet și trio; — apoi pianistul Ochi-Albi, autorul delicatelor compoziții: Un tour de vals și Petite causerie ce fac și azi farmecul programelor mai tuturor orchestrelor noastre; — cum și Mărgăritescu, Kratocwill, Namian și Ivanovici, șefi ai muzicilor militare cari au scris numeroase bucăți de muzică variată și de dans pentru vremurile acelea. Faima lui Ivanovici a avut norocul să depășească pe a tuturor colegilor lui citați mai sus. Valsul lui intitulat „Valurile Dunărei”, pe lângă

faima ce a stârnit în vremea lui, se bucură și azi, după o jumătate de veac, de prețuirea muzicianilor lumii în toate emisiunile de Radio. O bună parte din această faimă a fost datorită — pe lângă faptul că, venind după „An der schönen blauen Donau” al lui Iohan Strauss, aducea, pe lângă o frumoasă inspirație în genul vremii și o melodizare originală care a rămas de-atunci ca un stil propriu-românesc al valsurilor noastre în genul vienez — și succesului obținut de autorul lui la Paris în timpul Expoziției universale din 1889. Ivanovici aflându-se atunci acolo a participat la concursul internațional instituit pentru compunerea unui Marș de defilare destinat marelui reviste militare ce s’a desfășurat înaintea Țarului Alexandru al III-lea al Rusiei care a vizitat acea expoziție. Laureatul acelui concurs, la care au participat 116 muzicani din toate colțurile lumii, a fost compozitorul nostru Ivanovici, cu „Marșul lui Alexandru III” care a rămas până azi unul din cele mai marțiale marșuri de defilare.

În afară de compozitorii menționați ai acelei vremi, câtă să amintim și pe „diletanții” compozitori ai „Romanțelor cu vorbe” ce au delectat pe cei de atunci stăruind a delecta și pe bucureștenii deacum — precum au fost George Cavadia, Grigore Ventura autor al romanței „Doi ochi” și I. Moisesescu, al romanței „Sub vișinu’nflorit” pe care o ascultăm și azi mai în fiecare zi.

*

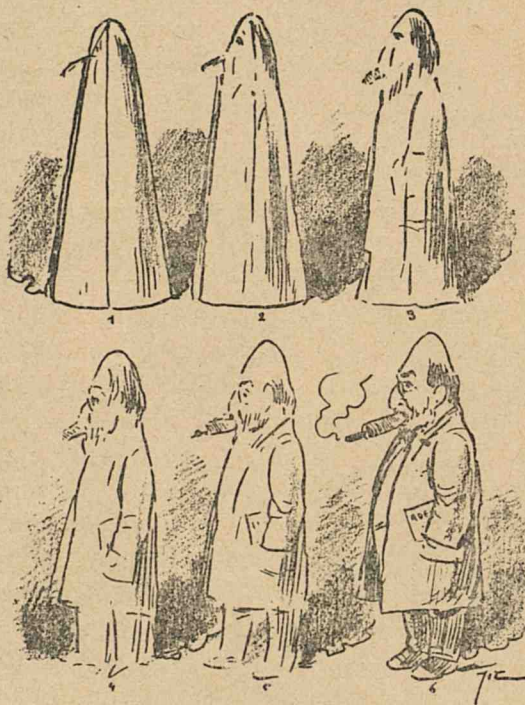
Dar dezvoltarea culturii muzicale la noi a cerut, — pe lângă impusul înalt al acelei instituțiuni oficiale și în afară de acela pe care i l-a dat înfloritoarea epocă a teatrului muzical despre care am povestit mai înainte — și o altă față, mai populară, pe care, de vreme ce ne aflăm în acest domeniu, nu putem trece fără a o însemna aici.

Este un lucru de multe ori afirmat cu convingere la noi, că Românul de pretutindeni, se naște poet — un poet al dorurilor și al voioșiei lui, plăcându-i să-și cânte, cum s’a priceput el mai frumos, aleanurile și bucuriile ce i-au frământat sufletul sau i-au svânturat mintea.

Cântecele acelea, puse în Doine, Hore, Sârbe, Invârtite și alte felurite jocuri cu cari el s’a îndeletnicit din multă voie-bună, au fost trecute din tată în fiu generațiilor ce s’au succedat în timp, fiind prinse din arcuș și purtate, dela sate la orașe pe toate meleagurile țării, de către „Lăutari”. Acești trubaduri, oa-

cheși prin tradiție și hoinari din obicei, au fost și au rămas muzicanții de cari Românul nu s'a putut lipsi oridecâteori timpul, predispoziția și prisosul de gologani i-au îngăduit să-și mai uite necazurile la joc sau la un pahar cu vin.

Denumirea de Lăutari, deși din înțelesul vorbeii ar fi trebuit să fie dată numai celor cari cântă din lăută, adică din vioară — la noi a fost pretutindeni întrebuințată spre a desemna tarafu-

Papa Grigori Ventura, de pe teoria transformismului.

(Desen de C. Jiquidî).

rilor acestui fel de muzicanți. În vremurile mai vechi taraful de lăutari cuprindea doar un scripear sau viorist, un cobzar și un suflător în Naiu. Prin această denumire generică și mai ales din ordinea înșirării celor ce alcătuiau un taraf, s'ar crede că vioristul ar fi fost vâtaful grupurilor acestea de lăutari; — vom vedea însă că nu era totdeauna astfel.

Un scriitor francez care prin 1854 s'a ocupat cu mult interes de lăutarii noștri, susține că prima vioară au moștenit-o dela strămoșii din India și că nu ar fi adoptat pe

cea din vremea mai nouă, decât fiindcă acel instrument muzical fusese mult perfecționat. O asemenea părere a aflat susținere și la Philimon al nostru, care, în ziarul „Buciumul“ tot de pe la 1850, afirmă aceiași ipoteză adăugând că unii țigani bătrâni, lăutari de meserie, numeau și pe vremea lui coardele marginale ale vioarei (cea de „sol“ și cea de „mi“) „neva“, iar pe cele dela mijloc („re“ și „la“) „saba“, amândouă aceste numiri fiind cuvinte ce aparțin limbei sancriste. Cobza ne era decât un fel de „mandola“ rudimentară

ce servea numai pentru acompaniament, având zece coarde duble din care patru perechi cu aceleași tonuri și cu aceleași numiri ca și cele ale vioarei. Vestitul nostru Barbu Lăutarul, pe care Vasile Alexandri l-a cântat la rândul lui, era un neîntrecut cobzar și în acelaș timp un „gurist“²³⁰) plin de haz și cu multă psihologie la dibuirea „toanelor“ în cari se găseau cheflii căroră el le cânta. În sfârșit, Naiul nu este alt decât legendarul flaut pe mai multe țevi, al zeului Pan din mitologia greacă. Prezența naiului în tarafurile din vremile de până acum, ar putea constitui un subiect interesant de cercetat pentru o bună Istorie a Muzicei la noi. Am avut minunați „virtuoși“ ai acestui instrument clasic; dar azi ei amenință să dispară cu totul, ceea ce ar fi mare păcat și o mare vină pentru cei ce pretind că se ocupă, și încă în mod oficial, de soarta muzicii românești.

Odată cu începutul „modernizărilor“ tarafului (a cărui etimologie este curat țigănească și deci, prin origina acestora, tot indiană) i-s-a zis „bandă“ (?), în deosebi decând numărul instrumentelor ce îl alcătuiește a fost sporit.

Trecând însă prin toate aceste prefaceri, ca și prin aceia care a preschimbat vechiul taraf într'un „sextet“, tarafurile lăutarilor noștri care s'au dovedit capabile de adaptare tuturor schimbărilor de repertorii la care au fost silite de așa-zisele progrese, și-au păstrat totdeauna faima bine legitimată de culegători și transmițători ai acelei muzici autohtonă ce constituie folklore-ul românesc s'au ridicat prin însușirile lor de virtuozitate muzicală la culmi ce au surprins adesea pe muzicianii erudiți străini ce i-au ascultat, și au păstrat cât au putut mai bine chiar tradiția de a îndemna pe cei de o rasă cu ei să se țină morțiș de meseria asta pe care atâți de-ai lor au ilustrat-o cu atâta farmec și talent. La aceasta, însă nu le-a lipsit — ce e drept — nici sprijinul necurmat al românilor noștri care, știind și ei din bătrâni ce se chiamă un „chef în lege“, nu l-au vrut niciodată decât cu lăutari. Pentru așa ceva românul mai ales la București, era mult până ce se prindea, că de-alăsat nu se mai lăsa, decât când... îl lăsa balamalele.

Numai în împrejurări ca acele pe cari le arătăm, breasla lăutărească a putut propăși deci la noi într'atât ca să dobândească, în vremurile către cari se îndreaptă amintirile noastre, o desvoltare atât de prețuită ca număr, dar mai ales ca valoare artistică a protagoniștilor ei de-atunci.

230) Azi îi zicem „Diseur“, pocind cuvântul franțuzesc corespunzător.

Bucureștii ajunsese și au rămas multă vreme orașul academic al lăutăriei. Sediul „academiei“ lor era celebra cafenea lăutărească dela răspântia străzilor Bolintineanu, Potcovari și Sfinților, local ținut de un bătrân, fost lăutar și el, pe nume Panait. Acolo își petreceau pe vremuri cei mai strașnici lăutari bucureșteni timpul lor liber, în fața unui pahar de ceai sau a unei cafele turcești și în așteptarea să le pice... o cântare, — cum ziceau ei. Dealtfel, mai toți lăutarii noștri cu faimă locuiau în mahalaua aceea, cunoscută ca atare, și care cuprindea partea de oraș, dela biserica Potcovari (din spatele Spitalului Colțea) spre Caimata și Sf. Gheorghe; iar mai încolo, pe străzile: Sfinților, Melodiei (nume dat par'că înadins) și Speranței, până la biserica lui Popa Chițu.

Dintre aceia, câtă să însemnăm la locul cel mai de frunte pe neuitatul și neîntrecutul cântăreț din naiu, pe Angheluș Dinicu, tatăl celor trei Dinici deveniți mari muziciani ai țării noastre, socru al flautistului profesor Elinescu și bunice de pe mamă al neasemănatului Grigoraș, singurul care a păstrat locul de frunte în breasla lăutărească a orașului nostru, fiind în aceeași timp un excelent și virtuos muzicant în în'elesul cel mai savant și mai modern al acestui cuvânt. Locuința bătrânească a acestora, din strada Speranței Nr. 4, dăinuiește și azi așa cum era atunci, și nu ne putem opri de-a exprima speranța noastră că onorata comisiune pentru nomenclatura străzilor acestui oraș își va aminti când-va de aceasta, spre bucuria celor ce poartă Bucureștilor o dragoste adevărată.

Angheluș Dinicu a fost cel mai înzestrat și mai desăvârșit cântător din naiu pe care l-a avut țara noastră și breasla ei lăutărească. Faimoasa „Ciocârlie“, — cocarda muzicei românești în toate manifestările ei din afară de hotare sau față de marile personalități ce ne vin dintr'acolo, — a cărei melodie a fost schițată încă de pe vremea lui Barbu Lăutarul, a fost adăugită și desăvârșită de acest nenîtrecut depozitar artistic al stilului curat al adevăratului cântec românesc. Când scotea Angheluș, din buzunarul din dreapta al vestei lui, boabele de fasole sau de mazăre uscată, să le împartă în țevile naiului său, ca să zică o Ciocârlie, — toată lumea adunată în localul unde cânta taraful lui încremenea cu paharul la gură, pentru ca apoi, la trilurile sfârșitului, să izbucnească în aplauze ce deveneau adevărate ova-

tiuni. Iar când se arăta el în toane bune și pentru muzica de Operă, și începea, cu acompaniamentul tarafului în surdina, să dea drumul vreunei „Fantezii” din Traviata, Rigoletto ori Trovatore sau Valsului din Faust — înmărmurea literalmente lumea cu simțul lui muzical și cu preciziunea cu care le cânta numai de pe ureche, deoarece el nu învățase să citească notele muzicale. Anghel Dinicu — staroste a lăutarilor bucureșteni din vremea lui, — a fost (ca și nepotul lui, Grigoraș, care i-a urmat la această demnitate de breaslă) desfătătorul nelipsit al ospățurilor Domnești și al boierimei bucureștene. Deaceia el a fost ales să formeze și să conducă orchestra românească ce a alcătuit împreună cu Sava Pădureanu și cu Dinică Ciolacu, — acel celebru taraf în costume naționale ce atrăgea la Pavilionul Român toată lumea ce a vizitat Expoziția Universală dela Paris în anul 1889, — fapt înregistrat și de revista franceză „L'Illustration” din Octombrie acelaș an, care seria între altele: „Le cabaret roumain a cette particularité qu'il reproduit fidèlement une partie de la vie nationale roumaine et que le public s'y eroit vraiment transporté sur les bords du Danube, a trois mille kilometres de Paris. Tout concourt a donner cette illusion; la musique des „lautari” d'abord, a cause de a virtuosité des artistes naturels qui l'interpretent avec autant de sentiment et de douceur...²³¹⁾.

Amintirea reîntrecutului „muscalagiu” Angheluș Dinicu ne stârnește părerea de rău nestăpânită că acel artist desăvârșit al naiului nu ne-a lăsat mai mulți ciraci de-ai lui și mai ales pe cine să continue tradiția acestei podoabe eminamente artistice a tarafurilor noastre de datină, cari încep de-asemeni să dispară. În această privință Academia noastră de muzică ar putea să se gândească din vreme la înființarea unui curs liber întemeiat pe aceea școală tradițională. Ar fi mai bine oricât de târziu, decât nicio-dată. Folosul unei asemenea inițiative ar fi și mai mare dacă vom socoti și faptul de neîgăduit că numai acelor lăutari ai noștri le datorim păstrarea temelor duioase sau voioase ale Doinelor, Horelor și altor jocuri pământene pe cari compozitori români

231) „Cârciuma românească are darul de-a înfățișa întocmai o parte din viața românească în așa fel încât publicul se crede în adevăr strămutat pe malurile Dunărei la trei mii de kilometri de Paris. Totul contribuie să lase această impresiune: mai întâi cântecele „lăutarilor” cu o muzică ce înmărmurește prin virtuozitatea artiștilor din naștere ce o interpretează cu atâta simțimint și duioșie...”

ca : George Enescu, Ciprian Porumbescu, Mureșenii, Flondor, Iuliu Wiest, Gheorghe Dinicu, Elinescu și cei de mai pe urmă, le-au folosit în compozițiile lor, ca să împodobească cu ele, ca și cu niște pietre nestimate, rapsodiile, poemele și alte lucrări ale lor ce sunt podoabă a muzicei noastre naționale. De ce nu s'ar bucura ei, măcar de-atâta cinste; iar țara de darul lor muzical ce poartă așa de statornic amintirea datinelor noastre din bătrâni?

Dar să revenim la cei cari, odată cu meșteșugitul Angheluș sau după el, au cinstit breasla acestor cântăreți; căci frunțași de seamă au fost și lăutarii pe cari îi vom mai numi.

Insemnă așadar: pe vioristul Năstase Ochi-Albi; pe Marin Buzatu, vestitul chitarist care cu vocea lui de bariton ajunsese să uimească și pe parizieni ale căror cântece le învățase și le „zicea“ într'un mod desăvârșit; pe Radu Ciolac, muscalagiu de faimă și pe Sava Pădureanu, lăutarul Țarilor Rusiei pravoslavnice, unde a petrecut o mare parte din cariera lui și de unde venea când și când pe-acasă încărcat de ruble, de dubli-poli de aur și de giuvaericelele cu cari îl răsplăteau Împărații, prinții și marii-duci ale căror serbbări și petreceri le însuflețea cu măestria arcușului său, erudit în muzica ușoară a tuturor neamurilor pământului; Iorgu Ochi-Albi, elev al bătrânului Iulius Wiest de la Conservatorul bucureștean. Acesta a învățat la vârsta de 30 de ani să cânte cu vioara și apoi, alcătuind o orchestră, a plecat în Rusia pe urmele mai marelui său și a cântat la Curtea Țarului Nicolae al II-lea, legând o strânsă prietenie cu cei mai mari muzicieni ruși ca: Rimsky-Korsacov, Glazunof, Rachmaninov și alții. Dela el ne-a rămas câteva compozițiuni cum sunt: „Petite Causerie“, „Tour de Valse“ ș. a., ce fac parte și azi din repertoriul multor orchestre de localuri, nu numai dela noi, ci și din străinătate. Copiii lui Radu Ciolac au fost și ei lăutari cu renume. Cel mai mare, Dincă, era viorist și am arătat că a fost ales în taraful Expoziției dela Paris; mijlociul, Fotache, era chitarist excelent și purta porecla de „Prințul“ din cauză că umbla foarte elegant înbrăcat și se purta între breslașii lui cu o foarte mare distincțiune; iar cel mai mic, Christache Ciolac, a fost, în epoca dintre cea a bătrânului Angheluș Dinicu și aceia a neputului său Grigoraș, fruntea lăutarilor bucureșteni. A cântat, cu taraful său, la Berăria Cooperativă de lângă Teatrul Național și la restaurantele „Elyseu“ și „Continental“, unde se aduna pentru el toată elita

orașului, — și nu era nuntă sau petrecere pela casele mari, de unde să fi lipsit taraful lui.

Dar această breaslă lăutărească dela noi a dat pe-atunci, în afară de maștrii de talia acestora, și alte elemnte, răzlețe dar de deosebită valoare, cum au fost de pildă: muscalagiul Ciuciu, un zaplan urât cu chip de gealat (călău) ture, dar care sufla în naiu de-se auzea cale de-o poștă (adică la douăzeci de kilometri) și era faima grădinilor noastre cu grătar; — rafinatul Ionică Băran, om simpatic și excelent viorist care cânta la grădina lui Stavri din Ulița Poloneză (str. Academiei) și, din taraful acestuia, Ghină Filipescu, chitarist de pomînă, cu o voce admirabil lucrată pentru romănțele, doinele și toate cîntecele noastre cu of! șu cu ah! Vestit mai cu osebite pentru virtuozitatea lui la chitară, avea un repertoriu de canzone și de tarantele spaniole și italiene, pe cari le învățase „la fața locului“, și în cari — spunea el, cînd „îl pune pe roate“ cîteva păhăruțe de rom — făcuse „martz“ pe toți chitariștii de pe-acolo și din lagunele Veneției. Acest Ghină era vecin în mahala cu alt vestit șef de taraf, Costache Pompieru, dela care avem și azi bine curoscuta Sărbă a lui Pompieru. Alt chitarist minunat a fost cîntărețul poreclit „Gură de cîne“ — gură, din care se înălța însă un glas de tenor liric, ce făcea pe cucoanele bucureștilor să-l asculte cu ochii închiși.

Mai aproape de zilele noastre s'a ivit un alt lăutar înăscut, Nicu Buică, viorist năzdrăvan care făcuse studii complete la Conservatorul nostru dar care, prin complexitatea atît a firei lui cît și a talentului ce posedă, a ținut să rămără în breasla lăutărească, unde evolua cu o frenezie uimitoare, dela neastămpărul jocurilor noastre repezi dela țară și al chilabalelor țigănești până la cele mai complexe partituri ale vrăjitelui Nicolo Paganini. Pentru acestea din urmă avea o pasiune și o înțelegere unită cu o precepere de executare, cari au uimit pe mulți muzicanți de seamă ce l'au auzit. După ce a cîntat vreo doi ani la restaurantul lui Iordache din Covaci, Buică a plecat la Paris cu un taraf costumat rămânește și a obținut foarte frumoase succese în vreo două localuri de-acolo, pînăce într'o bună-zi a schimbat straiete țărănești cu fracul și a trecut la Teatrul Réjane, unde concertele lui de „entre-actes“, cu repertoriu din cele mai alese și mai „dificile“ compoziții, au delectat multă vreme publicul parizian.

Generațiile acelor neasemănați lăutari români s'au încheat cu strălucita carieră a țambalagiului Lică Ștefănescu, „clou-

ul“ celor mai de seamă localuri din Petersburg și Londra unde el se întitula „țimbalist” și unde a obținut succese cu adevărat răsunătoare executând ca solist, cu acompaniament de piano, adevărate concerte de virtuos, pe un instrument cu trei pedale, de cea mai nouă construcție în acea vreme. La noi, a cântat în țaraful lui Nicu Buică la Iordache, apoi în toate marile centre europene, culegând peste tot faima unui mare artist, și a murit la Rostov, în refugiu pe vremea celuiilalt război, la o vârstă când, ca și Buică, ar fi putut să mai desfășoare multă vreme gama însușirilor lui excepționale.

Incheiăm elogiile acestor adevărați artiști ai breslei noastre lăutărești cu adâncă părere de rău că înclinarea tineretului spre „sachisme” muzicei barbare roade temeliile dezvoltării normale a acestei bresle care — orice s’ar spune — a fost și va rămâne o instituție, între mijloacele cele mai apropiate cu cari poporul nostru a pășit atât de voios și atât de bine pe tărâmul adevăratei cuturi muzicale, de care ne arătăm așa de volnici în ziua de azi.

Educația și moralitatea bucureștenilor de-atunci.

GRIJA învățăturei și a educărei prin cultură nu era atunci o precupare obștească a bucureștenilor — așa cum pare să fie astăzi. Viața fiind mult mai simplă și mai ușoară ca acum, fie care categorie de copii primea educațiunea, cultura și îndeletnicirile mediului social căruia aparțineau.

Copiii de boieri, dacă nu erau înscriși sau chiar internați în vreunul din Pensioanele orașului, învățau cartea cursului primar și gimnazial la ei acasă, sub grija și priceperca vreunui așa-zis „meditator“. Fără viața de școală și deci fără camaraderia ce acolo se deprinde mai înăi, copiii aceia fiind de mici muștruluiți²³²⁾ de către „guvernantele“ lor, creșteau fără să fi cunoscut bucuria libertății de joacă laolaltă cu ceilalți copii de vârsta lor.

Odraslele familiilor burgheze erau aproape singurile ce urmau cursurile școlilor publice.

Copiii meșteșugarilor și ai oamenilor mai de jos erau în cea mai mare parte dați din vreme la deprinderea uneia din meserii.

Aceștia duceau „la stăpân“ — cum se zicea atunci — o viață de ucenici, potrivită mai ales intereselor „jupânilor“ lor. Ucenicia aceia dura pânăce erau scoși calfe spre a putea lucra și la alți meșteri, ori meșteri spre a putea lucra pe seama lor. Anii de copilărie ai acestora nu erau lăsați libertății sau haimanălăcului, care rămânea numai pe seama celor ce alcătuiau poșidicul mahalalelor și cu care toți ceilalți se cam fereau să aibă de-aface.

232) Expresiunea deformată a noțiunii „meșterăluit“ adică educat de cei meșteri în această îndeletnicire.

În felul acesta copilăria tuturor bucureștenilor se petrecea mai mult pelângă gospodăria familiilor lor și deci numai în contactul celor de-o seamă cu ei.

De-acî venea diferențierea ce rezulta prin deosebirea fiecăreia din ele, și tot astfel se ajungea și la lipsa acelei libertăți, în voia căreia sunt lăsați de părinții din zilele noastre și de care copiii de acum se folosesc numai în paguba educației lor.

Cum vedem, atunci, pentru sburdălnicia copilăriei propriu-zisă, rămânea doar „Joaca” între ei.

Jocurile copiilor — în lipsa sporturilor de azi — erau destul de variate și atunci; dar erau mai naive și în niciun caz atât de colectivizate ca cele de acum. Ele se mai deosebeau și prin aceia că unele erau oarecum educative pentru trup ca și pentru suflet, deci cam în felul sporturilor actuale; iar altele era numai recreative.

Între cele dintâi însemnăm, din ale iernei: datul pe ghiață, fără patine și pe oriunde se găsea loc bun pentru o mică pîrtie; — datul cu târlia pe derdeluș, pe povârnișurile naturale ale orașului sau pe delușoare ridicate din zăpada anume îngrămădita prin unele curți sau maidane ale mahalalei, și acestea fără costumele speciale și atât de costisitoare și fără plecatul la munte, cum este moda în ziua de azi. Ceice făceau patinaj serios, pe patine speciale de fier, erau mai puțini la număr și de-o vîrstă ceva mai măricică; asta probabil fiindcă cheltuiala echipărei în acest scop cântărea ceva mai greu de cât azi, cutoatecă atunci toate erau cu mult mai eftine ca acum. În timpul verei, copiii se jucau în plină libertate: Leapșa, Barul și Șodronul; iar în mod reglementar, Oina. — Cei de pela mahala obișnuind să joace și Turca ori Poarca²³³).

233) „Leapșa” era fugă, pe fereală de a nu fi atins cu mîna dreaptă de cel care, atins la rîndul lui, trebuia să o treacă altuia. „Barul”, joc într’un dreptunghi tras pe pămînt cu cretă sau pe iarbă cu sfoară și în care se însemna anumite posturi ce trebuia împărțite pe cei câțiva parteneri, iar apoi schimbate prin destoinicia cuceririi lor, de pe însemnătatea ce aveau. Acesta era un joc colectiv, pe echipe, oarecum asemănător cu „foot-ballul”. — „Șodronul” — (nume francez — „chaudron” — care înseamnă căldărușă, dar căruia nu-i știm rostul analogiei) — se juca tot într’un dreptunghi înscris pe pămînt cu creta, dar consta din împingerea cu virful piciorului a unui calăp de piatră în fiecare compartiment al careului de joc și jucătorul era

Ca jocuri recreative, copiii din familiile boierești cunoșteau doar Croquet-ul, Tennis-ul și așa-zisele jocuri de societate, împrumutate dela francezi; iar ceilalți: Smeul și Arșicele²³⁴).

Smeurile erau patima cea mare a tuturor copiilor. Ele se mai văd și azi prin văzduhul periferiilor orașului, dar nu ca atunci când umpleau cerul cu vâjjiitul lor și când erau podoba sârmelor de telegraf de-alungul tuturor străzilor. În începerea confecționării lor, smeurile aveau meșterii lor; iar ca îndemânare în mânăuirea lor la înălțat sau la „încurcare“, aveau și campioni cu faimă, cunoscuți dela o mahala la alta.

Toate jocurile astea erau niște îndeletniciri nevinovate și

obligat să facă aceasta sărind numai pe un picior — greșeli fiind: punerea jos a celuilalt picior sau schimbarea lor în cursă, scoaterea calăpului din conturul dreptunghiului sau oprirea lui pe liniile despărțitoare.

„Oina” — jocul din bătrâni al Hoinarilor — despre care se pomenește în piesa Vlaicu-Vodă că ar fi fost jucată și de Voevodul Mircea cel Mare în copilăria lui — este un joc, în două echipe pentru baterea unei mingii cu o lopată lungă din lemn cioplit. Oina a fost decretată, prin 1897, ca joc școlar oficializat; se mai practică și acum în sânul asociațiilor sportive școlare.

„Țurca”, un exercițiu de dexteritate constând în a lovi din sbor și a trimite cât mai departe cu un ciomăgel scurt, o bucată de lemn ascuțită la ambele capete și pe care atingerea cu acel ciomăgel pe capetele ascuțite o ridică în aer unde trebuie apoi lovită spre trimitere.

„Poarca”, joc predilect numai la mahala și pe la țară, era leit nobilul joc de azi ce se chiamă „Golf” cu deosebire că ai-noștri de-atunci se serveau de-o bătă și un ciolan de bou, dela genunchi; în vreme ce azi uneltele s’au schimbat în „crosă” și o mingie de celuloid plină și nu mai mare ca un ou de biblică.

234) Smeurile erau de două feluri: cu speteze, cari se înălțau cu sfoară din păpușoaie cât mai mari ca să poată fi urcat cât mai sus, și cele turcești, pentru puștii micuți, acestea făcute ușor din o bucățică de hârtie de caiet și din un crâmpciu de coadă din șiret de cârpă, și putând fi înălțat cu atâta de patru-cinci metri lungime, ele nesuindu-se prea sus.

„Arșicele” erau rotulele genuchilor din spate ale mieilor și li-se mai ziceau și „gioale” în mod generic, iar ca valoare erau deosebite în: miele, cele provenite dela miei, și soalbe cele provenite dela capre, acestea fiind ceva mai mari, mai lucioase și mai consistente. Miza de arșice se așeza în două rânduri pe pământ și trebuia lovit în acele rânduri cu un Ichiu, adică o soalbă plumbuită și pilită spre mai îndemânatecă la mânăuire. Ce se răsturna din șiruri în acea lovire dela distanță, pe depășire aleasă, era câștigul jucătorului al cărui rând era să tragă. Furtul lor din joc, și prin fugă, se numea „Pui de giol”.

necostisitoare, pentru când se găseau mai mulți copii laolaltă și pentru ca să treacă vremea, ce a lor era, de dimineată până seara. Erau jocuri din care nu se putea isca niciun nărav urât, ci doar, din când în când câte o mică păruială²³⁵⁾ pentru temiri-ce sfadă eșită din semeția cu care se întreceau între ei. Apucături mai rele și care i-ar fi putut împinge la săvârșirea vreunor „blestemății“ lipseau cu totul din mintea copilăndrilor acelor timpuri, — denumirea aceia de „blestemății“ fiind ea însăși o indicațiune de oroare cu care ar fi fost priviți cei ce s'ar fi încumetat la așa ceva. Micile năravuri prinse din promiscuitatea întâmplătoare cu niscăi dănciuci de neam țigănesc — precum erau furțișagul fructelor și florilor de prin grădinile oamenilor sau aruncatul cu pietre unii într'alții — pe lângă că nu converteau pe ceilalți copii, dar erau și cūrând lecuite de nuielele de sălcâm cu care aveau de-a face făptuitorii, când erau prinși de către paznicii sau proprietarii grădinilor astfel încalcate.

Între fete, — nici de-așa ceva nu era vorbă. Ele nici nu aveau îngăduință să se amestice între băieți, și erau de timpuriu lipite de gospodăria casei — unele pentru a învăța să lucreze la ciorapi, la broderii, la cusut albituri, iar altele mai cu osebite la arta gătitului mâncărilor și făcutului prăjiturilor și dulceturilor, la spălatul și călcatul rufelor și la scuturatul și derețecatul casei. Scuturatul acesta general trebuia făcut ne-apărat cu prilejul mutatului dintr'o casă într'alta, și apoi cel puțin: la Paști adică în preajma Sărbătorilor, în postul Sfintei-Mării și spre sfârșitul Toamnei cât mai aproape de Crăciun, dacă nu se strica vremea mai de timpuriu. Când femei mai vrednice se îndeletniceau cu scuturatul prea des peste an, celelalte ziceau că și mătură norocul din casă. Tot pe seama fetelor cădea și grija creșterii fraților și surorilor mai mici.

În felul acesta, — mai cu una, mai cu alta — copilăria lor trecea pe-neștiute, până ce, devenite „codane“ (când adică le creșteau cozile părului mari de trebuiau să le încolăcească pe cap), începea să roiască svonul prin mahala pentru căpătuirea fiecăreia la casa ei — ceia ce se făcea fie prin cunoștințe, fie cu ajutorul pețitoarelor speciale sau de meserie, care îngrijau să se facă vorbă de măritișul lor și să se pună la cale „vede-

235) Toată bătaia constă în aceia că se trăgeau de păr.

rile“ pentru ca să se poată cunoaște viitorii însurăței. În acea perioadă pregătitoare fetele abia dacă, cosând la „trusourile“ lor, puteau prinde doar din auzite câte două-trei cântece pe cari, dacă aveau glas bun le cântau lucrând sau când veneau mosafiri, de pe cuvintele pe cari le învățau una-dela-alta sau din cărțuliile „Micului Dor“.

Când „tinerii“ ajungeau le schimbatul inelclor — ceace se făcea cu logodnă în temeiu, cu popă, cu masă mare, cu cadouri, însă numai între ai familiilor — educația lor era de-abinelea făcută. — Tânărul înceta de-a se mai aduna cu haidamacii²³⁶) cu cari bătuse străzile până atunci și intra în rândul oamenilor cumsecade; iar tânăra, era și ea admisă între cucoane unde i-se făcea pregătirea teoretică despre toate câte aveau să mai fie și despre cum aveau să fie, de pe rânduiala lăsată dela Dumnezeu și de pe normele știute doar de cele dela casa lor.

Cu mici deosebiri, acestea se petreceau cam la fel în toate straturile societății bucureștene; — micile deosebiri ținând doar de zicala: „câte bordeie, atâtea obiceiie“. Și dacă bordeiele nu prea erau toate la fel, în schimb „obiceiiele“ se loveau²³⁷) al Dracului!...

Cu jocurile copilăriei, cu ținerea strictă a poruncilor Bise-ricii, cu deprinderea unei meserii sau slujbe, cu prinderea învățăturei de carte sau a treburilor casei, cu drăgălășeniile platonismului dragostelor lor „inocente“ și cu toate celelalte dichisuri ale căpătuirii lui — tineretul din vremea aceia nu avea nici dorința nici grija de-a bate drumurile la toate soiurile de întâlniri ca acum, nu avea nici pas să se dedea altor năravuri sau apucături urâte.

Cum se făcea asta? — Foarte simplu.

Legea cea mai temeinică a creșterii copiilor și a educației lor pânăla vremea când aveau să ia în mână hățurile căsniciei, era: „Copiilor, nu trebuie să li-se dea bani pe mână, pânăce nu i-ai văzut la casa lor“.

Numai așa se făcea că, atunci, odată intrați în rândul lumii, — de era vorba de bărbați sau de femei, — fiecare își vedeau de treburile și de rosturile caselor lor. Treburile erau: pentru bărbați, grija pământurilor sau a ecareturilor ce aveau

236) Cei cari hoinăreau în voia lor..

237) Adică se potriveau.

din al-lor sau pe cari le primise ca zestre, și îndeplinirea îndatoririlor ce le puneau ocupațiunile lor — fie că era vorba de funcționari, de rentieri sau de simplii muncitori.

Familiile de-atunci, adunate cât mai laolaltă, în deplină sănătate de trup ca și de minte — erau răsadurile ce asigurau cu fiecare nouă generație, copacii sdraveni, bine înrădăcinați, cu trunchiuri tari și firese crescute și cu frunziș bogat și adăpostitor, din care se alcătuia — ca într'o pădure frumoasă — populația de felurite obârșii a Bucureștilor de-acum șazecei-șeptzeci de ani. În pădurea aceea, virgină de orice născociri vătămătoare, vegetația cea mai bună a familiei era ocrotită de Dumnezeu și de Fire, oamenii se aveau bine între ei, iar faptele rele și fărădelegile rămâneau doar pe seama firilor blestemate, foarte arareori căzând și pe capul celor cu frică de osânda legilor și de muncile Iadului.

Din când în când, — pentruca tâlcul zicalei „Oameni suntem“! — să nu rămână de rușine — se mai ivea pe ici pe colo și câte unul mai slab de înger care se lăsa prins în mreaja vreunui păcat. Dar aceste păcate nu erau din cele grele, și nici măcar din cele de nemărturisit.

Cine ajungea să agonisească pentru a spori avutul familiei lui, — acela era socotit om mai vrednic între ceilalți și exemplul lui, chiar dacă nu era de toți urmat, era însă admirat cum se cuvine, fiindcă toată lumea știa de unde venea prisosul acela și se bucura că înstărirea cât mai multora aducea folos tuturor.

Cine, din potrivă, se lăsa ademenit de unele din acele năravuri ușoare cari îl aducea, și pe el și pe-ai lui, la lipsuri și la strâmtoare, — acela era privit cu dojană dar totuși cu îngăduința care se dă celui dela care aștepti să se pocăiască. De-aceștia se iveau însă totdeauna numai între oamenii ajunși la maturitate, când adică fie care se simțea stăpân pe munca și pe banul lui. Numai atunci se încumetau să ia asupra-le greșeala voită de-a se lăsa îmbiat: mai, la năravul băuturii depășită ca măsură — mai, la patima unor „foițe“ (cărți de joc) mânuite cu nenoroc, sau în sfârșit la mai știm noi ce, din cele cari pe vremea aceea cu greu și numai la întâmplare deosebită se putea afla.

Păcatelor din tagma asta, nici nu li-se da atunci prea multă însemnătate; ele erau socotite mai mult ca niște metehne, ușor de lecuit sub apăserea nevoiei de ceiace se numea „consi-

derația“ de care oricine trebuia să se bucure în fața semenilor și a concetățenilor lui.

Pe considerația aceasta toată lumea de-atunci puneă cel mai mare preț. Ea era legătura cea mai puternică ce apropia pe cei de-o seamă și care putea ridica pe cei mici și mai lipsiți în rândurile celor mari și înstăriți ; — și tot ea depărta pe toți cei cu minte sănătoasă, de cei molipsiți.

Intr'un mediu ca acela nu se prea afla deci puțință de vreo pornire oarbă spre fărădelegile care ne bântuie astăzi pe tot locul și la tot pasul. În lumea de-atunci se știa bine despre fiecare, ce face și ce poate. Chip de-a arunca praf în ochii lumii, nu era. Iar cine se încumeta să încerce așa ceva, se făcea de pomină în așa fel că pân'la urmă se lăsa.

Legea poruncea ; iar paznicii ei arătau ritos fiecăruia ce se cuvenea să facă și ce nu. Rosturi de înșelăciune și de excoherii nu se prea stiveau și nici nu încăpeau în cugetul nimănuia căci, ca să spunem vorba pe șleau, oamenii aceia aveau, toți, simțul rușinei.

A rămas celebră în această privință demonstrațiunea făcută de marele avocat Alexandru Djuvara într'o ședință publică dela palatul Justiției și care arăta minunat de frumos ce se înțelegea atunci prin meritul de a se putea cineva bucura de aceea „considerațiune“ socială. Era în procesul penal al unui cunoscut arhitect bucureștean care, după ce clădisese o casă pentru el pe bulevardul Carol I, strâmtorat și îndatorat bănește, i-a dat foc pentru a se descurca din suma destul de mare pentru care își asigurase casa. Curtea cu Jurați, în urma unei pledoarii admirabil meșteșugită de Barbu Ștefănescu-Delavrancea, a adus un verdict de achitare. Înainte de ridicarea ședinței, unul din avocații părții civile a cerut Curței să se pronunțe și asupra despăgubirilor civile ; dar dintre avocații apărării s'a ridicat unul care a obiectat că, de vreme ce inculpatul fusese achitat de către Juriu, verdictul de achitare a spălat definitiv pe acuzat de orice fel de urmăriri ale acelui proces. La această argumentare, Alexandru Djuvara, un eminent jurist și fost ministru al Justiției, a răspuns cum nu se putea mai strălucit zicând : „Verdictul, domnilor Jurați“, a putut spăla pe învinuit ; dar nu ca apa botezului, de orice păcate, ci doar cum spală apele mării hoiturile pe cari le aruncă pe țarm !“ — și dreptatea a rămas de partea acestuia, deoarece inculpatul de-atunci nu

s'a mai putut reabilita niciodată, rămânând pe veci exclus din buna considerațiune a societății bucureștene.

Afară de acestea, și spre marea lor deosebire de cei de-acum, bucureștenii vremii aceleia aveau o repulsiune, nedesmintită decât de nevoie, pentru „umblatul cu procese pe la Tribunal“. Ei priveau pe cel pedepsit cândva penalicește, ca pe un om scos din rândul lumii; iar pe puscăriași, ca pe niște molipsiți de ciumă.

*

Sarcina de-a apăra pe cetățeni de asemenea năpaste, ca și aceia de-a-i urmări și trimite Judecăței atunci când cădeau în ea, o avea Prefectura Poliției Capitalei și Parchetul judecătoresc, ca și acum.

Sediul Poliției bucureștene care fusese cândva în Piața-mare, laolaltă cu Primăria, și i-se zicea atunci Agie, deoarece era condusă de un Agă (Prefect) — a fost apoi așezată pe cheiul Gârlei dela Mihai-Vodă (unde e acum cazarma postului central al pompierilor) și, după ridicarea ocupațiunei rusești dela 1834, trecută în clădirea cea veche a locului unde se ridică acum noul edificiu al Prefecturei municipiului. Clădirea cea veche avea un singur cat și nu ocupa decât centrul terenului pe care stă azi. Lipit de calcanul fostei librării a lui Socec, mai era un șir de clădiri ce serveau de cazarmă jandarmilor și pompierilor. În curte, spre strada Domnița Anastasia, erau grajdurile și remizele; iar la față, spre calea Victoriei, în locul grilajului de fier de acum, erau câțiva stâlpi scunzi de piatră, legați de vârfuri cu niște lanțuri grele de fier ce atârna ca ghirlande și erau singura lor podoabă.

Dregătoria prefectoricească era, chiar la începutul domniei Regelui Carol I, încredințată unor aleși dintre fruntașii partidelor politice, cari dovedise mai mare destoinicie în mănuierea maselor electorale cu prilejul perindărei pela Putere a partidului respectiv. Cel mai cu faimă din seria acestora a fost vestitul Radu Mihai, omul „Vizirului“ Ion Brătianu, și care a prefectorit în toți cei doisprezece ani ai lungiei guvernări a șefului său politic (1876—86). Din seria ce a urmat și care începuse a se ocupa mai mult și mai cu vădită competență de organizarea Poliției noastre pe temeieri mai potrivite rostului ei, însemnăm în treacăt numele: colonelului Ion Algiu, al colonelului-prinț Di-

Biserica veche a Sfântului E'efterie și câmpul care o înconjura până la 1894.

Un „vardist“ (gardist) în prima uniformă a acestor gardieni ai Bucureștilor.

mitrie Moruzzi cunoscut de popor sub porecla Kneazul și al avocatului Ion G. Saita care trecea atunci drept cel mai destoinic reformator.

Intocmirea vechei administrații polițienești semăna aidoma cu cea comună, cu singurele deosebiri că Poliția avea și un serviciu zis de Siguranță pentru dovedirea și prinderea delicuenților și criminalilor; iar, ca ultim grad ierarhic avea, în locul guarzilor-spirtari, pe gardienii „vardiști”. Sediurile poliției de despărțiri din oraș poporul le zicea „la Secție” sau „la Comisie” fiindcă aveau ca șef un Comisar. Dela aceste Comisii porneau controlul și urmărirea fiecărui „raion”, și tot acolo se făcea „izicuția” primei instrucții a tuturor afacerilor cu caracter penal.

Numărul gardienilor publici era atunci cu mult mai redus; iar pregătirea lor în a-și exercita atribuțiunile și a-și impune autoritatea... și mai și ²³⁸⁾.

Bucureștenii trăiau însă atunci în mai mare siguranță și lumea își puteau face glugile de lemne și cotețele cu tot felul de orătării în curte; iar vara dormeau fără grijă cu geamurile deschise chiar jos și la stradă, fără să se teamă ca acum de-a cădea pradă gerului sau de-a rămâne în pielea goală și de râsul tuturor.

În anii dintâi ai ciclului ce îmbrățișăm aci, comandant al vardiștilor era tot un fost militar, căpitanul Solomonescu, un om atât de corpolent încât nu putea umbla mai deloc pe picioare și de-ceia își îndeplinea slujba circulând într-o trăsură ale cărei arcuri, deși erau bine întărite, se lăsau spre partea unde se așeza el, de credeai că la tot pasul sta să-l verse în stradă. Dar așa cum era el, căpitanul Solomonescu a fost nu numai un polițist de rasă, dar și un foarte simpatice tip al Bucureștilor de-atunci, atât prin modul conștiincios în care își îndeplinea funcțiunea, cât și din pricina conformației lui robustă și voluminoasă. Se poate spune chiar că el a fost adevăratul organizator al corpului Gardienilor publici cu care au fost înlocuite atunci patraulele ²³⁹⁾ și caraualele cetățenești, de cari pomenea profesorul Ionescu-Gion în conferința din care am citat la începutul acestei povestiri.

La serviciul de siguranță al Poliției noastre de atunci, —

238) În loc de „și mai mult”.

239) Dela franțuzescul „patrouille”.

de antropometrie, de fișe, de „amprente“²⁴⁰) digitale și de aplicarea teoriilor de criminologie ale lui Lombroso sau ale lui Bertillon, nu era nici pomeneală. Abia pela 1880, un român care deprinsese arta de a fotografia, pe nume Ion Niculescu, obțină îngăduința de a instala în curtea din dos a Poliției o baracă a lui în care își avea atelierul și unde își luase obligația să facă, pe un preț modic, câte o dublă imagine a celor ce avea de-a face cu această autoritate. Cu acele fotografii, din față și din profil²⁴¹), se începu întocmirea unui registru similar cu cel al fișelor actuale.

Poliția bucureșteană avea de altfel prea puțin de lucru în mijlocul unei populațiuni pacinice de oameni liniștiți și puțin pretențioși cum erau cetățenii vremii aceleia. La Siguranța ei, cercetările marilor crime sau delictelor erau lăsate în seama destoinicului de bună amintire, vestitul Puiu Alexandrescu, și a ajutorului și ciracului²⁴²) său Willy Georgescu, amândoi selecționați numai pe criterii de pricepere și de vechime ca simpli polițiști. — Abia după 1900 a fost adus în fruntea acelui organ polițienesc fostul judecător de instrucție Romulus Voinescu.

Și totuși, sub conducerea empirică a acelora și cu devotamentul sincer și onest al subalternilor lor, vechea noastră Poliție a știut a dobândi lauri de frumoase isbânzi în diferitele cazuri celebre ivite atunci și rămase de pomină pe multă vreme, cum au fost: furtul *Cloșcei cu pui de aur*²⁴³), dela muzeul de antichități din bulevardul Academiei, de către un zănatec cu numele de Pantazescu; — excrocheriile și falșurile preschimbărilor de bani cu „apa de aur“ a lui Andronic; — falșificările de bancnote ale Băncii Naționale, atât de artistice săvârșite de iscusitul desenator Sache Botez²⁴⁴), tâlhăriile banlei Zdrelea și Mărunțelu, ale lui Pipa și ale țiganului Lache Băbeanu. Înaintea acestor isprăvi — sporadice, pentru vremea îndelungată în care s’au

240) Imaginea încrețiturilor pielei degetelor spre palmă, luată prin apăsarea pe hârtie a degetelor mănjite cu cerneală oarecare.

241) Văzut dintr’o parte.

242) Elev și inițiat al lui.

243) Obiecte din tezaurul găsit în săpăturile dela Pietroasa (Buzău) și rămase în Rusia după Revoluția Bolșevicilor din 1917.

244) Câte și trei acești oameni de oarecare stare socială, cel de al doilea înrundindu-se chiar aproape cu familia unui dintre foștii oameni de Stat ai vremii.

petrecut — rămăsese de pomină și de groază două crime: cea din calea Moșilor, făptuită de un bulgar împotriva unui brutar de acelaș neam cu el, și oribilul caz de criminalitate înăscută a lui Ștefan Venescu ce ucisese într'o noapte toată familia directorului școalei primare din Tabaci, unchiul și găzduitorul nenorocitului făptaș.

Toate cele enumerate aci se petrecuse însă în răstimpul a peste treizeci de ani!

În mod obișnuit, rubricile „Întâmplărilor din Capitală“ sau ale „Curierului Judiciar“ de prin ziarele timpului, erau mai totdeauna searbede, neavând de relatat decât neînsemnate isprăvi de-ale borfașilor de ogrăzi sau unele încăierări iscate pe la cârciumi între cei ce beau prea mult sau nu duceau de-loc la băutură.

Și bucureștenii se mândreau atunci pe drept cuvânt cu raritatea „întâmplărilor“ astea, căroră le și ziceau astfel pentrucă de-așa-ceva nu se auzea decât „din an în Paște“ — cum obișnuiește a spune românul.

La decăderile și la corupțiunea ce au urmat în vremurile de după aceia și despre cari poate ne vom ocupa într'un volum viitor — bucureștenii nu au ajuns, decât datorită destrăbălărei la care au contribuit în deosebi moravurile nestăpânite ale Politiceii... așa cum ea a fost făcută în anii de după cei prin care hoinăresc amintirile noastre de-aci.

„Moda” vremii aceleia.

PE la începutul domniei Regelui Carol I, portul bucureștenilor adoptase îmbrăcăminte croită din stoffe aduse de afară și întocmită de pe moda așa-zisă „nemțească”, în care se arătau toți cei din clasele de sus ale orașenimei. Deosebire, la bărbați, era aceea că cei din tagma boierească stăruiau încă în moda și croiala franceză pe care o aduseseră „bonjuriștii” pe la 1848. Moda aceea impunea, chiar pentru ținuta zilelor de lucru „re-dingotte”-a neagră sau albastră închis, cu pantalonul de culoarea oului de rață și cu jiletă (gilet) din stofă de mătasă galbuie cu floricele rare de culoare mai închisă. Cravatele din mătasă neagră fără lustru, înodate gata în nod de fundă, de plastron sau de regată; unii cu gusturi și pretenții de artiști ori intelectuali purtau și fâșii zise „La Vallière”, pe care le înodau în fundă mare și moale, în jurul gulerelor albe, tari și înalte, nerăsfărânte nici la colțuri și cari le țineau gâtul înțepenit. Pe cap purtau numai jobenul (țilindru) sau melon-ul (cipag) pălărie tare în forma rotundă emisferică, uneori de culoare cenușie; iar, ca încălțăminte ghetetele moi, fără vârfuri adăuse, fără deschizătură pe nasturi sau pe șireturi, ci numai cu „bizețuri” (besezen) laterale de pânză elastică pentru a înlesni tragerea pe picior. Rufăria se purta numai albă, cu pieptul și mânecutele cămășei întărite în scrobeală și lustruite — acestea din urmă despărțite, pentru a fi schimbate odată cu guleretele, și făcute sul ca burleanele mașinilor de gătit. Ciorapii, ca și mânușile, de culoare galbuie — afară de ținuta de gală la care ciorapii erau numai negri; iar mânușile „glacée”, albe ca zăpada. Din ținuta domnilor mai făceau parte: ceasornicul cu capace care se purta în buzunarul vestei și cu lăntișor petrecut prin chiotoarea nasturilor de pe piept, până la buzunarul opus unde la capătul lăntului se punea

un creion mecanic, un medalion cu vreo fotografie dragă și uneori cutiuța cu tabac de tras pe nas ; — apoi tabachera cu tutun și „țigaretul“ de fildeș, de chihlibar, de abanos sau de sîdef *) ; și în sfârșit, bastonul, neîncovoiat și cu mâner de aur, de argint, de fildeș, de бага **) ori de sîdef, dacă nu chiar de vreun crâmpieiu de corn de cerb. Uneori mânerul nu era fixat de baston ci se prelungea înlăuntrul lui cu o lamă de stilet, pentru eventuala nevoie de apărare atunci când lumea nu umbla cu arme de foc asupra ei. În acel caz, era „baston cu șiș“. Ochelarii se purtau prinși doar de spinarea nasului și aveau la dreapta un șiret ce se prindea de chiotoarea hainei pentruca, dacă s'ar fi desprins, să nu cadă să se spargă. Ca amănunte ale ținutei bărbătești, amintim de-asemeni umbrela de soare, îmbrăcată cu borangie chinezesc (shantung) căptușit cu pe dedesubt cu mătăasă verde spre a apăra și ochii de lumina prea tare a soarelui de vară.

Cucoanele aveau, și ele, portul mult mai complicat. Rochiile nu erau dintr'o bucată ca acum, iar costumul simili-bărbătesc — „tailleur“-urile de azi — nu se vedea pe nicăieri. Costumele feminine erau alcătuite din „talie“ (corsaj sau bluză) până peste brâu, și din „jupă“ (foile sau fusta) dela brâu în jos ; iar josul ajungea pânăla vârfurile pantofilor. Tăietura sau croiala rochiilor („façon“-ul) se păstra ani-dearîndul ; variațiunile se arătau numai din țesăturile stofelor sau culoarea lor și din garniturile ce le împodobeau : iar acestea variau doar ca „style“, nu din orice scorneală ca în zilele noastre.

Schimbările, rare cum erau, veneau doar după ce le statornicea Moda dela Paris.

Astfel — pela 1866 dăinuia încă, la cucoanele mai vârstnice jupele cu malakof adică îmbrăcate peste un fel de schelet de balon ticiuit din fâșiute de oase de balenă și anume în așa fel ca să țină fusta hainei înfioată. Cucoanele mai tinere începuse însă a înlocui acel „dessous“ cu fustele de pânză scrobite, puse două-trei una peste alta, în felul cum se purtau țărâncile din unele provincii ale Franței și Olandei. Tăliile treceau puțin peste cingătoare, aveau mânecile lungi și largi, și la gât se în-

*) Până la înzestrarea fabricii Belvedere cu mașinile necesare manufacturii țigaretelor cu și fără carton, fiecare își răsuca singur țigarea și o fuma din „țigaretule“ acestea..

**) Carapacea de broască țestoasă (écaille) din care se făcea și „momea“-ua narghilelelor sau „băgă“-ul țigaretelor de abanos — de unde și această denumire cunoscută doar la noi.

La stânga :
Portul cucoanelor „în
vârstă“ pe la începutul
povestirii noastre.

La dreapta :
Portul bărbătesc, cu
eleganța acelorăș vre-
muri.

cheiau până sus cu un rând de nasturi ; la gât și la mâneci erau chenărite cu dantelă îngustă

Pela 1878, fustele scrobite au fost reduse la una singură, îmbrăcată peste coapsa corsetului rigid, pe care'l moștenise dela bunicile cu crinoline și malakoafe și la care nu s'a hotărât să renunțe decât către sfârșitul vremurilor pe care le băsmuim aci, — iar jupele rochiilor au fost și ele restrânse din croială, la atât cât cereau deschizăturile pașilor în mersul întins. În schimb, înfoiala a fost făcută pe-afară prin două șorțuri de stofă la fel cu a fustei, drapate în față și în spate și printr'un volan de două palme, încrețit și cusut peste marginea din jos a fustei. Scobitura din jurul gâtului a fost sporită puțin, mânecile strâmtate pe brațe, iar peste încheietura taliei, când ca un fel de cravate, când cu adevărate pieptare, se prindeau șiruri spumoase de dantelă lată sau de mousselină plisată — podoabă ce se numea „jabot“ de pe numele dat cravatelor similare ce le purtau bărbații de neam nobil din veacurile trecute, prin țările Apusului.

Pe la 1885, șorțurile de pe jupe au dispărut dar în locul lor s'a adăugat un al doilea volan cusut dela cel vechiu în sus. Nu se 'ndurau cucoanele să renunțe nici la silueta înfoiată a vremilor de mare luxurie, nici la distanța aceea respectuoasă pe care forma toaletelor lor o impunea încă galanteriei bărbaților. Tăliile sau corsajele au fost și 'ele lungite cu o „bască“ ce învăluea șoldurile ajungând până aproape de noul volan.

Iar după alți vreo zece ani, volanele aplicate au rămas numai rochiile de seară ; tăietura costumului feminin s'a lipit și mai mult de trup, garniturile adause au dispărut și ele, iar poalele fustelor au început a fi croite în felul floarei zisă „Rochița rândunicei“ sau a Zorelelor, croială cunoscută sub denumirea de „volant en forme“, și după dispariția căreia foile fustei s'au croit drepte și scurtate doar până la glesne.

Rufăria feminină se făcea numai albă, din pânzeturi cât de fine (linon, mélinos, batiste) ori din Olandă sau chiar Mado-polan — în orice caz însă migălită în garnituri de broderii, de cerculețe și împodobită cu o profuzie de dantele și de horbotă lucrată cu multă finetă, la igliță sau cu ciocănele (frivolités) ori cu acul (points à l'aiguille și points de Venise). Ciorapii se purtau la început doar până la genunchi, apoi deasupra și susținuți cu jaretiere elastice, festonate în „frou-frou“ și împodobite cu „ghirlănțele“ (ghirlande mici) de flori de câmp lu-

erate în mățăsuri culorate sau cu câte un trandafir de catifea ori un „chou“ de panglică.

Încălțăminte era, — în afară de pantofi „escarpins“ (scorbiți) cari erau purtați mai mult la toaletele de seară sau în cuprinsul căminului — ghetele cu carâmb înalt având 16—20 de nasturi și cu tocurile de lemn învălit în piele (Louis XV), înalte doar de 5 cm.

Gătelilor îmbrăcămintei se adăuga și atunci aceia a pieptănăturii, cu deosebirea că atunci această îndeletnicire era o artă la îndemâna fiecăreia, nu ca acum când femeile sunt victime în tot felul, ale mașinărilor și mașinațiunilor nenumăratelor saloane de „coifeurs“-i și institute sau uzini de frumusețe anexe. Părul se purta cu lungimea la care ajunsese din firea lui; iar așezarea lui se făcea: sau prin simpla răsucire și aducerea lui încolăcită la ceafă ca torsadă, pe craniu în coc sau spre creștet în chip de creastă — sau împletit în două cosițe strânse în jurul capului ca o coronită ale cărei împletiri dau minunate reflectări de bucle, înlesneau creșterea și păstrarea părului și îl unduiau fără alte mijloace, pentru când avea să slujească unei pieptănături de gală. Doamnele cu vârsta mai matură preferau pieptănătura zisă „à la belle femme“ cu cărare la mijlocul capului, lipit, desfăcut și puțin ondulat pe tâmpile și cu cosițele făcute coc în ceafă. Domnișoarelor li-se îndoia torsada pe ceafă și o înodau într'o fundă de panglică lată de taffetas — pieptănătură numită „Katogan“. Despre schimbatul culorii părului nu era nici pomenială pe vremea aceia, tot așa cum nici despre „maquillage“-ul obrazului. Desbărate de sulimanurile la care se dedaseră prin imitarea obiceiului adus de fanarioți de prin haremurile Constantinopolului — femeile noaste primise cu mult folos exemplul de-atunci al lumii alese din țările Apusului civilizat; și, dăruite cum erau din plin cu frumusețea rasei lor, redobândiseră curând faima grațiilor lor firești. Cine și-ar fi putut închipui că, mai apoi, sporind acea înălțare, ele avea să cadă totuși din nou în abuzul cu care par că se fălesc acum?

Bucureștencile răstimpului acela au avut marele merit de a nu fi folosit alte accesorii ale gătelei, afară de cele mai suave parfumuri din esență curată de flori și „pudra“ de orez parfumată la fel. Cu acele daruri și cu gustul și eleganța înăscute cu care ele purtau toate costumele timpului acela, româncele noas-

La stânga :
Costumul de oraș al
doamnelor din aceeași
epocă.

La dreapta :
Uniforma ofițerilor din
cavalerie, înaintea
domniei lui Carol I.

La stânga :
Uniforma ofițerilor
din infanterie înain-
tea domniei Regelui
Carol I.

La dreapta :
Costum al doamnelor
din aceeași vreme.

tre au împărtășit pe drept prestigiul pe care semenele lor din Franța îl eucerise în acel „fin de siècle“, început cu „bon goût“-ul inaugurat în atmosfera Curților și saloanelor de sub al doilea imperiu.

Țesăturile folosite atunci pentru îmbrăcămintea cucoanelor erau ca și acum cele făcute din mătasă, lână și bumbac, cu deosebirea că amestecurile nu existau decât acolo unde le impuneau fabricațiunea însăși, nu și socotelile negustorești speculative. Varietatea lor era însă mult mai mare, mai frumoasă și mai prielnică. Între mătăsuri se cunoșteau Satin-ul, moale, lucios și atât de decorativ; Rips-ul, mai puțin moale, nu atât de lucios și țesut în fibre mărunte verticale; Faille-ul, mai groșior și cu fibre mai mari (gros grains); Otoman-ul cam de aceeași structură, dar țesut în ițe vizibil și regulat suprapuse; Serge-ul, mai suplu decât precedentul și țesut în fibre piezișe; Taffetas-ua, aspră și mată, țesută bătut ca pânda de bumbac; Catifeaua, bătută și cea moale și mai rară în păr, numită „Velours paon“; Moire-ul (moar) cu țesut dens și mat, dar cu ape lucioase în felul vinelor lemnului și Passementeria, țesătură pe fire groase, împletite mai slab și dând stofe din care se făcea mai cu osebire manteaux-uri și hainele lungi, îmblănite pe de-a ntregul înlăuntru; iar pe din afară doar împodobite la gât, la mâneci și pe poale cu blănuri mai de preț (Chinchilla, Skongs, Hermină, Samur, Jderi ș. a. *) și cu aplicații de flori din ceaprazuri negre măestrit împletite cu „jais“-uri și cu mărgelile de sticlă neagră.

Pentru pălării erau folosite garnituri de panglică din aceleași țesături de mătasă, cataramă de aur sau argint cu pietre de preț, pene de păsări exotice și chiar păsărici întregi cu penele frumos colorate. Pălăriile de pâslă (feutre) nu le purtau nici cucoanele nici domnii. Formele pentru coafarea cucoanelor erau făcute din satin, taffetas sau tulle întinse pe schelete de sârmă (leton). În zilele însorite ale verei purtau Venețianele sau Bergères-ele de paiu mare sau mărunț; iar pentru zilele viforoase ale iernei, căciulițe de blană, de același fel cu gulerul și garnitura hainelor.

Câteva curente trecătoare au stârnit o vreme și anumită modă la întocmirea chipului bărbaților prin forma ce se da piep-

*) Blănille de Astrahan, Loutre și Lupi serveau gulerelor de la hainele bărbaților și căciulelor lor.

tănăturei părului, bărbei, favoritelor și mustăților. Acestea erau doar niște imitațiuni, din simpatie, a unora din personagiile celebre ale timpului, precum: Napoleon III,arii Nicolae I și Alexandru III ai Rusiei, Gambetta, Thiers, Guizot, Alfred de Musset ș. a.

Cu anii însă, toate acele capricii s'au potolit, lumea lua din ce în ce o înfățișare cât mai asemănătoare ca port orășenesc, ceiace a făcut ca ținutele bărbătești să se statornicească: pentru cele oficiale și de vizită ziua, redingotte-a și jaquette-a; iar pentru toate zilele veston-ul sau sacoul în costum „complèt“ adică tot din aceeași stofă, în timpul verei putând fi și acesta combinat.

De reținut, din acele timpuri, rămâne calitatea excepțional de bună a stofelor, mătăsurilor și pânzeturilor ce se aflau atunci în comerț. În deosebi rochiile cucoanelor durau o viață întreagă, iar cele mai multe erau lăsate urmașelor care le prelucrau și le mai purtau o viață...

La stânga :
Alte costume de oraș
ale doamnelor
(1880—90).

La dreapta :
Ținuta orășenească ci-
vilă din aceeași vreme.

Imbrăcămintea de vară a doamnelor, la
vremea încoronărei Regelui Carol I.

„Politica”...

IN VREMEA băsmuită de această carte, — se făcea Politică, poate mai multă ca oricând; dar felul cum era făcută și mai ales scopurile pe cari ea se întemeia, se deosebeau foarte mult.

Bucureștenii de până acum vreo patruzeci de ani făceau Politică mai mult în glumă și pentru ca să-le treacă vremea sau să aibă despre ce vorbi. Naivitatea cu care ei înțelegeau să o facă era asemenea celei a jocurilor copiilor micuți; — avea foarte mare haz !...

Cum partidele politice ale acelei vremi nu erau decât două, „poporul suveran“ era și el împărțit în două tabere cari combăteau²⁴⁵⁾, fiecare pentru „prințipurile“ partidului cu care mergeau în alegeri.

Un partid era al boierilor, rentierilor și bogătaşilor cu reputație stabilită pe sireaua²⁴⁶⁾ familiilor din cari se trăgeau; celălalt partid era alcătuit din funcționărime, meșteșugărime și negustorime — toate alcătuind acea stare de mijloc, numită clasa burgheză, al cărui rost, de pe practica de-atunci a sistemului, era: mai întâi să cumpănească și apoi să precumpănească echilibrul politic al maselor alegătoare.

Restul, adică „golănimea“ și „prostimea“ — cum obișnuia, cu atât păcat, să numească cei mari pe cei fără avere și fără știință de carte — era sortită să țină, în operațiunile electorale, rolul lichidului din experiența fizică a vaselor comunicante.

Mijea, pasămi-te, de pe atunci mugurii unei organizări corporative — vor zice poate cei ce azi cugetă cu nădejde la foloasele unor astfel de întoemiri. Va fi fost poate ceva, dar nu toc-

245) Sau „se cam băteau” între ele.

246) Arborele genealogic — exprimat însă cu vorba turcească, rămasă în obiceiul de prin vremea când stăpânirea era fanariotă.

mai; — răspundem noi. Căci pe vremea aceea, doar conducătorii partidelor erau bine deosebiți în cele două tabere. Masa poporului, mai toată spălăcită, prindea culoare numai după ce Cărmuirea se schimba, și atunci, deveneau „ai-noștri“ doar cei ce umblau după întoleală și care erau adoptați ori unde ar fi venit, numai să fi mers în alegeri cu unii sau cu alții. Masa aceleora nu avea încă un „sufragiu universal“; fiecare adăsta ce avea să cadă dela masa șefilor, adică dela cei ce așezau tacâmurile când un partid sau altul venea de-rând la Putere. Interesele acelea erau însă foarte mărunte și se mărgineau doar la atât.

Tintarul electoral era întocmit — pentru corpurile legiuitoare, adică pentru reprezentanța națională, ca și pentru consiliile de județe și comunale — pe trei colegii censitare din care, pentru Senat votau doar primele două colegii cari cuprindeau numai pe alegătorii „cu dare de mână“. Aceștia pe vremea aceea dau cu adevărat din al lor pentruca să susțină rosturile politice pe care o urmau din deplină convingere toată viața lor. Celălalt, al treilea colegiu, era al celor oarecum „cu dare din mâini“, căroră apoi trebuia „să li-se dea“ neapărat și cari se țineau că sunt ai unora sau ai altora, începând dela bumașca²⁴⁷⁾ ce li se da chiar atunci în mână și cu cinstea ce li-se făcea... la cârciumă. Catagrafia²⁴⁸⁾ tuturor, dar mai ales aceia a combatanților, era ținută de oamenii celor două poliții ale orașului. Aceștia împreună cu vardistii și cu spirtarii, puși la țivil, animau apoi și lucrau masele. „Animarea“ se făcea în corpore și... cu vadra; „lucrătura“ însă nu mergea decât individual. Cei recrutați „de ocazie“ trebuiau mai ales supravegheați. Acelora li se da, când porneau la vot, doar câte o jumătate din bumașcă, pe cealaltă ne având să o primească decât după ce se dovedea că votase bine. Așa — dacă se întâmpla de ieșea cumva din locul de vot cu crucea de tibișir²⁴⁹⁾ pe spinare, atunci se chema că umblă cu „fofârliga“ și, în loc de restul bumașcei, îl scuturau de cruce de-i înmuiau oasele, îi opreau sângele din nas cu căciula pă chinoroz²⁵⁰⁾ de-l făceau negru, ca să nu mai știe nimeni cu

247) Bacnotă de 20 sau de 100 de Lei.

248) Listele electorale ce erau întocmite la anii recensământului, dar cari erau **revizuite** cu prilejul fiecărei campanii de alegeri.

249) Cretă albă.

250) Praf de grafit, cu care bățușii își presărau căciulile.

ce culoare ținea în politică, și, dacă nu reușea el singur să se strecoare „afară din rază“, îi făceau ei „onori“ să-l ducă la b aț sau cu targa până la poarta „domițilului respectiv“..

Toate astea se petreceau însă pe un plan normal, ele fiind cu grijă puse la cale de mai 'nainte și bine știute de cei care intrau de voia lor „la mașină“. Toată lumea vota deci în liniște și cu o seninătate mai dihai decât a răposaiților care, nici ei, nu lipseau de la o asemeni îndatorire cetățenească ; — în vreme ce azi, legea obligă până și pe cucoane să voteze și — par'că-i un făcut — mai toată lumea nici nu se sichișește.

Ne aducem aminte — din toate campaniile electorale la cari am asistat — că o singură dată, un alegător pe nume Mișchiu și de fel din mahalaua Podului-de-pământ, nu a putut rezista acelor ingerințe blânde și... a sucombat în timpul „operației“ electorale... L-au dus acasă pe 'nserat, ca pe orice partizan cu chef ; au mai cinstit un păhărel cu mortul, înainte de-al băga în casă, și ținându-l de subsuori ; apoi „l-au dat în primirea familiei“. I-au făcut și cinstea să-i pună vardist la poartă, ca oricăru-i cetățean căzut pe câmpul de onoare, și, pentruca nu cumva familia să „ixagereze“, l-au ridicat pe la miezul nopții, când toată lumea dormea tun și, împreună cu toată familia, fără lumânări, fără niciun alaiu, l-au cărat spre Giurgiu, la o moșie a candidatului ^{250 bis}) unde, pe el l-au îngropat în cimitirul satului. Iar pe familie a ținut-o în vilegiatură, cu mâncare și băutură „pă gratis“, până ce s'a hotărât lumea dela București să-și cate de treabă. Că, la București s'a vorbit vre-o trei patru ani de chestia asta — n'are aface ! Vorba Românului zice : Gura lumii n'o astupă decât pământul...

În felul acesta alegerile bucureștene rămâneau în viața cetățenilor Urbei ca niște... evenimente plăcute, cum erau bunăoară și parada dela 10 Mai, vizita împăratului Frantz Iosef sau serbările populare ale socialiștilor, — care porneau cu muzica mare dela Sotir din Piață și nemereau pe tăcute în beciurile poliției, fără să știe nici ei cum.

„Socialiștii“ ăia erau și ei, atunci toți Români de-ai noștri, adică de-ai liberalilor, de vreme ce aveau pe Iancu Nădejde de vătaf, iar pe Constantin Mille numai de chibiț. Lor, li-se zicea

250 bis) Cel pentru care s'ar fi convenit să voteze, așa cum făgăduise.

că-s din partida „cărămizie“, asta de pe armele cu cari combăteau când îi înghesuiau pe undeva „jândarii“ guvernului, cu ocazia vreunei manifestații..

Dar, pentrucă veni vorba de „prupagandă“, — cată să lămurim dela început că pe vremurile acelea noi eram cârmuiți de pe vechea „Constituție dela 66“ (1866) care glăsuia ritos că dreptul de întrunire în public era liber „absolut“. — Este drept iarăși, că asemeni întruniri nu se făceau decât în preajma alegerilor și numai în vederea lor. Cum însă partidele ce așteptau perioada lor de guvernare erau numai două, și cum roata o mânua Suveranul care căuta, pe cât era cu putință, să țină fiecare partid la guvern numai câte-o legislatură, adică patru ani, — toate schimbările veneau pe-știute și deci erau oare cum pregătite de mai înainte. Dacă mai ținem seamă și că cei mari nu’și prea băteau capu să se înțeleagă decât cu acei fruntași cari aveau să intre în Parlament, — nu mai avem de ce ne mira că atunci mergeau lucrurile așa de minunat. Ba, — uneori minunea se isprăvia chiar cu petreceri în lege între combatanți, petreceri cari nu ajungeau decât seara târziu și... la bătaie. Și la urma-urmei, ce bătaie?.. Mai mult un fleac — așa cum vedem și acum mai la orișicare reuniune de Fott-ball sau de Box. Deosebire ar fi doar în ce privea pe campionii de-atunci, fiindcă aceia când cucereau titlul îl dețineau pe viață. Dintre acești campioni amintim aci doar pe cei mai de seamă și a căror reputație era bine cunoscută de toată lumea, precum : Manafu, Scofiță, Vână de bou, Falcă de măgar și Ionică Lungu, cumnatul lui Popa Tache cel din Dealul Spirei, în culoarea de verde ; Diaconescu Bărbosu și Gică Talianu, la galben : State Scorțeanu și Mitu Cârpă’n nas, în albastru ; Ilie Tabacu, Trancă Temelie și Jean dela Obor în culoarea de negru, și în afară de aceștia câțiva „șefi“ ca Grigore Serurie, Niță Stere, Niță Berechet și alții *ejusdem farinae*. În culoarea de roșu, centrul, concurau cu toții ca la „finală“, și, tot ca la finalele de-azi, de cele mai multe ori făceau numai... „exhibiție“ ; — nu știau însă ce e aia „macht nul“ !... Ca antrenor, aveau pe valorosul avocat Iancu Brătescu zis și Nenea Iancu Decaltru, de pe metoda cu care lucra prin toate colorile orașului. Portul numiților campioni, ca și al tuturor atletilor alegători de-atunci, era însă mult mai decent decât al sportman-ilor de azi. Ei purtau costumul lor obișnuit de „jarcaleți“ sau de „mardeiași“ la care mai adăugau ca *găteală*, niște inele groase, nu d’alea bătute cu

Un cetățean alegător.

(Desen de C. Jiquidi).

pietre nestimate, dar unele potrivite oarecum pe dantura²⁵¹⁾ adversarilor întâmplători ; iar, ca brățară, la mâna dreaptă, câte o curelușă de care atârna — așa, *de fason* — câte o bătă de lemn de corn noduros și care nu se rupea nici când nimerea peste ținloaie²⁵²⁾.

Dealtminteri, oamenii aceia era toți, „la o adicătealea“, niște băieți foarte... de treabă. Ei se cinsteau și chiar se lăsau cinstiți ca oricare alții, ori-unde și de către ori-cine, numai să fi avut grijă să le respecti grantul²⁵³⁾, să nu-i fi luat cumva în periplizon²⁵⁴⁾ și mai ales să nu te fi luat cu ei la contradicție pă chestia Politiceii. Părerile lor în această privință erau bine stabilite, și încă de-acasă, de unde ieșeau mai totdeauna din considerații pe care le cumpăneau în prim rând consoartele²⁵⁵⁾ dumnealor²⁵⁶⁾. Bunăoară, „omul“ lor mergea în deosebi cu acei dintre boieri cari îi dau cel mai bun os de ros²⁵⁷⁾ și chiar dintre aceia, mai mult cu cei care când veneau la dumnealor în propagandă, era mai „respectabili“ cu cucoanele : le pupa mâna chiar dacă le nemerea cu camizonul pă ele și sumes dela albie ori dela vase²⁵⁸⁾ sau le lua tot poșidicul²⁵⁹⁾ în brațe, dându-le și ceva hârtioare²⁶⁰⁾ să le cumpere cofeturi.

Mahalalele lor erau vestite²⁶¹⁾ și erau totdeauna ocolite cu temătoare grijă. Ele aveau denumiri ca : Jarcaleții, în susul Dealului Spirei, — Tîrchileștii, cea din preajma bisericeii Dîchiu, — Parlagii, din spre Abator și dela Zăhanaua Colentinei, — Mardeiașii, din jurul bisericeii Troița din Dudești, — Tăbăcarii, din cartierul tăbăcăriilor din sus de Șerban-Vodă, — Broștenii, din sus de biserica Sf. Nicolae din Prund și — „ăi din Grant“ adică din cartierul Gărei și al Regiei.

Perioada obișnuită a activității normale a acestor „cetă-

251) Dinții din gură.

252) Oasele lungi ale picioarelor.

253) Importanța adică însemnătatea lor politică și socială.

254) În bătaie de joc sau în zeflema.

255) Nevestele lor.

256) În loc de Domniile-lor.

257) Orice post sau afacere din care să-le iasă ceva parale.

258) Adică de pe cum le nemerea spălând rufele sau vasele dela bucătărie.

259) Copilașii lor.

260) Hârtii de bancă.

261) Renumite.

teni conștiință“ era aceia din timpul când veneau schimbările de guvern și anume dela ceasul depunerii jurământului noilor miniștrii, când se făceau și instalările ²⁶²⁾, cât durau întrunirile de propagandă pentru succesul în alegeri al noului guvern, și până la sfârșitul alegerilor.

Mai erau însă câteodată și perioade extraordinare pe care le aduceau unele evenimente mai grave. Așa erau, bunăoară, când cetățenii socoteau că trebuia „sprijinită“ vreo acțiune patriotică a studenției, pe care guvernul — oricare era el — nu putea să o lase să-și facă de cap; sau atunci când corpurile legiuitoare aveau de votat vreo lege cu noi impozite ce loveau în negustorime sau în ale lumii cu dare din mâini. A rămas astfel de pomină cele întâmplate când cu votarea „Legei Maximului“ sau „Legea Țuicei“ care, în scopul sporirii fondurilor bugetare pentru noile lucrări de edilitate, a mărit taxele comunale ce se percepeau pentru diferite articole de consumație. Cu acel prilej măcelarii Halelor și precupeții Pieței se adunase „să ia Camera cu asalt“, în vreme ce restul poporului se îmbulzea pe Piața Teatrului ca de-acolo să se ducă la Palat, care era „potoul“ tuturor manifestațiilor de stradă. Aci a fost însă oprit și, cum tocmai trecea cupeul lui Nicolae Flevea care plecase dela Cameră, lumea l'a oprit și i-a scos roțile ca să rămână între ei, să-i ferească de șarja Jandarmilor călări. Aceștia sosind cu o parte din escadron în frunte cu vestitul pe-atunci maior Fănuță, au șarjat mulțimea lovind cu latul săbiilor să o risipească și, a urmărit-o cu caii până și pe scările Pasagiului Român. Restul escadronului, care fusese trimis la Piață, având în frunte pe căpitanul Botez-Sarsailă ²⁶³⁾, a năvălit în mulțimea celor de-acolo care închisese podul Gârlei spre Cameră și a imbrâncit-o pe malurile adânci ale apei de unde arunca în soldați cu pietrele pe care le scosese din caldarâmul Pieței, rănind grav pe câțiva din ei. O astfel de manifestație gravă a mai văzut bucureștenii de-atunci și cu prilejul protestului colectiv făcut guvernului liberal a lui Conu Mitiță Sturdza care făcuse greșala de a cere să fie decorat un ministru ungar, pe nume Iesentzki, tocmai în timpul amărăciunei ce toată românimea suferise

262) Când se devastau birourile Circumscripțiilor de Poliție și de Percepție.

263) Poreclă dată de istețul Nae Orășanu, fiindcă era negru și pătat, din cauza boalei de ficat.

de pe urma soluțiunei pe cari cei de-acolo o dase Memorandului fraților asupriți de peste munți.

Altfel, răzmirițile celor ce n'aveau altă treabă erau mai mult comice, ca — bunăoară — cele puse la cale de către așa-zișii Socialiști ce țineau morțiș să aibă de-a face cu paturile de pușcă ale jandarmilor, numai ca să aibă de ce țipa la gazetele lor de propagandă, care abia mai târziu s'a văzut ce scopuri aveau.

La urma-urmei, Bucureștenii de-atunci, când ieșeau pe drum să facă politică, nu ieșeau nici cu gândul să facă ei o Țară mai bună decât era, nici ca să facă moarte de om. Ei deprinseseră această îndeletnicire mai mult pentru micile învârteli ce pretindeau de pe urma ei; dar cu toată expresiunea, curentă atunci, de Politică „militantă”, ei nu ajunseseră până la a se organiza militărește și nici nu ținea să aibă de-a face cu armata; ei doar — așa, din când în când — cel mult cu... gardienii ordinei publice.

Alegătorii, cum spuserăm, aveau oamenii lor pentru cari votau toată lista pe care îi găseau înscrși; iar aceștia, odată aleși, aveau grija să-i mulțumească cu câte ceva. Acel „ceva” nu consta însă decât într'un ciolănaș sau, cum i-se mai zicea, un „mizilic” de pe urma căruia fiecare încropea: mai o zestrișoară pentru fete sau o slujbuliță pentru băieți, mai cu ce să ducă omul un trai mai larg, — ba, uneori, chiar cu ce să dureze o cășcioară de pe urma căreia sporea și valoarea lui electorală, trecând astfel într'un colegiu superior. Dar astea se făcea numai pentru cei care se dovedise „fideli până la moarte” partidului, sau celor cu merite excepționale care erau de-obicei legitimate și de câte o „mică dicorație” — asta pentru ca toate să aibă aierul că veneau cu hotărîre dela cel... de sus.

„Ciolănașele”, erau numărate, și se distribuiau prin ștatele personalului comisariatelor sau percepțiilor — cu locuri de unde fiecare putea fi de mai mult folos la o altă alegere; unele erau chiar posturile de „Itidenți” ai azilurilor comunale sau ai cimitirelor; — ăștia, pasă-mi-te, ca să țină mai bine catagrafia răposaților care aveau să voteze și ei, la nevoie.

„Mizilicurile” erau însă numeroase. Ele aveau pe deoparte un caracter mai provizoriu, iar pe dealtă parte mai erau și mărunte: posturi de vătafi de pavagii care lucrau caldarâmurile străzilor, de lampagii sau de controlori de Piețe, (cum ajunseseră și bietul Christache Ciolac lăutarul, când se îmbolnăviseră și nu

mai putea cânta); iar dacă se nemerea ca omul să aibă și ceva știință de carte, atunci îl punea „practicant” pe la vreo Judecătorie sau jalbăr pela diferitele autorități ²⁶⁴).

Fiecare avea astfel, — ca răsplată meritată a fidelității lui politice, — o chiverniseală oarecare, totdeauna însă ținându-se seamă și de „condiția” lui socială. Deosebirea aceasta din urmă era atunci observată cu foarte mare grijă — și numai dela strictețea aplicării ei s’au ales Bucureștii vremurilor acelea cu ordinea socială și cu spiritul de rânduială și respectul banului public.

Pentru masele poporului de-atunci, stindardul luptelor politice era Constituția sau, cum i-se mai zicea, Pactul fundamental. „Program”-urile existau și atunci dar discutarea lor nu era „de nasul” sau „de mutra” oricărui alegător; căci asta era treaba numai a gazetelor și a acelor care aveau să guverneze. Numai așa s’a făcut că, sub regimul „iutacilor” ²⁶⁵), „retardarii” au menținut politica populară numai la preocupări de ordin practic și gospodăresc. Luptele politice se reduceau doar la acea sfadă, destul de pașnică, ce se isca numai pe întâietatea de-a dori mai cu râvnă binele cât mai mare al Țărei, și numai în cadrul prevederilor constituționale. De-aceia, chiar când din acea sfadă se ajungea uneori și la încăierare, cei dinprejur stau liniștiți de-o parte, convinși fiind că nu era vorbă decât de... aplicarea Constituției. Așa că, alături de toate aceste considerațiuni, lumea Bucureștilor se avea atunci foarte bine. Fiecare își cunoștea lungul nasului; „șefi” erau numai șefii lor adevărați, iar „casație” era numai Înalta Curte de Cassație și Justiție care, ca și azi, nu se afla decât la București...

*

„Oamenii mari”, cari duceau Politica Țărei, erau socotiți de pe datini ca sfetnici ai Tronului, în felul și de pe regulele cu care Suveranul le hălăduia această învrednicire, iar popularitatea lor decurgea numai din faptele lor bune sau rele, pentru folosul poporului.

Atunci majoritatea acelor (ba, chiar unanimitatea) erau oameni cu prestigiul dobândit de în afară de luptele politice, și avutul lor așisderea ²⁶⁶). Din acel avut, al lor, ei făceau sacri-

264) Cari făceau petiții, celor ce un știau să scrie.

265) Cei cari se grăbeau, — adică liberalii și socialiștii.

266) In loc de „la fel” sau de „asemenea”.

ficii personale foarte mari pentru politica pe care o urmau, ajungând uneori până la a-l slei cu desăvârșire, dar înțelegând să nu se atingă în nici un fel de banul public, pentru foloasele lor sau ale familiei și partidului lor. Este adevărat că atunci erau puțini la număr, dar erau într'adevăr numai cei ce se cuvenea să fie „aleși”. Ca aceștia erau, la Conservatori: Barbu Catargiu, Lascăr Catargiu, generalul Gheorghe Manu, Gheorghe Gr. Cantacuzino-Nababul, Tudoriță Rosetti, Petre P. Carp, Titu Maiorescu, Alexandru și Ion Lahovary cum și generalul Jack Lahovary, Alexandru Marghiloman, Nicolae Blaramberg, Grigore Triandafil, Constantin Olănescu, Grigore Păucescu, Al. Vericeanu, profesorul Gh. Dem. Teodorescu, profesorul Dr. C. Istrati, Ionaș Grădișeanu, Constantin C. Arion, Nicolae Filipescu, Dimitrie Greceanu și alții; iar la Liberali: C. A. Rosetti, Ion Câmpineanu, Mihail Pherekyde, generalul Ștefan Fălcoianu, Eugeniu Stătescu, V. A. Urechiă, Constantin Nacu, Anastase Stolojan, Emil Costinescu, Eugeniu Carada, întemeietorul și conducătorul timp de 30 de ani neîntrerupți al Băncii Naționale a României, Gogu C. Cantacuzino, Gună Vernescu, Constantin și Vasile Boerescu, P. S. Aurelian, Toma Stelian, generalul Constantin Budișteanu, Gheorghe D. Pallade, Vasile Lascăr, Emanoil Porumbaru, Alexandru Djuvara, Spiru Haret și toți cei din neamul Brătienilor — numind cu aceștia numai bucureșteni și numai pe aceia căror li s'a încredințat în vremurile acelea conducerea diferitelor departamente ministeriale și mânuirea fondurilor bugetare și extra-bugetare ale Statului.

Acei oameni politici au fost cu toții „patrioți” în adevăratul și cel mai bun înțeles al cuvântului, au fost destoinici și pricepuți îndrumători ai trebilor publice, și toată strădania lor a fost îndreptată numai la sporirea binelui obștesc. Pentru acele virtuți ale lor, nu numai bucureștenii contemporani lor, ci și toată suflarea românească de pretutindeni i-a stimat cu venerațiune, — ca pe unii ce, alături de marele Domnitor și Rege Carol I, și-au dat toate silințele și l-au ajutat cu toate puterile lor să țină fără șovăire cumpăna dreptei cârmuii a poporului nostru pe calea înfăptuirilor ce au împodobit glorioasa și mult binefăcătoarea lui domnie.

„Tipurile” bucureștene.

DAR dacă oamenii aceia luminați erau în mod firese conștienți pe deplin de menirea și de rostul strădaniilor lor, masa poporului făcea Politica, așa cum fac copiii când vor să se afle în treabă. Ca și în viața lor de ordin familial, în care pe cât erau de cucernici pe atât erau de dispuși și la petreceri oarecum naive, tot astfel și în viața lor politică bucureștenii îmbinau, cu o adorabilă voioșie, respectul pe care îl purtau conducătorilor și mai-marilor lor. cu zemeleaua la care se dedau cu privire la felul lor de-a fi sau de a se manifesta în ale Politiceii. Fără a lăsa să se bănuiască măcar cât de puțin urma vreunei uri sau a fățărniciei, bucureștenii de-atunci adoraau până la sacrificiu pe acești îndrumători politici, dar o făceau și cu acel spirit ironic pe care acum îl mai aflăm doar la țărani noștri vârstnici.

În adunarea orășenească de-atunci, toți trăiau laolaltă și se prețuiau cum se cuvine, fără a se dușmăni sau a se invidia cătuși-de-puțin.

Minunea ce ținea dreaptă cumpăna acestei stări de lucruri, sta în firea înăscută a tuturor de-a se mulțumi cu ce-i dăduse Dumnezeu, și care înlocuia invidia cu surâsul zeflemelei pe care o cultivau și o gustau cu pasiune, dar și cu nelipsitul bun-simț al poporului nostru.

În ale Politiceii, pasiunea era firește a maselor populare; iar măsura o țineau cei ce cultivau felul acela de-a combate numai cu ascutiunea condeiului lor — adică „Gazetarii”.

În fruntea gazetarilor „ghidușari”, și în ordinea cursului vremii, amintim de-atunci pe neastâmpăratul Nae Orășanu-Nichipercea ale cărui glume usturătoare atrăgeau mereu suprimarea foilor lui de satiră politică, dar care urmau totuși să apară sub diferite alte nume cum au fost: „Tânțarul” (1859)

în colaborare cu C. A. Rosetti, „Nichipercea”²⁶⁷) (1865) la care scria din când în când și învățatul B. P. Hașdeu, iar dela 1879: „Sarsailă”, „Urzicătorul” „Ghimpele” și „Viespea”. Intre emulii acestui gen de gazetărie avem încă de însemnat: pe avocatul Ion Atanasiu care a făcut să apară „Scaiul” și „Ciulinul” în 1882; pe C. Stamatin-Nazone²⁶⁸) a cărui foaie săptămânală „Tocila” a apărut câțiva ani în tipăritură aleasă și ilustrată bogat de talentul neîntrecutului desenator-caricaturist Constantin Jiquide — pe Marin Ionescu-Marion care, în „Veselia” (întemeiată și editată la tipografia ziarului „Universul” de către inimosul Luigi Cazzavillan), a creiat satira literară a mahalalei bucureștene — pe Radu Tandără (Constantin Bacalbașa) cu „Ghiță Berbecul” pe la 1888; — I. L. Caragiale cu „Moftul Român” (1893); — Anton Bacalbașa cu „Moș Teacă” și în sfârșit George Ranetti cu „Zeflemeaua” și apoi cu faimoasa „Furnica” (1904) în colaborare cu amicul lui, Nae Tăranu, și cu concursul desenatorilor Ary Murnu și F. Șirato și care a apărut până către ajunul trecutului război mondial.

Din glumele acelea ale penelor lor zeflemiste, pe seama politicianilor înverșunați, a „reacționarilor” prea cumpătați, ori a mitocanilor înfumurați — a eșit formarea, aproape pe nesimțite, a unei opinii publice cum era cea de atunci, cum și simțimintele de omenie cu care ea privea chiar metehnele unora dintre ei, ca și pe ale altora ajunși cunoscuți din diferite alte cauze.

Personalităților distinse ce ajungeau să aibe vremelnice asemenea celebritate, gazetăria aceia glumeată le dase denumirea de „tipuri”; iar poporul bucureștean făcea mare haz de ele. În afară de foile politico-satirice sau umoristice pe cari le-am amintit, — ca documente pentru păstrarea de-apururi a acelor frumoase aduceri aminte, au rămas doar cele două stampe, ale lui Constantin Jiquidy a căror reproducere am alăturat-o acestei povestiri, și numeroasele desene colorate ale prea curând uitatului caricaturist N. Petrescu-Găină, ale cărui opere sunt încă risipite pe la familiile celor ce i le-au cumpărat atunci. Pe lângă ilustrările prin desene caricaturale mai erau însă „porecelele”, cum și câte-o „vorbă” ce se scotea pe seama unora din acele personalități ce erau denumite și „Oamenii zilei”.

267) Una din denumirile ce împreună cu : Aghiută, Nichiduță, Sarsailă, Necuratul ș. a., înlocuiau pe acele de Drac sau Diavol.

268) Poreclă italiană a celor năsoși.

Astfel, ca porecle, amintim că: lui Ion C. Brătianu i se zicea de unii „Firfircă” pentru că era mărunțel de statură, iar de alții „Vizirul”, pentru strășnicia cu care guvernase doisprezece ani de-arândul trecând drept sfetnicul căruia Regele Carol I îi făcea toate voile; — fratelui aceluia, lui Dumitru Brătianu îi ziceau „Catârul” din cauza îndărătnicieii statornice cu care își menținea părerile lui; — lui Costache Rosetti îi ziceau „Berlicoco”, poreclă dată de colegii lui încă din vremea când erau studenți la Paris; — lui Alexandru Golesecu îi ziceau „Sfântul”, pentru atitudinea lui liniștită, și spre deosebire de un văr al lui, tot Alexandru Golesecu, căruia îi ziceau „Arapilă”, pentru că era foarte oacheș; — lui Ion Ghica îi ziceau: „Cocoșilă”, fiindcă era cam adus de spate; — lui Eugen Stătescu „Sfinx”-ul și „Omul verde” din cauza culoarei obrazului, datorită unei boli de fiere și pentru că era și cam inaccicu²⁶⁹); — generalului Gheorghe Manu, „Curcanul” fiindcă fusese comandant al unui regiment de dorobanți (curcani) în vremea războiului independenței, și pentru că din firea lui avea o ținută țațoșă și mândră, cu toate că în faptă era un om foarte bun și drept; — lui C. F. Robescu, „Cataramă” (nu știm pentru ce); — generalului Cristian Tell, „Tremurici” fiindcă avea ticul tremurării capului; — lui Petre Carp, „Gogomanul” fiindcă deși el dăduse această poreclă altor politicieni ale căror idei sau principii nu-i plăceau, avea el însuși năzarea de a se purta cu monoclu (sau cu ochiu de sticlă, cum ziceau mahalagii) iar, pe vreme de iarnă, cu un manșon de astrahan pe care-l avea legat cu un șnur negru petrecut pe după gât; — lui George Gr. Cantacuzino, „Nababul” fiindcă era atunci omul cel mai bogat din țară; — prințului Grigore M. Sturdza, „Beizadea Vițel”, pe urma ponosului ce avea și de care vom aminti mai departe; — prințului Dimitrie Al. Ghica, „Beizadea²⁷⁰) Mitică”; — lui Tache Ionescu, „Șapte pantaloni”, fiindcă taică-său avusese cândva la Ploești o abagerie pe pridvorul căreia, drept orice firmă, atârna pe o sfoară șapte perechi de pantaloni de abă, cu crețuri; tot lui, i-se mai zicea: „Gurită de aur”, poreclă dată de partizanii lui politici pentru

269) Adică ursuz sau posac.

270) Sau „bezdadea”, pentru că erau fii de Domnitori și-și ziceau „Prinți”. În limba turcă cuvântul pare a fi din „bey sade” = neam curat de prinț.

darul ce avea de a ține discursuri care mai de care mai frumoase, în Parlament, la întrunirile politice, sau la bara Justiției ca avocat; — iar avocatului Iancu Brătescu, mare elector al Conservatorilor din Capitală, îi ziceau „Nenea Iancu Decalitră“, pentru că era de felul lui tare chefliu și, în alegeri, dădea de băut cu vadra alegătorilor care erau oamenii lui.

Cât despre ponoasele, adică „vorbele“ ce se spuneau pe socoteala lor, acelea erau și mai de haz. Se spunea astfel: despre Cantacuzino-Nababul că, deși dormea pe pungi de aur, vechilii numeroaselor lui moșii aveau poruncă să nu primească dijma de ouă dela țărani până nu le măsurau trecându-le printr'o verigă ce statornicea mărimea pe care trebuia s'o aibe. Conu Mitită Sturdza, care urmasa lui Ion Brătianu la șefia partidului liberal, era închipuit când ca un monah cu cerc de lumină deasupra capului pentru prea marea lui cuvioșie în ale credinței religioase, când cu trup de maimuță, pentru mișcărilor lui scurte și iuți și pentru avariția de care se zicea că ar fi stăpânit. Alexandru Marghiloman era înfățișat în costum de jockey și călare pe o șea, din pricina pasiunii lui pentru caii de rasă, el însuși fiind un mare crescător de cai. Mihail Pherekyde era înfățișat în frac și având drept plastron un as de pică, simboluri ce lămurau obiceiul ce avea de a umbla pe-afară în frac și pe gerul Bobotezei când asista la acea solemnitate fiind pe dedesubt căptusit cu hârtie de ziare, și pentru că îi plăcea grozav să joace cărți. Iar porecla „Beizadea Vițel“, dată prințului Grigore Sturdza, venea din vorba ce eșise despre deosebita lui putere mușchiulară. Se spunea că, de tânăr, începuse prin a face gimnastică și ridica de mai multeori pe zi un vițel care cu vremea ajunsese cogeamite plăvanul, dar pe care Beizadeaua îl ridica mereu cu aceeași ușurință. Ponosul acesta avea și oarecare urmă de adevăr. Lume destulă din București era în situația de a ști că în adevăr Beizadea Grigore Sturdza ²⁷¹⁾ făcea zilnic de câte două ori pe zi gimnastică și ridicări de greutate pe cari puțini atleți se puteau încumeta să le facă. Iarna, ca supliment al acelui program, făcea lupte greco-romane cu un amic al lui, George San-Marin, cunoscut ca atlet de seamă, iar vara, la Constanța, pornea cu alt prieten, căpitanul de călărași Alecu Vasiliu, dela terasa palatului lui de lângă Hotel Carol și se duceau

271) Fost și candidat la Scaunul Moldovei la 1859.

PLANȘA I-a

Pe partea stângă a planșei, în rânduri dela stânga spre dreapta

- I : (?) — Grigore Ventura (la pian) — Dr. G. Asaki — Nicolae Velescu — Roco — Em. Protopopescu-Pache și Iancu Brătescu-Decalitru (pe butoi).
- II . Dr. George Stoicescu — Matei Millo — Mihail Cogălniceanu (curcan) — Ion C. Brătianu — Titu Maiorescu.
- III : Aristița Romanescu — Ciru Economu — (?) — Dumitru C. Brătianu — (?) — Hitrovo.
- IV : (?) — Gh. din Moldova (Kerembach) — Principele Bibescu (clopot) — Andrei Popovici (fabrica de spirt) — Dr. Victor Babeș — Nae Ulmeanu (șeful bătaușilor electorali ai liberalilor) — Vintilă C. A. Rosetti.
- V : Generalul George Manu — Ștefan Bellu — Dr. Petrini Paul — Principele Dimitrie A. Ghica — Beizadea Mitică (pe un dovleac) — Ion L. Caragiale — Constantin Nacu — Alexandru Lahovary — banditul Licinski și Dr. Petrini-Galați.
- VI . Petrache Grădișteanu — Theodor Speranția — Grigore Manolescu (în Hamlet) — Dr. N. Kalenderu — arhitect Ion Mincu — Grigore Brătianu — Radu Mihai și G. Costaforu („Adevărul“).
- VII : Simeon Mihăilescu — Tudoriță Rosetti — generalul Ion Em. Florescu (floare'n ghiveciu) — general Dr. Demostene (cu trombonul) — tipograful Iosef Göbl — Alexandru Marghiloman (pe căl de lemn) — Dr. C. Severeanu (meșter lăcătuș) — Grigore Peucescu și I. Popovici-Răcăciune.
- VIII: Tache Gianni — Ionică Fălcoianu (cobzar) — Laurian — (?) — Constantin Nottara și Dr. Felix (eșind din canal).

Pe partea dreaptă a planșei, în rânduri dela stânga spre dreapta

- I: Constantin Jicquidi (autorul planșelor) — Gr. Alexandrescu —
(?) Gheorghe Mârzescu.
- II: Nicolache Gherassy prim-președinte la Casație, cu fustanelă) — Dr.
N. Măldărescu — Nicolae Cămărășescu — Ștefan Iulian tatăl (în
Jupan din „Voevodul Țiganilor“) — Sculptorul C. Georgescu —
iar, pe paletă, pictorii : B. Panaiteanu — Dumitru Mirea — Theo-
dor Aman și Nicolae Grigorescu.
- III: Al. V. Beldiman (cu pana și „Adevărul“) — B. P. Hașdeu — (?) —
Vasile Alecsandri (cu lyra).
- IV: Ion Ghica — Luigi Cazavillan („Universul“) — Ion Creangă — Ion
Slavici și Dr. Râmniceanu.
- V: Ștefan Sihleanu (în fluture) — Papamihalopol — Lascăr Ca-
targiu (în rac) — Georges Cosman (ca sticlă de vin) și Petre Poni
- VI: Petre P. Carp (în Don Quichotte) — Nicu Metz — Al. Cantacuzino
(cel cu Azilul copiilor găsiți) — C. Olmazoglu (moară de vânt)
— Popa Tache (șeful bătaușilor electorali ai conservatorilor) —
Claymoor (Mihail Văcărescu) — (?) — (?) și V. A. Urechii.

PLANȘA II-a

Pe partea stângă a planșei, în rânduri dela stânga spre dreapta

- I: C. Dobrogeanu-Gherea — Dimitrie Alexandrescu — Tololoi (jurisconsultul) — George Gr. Cantacuzino-Nababul — Costică Bobeica și Mihail Paleologu (cu lanterna).
- II. Gheorghe Sion (fabulistul) — căpitan Creangă — Eugeniu Stătescu — I. Valentineanu (decanul Presei) și Ion Niculescu (în rolul Bolnavului închipuit).
- III. A. C. Cuza (cu pene încrucișate) — Gună Vernescu — N. Steriade prof. Gh. Dem. Teodorescu (Ghiuden) — generalul Barozi și Menelas Ghermani (ca zeul Mercur).
- IV. Leautey (dela Agenția telegrafică) — Pictorul Ștefan Luchian și Bazil Epurescu (în iepuraș).
- V. Bancherul Zerlendi — Dr. Mina Minoviçi — George Duca (directorul C. F. R.) — Constantin Olănescu și Al. Ciculescu (ziarist).

Pe partea dreaptă a planșei, în rânduri dela stânga spre dreapta

- I. Colonelul Rosnovanu — Constantin Mille (socialist, cu 8 ore de muncă) — Alexandru Odobescu (arheolog) și Nicolae Blaremburg.
- II : Ghica Comăneșteanu (în cocoș) — Gheorghe Palladi — Barbu Ștefănescu-Delavrancea — Constantin Esarcu (cu macheta Ateneului român) și G. Gheorghian (Program).
- III. C'conu Iancu Marghiloman — Al. D. Holban — Eduard Wachman și Ștefan Velescu.
- IV: Nicu Ceaur-Aslan — artistul Jianu (în rolul lui Nuhăm din „Lipitorile Satului”) — (?).
- V. : Ilariu Isvoranu (în păun) — Vasile Toneanu (în rolul lui Crispin) — farmacistul Papini-„Salvavent” (cu lyra și binoclul).
- VI : Delettre (Anuarul României) — Dimitrie Racoviță (în potcoavă) — Theodor Radivon (ceasornicar) și Dumitru A. Dinicu (violoncelistul)

înnot la plaja ce era atunci sub viile dinspre Agigea; acolo fuz-mau o țigară, pe nisip, și reveneau tot înnot acasă, — căpitanul chiar cu ochelarii neclintiți pe nas²⁷²⁾ și la dus și la întors.

Dar ponosul cel mai neadevărat, și de care totuși făcea haz toată țara românească, era cel pe care mucalitul²⁷³⁾ ziarist George Ranetti îi scosese, prin revistele Zeflemeaua și Furnica, „corifeului” liberal, avocatul Gh. D. Pallade, un om de o severă seriozitate, cu deosebire cumpătat, dar care avea cusurul de a se bucura de o conformație cam corpulentă²⁷⁴⁾. Folosind acest cusur și speculând prin antiteză asupra calităților ce arătam că avea, George Ranetti i-a scos ponosul că era un mare chefliu, cam mitocănos, adorator al femeilor tot atât de pățimas ca și în Politică și că făcea chiar... poezii.

Versurile pe care i-le atribuia Ranetti lui... „Domn’ Paladu” au fost mai târziu adunate și într’un volumaș intitulat „De inimă-albastră”. În acest volumaș, plin de scânteieri spirituale, sunt câteva parodieri ce pot fi socotite ca adevărate „capo-d’opere” ale geniului. Bună-oară, această evocare a frumuseței parcului nostru dela Șosea, la vremea când înflorește teiul :

I

Tiii ! ce extra e Natura
La Șoseaua Kiselef !...
Te crucești, parol ! cași gura
Și îți vine gust de chef.

II

Te apucă idialu
când te plimbi pă la Bufet
un’ mă duce ‘n zbor Tramcalu²⁷⁵⁾
cu Nea Niță Berechet²⁷⁶⁾.

III

Un parfon de teiu te ‘mbată, —
n’am văzut așaevași ! —
te-amețește, Dom’le ‘ndată
par’c’ar fi taman mișmaș.

IV

Bașca²⁷⁷⁾ de parfonu-acesta
e răcoare ca ‘ntrun beci —
de’ți desbraci până și vesta.
Să te taie nu mai pleci !

V

O Natur’ așa de faină,
pân’la cel mai oltem²⁷⁸⁾ grad
ca să stai fără de haină,
nu e nici la Karlisbad !...²⁷⁹⁾

272) Atunci nu se purtau ochelarii fixați cu bare de urechi

273) Glumețul.

274) Suferea de obezitate.

275) Tram-carul lui Toma Blându.

276) Agent electoral liberal.

277) „In afară de” — cuvânt turcesc.

278) Ultim.

279) Băile dela Karlesbad.

...sau acest buchet de melancolie a opreliștilor Toamnei și de nostalgie a zilelor de voie-bună și de inimă-largă cu cari românul bucureștean era, de felul lui, atât de obișnuit :

M'apucă toți Dracii când vine Sictembre !...
 Cu dame-ași vrea iarăși amor să tratez.
 Nu d'alea ce 'n Clubul lui Gherea sunt membre,²⁸⁰⁾
 ci dame vivante și cu chichirez²⁸¹⁾.

Pardon ! că pe față îmi dau azi arama,
 dar toamna transformă al meu naturel ;
 când frunza pălește și iese pastrama,
 cu mămăliguță și cu turburel.

Ași da nu ș'ce'n lume să văd Zalhanaua..
 Șerban, la ureche, să'mi cânte-un romanț.
 Din oala cea nouă să'i torn cu ocaua..
 Dar, vai ! imposibil, căci azi sunt finanț !

...ori acest Sonet dedicat amicului său, cârciumarul elector Niță Berechet :

Of dom'le ce e viața... și zilele cum trec..
 Mai iute ca tramcalu ! Ți-mai amintești ,Nea Niță,
 De seara aia 'n care am bătut noi halviță ?
 Era numărul aint Lăsatu'ăla de sec !

Bre ! scurt e firul vieței și-a vremii jurubiță,
 Imi vine-ades, cumetre, să plâng ca un zezec.
 'Om mai mânca noi oare, știi d'alea de berbec,
 mai fragede ca trupul de jună copiliță ?

Îmbătrânim, nea Niță ! Par'că mă văz, ca mâine,
 cu dricu Primăriei ducându-mă la Bellu.
 Nu-i de glumit : Destinul e mare porc-de-căine !...

În fața morții, nene, soldatul, colonelul
 țăranul și ciocoliul nu au deosebire..
 Așa scria un-ăla în Cartea de citire.

Felurile ca acestea, de-a fi și de-a se exprima, erau specifice acelei populații periferice pe care noi am căutat să o descriem cât am putut mai bine în cursul acestei povestiri. Și dacă, cu

280) Socialistele.

281) Cu nuri, simpatice.

vremea, ele s'au schimbat fără ca oamenii aceia să fi părăsit locurile lor și fără să fi urmat niscai școli de educațiune, asta se datorește îndeosebi acelei literaturi zeflemiste de care, ei cei dintâi făceau mare haz.

Portul vetust și venetic al „mitocanilor“ a pierit cu încetul; vorba lor aiurită și plină de nenumărate metafore *sui generis*, s'a mai schimbat; dar acea susceptibilitate ultra-sensibilă, cu care ei întâmpinau contactul cu lumea obișnuită, a rămas și azi apajul unor anumite cereuri de mahalagii, mai „moderni“ și deci cu atât mai de mirat la niște cetățeni ce se pretind civilizați până și în cele mai depărtate sub-urbane. O apropiere fără urmă de exagerare, — ca să nu zicem chiar o dovadă, — ne-o confirmă faptul că și azi unii din scriitorii noștri cu spirit de observație mai subtil, află încă destul material pentru asemeni schițe de moravuri în cuprinsul acestui oraș. Ceiace I. L. Caragiale, D. Teleor, Marion, Sărmanul Klopstock, V. Demetrius, C. Ardeleanu, Dumitru Pătrășcanu și alții au creionat cu atâta măiestrie din ale vremurilor de-atunci, vechiul și bunul nostru amic și coleg, Cosco, înzestratul urmaș al lui Marion la „Veselia” și la „Universul”, a mai putut să afle și între cetățenii bucureșteni din vremuri mai apropiate, pentru a ne da volumele celebrului său „Niță Pitpalac”. Ca acest „Tărtarin”, bucureștean și ca preținul lui, Năică Itidentul, n'or mai fi mulți prin Bucureștii de-acum; dar nici prea departe de ei nu sunt toți cei cu mania de-a întrebuința cuvinte și expresiuni a căror pronunțare nu o cunosc îndeajuns, sau acei care, în ce privește portul, s'au schimbat doar prin aceia că în loc să mai stăruie în păstrarea celui al mahalagiilor de altădată, acum exagerează însăși portul orășenesc, adoptă fără niciun bun-simț toate inovațiile interesate ale negustoriei care abuzează de lipsa lor de pricepere și de seriozitate, și exhibă o ținută cu totul nesăbuită. Iar — pe lângă toate astea — când îi auzi cum au prins variile denumiri ce negustoriei dă stoffelor și straielor cu cari se împopotează, — apoi atunci, curat că... te strâmbi de răs.

*

Bucureștii de'nainte de 1906 au mai avut însă și altfel de tipuri care își datorau celebritatea altor pricini.

Intre aceste tipuri, cel mai interesant și care se bucura de

unanime simpatii, a fost faimosul Nicu Metz. Copil de oameni foarte cum-se-cade de prin părțile Oltului și fin, prin botez, al Regelui Carol I²⁸²⁾, prinzând dela o vreme a se țieni, rămăsese cu mania unui erotism exagerat, care îl împingea la tot soiul de năzdrăvăanii. Cu cartea ce apucase să învețe, el traducea din franțuzește și tipărea în fascicule pe cari le vindea cu 10 bani exemplarul, nuvelele cele mai frivole din opera lui Paul de Coeq și din „Decameron“-ul lui Bocaccio, localizându-le uneori și prin aceasta făcându-le și mai insinuante pentru tineretul cărui le împărțea. Avea mai ales o mare simpatie pentru puștii²⁸³⁾ de mahala, în care vedea, cu o bucurie nestăpânită, tot atâția viitori Don-Juani ca el. Din înclinarea asta, dese-ori lumea îl vedea amestecându-se între copii, să se joace cu ei în arșice, sau să între nepoftit prin curțile oamenilor și oprindu-se pe străzi să bată țurca.

Un alt „tip“ de felul acestuia a fost Costică Albulescu, un „trăsniț“, plin de-o surprinzătoare seriozitate și de un humor rece care dezarma pe oricine. Lumea de toate clasele bucureștene îl știa că nu era în toate mințile lui, dar nu înțelegea demnitatea și seriozitatea cu care se manifesta tăcneala lui și de aceea, fără să-și dea seama, îl privea cu oarecare stimă. Fusesse profesor și fiind îndepărtat de școală, scotea un jurnal numit de el „Turnul Babilonului“ în care aduna, odată pe lună, toate ciudățeniile administrative și politice, cu o luciditate în metodă care nu desvăluia starea lui mintală de cât prin felul nedeslușit al criticilor sale. Sub titlul gazetei, enunța profesiunea lui de credință într'un „cuvânt-frază“ compus din o serie de vorbe legate cu oarecare înțeles, dar cu nu mai puțin de 93 de litere. Ceva mai jos, drept indicare a prețului, seria: Un „pol“ celor din „protocol“²⁸⁴⁾; un Leu, dela orice derbedeu; o Băneută²⁸⁵⁾, cui n'are cal și căruță; zece bani, pentru golani și gratuit, cui știe că e „smintit“, iar sub aceste indicări: „Toate astea le rostesc, ca să nu mă mai tocnesc“. Cine socotea că și asta era o dovadă de nebunia lui, se înșela. Dovadă stă o întâmplare în care a avut de-a face chiar

282) Vezi amintirile din vechiul București al d. Radu D. Rosetti.

283) Băețășii **strengari** de pe la mahala

284) Celor din **lumea mare**.

285) Moneda de 50 de bani

cu un prim-ministru al nostru. Conu Mitiță Sturdza, fiind la guvern, se ducea într'o zi la Sinaia să supună Regelui decretul săptămânale din consiliul miniștrilor. În Gară, când să se urce în vagon, este reținut de Costică Albulescu care știa cine este, și pe care Premierul îl cunoștea de-aseenea. Albulescu îi oferă ultimul număr din „Turnul Babilonului”. Conu Mitiță, care nu prea era „mână spartă”, vâra trei degete în buzunarul vestei și nu găsește decât un „napoleon” de aur, (era un simbol al banilor de buzunar, deoarece șeful de-atunci al liberalilor, ca și Vodă, nu umbla cu bani la el). Grăbit de plecarea trenului și ne-având ce face, îl pune în palma lui Albulescu și îi zice, ținând mâna întinsă: — Cusurul... (adică: aștept restul).

Dar Albulescu, auzind clopotul de pornire a trenului, se înclină legănându-și, ca un muschetar, pălăria lui de păslă cu borduri mari și îi răspunde, în vreme ce trenul se și pusese în mișcare :

— „Toată lumea știe că Primul ministru de azi al Țării, nu are niciun... cusur”.

Albulescu da astfel cuvântului „cusur” înțelesul de defect.

Tipuri de-acestea, fiecare în felul lui, mai aveau Bucureștii de-atunci: pe foștii profesori de matematici Fane Dumitrescu și Bondreanu — cel dintâi un maniac al decorațiilor, care, la ora schimbării gărzi delat Palat, se strecura printre cei adunați în fața porții, îmbrăcat într'o jachetă veche și cu pieptul încărcat de stele și cruci de hârtie poleită pe care le cumpăra din compartimentul jucăriilor delat Magazinul Universal; iar cel dealdoilea având mania să umble, și pe arșițele din luna lui Cuptor, îmbrăcat cu trei pardesiuri peste haine, cu căciula de blană, cu șalul de lână înfășurat pe gât și cu umbrela de ploaie la subțioară.

Mai erau în sfârșit: Apostolică, Sânge-rece și țiganul cobzar Duluș, fiecare cu meteahna lui, și care făcea pe copii să se țină droaie după ei prin mahala.

Dar, ce nu avea Bucureștii atunci ? !...

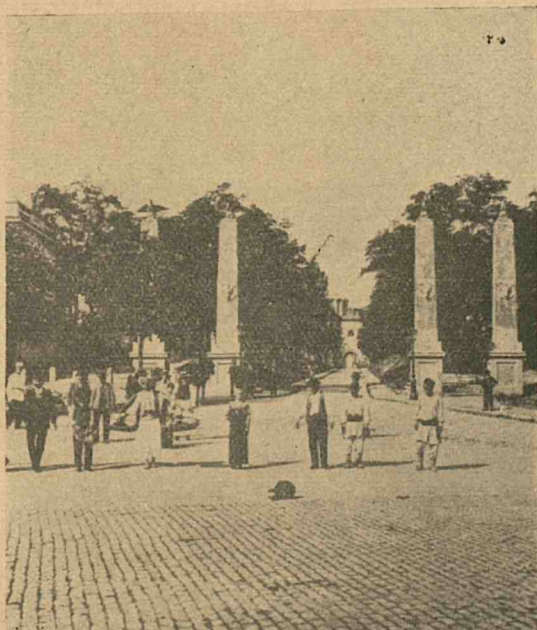
Mai avea bunăoară, și pe „Piticul de pe Bulevard” — un omuleț mic dar gros, care era gătit cu un ciupag enorm pe capul lui mare, avea niște mustăți ca vrabia și își avea reședința permanentă la scara de intrare a Muzeelor, așezat pe un scăunel de lemn și sprijinit într'un baston gros cu cârlig la capătul de sus

— așa cum nu purta nimeni pe vremea aceia. Piticul acela avea drept tovarăș de ședere, ca să-i țină de urât, pe Ghiță Berbecul, un berbec în coarne și lână, pe care-l hrănea cu alune prăjite toți mușterii dela mesele bodegei lui Kosman, cum și toată lumea care trecea pe acolo; dar care, când nu mai aveai ce-i da, repezea pe neștiute niște îmbrânceli cu capul, ce foarte adeseori lungeau pe trotuar pe cel atacat, în hazul celor ce asistau întâmpător la asemeni scene comice...

Mitropolia, înainte de clădirea Camerei Deputaților și a Patriarhiei.

Fostele colcane-portal ale
Mitropoliei, la capătul din
vale al aleii.

Evlavia bisericoasă.

HARUL acesta, al unei firi totdeauna voioasă, l-au avut bucu-reștenii de-atunci pentrucă sufletul lor candid avea o deose-bită înclinare spre cel mai strașnic optimism. Afară de asta, tot ce făceau era pornit doar de la ei, iar nu din spirit de imitație sau de Modă — ca acum. Credeau fără să cerceteze, în obiceiurile lăsate de strămoși și țineau toate sărbătorile calendarului bise-ricesc respectând datinele lor. Iși iubeau Țara și Neamul așa cum făcuse toți ai lor, până în negura vremilor cele mai vechi, și de aceia se veseleau la toate sărbătorile noastre naționale ca și la cele ale lor, familiare. Toate sărbătorile și Duminicile, ei le împărțeau între credința sufletului și bucuria inimei lor.

În București erau — ca și astăzi — peste o sută de biserici între care și câteva mănăstiri de ctitorie domnească, precum : cea a lui Radu-Vodă, din veacul al XV-lea — a Domniței Bălașa și cea dela Sf. Gheorghe-Nou, ridicate de neamul Brâncovenilor în veacul al XVI-le — a Sfântului Spiridon, zidită la început în stilul gotic, din avutul Domnitorilor Ghiculești — cea dela Curtea-veche, a sfântului Anton, ctitorită de Voevodul Mircea cel bătrân încă din al XIV-lea veac și unde era datina să fie unși toți Domnitorii Țării, — aceia a Sărindarului (sau Pomenirei) ridicată de Matei-Basarab pela 1634 și pentru a cărei sfințire la deschidere Voevodul a chemat să slujească pe Mitropolitul Macarie din Antiochia, — biserica Dobrotesei, veche cât orașul acesta — biserica Oltenilor ctitorită și chiar zidită cu mâinile enoriașilor ei, și în a că-rei clopotniță s'au închis pe vremea Zaveriei²⁸⁶) vreo patruzeci de greci prigo niți, care au fost măcelăriți de turcii lui Mehmet-Pașa al Silistrei chiar în cuprinsul sfântului lăcaș ; apoi bise-

286) Revoluția grecească a Eteriei dela 1821.

ricile : Sfintei Ecaterina, — a Sfântului Nicolae din Șelari, ce fu reclădită de Regele Carol I — a Sfântului Dumitru de lângă Poștă și care atunci era metoh al episcopiei Buzăului, — a Sfintei Vineri din Lucaci, — a Zlătarilor — și aceia a lui Antim Ivireanul (mitropolit ucis prin înnee în Dunăre din porunca Domnului fanariot Nicolae Mavrocordat), biserică ce servește și azi ca metoh al episcopiei dela Argeș.

Mai în toate aceste lăcașuri ale lui Dumnezeu slujba era făcută, la zile mari, de către Vlădici ²⁸⁷⁾ și de aceia erau foarte mult căutate de luna aleasă, la o altă cu enoriașii respectivi de orice clasă sau obârșie.

Evlavia cucernicilor lor înaintași fusese pe vremuri atât de temeinică încât cei-ce aveau conace boierești de frunte, își clădiseră chiar înlăuntrul înprejmuirei curților lor paraclise (mici capele de închinăciune) înzestrate cu toate odoarele creștinești și în care veneau să slujească preoții parohiei lor. — Așa erau: cel al Banului Dimitrie Ghica-Bătrânul ce se vede și azi în curtea palatului administrativ de lângă Casa de Depuneri; — cel al primului Mitropolit-Primat al României Dionisie Lupu, ce se afla la reședința Înalt Prea-Sfântului Prelat din mahalaua Batiștei; — cel al Crețulescului, preschimbat apoi de Eforia așezămitelor neamlui său în biserică parohială și restaurată acum în urmă (în coasta Palatului Regal); — cele ale familiei Bellu, din cari unul se afla cam pe locul străzii Marconni din fața palatului Poștei și Telegrafelor, iar altul e și acum pe Șoseaua Giurgiului, având hramul în ziua de „Buna Vestire“, — cel al Marelui-Ban Grigore Brâncoveanu din fosta curte a „Palatului cel mic“ și având hram în ziua Sfântului Spiridon; — cel al familiei lui Nicolae Brâncoveanu din curtea Spitalului Brâncovenesc; — cel al Domniței Bălașa Brâncoveanu de lângă Azilul dela biserică ctitorită de aceiași Domniță; — cel al lui Matache Racoviță ce cădea pe locul de azi al sediului Poliției Capitalei; — cel al Episcopului Iosif, clădit pela 1800 în curtea bisericii lui Antim Ivireanu; — cel din curtea fostei reședințe a Sfântului Sinod (pe stada Sapienței, sub mănăstirea Mihai-Vodă), și astăzi în fiiință, și cel din curtea mănăstirii Văcăreștilor, clădit de Doamna lui Nicolae Mavrocordat care, în vremea goanei și prăpădului ce asmuțise asupra boierilor pământeni, își făcuse acolo reședința și privea orașul dintru cerdac înalt al chiliilor aceluia paraclis.

*

Biserica Sf. Gheorghe-Nou
vechea și frumoasa ctito-
rie a Brâncovenilor.

Clopotnița și chiliile bi-
sericei Mihai-Vodă în cari
erau Arhivele Statului
înainte de 1890.

Șirul sărbătorilor se desvășura tot ca acum, începând cu Anul-nou, adică întâia zi a anului.

Nația românească a ținut totdeauna sorocul Anului-nou în aceea zi a Sfântului Vasile, potrivit pomelnicului Bisericei răsăritului.

De pe datini mult mai vechi însă, anul se începea odată cu sărbătorirea nașterii Domnului nostru Isus Cristos, când se porneau și colindele cu jocurile lor rituale ce nu conteneau decât la ivirea stelelor din seara zilei Sfântului Botez.

Rânduiala asta a dat în timpuri îndepărtate, loc la multă sfadă oridecâteori înțelepții lumii s'au adunat în Sinoadele lor ecumenice și s'au străduit a o desluși de pe litera Sfintei Scripturi a proorocilor și a sfinților apostoli, de pe canoanele conciliilor arhieresti, precum și de pe canonul fiecăruia dintre oameni, ca să-și asigure o tilnă cât mai lungă după munca lor din zilele de lucru.

Din câte mai știm și noi, din cele învățate prin cărți, se pare că strămoșii Romani, cari au locuit prin ținuturile Daciei cam tocmai pe când se împlinea primul veac dela nașterea lui Isus Nazarineanul, serbau Anul-nou odată cu Crăciunul, adică în a treia decadă a lunii Decemyrie, când cade noaptea cea mai mare a anului și de-când Soarele pășește iar pe calea lui suitoare. Ei numeau sărbătorea aceasta *dies natalis invicti solis* — adică ziua nașterii Soarelui a-toate biruitor. Prăznuirea o făceau timp de șapte zile la rând prin colinde cu cântece și jocuri numite de ei *festum calendarium* — dela cari „calende“ pare a ne fi rămas și nouă denumirea colindelor. Cum Soarele, cel mai mare binefăcător al lor, era personificat de ei în zeul Apolon, sărbătorea creștinească de mai târziu a nașterii Domnului Isus Cristos a rămas cam aceiași, cu deosebirea că a fost prelungită până la ziua pogorârei Sfântului Duh asupra, botezului din apa Iordanului, așa cum le fusese dat proorocilor să vestească.

Dar bucureștenii au adus zilei Anului-Nou și onorurile publice ale urărilor ce se face Suveranului și întregii Sale Familii decătore toți demnitarii Statului, începând cu Înalt prea sfântul Mitropolit Primat și Patriarch al Ortodoxiei noastre, la slujba ce oficiază în Sfânta Mitropolie, și când începerea zilei noului an este vestită de dangătul clopotului cel mare și de bubuiturile celor douăzeci și una de lovituri de tun. Prin asta noi ne ținem oarecum și de datina creștinilor apuseni cari serbează anul cel nou la miezul acelei nopți (la ei, a Sfântului Silivestru) serbare

ce se urmează acasă printr'un ospăț numit de ei „Revellion“, — obiceiul pe care îl avem și noi.

În Bucureștii povestirii noastre mai era obiceiul, ce a pierit odată cu Regele Carol I, ca în seara zilei Anului-Nou să aibă loc în palatul regal un mare Bal al Curței la care erau invitați toți oamenii de seamă ce se aflau în Capitală, împreună cu soțiile și cu unii din membrii familiilor lor. Tradiția acestui bal, care se suia destul de departe în șirul Domnitorilor noștri pământenți, a fost reluată de primul nostru Rege încă din anul următor urcării sale pe Tronul României, și iată cum și de ce. În anul 1867 Domnitorul Carol fiind încă neînsurat și cum în București toată lumea în seara aceia de An-Nou petrecea în sânul familiei, el singur neputând împlini datina, a fost invitat la balul de „reveillon“ dat de către boierul și doamna Oteteleşanu în casele atât de primitoare ale lor de lângă piața Teatrului Național. Marele Domnitor, petrecând foarte plăcut în noaptea aceia și deslușind chiar că un asemenea obicei frumos i-a-r îngădui lui, străinul înfrățit pe totdeauna cu Țara, să-și apropie cât mai mult pe membrii celor mai de seamă familii ale Neamului pe care era chemat să-l cârmuiască, hotărâ de-atunci să rostească și el un asemenea bal la Curtea lui.

La început, Balul Curței s'a făcut în seara zilei de 24 Ianuarie, zi în care întregul popor sărbătorea aniversarea Unirii principatelor române prin alegerea unui aceluiași Domnitor; după câțiva ani însă, în seara zilei de 1 Ianuarie.

Acest Bal al Curței avea și o altă însemnătate pentru stările de-atunci, întrucât el a înaugurat petrecerile oarecum publice de felul acesta, în deosebire de „soarele“ ce adunau până atunci numai pe boierime, numai prin casele lor, și la cari nu erau invitate de cât familiile înrudite sau amical mai mult apropiate de amfitrioni. Mai da apoi prilej pentru consacrarea publică a distincțiunilor pe care Suveranul găsea cu cale să le confere slujitorilor Țării și ofițerilor armatei, decorațiunile ce însoțeau acele distincțiuni fiind de obicei înmânate cu prilejul Anului Nou, iar fericirile lor dobânditori fiind în cea mai mare parte și ei invitații Suveranilor la acel bal.

Asupra acestei petreceri domnească aflăm o notiță foarte lămuritoare chiar în Memoriile primului nostru Rege, la data de 31 Decemvrie 1869, când a fost celebrată căsătoria Domnito-

rului Carol cu Principesa Elisabetha, buna noastră Regină Carmen Sylva. Această notiță spune: „Seara retragere cu torțe; apoi Balul de Anul Nou la Palat. Prințesa prin vioiciunea și gingășia ei știe să dea un farmec cu totul nou serbărei. Ca și bărbatul său, ea a luat parte câteodată la danț. La miezul nopții s'a dat șampanie; iar, la unu, înaintea supe-ului la care iau parte vreo șapte sute de persoane, Prințesa se retrage“.

Poporul bucureștean se bucura și el de această sărbătoare a Curței ca de un eveniment periodic ce întregea rosturile oficiale ale vieții lui. Manifestarea simțămintelor acestea el o arăta eșind cu drag, pe vreme oricât de rea, să se înșiruiască pe marginile străzilor pe unde trecea cortegiul regal spre mitropolie, și în drumul demnitarilor ce veneau sau pleau dela palat. Seara, s aduna în piața Palatului și privea mulțumit spre ferestrele strălucind de lumină ale Căminului Domnesc și, la caleșcile, săniile și cupe-urile ce veneau cu invitații regescului bal.

Parăzilor acestora, poporul bucureștean mai adăuga și bucuria colindelor și a jocurilor naționale ce forfoteau pe toate străzile orașului; iar din voioșia lor prindea el-însuși bună-voia cu care se ospăta apoi și petrecea, ca la zile mari.

Dintre colindele și jocurile acelea, unele: Sorcova, Vasilca și Plugușorul, erau numai ale zilei Anului Nou; celelalte: Steaua, Vicleimul (*Betleemul*) și Brezaia începeau odată cu Crăciunul și încetau abia în seara Sfântului Ioan Botezătorul.

„Sorcova“ era colinda de urare a copilașilor, cărora li-se cumpăra din vreme câte jerbă de flori din hârtie colorată, cu care ei sorcoveau până'n ziuă pe părinții și rudele lor din casă, pornind apoi și pela vecinii și cunoscuții din mahala. Ca răsplată pentru bunele lor urări copilașii primeau covrigi, prăjituri, cozonac, mere și portocale.

Urările făcute la o zi ca aceia prin graiul drăgălaș al copiilor și pornite din veselia lor sufletească pentru rostul acelor datini, erau pline de atâta duiosie în cât cei mai mulți trecători îi opreau și le cereau să-i sorcovească și pe ei, dându-le apoi câțiva gologani ca să-și cumpere cofeturi sau acadele, cum erau numite atunci zaharicalele în genere. Oricât de frumos era însă acest gest prin spontaneitatea lui respectoasă pentru datini, el a avut totuși și o parte rea prin aceia că a provocat degenerarea acestor colinde într'o adevărată cerșetorie generală.

Urările pe cari acei copilași le spuneau celor pe care îi sorcoveau erau astfel ticluite :

Sorcova veselă —
 să trăiești, să 'nbătrânești
 ca un măr, ca un păr
 ca un fir de trandafir ;
 tare ca fierul, iute ca oțelul
 tare ca piatra, iute ca săgeata
 la anul și la mulți ani !

Prin mahalale circula și o altă variantă, specifică graiului popular de-acolo, și care suna așa :

Sorcova, morcova
 dă-mi, jupâne, roșcova
 ițele, momitele și cu fudulițele
 sâc ! fâstâc !...
 dă-mi paraua să mă duc ²⁸⁸).

„Vasilca“ era urarea ȝiganilor de pela margine în amin-tirea vremii de robie a lor și prilej de adunat de pela curțile boierești câteceva de-ale mâncărei sau ceva gologani pentru ȝuicuială. Pentru asta ei păstrau sau cumpărau mai-pe-nimic o căpățână de porc afumat la Ignatul ²⁸⁹) Crăciunului, o puneau pe o farfurie mare, o împodobeau cu mărgelile și cu flori, o aco-pereau cu un ștergar curat și porneau din curte în curte, urând, așa cum apucase și ei dela bătrâni, cu această colindă :

„In aiastă zi frumoasă, Domnili din cer — venim și la voi acasă, Dom-nili din cer — că la munți m'am urcat — ghindă și fragi am mâncat — — la vali m'am scoborât — pe livezi verzi am păscut — apa rece am băut — pă noroiu m'am noroiut — Rumânii că m'au văzut — și au sărit cu topo-rosu — și ȝiganii cu barosu — pa mine m'au omorât — carni grasă m'a făcut — Rumânii au luat slănina — și ȝiganii capățina — și frumos m'a'n-podobit — ș'aci la voi am vinit — s'o vedeți și s'o priviți — frumos dar să'i dăruți — cu trei galbeni înfloriți — c'asa'i legea din bătrâni — din bătrâni, din oamani buni — Sănătate și mulți bani, cu noroc și la mulți ani !...”

288) Colinda asta venea dela obiceiul măcelarilor și parlagiilor (tăie-tori de vite) care trimitea rudelor și mușteriiilor de seamă, prin odraslele lor, câte-o farfurie de măruntaie proaspete ale vitelor tăiate, ca un fel de „plocon”.

289) Ziua Sfântului Ignat, de înaintea Crăciunului, când la noi se obiș-nuește a tăia și rosti porcii gospodăriilor dela margine.

...și sporovăiau colinda asta repetând după fiecare frântură de vers „Doamnili din cer“ și așteptând darul de gologani cu care (zicea datina) aveau să-și cupere purcelul de crescut pentru Crăciunul viitor. În cele din urmă și colinda asta a rămas doar un nărav țigănesc de-a cerși cu Vasilca pe de-arândul ²⁹⁰).

„Plugușorul“ era însă colinda rămasă, de mii de ani, a țăranilor. Mărginașii Capitalei intrau pe fiecare barieră cu câte un plug gătit cu crăcuțe de brad, cu stegulețe din ștergare, cu coarnele boilor aurite și legate cu funde de panglici cu diferite colori, și porneau prin oraș, oprind din loc în loc spre ură an bogat în bucate, în vreme ce doi-trei flăcăi pocneau năpraznic din bice, iar unul imita din buhaiu ²⁹¹) un muget ce vrea să fie adică și urarea vitelor înjugate la plug. Colinda Plugușorului era un fel de baladă în care se proslăvea așezarea strămoșilor noștrii Romani pe aceste meleaguri, cum și diversele munci ale pământului și se făcea urare de recoltă de mare bogăție. Lumea de pe drum și de prin curțile mahalalelor se bucura foarte de trecerea alaiului acela și ieșea să-l vadă și să-l asculte cu o vădită plăcere.

După cinci zile dela prăznuirea Anului Nou, veneau zilele Bobotezei și ziua Sfântului Ioan Botezătorul, cu cari se încheiau sărbătorile iernei. Ziua Bobotezei ²⁹²) sau a botezului Domnului Isus Cristos era mai ales legată de o sumă de datini și de obiceiuri ale poporenilor. Cea mai de căpetenie din acestea era, firește, aceia bisericească a sfintirii apelor, care era sărbătorită cu un deosebit serviciu religios după care se desfășura o frumoasă paradă militară. La sfârșitul slujbei Înalt Prea Sfântul Mitropolit cobora din pavilionul dela capătul călei Victoriei pe cheiul Gârlei, la malul de jos al apei, însoțit de mem-

290) Un obicei țigănesc era și acela al „Paparudelor“. Două-trei țăgănușe înfășurate în girlande de buruieni, jucau spunând o colindă a lor prin care cereau lui Dumnezeu să dea ploaie când era vreme de secetă. Bucureștenii le udau cu apă asvârlită asupra lor și le dau câte un gologan, cu credința că aceasta va aduce ploaia dorită.

291) Buhaiul era făcut din o putinică de brad pe gura căreia era întinsă o piele de bou sau de oaie, străpunsă de o funie unsă cu sacâz și care trasă fiind dintr-o parte sau alta, făcea un șgomot ce seamănă mult cu al mugetul vacilor.

292) Denumire în rusește a zilei Botezului lui Isus.

brii Familiei Regale, și arunca în apa Dâmboviței Sfânta Cruce pe care apoi o prindeau o ceată de bărbați de prin mahalalele orașului ce se aruncau în apa aproape înghețată în cămășile lor lucrate țărănește. De atunci însă, asta e tot ce ne-a mai rămas; celelalte obiceiuri au dispărut sau sunt pe cale să dispară cu totul.

Cei bătrâni mai cinsteau ziua ajunului Bobotezei cu post mare, ceiace însemna că nu băgau nimicuta în gura lor, toată ziua, până la ivirea stelelor pe cer. Fetele la vârsta măritişului aşteptau ajunite miezul nopții când aveau să-și afle „urșitul“ adică pe viitorul lor soț, — fie în oglinda casei în care se arătau la ceasul acela despuiate, fie în vis dacă se culcau vârând sub perna lor firele de busuioc pe cari le lăsase de-cu-ziaua preoții ce le căutase casa pentru botezul cu aghiazmă. Se mai obișnuia de-semeni cercetarea viitoarelor întâmplări din viață în niște figurine ce se întruchipau din o lingură de cositor topit la gura sobei și aruncat într'un castron cu apă rece luată din o doniță neînchipuită, adică din care nu băuse nimeni în ziua aceea. Deslășirea acelor figuri se făcea proiectând umbra bucăților de cositor încheigate astfel pe pereții casei și la lumina unei lumânări. Prezicerea era cu atât mai bună în general, cu cât călirea și încheierea în apă a cositorului se făcea într'o bucată și nu lasă fărâmituri, căci acestea, și mai cu osebire cele având formă de cuie, nu vesteau lucruri bune, ci oarecari boli și necazuri nedorite.

Aceste două sărbători încheiau petrecerile de datină ale Crăciunului, dar nu și pe cele ale Carnavalului nostru, care începea odată cu Crăciunul dar nu se încheia decât în seara celei de-a doua Duminici a Lăsatului-de-sec, când se punea capăt nunților, balurilor și oricăror petreceri ce erau oprite în timpul Postului mare.

„Balurile“ erau în vremea aceea cele mai gustate petreceri colective ale bucureștenilor. Niculae Filimon, în lucrarea lui „Ciocoi vechi și noi“, arată că cele dintâi baluri publice în București au fost întocmite prin 1814 când Domnița Ralu, fiica lui Ion Caragea-Vodă, a făcut să fie construită, pe locul zis la Cișmeaua Roșie de lângă biserica Albă din calea Mogoșoaiei, o sală în care se adunau boierii și cucoanele lor „de petreceau nopțile cele lungi ale iernei“.

După revoluția dela 1848 Ieronim Momulo închiriasse casele foste ale Slătineanului și rostise acolo pe lângă restaurantul și

cafeneaua dela început și o Sală ce servea pentru adunări și baluri publice. Oamenii timpului ne-au lăsat unele însemnări ²⁹³), din care aflăm că, după vreo zece ani, numărul și felul unor asemenea săli sporise. Astfel mai erau: sala lui Bossel, sala „Orfeu” și Sala lui Schlatter din grădina dela poarta dinspre miază-noapte a Cișmegiului. În aceiași vreme se deschisese și alte săli de acestea pentru „primirile” nunților și pentru balurile întocmite de populația stărei mai de mijloc. Poliția le deosebise pe categorii, socotind pe cele de mai sus în cea dintâi categorie, iar în a doua: sala dela „Pomul verde” a lui Hagi Tomițu de pe strada Sf-ta Vineri și cea dela Hanul Roșu, sala Herasca de peste drum de Hala Vechiturilor și cea zisă „la Eisenbahn” ²⁹⁴) a unui fost funcționar neamț dela atelierele Căilor ferate și care se afla în mahalaua centrală a Dudescului, peste drum de biserica Sf. Apostoli. Într-o a treia categorie erau clasate cele pentru adunările de petrecere ale tineretului lumii de jos. Acestea erau: balul lui Ianoș, într-o sală a caselor lui Török din strada Schitului Măgureanu, acolo unde e azi Intrarea 11 Februarie și unde pela 1885 își avea școala de dans eminentul profesor Schmidt, diplomat al unei școli de coreografie dela Dresda și care era maestrul oficial pentru întocmirea balurilor și conducerea cotilioanelor la Palatul Regal; — sala lui Ziepzer, din colțul Bulevardului cu strada Sf. Constantin, și cea de pe Podul Beilăcului, lângă biserica Fămânda, cu firmă „la Salcia pletoasă”, nume dat de la copacul pe care îl avea la intrare. Mai era în sfârșit, într-o categorie deosebită, sala lui Wilcek zisă a balurilor „de societate”, care se afla peste drum de Poliție, în fostul Han al Doctorului Serafim, alături de cafeneaua „Pesta”.

Cărticelele lui N. T. Orășanu ne spun și ce fel de baluri erau cele de prin sălile acelea. La Bossel, bunăoară, ca și la Slătineanu, cânta orchestra bătrânului Iulius Wiest, profesor de vioară al Conservatorului de muzică și autorul celei dintâi rapsodii română cunoscută sub titlul de „Nunta țărănească”. — Balurile de-acolo erau „frecventate” de lumea mai aleasă a Bucureștilor de-atunci și au dăinuit vreozece ani din timpul domniei lui Carol I. Uneori ele erau costumate și atunci li se zicea „pic-

293) V. „Misterele Mahalalelor” de N. T. Orășanu.

294) Pe românește „la Drumul de fier”, firma reprezintă însă desenul unui tren.

nicuri" (pique-niques). Orășeanu înseamnă numai pentru anul 1858, douăsprezece asemeni baluri din cari trei „nobile“, organizate de agentul comercial francez Carissy; trei, de societatea Filarmonica; trei, de frații Georgescu; două, de farmacistul Zeides, pentru fruntea negustorilor bucureșteni și unul, de către colonia franceză a orașului și numit „le Grand Bal paré“ — (costumat).

La Wilcek cânta o „capelă“ nemțească, iar societatea de-acolo era alcătuită mai ales din modiste, croitorese, negustori și băieți de prăvălie, mulți din ei nemți și unguri, care dansau valsul de pe aria „O! du lieber Augustin“. Acolo se duceau să petreacă și mulți tineri „feciori de bani-gata“ cari, dedați la obiceiurile pariziene, veneau pentru „grisettes-le“ cu cari se aflau în „tratate de amor“.

La Pomul Verde, sala era într'un fund de curte dela capătul unui gang. Acolo cântau doisprezece muzicanți din „banda militară“ a Ștabulului, împreună cu un taraf de lăutari din Scaune. Garderoba balului era într'o prăvălie a unui bărbier de la stradă, iar la intrarea gangului era pusă o piatră mare pe care vizitatorii își spălau încălțăminte de noroiul cu care veneau de prin părțile lor, sau își schimbau ghetete murdare cu pantofi pe cari îi aduceau sub braț înfășurați în cârpe sau în jurnale. Cam adeseori balurile de-acolo, — ca mai toate cele din a treia categorie, — se încheiau cu scandaluri cari degenerau în încăierări.

Cu vremea lucrurile sau mai schimbat. Lumea bună, obișnuită cu „soarele“ (soirées) pe cari înainte le făcea prin casele lor, a început a da și balurilor publice o întocmire din ce în ce mai aleasă, iar reuniunile lor puteau fi vizitate chiar de doamnele și domnișoarele elitei bucureștene, devenind uneori ocazii de întocmire a unor noi familii. Asemeni baluri „selecte“ se făceau mai ales în sălile teatrelor și erau, fie mascate, fie „deschise“ adică numai costumate. Acestea dau prilej societăților de binefacere, care le puneau de obicei la cale, să strângă fonduri bănești necesare ajutorării sărăcimei orașului, a cărei grijă si-o lua pe seamă. Astfel de Societăți erau: „Obolul“, de sub înalta președinție a Reginei; „Tibișoi“-ul, pentru creșterea și îngrijirea orfanilor sau a copiilor părăsiți, care își luase numele dela cel dintâi pensionar al ei și era condusă de Principesa Moștenitoare; „Furnica“, ce da de lucru femeilor sărmene cu-

sături și țesături românești artistice care erau vândute pentru sporirea fondului de ajutorare, încurajând și păstrarea obiceiului de a purta costumele noastre naționale, și „Crucea Roșie“ a României, a cărei menire este cunoscută.

Baluri ca acelea mai erau cele ale Operei și Teatrului Național, balul Presei (al *gazetarilor*) cum și balul societății „Politehnica“. Toate aceste baluri se desfășurau în sala Teatrului Național unde, în acest scop, se așternea pe de-asupra scaunelor de jos un podium din bucăți de parchete de stejar ce se îmbina cu cel al scenei, unde erau așezate: o Tomboiă cu toate numerile câștigătoare pentru articole de parfumerie și mici obiecte de artă dăruite în acel scop de negustorimea bucureșteană, câteva jocuri distractive cu miză de un leu, și cel mai de seamă taraf de lăutari ce cânta pentru dans, alternând cu o muzică militară ce se afla ascunsă în balconul Galeriei. Cele ale societăților de binefacere și al Politehnicei erau cu invitațiuni personale dar plătite; celelalte erau deschise oricui avea bilet de intrare. „Foyers“-urile de mai sus și de jos ale Teatrului erau rostite ca bufeturi. Balurile începeau pela orele 10 seara și țineau până după ora 1 din noapte, fiind astfel singurile prilejuri în care tineretul putea petrece și el cu cei mari laolaltă. Când însă balurile erau mascate, fetelor nu le era îngăduit să meargă, chiar de ar fi fost de vârsta măritişului.

Alte baluri, similare dar cărora li se zicea *Serate* (soirées) erau organizate, odată sau de două ori pe iarnă, de către Legațiunile străine sau Cluburi (Cercuri închise), dar acolo nu se venea decât cu invitațiune personală și nu se plătea pentru intrare. Asemeni Cercuri închise erau: Jockey-Clubul înființat în anul 1875, pus sub președinția Regelui Carol I și având doi vice-președinți pentru conducerea rosturilor lui între cari în prim rând era încurajarea îmbunătățirii rasei cailor, — Clubul Regal, înființat în 1881 în fosta casă a boerului Oteteleșanu de lângă Teatrul Național — clubul Tinerimei, înființat la 1870 și care și-a avut multă vreme sediul în clădirea centrală a fostului palat al lui Grigore-Vodă Ghica de pe calea Victoriei — Clubul Agricol (al Societății centrale agricole) din Palatul Nifon și apoi în casa lui Costică Boerescu unde se află și azi, pe piața palatului regal — Cercul Militar, atunci în altă clădire de pe

calea Victoriei și cel al asociației germane „Liedertafel” din strada Academiei.

Pentru clasa de sus a societății bucureștene aceste reuniuni de distracție erau singurele prilejuri de apropiere și de cunoaștere în vederea unor raporturi mai strânse, în afară de cele obișnuite între rude sau între prietenii familiei fiecăroră.

*

Infățișarea balurilor și seratelor epocii aceleia era cu totul alta decât aceea a reuniunilor pentru dans din zilele noastre. Deosebirea este chiar mai mare decât a fost față de aceea a saloanelor nobilei franceze și habsburgice din cele trei veacuri precedente (1500—1800) în cari dansurile și baleturile introduse de Ecaterina de Medicis ajunseser cele mai distinse distracțiuni la Curțile regilor și apoi prin saloanele rudelor sau nobililor demnitari ai acelor curți.

Dansurile acelor vremuri de faimă : Ciaccona italiană, Menuet-ul și Gavotta franceză, Farandola și Rigodonul provansal cari se jucau în hore, Gigue-a și Scotisch-ul engleze, Sarabanda și Pavanele spaniole, au fost, după restaurarea regalității în Franța, mai toate înlocuite treptat, mai întâi cu Valsul și contradansurile și apoi cu altele adoptate de pe la alte popoare, precum : Polka dela unguri, Mazurka dela polonezi și Tarina dela ruși, și în sfârșit Cotilion-ul, în tempo de Galop cu care era obiceiul să se termine toate balurile mari.

Ținuta dansatorilor și a tuturor celor ce vizitau acele baluri se schimbase și ea, trecând dela pieptănăturile cu caturi înbuclate (dar nu „buclarisite” ca acum), corsetele de viespi ce sugrumau trupul și fustele „crinoline” în chip de poloboace, la cucoane, și dela costumele bălțate de catifea ori mătăasă încărcate de dantele, ale bărbaților cari atunci purtau și ei peruci cu cârlionți ce le atârnavă pe umeri, și pantalonii scurți cu ciorapi lungi — la „pieptănătura antică zisă „à la belle femme” și la rochiile croite în formă de teacă (fourreau) cu platca deschisă și cu mâneci scurte dar cu brațele înmănușate până peste coate ; iar la bărbați, redingotte-ele de stofă în culoare închisă albastră, verde ori castanie, pantalonii lungi în tonuri deschise ale acelorași culori — cari au fost păstrate, în ținuta de gală, până în anii sfârșitului celui de-al nouă-spre-zecilea veac când a venit moda fracurilor cu clack ; iar părul lăsat mai mare și pieptănat cu cărare spre

urechia stângă, mustățile lungi, „favorite“ tunse ori stufoase sau bărbi mici ascuțite.

La Curțile noastre domnești din trecut nu se făceau baluri ; iar dintre dansuri nu se cunoștea decât Hora noastră din bătrâni, iar pe vremea fanarioților se adăugase doar giamparalele turcești și Kindia palicărească pe cari boierimea căftănită de ei le mai-muțarea în tactul meterhanelor barbare, ca să le fie pe plac.

Cele dintâi „soarele“ cu muzică și dans au început la noi cam în aceeași vreme când Restaurația din Franța a adus schimbările revoluționare de cari am scris mai sus. Dintre dansurile acelor vremi unele ne-au fost aduse de tineretul care făcuse studii pe-acolo și acestea erau : „Parola“ un fel de Gavotă mai puțin complicată, „Scotisch“-ul sau „Ecossaise“-a poloneză adică Mazurka și „Valsul“ care la noi se dansa de pe aria tiroleză „O ! du lieber Augustin“, chiar la balurile domnești, cum ne spune Ion Ghica că a fost și la balul dat de Grigore-Vodă Ghica în anul 1827, în casele Romanit-ului. Faptul acesta se datorește — pare-se — împrejurărei că atunci noi nu aveam încă muzicanți de școală europeană cari să alcătuiască orchestre pentru așa-ceva. Cele dintâi „bande“ de muzicanți de-aceștia, ce s'au văzut la noi au fost cele aduse la balul domnesc al lui Grigore Ghica, și anume : „muzica“ clucerului Alecu Niculescu dela Râmnic, pe care o întocmise „maestrul de grații“ Cocoratu și în care șease țigani cânta pe cincisprezece instrumente și orchestra de doisprezece instrumentiști formată la școala din Golești, de iscusitul boier Dinicu, de pe rostul celor pe cari le văzuse prin străinătățile pe unde umblase el.

Odată cu venirea vremilor pe cari le povestim aci, toate acestea trecuseră însă în stolul amintirilor. Muzicilor acelea le luase locul fanfarele și orchestrele militare rostite de maiorul Hübseh pe care Vodă Carol I îl făcuse inspector al tuturor muzicilor militare, acestea fiind conduse de maestrul ca: Bittner, Kratokvil și Wiest ; iar în locul tarafului de lăutari al lui Dumitrache Ciorap care nu intra la rând decât după spartul balurilor când se porneau boierii pe „chef“, balurile Curței regale și cele publice, de elită, întocmite pe același model, aveau vestitele tarafuri ale unor meșteri cu faimă peste hotare ca : Angheluș Dinicu, Sava Pădureanu, Christache Ciolac și Nicu Buică, ale căror programe erau împletite cu cele ale muzicilor militare.

Balurile de pe vremea lui Vodă-Carol I erau ticluite ca reprezentațiile dela teatru și se desfășurau aproape de pe reguli asemenea. Când erau mascate sau numai costumate, lumea toată venea la cele dintâi în diferite costume ca la teatru pe scenă sau cel puțin câte-un „domino“ — o haină lungă și largă de mătăasă, în felul raselor călugărești, cu glugă pentru cap. La celelalte, condițiunea aceasta era impusă numai femeilor care, la noi, veneau mai mult în costume bogate de frumusețe ale țăranilor noastre de prin toate ținuturile țării; iar domnii, numai în frac. În afară de „tachinăriile“ obișnuite între cunoștințele celor căsătoriți, regula cerea ca fiecare doamnă să fie însoțită de soțul ei sau de vreo rudă de-aproape, dacă era vădană; iar de era domnișoară, de părinții sau de frații ei, și ca nicio persoană străină să nu fi solicitat vreun dans sau să înfiripe o convorbire cu ele înainte de-a fi căutat să cunoască pe însoțitori și să le ceară a le fi prezentat. Chiar între cunoscuți, aceștia aveau grijă de a solicita dansurile serei înainte de începe re balului și erau înseriși pe rând în carnetelul cochet ce fiecare dansatoare primea la intrarea în bal. Cererile ulterioare nu puteau fi satisfăcute decât dacă vreunul din dansuri era ne acordat nimănui sau dacă solicitatorul avea în mod prealabil consimțământul vreunuia din cei înseriși.

Această din urmă regulă era oarecum respectată chiar în balurile mahalalelor. O abatere era privită acolo ca un „afront“ adus celor în drept — afront ce era pedepsit pe loc de aceștia, fie la bufet, fie la plecare, unde conflictele de felul acesta se sfârșeau de foarte multe ori cu încăierări și bătăi cu urmări regretabile.

Dansurile ce se vedeau înserise pe carnetele sexului frumos erau combinate alternativ dintre cele ce erau „la modă“: gavota, valsul, polka, mazurka (într'un timp și: pas-de-quatre, pas de patineurs, polka en croix)., Cadrilul, Lancier-ul și Cotillon-ul *)

*) Cadrilul (Quadrille) se dansa în două rânduri de perechi așezate față'n față, domnii stând la stânga partenerelor lor și conducându-le cu mâna dreaptă sau stângă de pe cum cerea executarea figurilor ce alcătuiau acest dans în diferitele lui faze. Figuri erau mișcările dansatorilor, cunoscute sub denumirile de: chaîne anglaise, chaîne des dames et de cavaliers, balance-ul, tour de main; queue de chat, en avant deux, en avant trois, en avant quatre, „en avant“ al unui rând, „en avant“ general, traversările, ronde (hora) și moulinet-ul (morișca). Din combinarea lor sunt alcătuite cele cinci faze ale Cadrilului cari sunt rumite, pe temeuri de ca-

— aceste din urmă trei alcătuind grupa contra-dansurilor, adică a dansurilor de promenadă, convorbire și recreare.

Vântul de așa-zisă democratizare a vieții orășenești, stârnit de prefacerile de după 1906, a uscat grădina de veselie firesc rânduită pe rostul și puterile claselor populare de atunci, iar pe locurile ei au crescut nestăvilit buruienile exotice ale Jazz-urilor americane, cu balurile lor înjghebate oricând, oriunde și cu origine, — Dancing-urile și ceaiurile dansante, cari ar fi putut fi mai nimerit denumite „Coktail-uri“ dansante, dată fiind amestecătura de oameni, de cântece și de dansuri, lipsite de orice rânduială, frumusețe, grație și cuviință.

În lumea orășănească de mijloc, asemeni petreceri erau organizate de asociațiunile profesionale sau de asigurare mutuală, și numai prin sălile publice ale coloniilor de străini sau ale teatrelor particulare, precum erau: aceia a lui Bossel, a lui Brofft, Colosseum-ul lui Oppler, cele ale societăților „Eintracht“, și „Turnverein“, Orfeu, Eforia, Dacia și Jignița.

Populația mahalalelor mărginașe foloseau, cum am văzut, sălile mai mici de prin partea locului, în cari făceau și așa zisele nunți la Salon și cari erau: cea dela „Pomul Verde“, a lui Schlater, a lui Ghenea dela Hala Traian, sau a lui Solacolu dela Bariera Moșilor. Aceiași lume se mai aduna pentru ca să danseze

pricii pe cari nu le putem lămuri aci: Pantalón, Été, Poule, Pastourelle și Final care poate fi executat și el, după voință, prin una din alte cinci faze numite: Chassé croisé, la Boulangère, la Corbeille, le Moulinet, și la Saint-Simonienne sau Galop-ul, cu care de altfel orice final de cadril trebuie sfârșit.

Lanciers-ul sau Cadrilul lăncierilor se dansa în grupuri de câte patru perechi așezate față 'n față, dar în cruce, prin altă combinație a acestorași figuri ca și ale Cadrilului și tot în cinci faze, numite în ordine: les Tiroirs, les Lignei, le Moulinet, les Visites și Lanciers (sau lanțul Lăncierilor).

Amândouă aceste contra-dansuri sunt anunțate de orchestră prin două semnale executând primele opt măsuri din partiția primei faze. Pentru Cadril, orchestra trebuia să cânte de două ori partiția fazei I-a și de câte patru ori pe a celorlalte. Pentru Lancier muzica executa de câte patru ori primele părți și de opt ori pe cea din urmă.

Cotillon-ul era o continuare a balului numai cu vals sau cu polcă în grupuri fixate prin mijlocirea unor „jocuri de societate“ (13 după unii, peste 100 după autorii francezi) și care se termina cu un Galop general.

și la „complet”-uri — așa cum tineretul de azi se adună la cea-
iurile dansante.

Faima acestora, când ele au dispărut, a fost moștenită de
alte săli închiriate cu seara cum erau cel dela Văraru din
mahalaua Sf. Niculae din Prund (în Gramond) ; al lui Marin
Rotaru, zis și „la Sălciioară” din strada Fraților și cel dela „Le-
metru” în preajma uzinelor de metalurgie dela „Apele Minerale”—
despre cari ne amintește așa de pitoresc confratele Cosco în po-
veștile lui de „Când era bunica fată” — cum și altele câte vor mai
fi fost la fel, dar pe cari nu le mai știm noi.

Epoca anuală a acestor petreceri publice se încheia cu câte
un Bal zis de îngropare a Carnavalului și care se ținea în seara
Lăsăturii-de-sec. Tinerea posturilor în ce privea ale mâncării
și ale chefurilor, și-o potrivea lumea de-atunci de pe cum o tăia
capul, și o lăsa inima sau băierile pungei. Ea impunea totuși
mai tuturor un traiu oarecum reținut și, în orice caz, o ținută
mai „rezervată” de cât se obișnuște astăzi.

Lumea de-atunci bătea mai des pragul Bisericei, își amintea
cu mai largă milostenie de cei săraci pe care îi dăruiau — fie
acolo, fie acasă, prin vecini — cu ce aveau mai din belșug, întru
proslăvirea patimilor lui Isus și pentru pregătirea obștei
voieșii la care avea drept orice creștin de sărbătorirea învierii
celui ce prin martiriul lui a răscumpărat păcatele lumii și i-a
năzuit fericirea. În așteptarea Paștilor oamenii se fereau să
suduie sau să păgubească pe semenii lor, se duceau la slujbele
Deniilor, înfloreau mormintele răposăților familiei din cimitirele
orașului în ziua Vinerei-Mari, când duceau și pe copiii lor „să
treacă pe sub Domnul Christos” și în seara aceea participau cu
toții la Sfânta Ocolire, se spovedeau²⁹⁵⁾ ferindu-se de spur-
care²⁹⁶⁾ și se grijeau primind cu evlavie Sfânta Cumenicătură.

Pe copii îi înnoiau²⁹⁷⁾ la acele sărbători și, luându-i la Bise-
rică în noaptea Invierii, îi făceau să se pătrundă de rostul îm-
părtășirii Luminei la cari toți își aprindeau făcliile de ceară,
cum și de rostul veseliei și belșugului căutate în zilele sfintelor
Sărbători.

295) Mărturisirea către duhovnic a păcatelor săvârșite peste an.

296) Mâncarea celor oprite de Biserică.

297) Le cumpărau sau le făceau haine și ghetе noi.

Pregătirea aceasta sufletească era atunci sporită și de stăruința cu care se urma preceptele Sfintei Scripturi, cu prilejul serbării Duminicii Floriilor și sfintelor Paști. Nu erau atunci copii ajunși la o minte înțelegătoare, care chiar dacă nu pricepeau îndeajuns poruncile Postului, să nu fi fost totuși impresionați și cuceriți sufletește de misticismul patimilor lui Isus. Ei ascultau citirea Sfintei Scripturi în lăcașurile Domnului și se pătrundeau de smerenia cu care Mântuitorul a putut îndura toate umilirile Calvarului pentru răscumpărarea păcatelor vechi ale omenirii și pentru aducerea ei pe calea dreptății, care e și acia a fericirii de pe Pământ. Copiii prindeau astfel și intuiția acelei discipline pe care azi părinții încearcă zadarnic să o mai insuflă odraslelor lor, în sufletele cărora Credința abia mai află un colțișor prielnic pentru răsădirea ei. — Ba, se simțeau de multe ori și atrași să mărturisească cuvioșia lor prematură, fie cântând în corurile bisericești, fie ajutând preoților la săvârșirea ritualului marilor slujbe, îngrijind de lumânările sfeșnicele împărătești, de tămâia cădelnițelor aromitoare sau chiar așezând, cu mânuțele lor nevinovate, așternutul de flori de pe sfântului Prapur²⁹⁸). Cei vârstnici dau și ei aceeași pildă frumoasă, urmărind cu evlavie desfășurarea serviciului și unii căutând să obțină chiar îngăduirea de a cuvânta ei-înșiși, la sfânta Liturghie, slova Evangheliei în mijlocul enoriașilor. La eșirea dela slujbă bucureștenii semănau în palmele scorojite ale sărăcimii adunată acolo, milostenia creștinească a restului de mărunțiș rămas din cel pregătit pentru Discul bisericii și pentru Sf. Mir.

Cucernicia aceasta a vechilor bucureșteni se dovedea aceeași în tot cursul anului, presărat de celelalte sărbători sobornicești ca : ziua Izvorului Tămăduirii, când toate bisericile înalță rugăciuni pentru izbăvirea celor bolnavi și infirmi ; — marea Duminică a Rusaliilor amintind pogorârea Sfântului Duh asupra apostolilor creștinătății și în Sâmbăta căreia se făcea a doua pomenire a morților la biserică și prin toate cimitirele orașului (parastasele) ; cum și ziua Sfinte Treimi din Luna Rusaliilor și Duminica tuturor Sfinților după care se intra în Postul cel de nouă zile al Sân-Pietrului ; — Duminica a șaptea după

298) Năframa pe care este închipuită u ma feței lui Isus din timpul îngropăciunei lui.

Rusalii când se lăsa sec pentru postul de două săptămâni al Sfintei Mării; — Preobrajania sau ziua Schimbării la față, decând se tăia copiilor îngăduirea de a se mai scălda la Gârlă pentru că ar fi spurcat cerbii apa, dar de fapt pentru că de-atunci începe a se schimba vremea spre început de toamnă și apa pierde căldura soarelui; — Duminica Sfintei Theodora, cea dintâi înaintea zilei de Înălțare a Sfintei Cruci, când drept-credincioșii ajunau ziua întreagă; — ziua cuvioasei Parascheva, zisă și Vinerea-mare deși calendarul bisericei nu i-a fixat această zi, și când se face slujbă mare de hram la biserica Sf. Vineri din Lucaci; — ziua Sfintei Filoftea ale cărei moaște sunt în paza și cinstea Mitropoliei din Tîrgoviște; — ziua Sfântului Dimitrie (Basarabof) deasemeni cu slujbă deosebită pentru moaștele acestuia din racle adăpostită de sfânta noastră Patriarhie și în sfârșit ziua Intrării în biserică a Prea Curatei Maria (la 21 Noemvrie), fără a mai pomeni aci și celelalte prăznuiri ale hramurilor tuturor lăcașurilor închinat lui Dumnezeu prin sfințirea artoselor²⁹⁷) cum și altele ca: ziua celor patruzeci de Mucenici (9 Martie), a sânzienelor Drăgaicei din ziua tăierii capului Sfântului Ioan (29 August), a Armindenului sau a Mai-ului din prima zi a acestei luni și a Cârstovului²⁹⁹ bis) Viilor din ziua Înălțării Sf. Cruci (14 Septemvrie), când începe a se face culesul strugurilor — toate laolaltă ținând sufletul oamenilor îndreptat spre puterea și slava Ziditorului și alcătuind împreună viața lor duhovnicească.

299) Un fel de azime groase făcute din cocă cu lapte și cu mirodenie de anason.

299 bis) Cuvânt slavonesc înțelegând „culesul”.

Petrecerile îndătinate.

DESPRE partea petrecerilor cu masă și cu veselie, ele se deosebeau în cele ce urmau datina acestor sărbători și cele cari urmau doar pornirea inimei sau feluritele bucurii pe cari rosturile vieții le aduce la casa omului.

În general petrecerile acelea aduceau mulțumire tuturor întrucât erau întocmite în comunitate, pe bună-înțelegere și pe gustul fiecărui, dar mai ales fără preocupările de-acum asupra celor ce te văd, te judecă și te bârfeșc.

Ele mai aveau și acel dar al varietății pe care o impuneau anumitele datini sau obiceiuri, de cari atunci toată lumea ținea seamă. Se mergea astfel de fiecare dată în anumite locuri, se mânca anumite mâncări, se făcea anumite cocături și plăcinte, și așa mai departe.

Când venea, bunăoară, Crăciunul — toată lumea, dela mic la mare, intra într'un sbucium de bucurie neastâmpărată, dându-se cu totul pregătirilor cât mai vremelnice și mai bogate ale celor cu care aveau a se îndeletnici. Bunicile și bunicii luau de mână pe pruncii familiilor lor și porneau cu ei să colinde toată Piața spre a alege și cumpăra bradul cel mai chipeș, betelele și panglicile cele mai sclipitoare, cleștile și lumânările colorate, jucăriile cele mai hazlii și pachete cu tot felul de cofeturi³⁰⁰) pentru înzestrarea și împodobirea Pomului de Crăciun; precum și Sor-

300) „Cofeturi” era pe vremea aceea denumirea ce se da bomboanelor ce se fabricau cam în felul celor numite azi „fondante” pentru că se **topesc în gură** și al „drajelelor” ce acoperă cu zaharul lor câte un sâmbure de migdală, o alună sau un bob de cafea prăjită. Dela acestea a rămas și denumirea obișnuită de cofetărie. Zaharicalelor făcute cu zahăr legat, li se zicea „acadele”.

cova cea mai învoaltă și mai meșteșuguită în podoabele ei de flori făcute din foiță de hârtie.

Gospodarii răvășeau toate prăvăliile cu merinde și se încărcau cu pachete cu tot felul de cărnuri, de vinuri, de mezeluri, de fructe și de câte alte bunătăți. Gospodinele trebăluiau din vreme înfășuratul sarmalelor, umplutul caltaboșilor, fiertul șuncilor și al limbilor afumate, tocatul și aromatul cârnaților — toate astea în năduful mașinelor înfierbântate ca niște locomotive sub presiune și în hărmălaia pe care o făceau pocnetul spartului nucilor și tăcăneala piulițelor în cari pisau miezurile de nuci și zahărul pentru cozonaci și pentru cearceafurile de foi de cocă ale delicioaselor plăcinte, baclavale și sarailii ce aveau să le împodobească praznicele. Copii se făceau roată pe dușumelele casei, în jurul câte unui maldăr de hârtie colorată și a unui borean cu lipici de făină și se trudeau să încondeieze și să împodobească mai iscusit, unii Steaua cu care aveau să colinde în nopțile Crăciunului, alții straiiele și chivărele Vicleimului mahalalei lor, iar alții — cei mai mulți — cântau repetiția corurilor de „bună dimineata la Moș-Ajun“ cu care aveau să umple văzduhul nopților de vifor sau de ger în cari colindau în seara ajunului zilei de naștere a Domnului și apoi în cele ce urmau din prima zi a Crăciunului.

„Moș-Ajunul“ era semnalul general al intrării bucureștenilor în roiul sărbătorilor Crăciunului. Inceputul îl făcea corurile de bărbați ale Mitropoliei, Domnița Bălașa și al „Operei“ Teatrului Național³⁰¹⁾ care porneau colinda lor începând, către ora 8 seara, cu Palatul Regal.

Aci, la dorința Regelui Carol I și din bunătatea și dragostea de popor a Reginei Elisabeta, se pregătea din vreme în sala de așteptare din josul aripei stângi a palatului o masă mare cu ceaiuri, covrigi, mere, portocale și nuci poleite, cum și cu prăjituri de tot felul. Când corurile se rânduiau în fața scării Palatului și atacau primele măsuri ale cântecului de colindă, Majestatele Lor apăreau împreună cu principii moștenitori și cu copiii lor la ferestrele de jos din stânga intrării și ascultau cu o vădită plăcere tot programul colindelor și urărilor populare;

301) În anii aceia Opera cânta în alternare cu piesele de teatru. Distribuția rolurilor o aveau artiști italieni, dar corul era compus numai din români.

porunceau apoi să se deschidă ușile și să poftească pe colindători la ceaiurile pregătite, la care asistau tot timpul și după care împărțeau darurile urându-le sănătate și voie-bună de Sărbători, la plecare. Dela palatul Suveranilor corurile se duceau la reședința Înalt Prea Sfântului Mitropolit. Un ceas mai târziu, de prin toate curțile orașului se înălțau, printre fulgii mari de zăpadă sau peste așternutul argintiu al zăpezei poleite de razele Lunii — ca o chemare a îngerilor din țările cerului — glasurile copilașilor bucureșteni, ridicându-se de pretutindeni, pe diferite tonuri și acoperindu-se unele pe altele din diferite locuri, zvon din care se deslușea urarea voioasă cu „Bună dimineța la Moș-Ajun“ și rugăminte lor semeată „ne dați, ori nu ne dați“...

Pe toate ulițele se vedeau grupuri de câte patru-cinci puști, cu piciorușele îngreunate de cismulițe sau de șoșoni, cu paltonașele aproape până la glesne, înfolfiți cu șaluri de lână până peste nasuri, cu căciuli țuguiate de oaie înfundate pe ceafă și pe sprâncene, cu dășagile de covrigi pe umăr și cu mânuțele înmănușate în lână și înfundate în buzunări, luptând din greu cu zăpada moale ce cădea fără contenire din văzduh sau alunecând pe urmele înghețate de ger și înghesuindu-se unu-ntraltul ca să țină piept mai bine viscolului ce-i purta dintr'o curte într'alta pe tot cuprinsul mahalalei lor.

Prin curțile oamenilor, erau așteptați peste tot cu porțiile de covrigi, de mere și de nuci poleite, gata-pregătite, ce li se dăruiau de către gospodari și de copilașii lor încă prea mici, care ascultau colindele și îi priveau prin ochiurile de geam înghețate și topite de răsuflarea lor caldă și nerăbdătoare..

Eșiți iarăși la drum, cei mai mulți trecători le puneau în pălmuțe câte un gologan, cu care ei dau năvală la celdintâi ceinar dela colțul străzei. Acela zgribulit și el de frig, le da pe gologanii aceia câte-o ceașcă de salep sau de ceaiu fiert cu scortişoară, după care ei își reluau colinda mai înviorați.

Scenele acestea ale micilor colindători prin viscolul iernei, cu toată simplitatea din decorul în care se desfășurau, sunt poate cele mai frumoase viziuni al trecutului acela, pentru cei ce au apucat toiul acelor tradiții în înfățișarea Bucureștilor de-atunci !

Pentru cei mari ca și pentru cei mici, în mijlocul colindelor și meselor vacanței Crăciunului, sosea apoi ziua Anului-Nou, când dela masa nimănui nu lipsea tradiționala plăcintă cu ră-

vașe³⁰²) — o născocire făcută doar să însuflețească pornirea tuturor de a petrece, veselindu-se cât mai mult.

Toată vremea cuprinsă între Crăciun și Bobotează, mahalalele orașului răsunau până pe la miezul nopții de cântecele băiețandrilor: „Cine primește Steaua, frumoasă și luminoasă?“... întovărășit de clinchetul argintiu al unui clopot legat de bățul stelei lor de hârtie, luminată de o lumânărică din lăuntru ei. La răstimpuri cântul lor era întretăiat de țipătul vreunui clarnet (clarinet) ce vestea trecerea unui Vicleim. Vestirea asta a apropierei Vicleimului avea pe lângă rostul de-a face lumea să prindă de veste despre trecerea lui, spre a-l chema să joace prin case pățania lui Irod Impărat, — și pe aceia de a da de veste altor Vicleimuri sau Stele să se abată din drumul lui. Dacă și cu această vestire, ele se întâmpla de se întâlneau față 'n față, atunci Steaua trebuia să fie închinată Vicleimului pentru ca să-și poată urma calea, fără de care Mutul Vicleimului ar fi făcut-o țândări cu ciomagul lui; iar Vicleimurile de se întâlneau, se opreau la luptă în acelaș scop. Lupta — luptă dreaptă — se da între Muții ambelor Vicleimuri până la trânta unuia din ei în zăpadă, după care Vicleimul învingător își urma drumul, iar cel învins făcea cale întoarsă, pe tăcute, — până la prima răspântie și de-acolo era obligat să stingă lumina din cutia păpușilor și să se abată spre casă pentru noaptea aceea, căci de era întâlnit a doua oară se făcea încăerare generală și de pagubă amândorora.

Dela praznicele și petrecerile acestea se trecea la balurile și nunțile Carnavalului, al cărui capăt era în ultima Duminică a Triodului bisericesc, când se lăsa lumea de mâncatul cărnurilor, iar în Duminica următoare și de al brânzeturilor și al lăpturilor, pentru a intra în Postul Paștilor.

„Lăsatul de carne“ se făcea prin rânduirea unor oștepe încărcate cu tot felul de mâncări și de fripturi și cu băutură din belșug ca să-și scoată lumea din capte. Copiilor li se rostea petrecerea cu bătaia Halviței³⁰³) din care un bulgăr, ca de un kilogram, era legat cu sfoară și atârnat de cârligul tavanului

302) Niște bilețele răsucite pe cari erau tipărite mici strofe cu caracter epigramatic și cu aluziuni ce chiar prin nepotrivirea lor cu cei căror le-au fost împărțite odată cu bucata de plăcintă, produceau totuși mare haz între meseni.

303) Un fel de nugă de zahăr alb amestecat cu sferturi de miez de nucă.

casei de-asupra mesei, lungimea sfoarei fiind potrivită așa ca bulgăru de halviță, legănat spre tot încojurul mesei, să poată fi ajuns cu gura și ca fiecare comesean să-și poată înfige dinții în el spre a mușca o îmbucătură. Obiceiul cerea să se lipească ici-colo pe halviță și monede de argint de câte doi lei, un leu sau de cincizeci de bani, pentru a spori interesul celor ce luau parte la joc. Hazul jocului era că toți convivii, mici și mari, se alegeau cu nasul și cu obrații înăclăiți de zahărul înmuiat al halviței, dacă nu chiar cu câte un dinte zătienit dela locul lui.

Caracteristica „menu“-ului unor asemeni praznice era: pescărie conservată în untdelemn sau numai sărată și afumată, purcei de lapte, curcani sau găște fripte, cu coajă rumenită la cuptor și servite în tăvi mari de aramă, pe un așternut bogat de varză acră tăiată subțire ca fideaua și călită în șuvițe de slănină afumată. la cari se adăugau cuvenitele castroane cu murături în saratură sau castraveci și gogoșari în oțet de vin, apoi plăcintele cu carne (felul zilei) din foi frământate și întinse la bucătăria casei, coapte gras și rumen, de se topeau în gură, laolaltă cu vinișorul din care se bea vârtos la tot rândul mesei; iar la urmă, odată cu legănatul halviței, veneau siniile cu nelipsitele baclavale și sarailii făcute, în treacăt fie zis, mai ales pentru cocoane și copii.

La săptămână, adică în Duminica următoare, se făcea și Lăsatul de brânză care era închiderea art-ului³⁰⁴) și după care urma opreliștea strictă de-a mai mânca ceva „de dulce“³⁰⁵) în tot timpul Postului. Acesta era deci prilejul ultimului praznic, până la ceasul Invierei Domnului. Ospățul lui se rezuma la cele îngăduite în cursul săptămânei de până atunci, dar cu temeiul în plăcintele cu brânză coapte în unt proaspăt și în vinișorul ce le era de ajutor.

Un popas al Postului cel mare, îngăduit și în ce privea chefurile, era cel al Blagoveșteniei sau al zilei de Bună-Vestire (25 Martie), pentru când datina spune că: „în ziua de Blagovește, tot țiganul mănă pește“ — vorbă pe care pravoslavnicii bucureșteni nu lipseau de-a o respecta cu sfințenie, fiind dela voia Domnului îngăduință de petrecere, cum și fiindcă o vorbă bătrânească spunea: „Peștele mort și în gârlă putrezește“; iar bieții oameni, de

304) Slobozenia în ale mănărei.

305) Adică ouă, lăpturi, carne sau grăsimi.

teamă, îl sropeau cu vin, urmând prin asta și sfaturile doftori-cești de pe cari : stomacului nu-i priește, când bei apă după pește.

Bătrânii noștrii aveau și vin bun la așa ceva, dar și rost în ale băuturii : o țuiculiță sau o drojdioară la „aperitivul“ icerelor bătute cu undelemn de măsline ; un pahar-două de profiriu după pana de somn, altele de vin alb după plachia sau iahnia de nisetru ori morun, fierte în undelemn, cu boabe de piper și felioare de lămâie, în cuptorul deschis ; iar de cumva gospodinele născociau și vreun crap mai mărișor, pe varză sau pe orez, ori chiar așa „semplu“ și la proțap³⁰⁶) atunci îl cinsteau și pe acela... fiindcă n'aveau încotro.

Dar oamenii aceia aveau și cu ce să împlinească toate datinele astea, căci pe vremurile acelea le ducea grija însăși Stăpânirea. Ce făcea ea, ce dregea — dar în ajunul și în dimineața Blagoveșteniei „putea“ Bucureștii de fel de fel de pește. Atât piețele orașului cât și măcelăriile de peste tot gemeau de pește proaspăt, așa cum se înțelegea atunci ce-i proaspăt, și la un preț nici pe jumătate cât era în zilele obișnuite. Și, nu era casă îndestulată sau cort țigănesc unde să nu fi ghicit, de pe droaia pisicilor adunate miorlăind, că acolo se curăța pește de zor pentru masa zilei de Blagoveștenie.

Postul era totuși post. Unii aveau și câte-o poftă de lucruri ce nu se găseau pe Piață decât în acele zile ale anului, precum erau : un pilaf sau o *scordolea*³⁰⁷) de raci, o iahnă ori un pilaf de caracatiță... Dar ce nu găseai pe vremea cea, dacă aveai poftă de mâncare și dacă țineai să postești de-a binelea ?

Bucătăria posturilor, la noi, avea — slavă Domnului — feluri și iar feluri de mâncări destul de hrănitoare și cari mergeau de minune cu un vin bine potrivit, — potrivit, bine 'nțeles, cu mâncarea ; nu potrivit de negustori. Căci atunci vinul era vândut dela caneaua butoiului din pivniță și în vas de-acasă ; nu ca acum, în sticle cu capsule colorate, ca să le zică „înfundate“ pasă-mi-te fiindcă mai totdeauna i-se înfundă ălui de le bea pe ne-gustate...

Tot în postul cel mare, calendarul bisericesc a sorocit și ziua celor 40 de Mucenici (9 Martie) — un fel de „Eroi necunoscuți“ ai Creștinătății — zi care avea de-asemeni datinele ei. Astfel, cum

306) O frigare de băț cioplit.

307) Raci fierți înmuiți într'un sos de nuci și untdelemn

ea era socotită și ca începutul Primăverii, copiii adunau dimineața cu târnurile de nuiele toate așchiile și gunoaiele curței smulgeau și buruienile uscate și le făceau maldăr în spre poartă apoi le dau foc. Peste flacăra și fumul vreascurilor acelea aprinse, ei săreau apoi ca să se curețe de duhurile rele și să nu-i atingă peste an nici un fel de molimă³⁰⁸). În acelaș timp gospodinele frământau aluatul de făină albă din care făceau sute de colăcei subțiri și îi fierbeau într'o oală mare, cu apă îndulcită de zahăr până ce se îngroșea. Fiertura aceia era împărțită în farfurii adânci sau castronașe și presărată cu nuci fărâmate și cu praf de scorțișoară. Datina ei, a cărei origină se pierde în vremea faraonilor Egiptului (a și a colivei de grâu), se făcea de către ai noștri întru cinstea și pomenirea celor patruzeci de martiri, neștiuți pe nume dar care au pățimit cândva pentru credința lor în Iisus Christos. Numită din această cauză „Mucenicii“ fiertura aceia era împărțită pela vecini și cunoscuți, pe tăvi care se întorceau mai totdeauna tot pline, pentru că gospodinele se întreceau în a-i face cât mai gustoși și deaceia replicau cu produsul talentului lor. Schimburile acestea de „mucenici“ și cu ceiace rămânea pentru ai-casei, le mântuiau copiii cari aproape numai cu d'ăia se îndopau toată ziua.

Sâmbăta ce urma zilei Mucenicilor, sorocită în calendar sfântului Toader, era rostită de obiceiul vremii de-atunci unor alte datini. Copilandrii încurau caii pe maidane, bărbați maturi din mahalalele mărginașe dau câini în Tarbacă³⁰⁹) spre a-i face imuni la Jigodie sau Turbare, iar femeile se spălau pe cap cu apă în care fierbeau și rădăcină de Iarbă-mare, pentru ca să nu le scadă părul cozilor de pe cap.

Cu zile de-astea și cu datinile lor, se ajungea pe nesimțite în pragul Sărbătorilor Paștelui, adică Duminica Floriilor, de când se începeau virtual pregătirile cu plămăditul și coptul cozonacilor, cu strânsul, alesul și înroșitul ouălor care mai trebuia și încondeiate, și câte altele ce se mai cerea în zile ca acelea.

Datina cea mare, pe care bucureștenii țineau mult să o respecte, era ca, de pe obiceiul ciobănesc al strămoșilor noștri și potrivit chiar slovei Sfintei Scripturi, podoaba mesei să fie „mielul pascal“. Acea datină hotăra că, de Paști trebuia să se

308) Boală molipsitoare.

309) O învățtură până la amețeață a câinilor legați de picioarele dinapoi.

mănânce mielul pentru prima oară, de vreme ce Postul cel mare nu îngăduia să o facem mai de vreme și nici ciobanii nu dau atunci mieii la târg înainte de luna Mărțișorului³¹⁰⁾ și anume după ce treceau Babele³¹¹⁾ iar Dochia își lepăda și cel din urmă cojoc al ei.

Obişnuit — cea dintâi prăznuire a Învierii se făcea chiar la întoarcerea celor ai-casei dela Sfânta Slujbă, la masa întinsă în curte, dacă vremea îngăduia, sau în grădinița casei. De pe masa aceia nu lipsea nici la casa celui mai sărac: feliile de Pască împodobită cu ouă roșii, tava cu mielul fript la cuptor, însoțită de un castron de salată verde și carafele cu vin pro-firiu.

Comesenii ciocneau, mâneau ouăle ciocnite pentru mărturisirea credinței lor, că: Christos a înviat!, și beau pentru împărțășania cu sângele Domnului Mântuitor³¹²⁾.

A doua zi, după slujba celei de-a doua Învieri (arătarea lui Isus Mariei din Magdala), cei vârstnici se întorceau pela casele lor să mai „ciupească o țără de somn“ din cel pierdut cu masa de noapte, și, în așteptarea praznicului de zi, în vreme ce copiii și tineretul alergau în bălciul mahalalei să se dea în Dulap (scrânciob) sau Călușei, ori să cutureiere panoramele bălciului..

Prilej de ospăț tradițional mai era și Armindenul sau Maiul, în ziua întâia a lunei Mai, când lumea bucureșteană obișnuia să iasă la iarbă verde. Cei ce se învoiau între ei „să facă“ Maiul, se îngrijeau din vreme de o damigeană³¹³⁾ de pelinaș³¹⁴⁾ și hotărau din timp cam în ce parte de loc aveau să meargă pentru asta. Locurile potrivite pentru asemeni praznice — în afară de

310) O altă datină de pe care se dăruia fetelor câte un bănuț de aur, de argint sau altfel, pătruns de trei fire răsucite de arniciu, cu urarea ca până la an să se mărite cu noroc.

311) Legenda spune că, pe vremea Dacilor, Baba Dochia păstorind niște oi pe culmile Carpaților, se înțolise cu nouă cojoace ca să înfrunte puterea viscolelor și că, începând cu prima zi a lunei Martie, a lepădat în fiecare zi câte un cojoc — iar cele nouă zile au fost numite ale Babei sau „Babele“.

312) Vinului roșu i-a fost zis totdeauna la noi: sângele Domnului.

313) Dela franțuzescul „dame-jeanne“, nume dat unor ulicioare de sticlă, încăpătoare și învelite cu împletitură de răchită.

314) Vin plămădit cu frunze de pelin.

unele grădini cu birt³¹⁵⁾ de prin oraș și de cele câteva mănăstiri mai apropiate cum erau : Cernica, Pasărea, Ciorogârla, Țigănești, Snagovul și Căldărușani care aveau și lacurile lor — erau pajiștile împădurite din Băneasa-Herăstrăului și Mogoșoaia, cele de pe apa Colentinei și dela „trei lulele“ din Ciurel (pe apa Dâmboviței în sus) sau, mai apropiate, cele din preajma fântânei Brâncovenesei de sub Cotroceni și a lui Cantacuzino de sub dealul Filaretului. Aceste două din urmă au dispărut acum — cea dintâi fiind desființată odată cu parcelarea și construirea cartierului nou de-acolo, iar cealaltă fiind înglobată, cum se vede azi, în Parcul Carol I creat pentru Expoziția Jubiliară din 1906.

În acele locuri, bucureștenii se adunau pe grupuri, venind — unii cu trăsurile de Herasca³¹⁶⁾, alții cu trăsurile de piață sau cu niscăi brisci cu leagăn tocmite cu o zi-două mai înainte, iar alții pe jos și purtând fiecare câte ceva de-ale mâncărei și de-ale băuturii. Ajunși la locul ales, întindeau pe iarbă păături sau rogi-jini, scoteau merindele de prin boccele și papornice, priponeau sticlele și damigenele în răcoarea apei vecine, apoi, în vreme ce copiii se jucau prin pajiștea înflorită iar cucoanele și fetele rosteau tacâmurile și așezau farfuriile și tăvile cu bunătăți, bărbații porneau prin împrejurimi după specialitățile locului. Ei umblau, care-încotro, ca să dibuiască ceva raci vii pentru fierit ori niscăi pește viu pentru tieluitul „a la minut“ al unei saramuri bine ardeiată, de caracudă, biban, albișoară sau roșioară — gustări cari, împreună cu pastrama³¹⁷⁾ de briceag și cu o leacă de brânză nouă cu ceapă și usturoiu verde, aveau să însoțească Țo-iurile cu Țuică³¹⁸⁾ la închinările de îndemn la masă. Masa era apoi împlinită cu o friptură de miel rece și câțiva pui, fripți la frigare chiar atunci în timp ce oaspeții se înfruptau din celelalte. Când praznicul era în toi, și pelinașul pe jumătate consumat, se iveau de obicei de prin tufișurile pădurice, ca niște duhuri

315) Cărciumi cu bucătărie dela care se putea mânca foarte bine, totul fiind pregătit mai totdeauna de însăși patroana localului.

316) Un fel de „diligente“ încăpătoare, acoperite cu piele și care se găseau în oraș, în mahalaua Herasca de lângă Sf. Vineri.

317) Carne de capră sau de vacă svântată la soare după ce era mai întâi ținută la sare și care, la iarbă verde, înlocuia minunat alte mezeli.

318) Niște sticlute speciale acestei băuturi.

de-ale lui Aghiută³¹⁹), și câte doi-trei lăutari de-ai dela țară, adică : un scripcar, o cobză și un țambal, și, din pâlپâiala aia a unei mese tihnită, se aprindea un chef, de-i prindea pe toți Luna în pădure și nu-i mai gonia acasă decât: pe cucoane, igrasia³²⁰) ierbei umezită de rouă și moțăiala copiilor, iar pe bărbați sticlele golite.

Pentru cei veniți mai de pe aproape și mai aprinși la chef, întoarcerea acasă se făcea cu oarecare schimbări în ordinea protocolară a convoiului. În trăsurile din față porneau cucoanele cu copiii adormiți, ca s'ajungă mai de grabă să-i culce; după ele venea brișca slugilor cu văsăria, cu tacămurile murdare și cu sticlele goale; iar la urmă, boierii cu taraful între ei, ca să nu se întrerupă petrecerea și ca să mai afle, din drum, o leacă de vinișor cu care să poată duce, acasă, cheful la bun sfârșit. Că nu de geaba era Maiul cel din urmă praznic din vară — „scris pă Căлиндar“ !... Mai erau ele și Sânzianele Drăgaiceii, dar alea mai mult pentru „nespălații“ de pe la mahala, cari găseau atunci prilej de scăldătoare ca și pe acela de a fi uneori scoși vineți și umflați de prin ierburile lacurilor Herăstrăului, Teiului și Floreasca.

Mai era apoi, în pragul Rusaliilor, „Sâmbăta Morților“ în care ca și la Vinerea mare, se duceau răposăților la cimitire flori, colive și lumânări, iar acasă se făcea — de pe datină — pomană cu vase, bine'nțele pline cu mâncări, cu castraveți noi, cu mere dulci, cu colivă și cu un pahar de vin, toate pentru sufletul răposăților a căror pioasă aducere aminte era sărbătorită — cum și pentru sufletelul celor cari făceau împăteala.

De-acîncolo, praznic pe zile de sărbători bisericesti nu mai era de cât de Ziua Crucii (14 Septemvrie) și atunci numai pentru că din ziua aceea se începea și Cârstovul viilor sau culesul lor și pentru că, în rîndul băuturii, intrau și mustul, cu „tulburul“ lui.

319) Unul, din atâtea denumiri populare ale Diavolului.

320) Egrasia, echivalent din grecește al noțiunii de umezeală.

Alte petreceri ale bu- cureștenilor de atunci.

PE LÂNGĂ sărbătorile bisericesti și naționale, datinele strămoșești rânduise în viața a lor noștri și câteva sărbători familiale cari, până mai deunăzi, erau ținute cu multă grijă și cu mare voie-bună și dintre cari unele își aveau sorocul lor satornicit, iar altele cădeau la întâmplare.

Ca acestea din urmă erau cele ale nunților și botezurilor, sau cum se zicea atunci ale încuseririlor și ale cumetriei.

Dintre celelalte aveau precădere zilele de pomenire a celor răposați (parastasele), precum și zilele numelui fiecăruia din cei mai vârstnici ai casei (onomastica) sau zilele „de naștere” ale celor mai tineri. Caracteristica principală a acestor feluri de sărbători erau darurile. Pentru cei răposați darurile erau numite „pomână” (de la „pomenire”) și erau făcute rudelor sărace și prietenilor celor decedați, ele constând, în albituri, tistimeluri sau cumase de rochii ori de haine pentru cei dintâi, și în obiecte de uz zilnic (tabachere, țigarete, de abanos și de chihlibar, tutun, portofele ș. a.) pentru ceilalți.

Celor ce serbau ziua onomastică li se aduceau flori, giuvae-ricale, cești de cafea, vase pentru flori, iar celor mai bătrâni fetele le lucrau fețe de papuci, pe canava, împodobite cu flori de lână colorată, tunse în relief cu o deosebită măiestrie și cari stârneau mare bucurie celor dăruți. Pruncilor micuți le dăruiau rufșoare lucrate cu broderii, pușculițe cu bani de aur și de argint sau iconițe pe lăntișoare, pe cari aveau să le poarte până creșteau mai mărișori.

Pentru pomenirea celor răposați se întocmeau daruri de căni și farfurii, doniți și ulcioare de pământ cari erau împărțite pline cu vin, cu mâncăruri, cu colivă și cu apă de izvor, acestea

fiind împodobite și cu câte o batistă sau un tistimel și cu câte o lumânare aprinsă.

Ospetele ce însoțeau aceste sărbătoriri erau îmbelșugate ca de obicei; — numai celor închinat zilelor de naștere ale pruncilor li se adăuga o solemnitate deosebită ; — aceloră, până la al șaptelea an, li se „frângea turta'n cap“. Aceasta se făcea către sfârșitul mesei. Copilul era așezat pe o doniță plină cu apă, i-se da într'o mână un ban de aur și în cealaltă o prăjitură, iar nașii lui rupeau în două deasupra capului lui o turtă împodobită cu dulciri care era apoi împărțită tuturor oaspeților ce închinau câte un pahar cu vin pentru binele și sănătatea copilului a părinților și a rudelor lui.

Toate petrecerile astea, ca și cele pe care le vom vedea mai departe, sunt astăzi aproape cu totul date uitărei.

Prefacerile, de cele mai multe ori nesăbuite, venite din împrumutul altor apucături străine, pretinse mai „civilizate“ pecari le-am deprins numai „ca să ne aflăm în treabă de lume mai spălată“, adică la fel cu cea din țările Apusului, au schimbat nu numai fața lucrurilor ci până și străfundul firei noastre sufletești.

Dovada ne este la îndemână, dacă trecem și la celelalte „distracții“ ale lumii de atunci — distracții tot colective pe care însă, comparându-le cu cele de azi, deslușim cum nu se poate mai bine nerostul înoirilor la cari ne-am încumetat.

Amintim bunăoară plimbările din oraș, preumblări făcute doar ca să mai vadă oamenii și altă lume, să mai privească pe la galantarele (vitrinile) prăvăliilor spre a vedea ce „se mai poartă“ și pentru a mai întâlni vreun cunoscut și a mai sta la o masă cu cafea, o prăjitură sau un mezeliu (aperitiv). Pentru așa lucru bucureștenii aveau obiceiul să iasă, când aveau pas și dispoziție, fie la „Șosea“, fie pe calea Victoriei, pe Bulevard sau în Cișmețiu.

„Șoseaua“ fusese rostită ca loc pentru preumblarea bucureștenilor încă de prin anul 1830. Guvernatorul pe care ni-l dăse protectoratul de atunci al Rusiei, generalul Kisselef, ca să dea trecerei caleșcilor boierești, la ieșirea din oraș, o cale mai frumoasă prin pădurea care'l mărginea în partea aceia, a pus să se rostească pe laturile drumului ce-i poartă numele și azi, un Parc frumos cu alei pentru umblat călare și pe jos. Drumul rostit astfel ducea dela Capul Podului Mogoșoaiei până la al doilea

O vedere a străzii Colței, azi Bulevardul Brătianu. La dreapta „Panorama Griviței“.

Bulevardul Lascar Catargiu în cei dintâi ani dela deschiderea lui.

Rond, unde e acum Arcul de Triumf. Primul Rond era atunci cel de lângă fosta Monetărie a Statului, lângă locul de parc unde este așezată acum statuia Regelui Ferdinand I, iar celalt fusese făcut pentru ca să poată întoarce trăsurile ce nu ieșeau la Șosea decât pentru preumblare și deci nu mergeau mai departe. Cu vremea, și de pe nevoile timpului, Șoseaua a fost apoi prelungită, mai întâi până la Hipodrom, odată cu înființarea acestuia de către Jockey-Clubul bucureștean; iar apoi până la malul Lacului dela Băneasa.

Bucureștenii îndrăgise pe vremea aia „Șoseaua“ pentrucă, în afară de răcoarea aerului curat al dumbrăvei, mai avea și prilej să vadă lumea aleasă a orașului și trăsurile ei, care mai de care mai frumoase și mai de preț, la cari erau înhămați tot soiul de cai de rasă aduși de prin Ungaria și din alte străinătăți, cum și să admire trăsurile Muscalilor de piață, cu cai aduși din stepa rusească, negri sau vineți roțați, cu cozi lungi și coame bogate fâlfâind în vânt când goneau, de par'că mâncau nori, de-a lungul Șoselei...

Atunci ca și acum. Bucureștii au stat totdeauna în fruntea orașelor de seamă din lume în ce privește vehiculele tarificate ce stau la dispozițiunea publicului pentru circularea în oraș. Atunci, echipajale particulare cât și cele ale muscalilor, erau tot ce putea fi mai ales — tot așa cum sunt acum automobilele. Deosebire este că automobilele gonesc întrecându-se unele pe altele, fără a lăsa puțință să vezi pe cei dinlăuntru, în vreme ce atunci mersul trăsurilor la Șosea era reglementat: la ducere în trap întins, ca să se vadă prețul cailor, iar la întoarcere la pas. Până la o vreme, nici de biciclete nici de automobile nu se pomenea. Erau însă echipajele celor „avuți“; cu lacheu în livrea pe capră, lângă vizitiul la fel înbrăcat, cu interiorul trăsurei căptușit cu catifea, mătăasă sau postav din cel mai fin și cu pernele de stat ca și cele dela picioare, și învelitoarea picioarelor brodate cu monogramul stăpânului. Pentru admirațiunea celor ce se preumblau pe jos, erau și trăsurile largi și legănătoare ale muscalilor ³²¹), spâni

321) Denumire dată rușilor din despărțământul Moscovei. Muscalii noștri nu era de-acolo, ci o sectă din josul Rusiei, alcătuită din oameni foarte blânzi dar având anumite obiceiuri ale lor, între cari și pe aceea de un copil de fiecare familie și pentru respectarea cărei reguli bărbații sufereau operația castrărei, fapt pentru care bucureștenii le mai ziceau și „scopiți“.

grași și înfoiați în anteriurile lor lungi din catifea dungată³²²⁾, cu șepci rusești pe cap și încinși cu eșarfe de panglică lată, de mătasă în diferite colori. Muscalii aceștia ale căror trăsurile erau pasiunea celor ce nu aveau echipaj propriu, își aveau locul de staționare pe piața Teatrului Național. Unii aveau și cupe-uri sau carete, cum li-se zicea atunci. Acelea erau însă numai pentru nunți, pentru însoțirea răposatilor la locul de veci și uneori chiar pentru preumblări tainuite, în doi, când era vremea pe ploaie sau pe viscol mare. Tariful muscalilor era îndoitul celui al trăsurilor de piață obișnuite adică: doi lei cursa ce nu trecea de o jumătate de oră și cinci lei pe oră pentru cazurile când erau ținute la dispozițiunea „conasului“ care le angajase.

Ca popasuri ale preumblărilor acestea, pe jos sau în trăsurile, — popasuri pentru contemplare și odihnă sau pentru recreare și răcorire — se găseau acolo pe Șosea câteva localuri deschise înapoi pentru lumea aceea, ce ieșea la aier. Erau un fel de „lăptării“, la care se găseau și alte băuturi și chiar unele lucruri alese de ale mâncărei. Ele erau cunoscute sub numele următoare: *Flora* cea de lângă Rondul II, *Bufetul* cel de lângă Rondul I, clădit în stilul românesc de pe planurile întocmite de către marele nostru arhitect Ion Mincu; în fața Bufetului, *Vila Roza* și în spatele lui (unde acum e Sanatoriul Saint-Vincent de Paul) *Vila Regală*. Pe-aici se opreau sau veneau înapoi perechile de mușterii bine dispuși sau amorezați de cină cu mâncări alese, cu vinuri străine și cu șampanie, având și lăutari „slefuiți“, al căror repertoriu era compus, pe lângă cântecele noastre românești și din cantonete pariziene. Se petrecea astfel, fie afară în boschete când vremea era frumoasă și serile cu Lună, fie în „chambre séparée“ iarna sau pe vreme urâtă.

Iarna când, în vremurile acelea, ninsorile erau foarte dese și din belșug din cauza pădurilor ce împresurau orașul, iar zăpada nu se rânea³²³⁾ decât de pe trotuare de unde era aruncată toată în stradă, — *birjarii*³²⁴⁾ înhămau caii la niște sânni cu treaptă la spate, îi găteau cu cozi de vulpe la urechi și cu zurgălăi pe spinare sau pe gât, și îi acopereau cu un valtrap mare de plasă de sfoară împletită în culori și chenăruită cu horbotă lucrată

322) Țesută în dungi înguste și dese.

323) Curățată.

324) Denumire generală dată celor cu trăsurile de piață.

Vechea „Tribună“ a Hipodromului Băneasa (Jockey-Club).

din bumbac pescăresc. Când goneau apoi prin pulberea de zăpadă, al cărui strat de-alungul tuturor străzilor era înalt de-un cot³²⁵) dela marginea trotuarelor, nor de omăt se ridica de sub copitele cailor. Lumea privea cu mare plăcere la perechile de bucureșteni veseli, înfofoliți în blănuri frumoase și de preț, la caii cei năzdrăvani și la vizitii lor cu șubele gros înblănite și cu căciuli de blană mare 'n păr, ce se încrucișeau pe toată calea Victoriei și la Șosea în sgomotul sunetelor argintii ale zurgălăilor. Era în toate astea o înfățișare de oraș pitoresc, cum mai erau puține altele pe lume și a cărui amintire, cei ce au văzut-o atunci nu o vor uita câte zile-or mai avea. Din scrierile și scrisorile străinilor — bogătași, diplomați sau artiști — ce veneau pe-aci pe la noi, se vede că de cele mai multe ori nu se mai îndurau să plece de dragul bucureștenilor și de al orașului lor; iar dacă totuși plecau, nu știau cum să revină, ca să petreacă în Urbea noastră sau să vâneze pe moșiile întinse și mănoase ale boierilor noștrii, cu care ei căutau înadins prietenie. Amintim în treacăt pe Edouard Toudouze, marele peisagist socotit printre cei mai de seamă pictori ai Franței, care a fost ani de-a rândul oaspe al familiei pictorului nostru Teodor Aman, și ale cărui tablouri înfățișând „Iarna la București“ și prin împrejurimi i-au adus o bună parte din celebritatea de care s'a bucurat. Un alt mare artist francez, pictorul Bellet, prieten bun al familiei prințului Alexandru Scarlat Ghica, a stat de-asemeni multă vreme aci la noi, și a pictat numeroase tablouri cu „tipuri“ și „capete de studiu“, lăsându-ne și admirabila pânză mare a „Dâmboviței la izvoarele ei“ — tablou ce acum face parte din colecțiunea Pinacotecei bucureștene.

Altă preumblare obișnuită a bucureștenilor era pe calea Victoriei, între Capșa și Palat, pe unde lumea ieșea spre a întâlni vreun prieten sau cunoscut cu care să se oprească la mesele vreunei cofetării sau cafenele, să mai lege o leacă de vorbă despre una și despre alta.

Cam în acelaș scop era folosită și bucățița de bulevard ce se afla între calea Victoriei și strada Colței, sau în jos până la grădina Cișmigiului.

Pe această porțiune de preumblare publică, vad de odihnă, era berăria și bodega lui Georges Kosman, — cea dintâi în genul

325) Unitate măsură populară, egală cu 0,65 cm.

acesta în București și în locul căreia stă azi firma lui Ignat Mircea. La mesele de-afară ale acelei bodegi, la umbra castanilor mari ce străjuiau atunci marginea trotuarului, se adunau zilnic o seamă de personaje cu reputație dintre bucureșteni, în afară de lumea ce se oprea întâmplător. Între acei obișnuiți amintim: pe Coco Dimitrescu — unul din triumvirii celei de-a doua *dizidență* a liberalilor³²⁶); pe magistratul consilier Algiu dela Curtea de Apel, — perechea de masă a glumetului judecător Florian, veșnic în „completul“ bleu marine „la două rânduri“ și cu nelipsita camelie albă la butonieră; pe conu Manolache Culoglu, primul socru al lui Aristide Blank; pe Costică Stăncescu, directorul Atheneului, al Teatrului Național și al Școalei de Belle-Arte, cu jobenul și redingota lui de moda din vremea Revoluției franceze și pe care nu le-a schimbat toată viața lui, făcându-l celebru prin caricaturile lui Jiquididi și ale lui Nae Petrescu-Găină; — pe fostul căpitan din artilerie Stefan Cristescu, un emerit matematician, dar cam „original“ în felul lui de-a se manifesta; și pe elegantul prim-procuror al Parchetului Costică Paraschivescu, și acesta cu ținută de predilecție: jachetă și demi-joben cenușii, pantofi de lac în orice oră din zi sau din noapte și nelipsitul monoclu deasupra unei perechi de mustăți ca mătasea porumbului, groase și arcuite spre urechi; — toți însă oameni pentru care dacă voiai să aibi admirațiunea ce li se cuvenea, trebuia neapărat să-i fi cunoscut mai de-aproape.

Pe lângă lumea care, în anumite ceasuri ale zilei, ieșea de-acasă pentru preumblare și aerisire, alcătuită în cea mai mare parte din cucoane și tineret — mai era lumea bărbaților maturi cari se duceau de-a dreptul la cafenelele și berăriile de prin aceleași părți ale orașului, pentru a se întâlni cu cei de-o seamă cu ei și pentru a privi la lumea care se plimba.

Între localurile cele mai predilecte aceloră cele mai cunoscute erau la capătul dinspre grădina Episcopiei, cafeneaua „High

326) Ceilalți doi erau economistul P. S. Aurelian, fost ministru al agriculturii și domeniilor Statului și etern președinte al Maturului Corp (Senatul) și avocatul-profesor Thoma Stelian, distins dialectician politic și sufletul ziarului dizident „Drapelul“.

Cea dintâi dizidență a liberalilor fusese aceea declarată chiar sub șefia lui Ion Brătianu, cu câțiva ani mai înainte, și chiar de către fratele său Dumitru Brătianu.

Life“ din colțul străzei Franklin, și cafeneaua lui Kübler dela colțul străduței Imperială de lângă Palatul Regal. — Patronul acesteia din urmă era un fost inginer de origină austriac, din personalul tehnic al căilor ferate adus pentru lucrările concesiunei rămasă de pomină a lui Strusberg. Acolo se adunau pensionarii cei mai cu vază și lume din colonia germană a orașului; mai pe urmă s'a înjghebat și un cerc de intelectuali ce cuprindea pe unii scriitori, muzicanți și maestrii în artele plastice, cum de pildă erau: Mircea Demetriade, Alexandru Macedonski, Dimitrie Anghel și Ștefan O. Iosif, Ilarie Chendi, Iuliu C. Săvescu, Ștefan Petică și alții, dintre cei dintâi; profesorul de violoncel și dirijor al orchestrei Teatrului Național Costache Dumitrescu, maestrul Alfonso Castaldi, George Ștefănescu dirijorul orchestrei Operei noastre, și doctorul Tempea distins muzician amator; pictorii Ștefan Luchian, Kimon Loghi și Eugen Voinescu; sculptorii C. Georgescu, D. Paciurea, Fritz Storek și Oscar Späthe, cum și câțiva actori cu faimă cum erau: Ion Anestin, N. Hagiescu, Vasile Leonescu, Vasile Toneanu și Niculae Soreanu. Cenaclul acesta era sub președinția de vechime a lui Mircea Demetriade și se găsea instalat la un șir de patru mese alăturate din fundul localului, la geamurile din spre corpul de gardă al Palatului Regal, unde nu se putea așeza nimeni afară doar de Kübler-însuși, singurul cu care cei de-acolo se învoiau de minune.

Pe Piața Teatrului erau: cafeneaua cofetăriei lui Fialcowski unde se aduna un cerc mai mult al actorilor și al gazetarilor. Acolo erau de găsit în fiecare zi după amiază: papa Grigore Ventura redactor la ziarul „Timpul“ și tatăl marei noastre artiste Marioara Ventura, Nicu Caludescu dela aceiaș redacție, Dumitru Rosseti-Max tatăl lui Radu D. Rosseti, Alex. Polizu-Mieșunești autor dramatic al acelor vremi, căpitanul Ursache autorul piesei „O căsnicie“, cea dintâi comedie modernă jucată pe scena Teatrului Național și alții — toți fiind prezidați de către Ion L. Carageale.

Dincolo de Teatru, la Terasă, era un alt cerc, acesta însă al recruiților escadronului de Paranseni și al ciracilor condeiiului gazetăresc, laolaltă cu muzicanți și cu grupul actoricesc eretic dela Opereta din grădina Terassei, — toți „cafegii“ pătimiși și admiratori entuziaști ai capel-maistrăriței nemțoaică dela orchestra ce, în toate după-amiezele și seara, cânta „concerte de promenadă“ pentru bucureșteni.

Cel mai cu faimă cenaclu bucureştean era însă cel dela cafe-neaua lui Capşa. Acolo era cercul exclusivist al scriitorilor şi gazetărilor politicei militante şi unde găseai oricând pe: Nieu Filipescu, directorul-proprietar al ziarului „Epoca”; pe George Em. Lahovary, directorul-proprietar al ziarului „L’Independance Roumaine”; pe bătaiosul bătrân Nică Valentineanu, fost amic intim al lui Vodă Alexandru Ion Cuza şi apoi director al ziarului

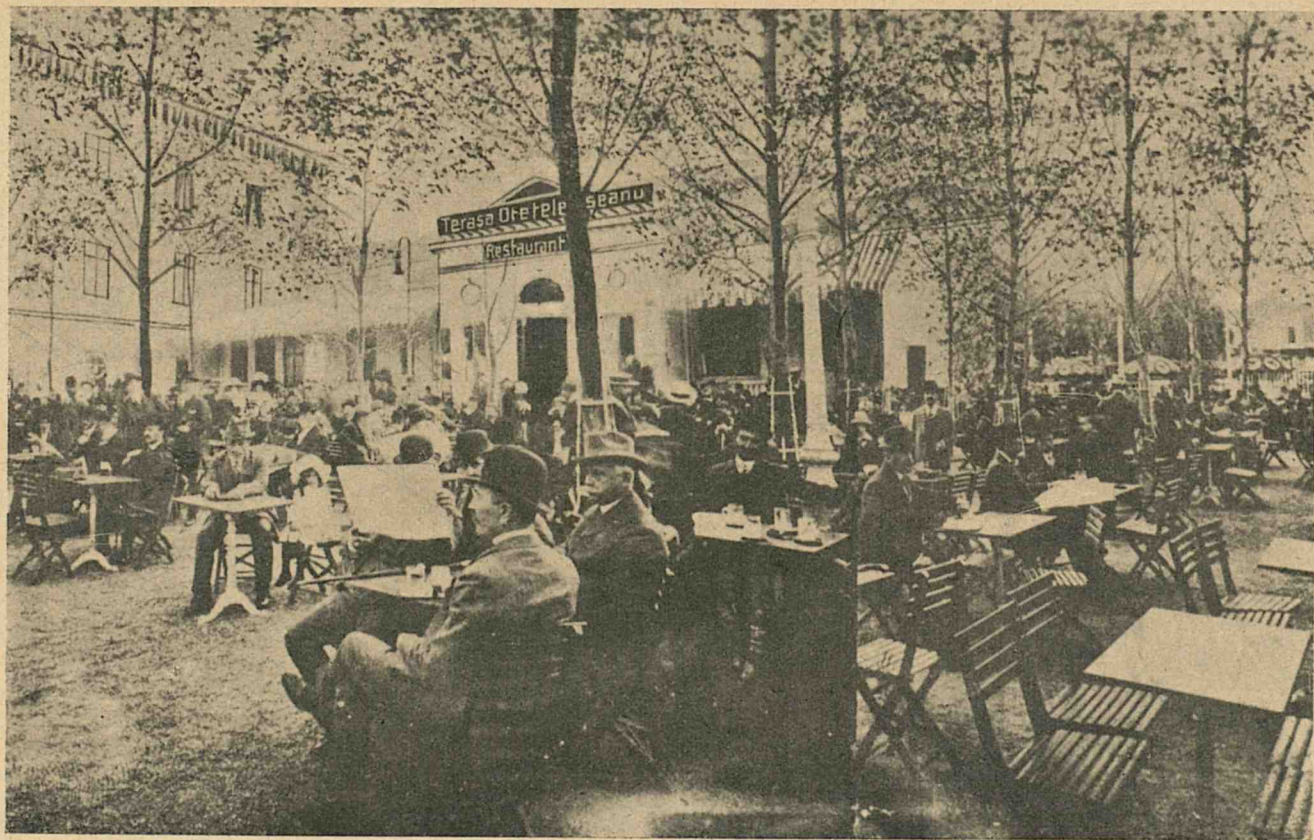
Portret-şarjă al lui Claymoor.

(Desen de C. Jiquidi).

Reforma; pe Nae T. Orăşanu - Nichipercea, directorul nenumăratele foi de satiră politică³²⁷⁾ între cari şi aceia dela cari îi rămăsese porecla ce purta; pe Victor Ionescu, directorul-proprietar al ziarului „Acţiunea” cu al lui *alter ego*, delicatul dar impetuosul Costică Nicolau; pe Costaforu şi pe Grigore Ventura însoţit de nelipsitul său tovarăş, câinele Leandro, pe Timoleon Pisani şi pe Ghiţă Rădulescu-Arhibald dela „Epoca”, pe Mişu Văcărescu-Claymoor, cronicarul „mondial” şi pe Mauri-

ciu Cohen-Linaru, cronicarul muzical al ziarului francez de mai sus, pe Dumitru Olănescu-Ascanio, traducătorul în versuri al lui Horaţiu; pe elegantul poet romantic Duiliu Zamfirescu; pe D. Roseti-Max, cel mai fin ironist al condeiului în acele vremuri; pe Const. Stamatin-Nazone directorul foaiei satirico-politică săptămânală „Tocila” împreună cu neuitatul artist caricaturist Constantin Jiquidi, preţiosul colaborator al lui ca şi al lui Orăşanu în

327) Pentru că pe fiecare le suprima cenzura, ceiace îl silea să le schimbe numele.

Cafeneaua „Terasa“ de lângă Teatrul Național, unde se ridică azi Palatul Telefoanelor.

„șarjarea“ politicianilor timpului; pe frații Constantin, Ion și Tony Bacalbașa, minunatul trio al gazetărilor politici mai tineri și din care cel din urmă a fost colaborator și al lui Caragiale la redactarea „Moftului Român“; — iar pe lângă toți aceștia, pleiada tinerilor talentați ca; poeții Cincinat Pavelescu și Dimitre Naum, pictorii Nicolae Grant și Alecu Satmary și atâția alții pe cari nu ni-i mai amintim, dar cari erau toți oameni de spirit și pescuitori de... noutăți. Cafenelele, berăriile și cofetăriile din centrul Bucureștilor de-atunci erau — ca și cele ale Vienei sau Parisului — pe lângă niște localuri de adunare și de „siestă“ ale cetățenilor cu traiu mai deosebit, și adevărate focare de viață mai aleasă pentru pătura intelectuală a concetățenilor noștri. Aceste focare, însuflețeau mai liber activitatea culturală în genere și erau ca niște seminarii din care se desprindeau apoi inițiații sacerdotului artei literare, alcătuind contingentele saloanelor maestrilor sau ale mecenatilor timpului. Asemeni „reuniuni“ erau eele dela Titu Maiorescu, dela Hașdeu, dela Grigore Păucescu, dela Alexandru Macedonski și altele cărora s'a datorit în mod aproape exclusiv avântul producător al celor mai trainice opere literare, cu cari țara noastră se mândrea atunci și pe cari le prețuiește și astăzi ca pe o comoară națională de mare valoare culturală. Din nefericire, urma acelor cenecluri libere a pierit odată cu Terasa dela Oteteleșanu, iar ce a reuniunilor din „saloanele literare“, cu moartea recentă a profesorului Eugen Lovinescu.

Porțiunea de prelungire în jos a Bulevardului, având la capătul ei grădina Cișmegiului, luase și ea oarecum caracteristicile unui fel de Corso ³²⁸⁾ pe care se găsea deoparte berăria-cafenea cu grădină a Hotelului Bulevard, iar pe cealaltă parte buna și renumita cofetărie a lui Baziliu, din prăvăliile vecine cu Cinematograful „Trianon“ de-acum.

Altă lume își făcea de preumblare și pe crâmpeliul din calea Victoriei ce ținea dela Bulevard până la strada Carol, — dar aceia era a obișnuitorilor Tablelor și Domino-ului dela Café-ul de France, ai „Schwartz-urilor“ și Carolinelor“ cofetăriei celei mici a lui Frederik de lângă Legația rusească, sau ai Kriegel-urilor și Halbelor dela vechiul „Carul cu bere“ din colțul Zlătarilor —

328) Această denumire dată străzei celei mai frecventată a Romei, a fost de multe ori atribuită și veselei noastre calea Victoriei

halbe ce, tocmai prin anii aceia și din inițiativa berăriei Căpitanului, dela statuia lui Gheorghe Lazăr, au fost întrecute de noua unitate de măsură a „Țapilor“ ce au câștigat curând pentru consumație și pe cucoanele cari până atunci nu beau bere decât din pahare de apă.³²⁹⁾

Megieșii cursului de apă al Dâmboviței din oraș și lumea ce era mai grecaie la ieșitul din casă, luase obiceiul de-a a se preumbla și pe minunatele bulevarde ale celor două cheiuri ale Gârlei, care, — cu trotuarele lor destul de largi și curate, cu umbra și răcoarea pomilor creșcuți pe ambele laturi ale fiecăruia, și cu adierea ce se ridica dintre malurile adâncite și înierbate ale apei, — erau un foarte nimerit loc pentru așa ceva.

Loc de atracție, scornit din preocupările patriotice și artistice ale bucureștenilor vechiului regat și care a făcut multă vâlvă în vremea lui, a fost câtva și acea expoziție de lângă fostul sediu al Primăriei orașului (pe strada Colței), cunoscută sub denumirea de Panorama Griviței. Clădirea ei avea înfățișarea unui Circ, iar în interior era fixată, pe toată lungimea circulară a pereților, o frescă picturală amintind cele mai însemnate episoade ale istoriei războiului nostru pentru cucerirea independenței de sub suveranitatea Turcilor, din 1877. Fresca aceia era opera unui pictor al cărui nume nu ni-l mai amintim și era executată în așa fel că luptătorii de pe planurile din față apăreau privitorilor aproape în mărime naturală. Valoarea picturală a ei era apreciabilă, fără să fi fost excepțională; — a avut însă meritul de a prilejui, după trecerea unui sfert de veac, o reînvioreare patriotică foarte utilă noilor generațiuni de-atunci.

*

Locurile de preumblare pe cari le-am amintit până aci erau însă folosite mai mult în timpul zilei.

Pentru ceasurile serei, adică atunci când unii se găseau pe la teatre sau se mulțumeau să-și treacă vremea în sindrofiile dela ei de-acasă, cei cărora totuși le ardea de altfel de distrac-

329) Origina denumirii „Țapului” de bere este numele celui mai renumit berar din Munchen, Bock, (care în nemțește înseamnă „țap” și care nume a trecut la Paris sub forma „un bock de bière” justificând că e vorba de o bere bună ca din fabrica lui Bock.

țiuni, puteau să le găsească prin unele grădini ale orașului ori ale celor două (mai târziu, trei) fabrici de bere, sau la reprezentațiile Circului și ale „Varieteurilor“ dela Hugo (sală construită prin 1895 în spatele Băncii Naționale) și din sala Băilor Eforiei, de pe Bulevardul Elisabeta. Genul de spectacole ca acestea din urmă — cari atunci țineau, dar cu mai multă decență, locul Cinematografelor de-acum, — erau premergătoarele și chiar auxiliarele formării gustului public pentru teatrul propriu-zis.

Pentru prilejuirea și a preumblării în „aer curat“ era mai ales mica scenă dela Bufetul din grădina Cișmegiului, unde mult admiratul cupletist George Ionescu a făcut o destul de frumoasă carieră distrând lumea cu cupletele și cu monoloagele lui.

Distrația muzicală populară o făceau atunci cele trei muzici militare. Despre aceste muzici care cântau, plătite de Primărie, Diminiciile dimineața și după amiază și Joile numai după amiază în Cișmigiu și la „Șosea“ alături de bufetele respective, se poate spune, cu drept cuvânt, că ele au învățat pe bucureșteni buchiile muzicii mai aleasă a compozitorilor străini cu reputație universală.

„Cișmegiul“ a fost în această privință parcul-scoală al cetățenilor Capitalei spre multe din înclinările frumoase și utile ale unui traiu public mai ales. În acest Parc, în mijlocul unei vegetații naturale din cele mai frumoase, bucureștenii și-au petrecut ceasurile lor libere admirând grija pomilor și a florilor și învățând să le iubească, ascultând muzică bună și începând să o înțeleagă, dând copiilor lor loc de joacă sănătoasă și aleasă, iar adulților prilej de exerciții fizice de vâslire și patinaj și obișnuind familiile cu petrecerile câmpenești. Tot el a fost raiul celei dintâiu Expoziții a Bucureștilor, care a fost organizată în vara anului 1886. — Inițiativa acelei expoziții o datorăm inimosului boier Dumitru Butculescu, întemeietorul mișcării cooperatiste între bucureșteni. El a pus la cale atunci înmănușarea diferitelor meserii pe asemeni principii și, spre a le îmbia mai mult la înțelegerea foloaselor lor, a pornit să adune produsele excepționale prin iscusința și frumusețea lor, ale tuturor meseriilor manuale din toate ramurile, cerând apoi Primarului Bucureștilor îngăduirea de-a întocmi expunerea lor vederei publicului în acel parc al orașului. Cișmigiul a luat atunci înfățișarea „modernizată“ ce a fost apoi neîntrerupt urmată. La-

cul a fost sleit, aşternut pe fund cu ciment, canalizat pentru primenirea apei şi mărginit la maluri cu pereţi de cărămidă de bazalt. — Pavilionul muziceii (unde este acum cel al apelor minerale) a fost reconstruit în fier, iar fundul aleiei celei mari, care oferea perspectiva dealului Schitului Măgureanu, a fost înpodobit cu verdeată şi flori şi cu o cascadă artificială ale cărei ape ca şi acele ale lacului, prăvăleau sau înălţau seara buchete de apă luminată în diverse culori, dând totului o înfăţişare fecrică. Atunci a fost construită întâia oară clădirea din insula zisă apoi „Monte Carlo“ — ea fiind unicul pavilion al lucrurilor expuse de meseriaşii cooperatişti; iar prin toate colţurile aleiei principale erau presărate chioşcuri înbrăcate în pânze tricolore în care doamnele şi domnişoarele vindeau vizitatorilor cusături româneşti, prăjituri, ţigări şi tutun, băuturi răcoritoare şi jucărioare de lemn pentru copii.

Acolo au văzut bucureştenii, pentru prima dată înălţări în văzduh cu balonul, sub nacela căruia acrobata Leona Daré se înălta până la 1000 de metri, ţinându-se doar cu dinţii de un lăntişor fixat pe bara unui trapez, cu ajutorul căruia apoi se suia în zăcelă. Balonul era apoi puţin-câte-puţin dezumflat şi coborât prin împrejurimile Capitalei, unde lumea alerga să-i facă ovaţii şi să o acopere cu flori.

Tot pentru muzică şi pentru petrecere se mai ducea lumea cartierelor mărginaşe la grădinile fabricilor de bere Luther şi Oppler iar ceva mai târziu, şi la aceea a lui D. Marinescu-Bragadiru atât de frumos rostită pe înălţimea locului ei din capătul călei Rahovei. Lumea asculta şi acolo concertele aceluiaşi muzici, cu bere proaspătă, cu krenwurşti, cu şuncă, unt şi ridichi. — Tineretul dansa în jurul pavilioanelor muziceii, iar copii se dau în leagăne, trăgeau la semn în figurine mecanice şi îşi încercau puterea pumnilor în fălcile umflate ale unor manechine anume făcute pentru asta. Din anii de după 1900, în grădinile Oteteleşanu, Bragadiru şi aceea a cafenelei dela Hotelul Bulvard, în locul muzicilor militare, începuse să cânte orchestre în felul celor din Praterul vienez şi conduse de dirijorii ca Peters sau Eduard Strauss, aduşi înadins dela Viena.

Iarna, acelaş public se îngrămădea la spectacolele „Circ“-urilor ce ne veneau spre sărbătorile Crăniunului, cu nesfârşite caravane de tot soiul de animale, şi cu cai frumos înhămaţi, şi care Circuri se asezau pe maidanele din colţul Brezoianului sau

din cel de la palatul Poștelor dând reprezentații de douăori pe zi. Așa au fost: Circul lui Hüttermann (care a ars cu totul în anul 1883), al lui Schull, al lui Schuchmann și în sfârșit cel al lui Sidoli care s'a stabilit la noi clădindu-și un local special (dăruit abia în anii de după războiul din 1916) și care se afla în colțul străzilor Poliției și Sapienței, lângă sediul societății „Salvarea“. În Circul lui Sidoli au debutat și s'au desăvârșit, până la celebritate mondială, mulți români cu însușiri deosebite pentru gimnastica la aparate. Notăm din aducere aminte doar pe neîntrecuta „zburătoare la trapeze“ Stela Petrescu, o nepoată a profesorului Gheorghe Moceanu; pe frații Vasilescu, minunați bariști (la bară fixă) ce au uimit și pe cei din America cu „figurile“ lor neasemuite, cum și pe frații Dumitrescu, tot zburători la trapeze, cari nu aveau rivali în toată lumea.

Cu vremea bucureștenii, cari în ale spectacolelor erau atunci mai pretențioși și mai cusurgii ca acum, au preferat altfel de distracții și, luând dela Circuri numai numerele senzaționale alese pe gustul lui, le-a făcut să fie aduse în sălile de prin oraș spre a alecătui, cu ele și cu șantezele de pe la Pesta și Constantinopol, așa zisele Teatre de varieté. În vremea apogeului lui, genul acesta de teatru s'a adăpostit în sălile cu reputație făcută din centrul orașului, cum erau: sălile „Eforia“ și „Orfeu“ iar mai pe urmă în frumoasa sală anume construită de un anume Hugo în spatele Băncii Naționale, și care a devenit mai târziu „Teatrul Modern“. În trupele dela Eforie, bucureștenii au avut prilejul de a admira artiști cu renume mondial, precum pe faimosul jongleur-clown Leo Bilward, pe renumiții „transformiști“ Bosco și Frizzo Fregli, pe Motofozzo sau „omul de lemn“ și pe mulți alți mari artiști ai geniului acesta; — iar la sala lui Hugo, celebre cântărețe (diseuses) cum au fost: bățăioasa Polaire dela „Moulin Rouge“ din Paris; delicioasa Cléo de Merode (despre care se spunea că era protejată Regelui Leopold II al Belgiei), diva Lina Cavalieri de la Teatrul Olympia din Paris; Blanche Lescaut; adorabila Fauvette de la Bouffes-Parisiennes și celebra Jvette Guilbert pe care o mai vedem și azi, îmbătrânită, prin unele filme franceze. Dintre „diseuri“ parisieni am avut de-asemeni aci pe: Mayol, pe Manuel, pe Darius, pe Dranem, pe vienezul Varady și pe belgianul Mony care imita cu cea mai desăvârșită artă pe cele mai mari artiste ale timpului, travestindu-se și grimându-se până la cea mai perfectă asemănare cu ele.

Alt gen de a petrece al bucureștenilor, era atunci și acela de a lua masa în oraș. Cu deosebire „citadin“ și mai ales „mondain“ — felul acesta de petrecere era însă, în vremurile de cari amintim aici, rezervat mai mult bărbaților, întrucât atunci cucoanele obișnuiau să primească musafirii la masa lor sau să fie invitate la rude sau la cunoștințe de ale familiei. În lumea bucureșteană mai aleasă, la restaurante se mergea în familie numai când era vorba de invitațiuni ale bărbaților holtei sau provinciali, cari nu găseau alt mijloc de a răspunde deselor găzduiri sau invitațiuni al căror obiect erau.

Cele mai cu faimă restaurante bucureștene din acea vreme nu se deosebeau aproape întru nimic de modelele lor de pela Paris și Viena.

Erau astfel: restaurantul lui Hugues din fostul local al cofetăriei lui Riegler, care pe vremea lui Cuza Vodă servea și masa Palatului ce nu avea încă instalațiunile întregii gospodării; al lui Capșa; al lui Frascatti și cel dela „Grand Hotel du Boulevard“ (cum i se spunea atunci).

La acestea erau abonați mai toți parlamentarii reprezentanți ai provinciilor, burlacii elitei bucureștene și străinii de seamă ce ne vizitau țara. Seara saloanele lor erau pline de familiile boierilor orașului, cari veneau să suzeze³³⁰⁾ după terminarea concertelor sau a reprezentațiilor teatrale la cari asistasă.

Alte restaurante cu faimă erau cele ale chefliilor, amatori cu precădere ai bucătăriei noastre națională și în care grătarul își avea rostul lui de căpetenie. Acestora li se zicea atunci „birturi“ și faima lor a fost consacrată cu mare izbândă chiar în străinătate, cum a fost bunăoară la pavilionul român al Expoziției universale din Paris în 1889. Birturi de acestea noi aveam încă cu mulți ani în urmă și reputația lor era făcută chiar pentru toată lumea aleasă a provinciei, care nu le ocolea niciodată, în trecerea ei prin Capitală. Cele mai bine cunoscute și mai prețuite fusese la început: Birtul lui Cristodor dela capătul călei Victoriei dinspre Gârlă și care mai apoi s'a mutat la colțul străzei Sărindari, peste drum de Capșa; — al lui Petrovici care a trecut apoi asupra lui Enescu și Andreescu, în cotul străzei Sf. Ionică; — al lui Colaro în grădina hotelului care da în Piața Sf.

330) Cină din spre miezul nopții, obișnuită mai ales de artiștii și de spectatorii de seamă ai teatrelor.

Nicolae-Șelari ; — al lui Stavri de lângă Biserica dintr'o zi din strada Academiei unde azi e sediul societății Liedertafel ; — al lui Lazăr, fost bucătar al lui Beizadea Mitică, trecut apoi sub conducerea lui Andrei Dumitrescu și în cele din urmă al lui Epurescu și care se afla în colțul străzii Regală cu strada Academiei ; — al lui Grigore Ștefănescu de sub hotelul Continental ; — al lui Enache din actuala clădire a hotelului Paris de pe strada Academiei și al fraților Constantin și Iordache Ionescu lin strada Covaci. Acesta din urmă, cu toate că era așezat la început într'o cârciumioară ce avea alături doar un umbrar acoperit cu rogojini, se bucura de mare faimă în București și avea o lume de obișnuiți alcătuită din personalități de seamă ale orașului de atunci, precum erau : Costache A. Rosetti, ministrul republican al guvernelor liberale ; Manolache Culoglu ; Emil Costinescu și Nae T. Orășanu, directorul Monitorului Oficial și fost director al foilor de satiră politică pe care le-am numit la locul cuvenit. Acesta din urmă, care era un spirit plin de vervă umoristică, a luat atunci inițiativa „botezării“ anumitor consumații într'un chip mai simbolic și stabilise ca, băieții ce serveau să transmită comenzile în noua lor nomenclatură și cu glas tare. Se zicea astfel: sticlei cu apă rece, o „naturală“ ; țuicei, o „ideie“ ; ardeiului, un „focos“ ; cârnaților din carne de vacă „mititei“ și „patricieni“ celor cu piele ; vinul cu borvis³³¹) la ghiată era numit „baterie cu lustru“ ; cafeaua turcească, un „taifas“ ; cafeaua cu rom, un „marghiloman“ ; iar scobitorilor li se ziceau „baionete“. În legătură cu acestea se povestea că prințul Dimitrie Ghica — (mângâiat cu numele de Beizadea Mitică de poporul bucureștean care-l avea în mare dragoste, fiindcă fusese un sincer sprijinitor al Unirei, era grăsean și îi plăcea să-și arate spiritul lui democrat), auzind de atmosfera ce se creiase la Iordache din Covaci, s'a dus într'o zi să dejuneze acolo. Cerând să fie servit cu o porție de dovlecei umpluți, chelnerul, surprins de acel „neprevăzut“ trecu pe lângă Nae Orășanu, la masa unde se afla cu amicii lui, îl întrebă cum să-i zică mâncărei comandate, apoi fu auzit strigând : Un democrat cu fustanelă ! pentru Măria saaa !.... — Prințul îmbufnat se sculă, plăti ce avea de plătit și plecă.

Iordache, asociat ceva mai târziu cu Radu care era un vi-

331) În timpul acela nu aveam încă fabricile de apă gazoasă (sifon).

nar cu mare pricepere, a avut ca cîraci pe : Tache Rusescu al cărui birt „La trei frunze de viță” era pe delușorul din spatele librăriei lui Socec (atelierile de acum nu erau atunci acolo); pe Spiridon, care era șeful birtului lui Lazăr și al lui Andrei Dumitrescu și pe Pandele, care deschisese birtul de lângă hotelul lui Kiriazi (în Sf. Nicolae Șelari) cu firma „la Trei Sarmale”. Tot pe atunci mai erau birturile cu bucătărie vieneză : al lui Strobel, în spatele hanului Zlătarilor chiar pe locul hotelului Carol de-acum, și cel cu firmă „La șapte Șvabi” din str. Academiei.

Birturile în genul celui al lui Iordache, erau însă mai mult la îndemîna rafinaților în ale specialităților artei noastre culinare, combătută cu altele rămase dela turci și dela greci, precum : ciorbe acre (cu borș, cu potroace, ori bătute cu ou), pacea, schimbea, și tuslamă de burtă de vacuță sau de picioare de vițel, piftii de purcel, iahnii de pește mare, ciulamale cu ciuperci, scoici umplute, scordolea de raci ș. a. Asemeni specialități, laolaltă cu altele, se găseau mai ales pe la birturile „retrase”, dintre cari se cuvine să amintim : pe cel dela „Hanul Roșu din Căldărari, și al lui Toboc din colțul străzii Carol dela spatele bisericii Sf. Dumitru strămutat apoi pe strada Decebal; al lui Costică Marinescu — Purcel din cotul străzii Câmpineanu, alături de Teatrul Național; cel cu firma „Ghiță Berbecul”, dela Vadul Sacagiilor de lângă Casa de Depuneri; cele ale lor Zissu din Silivestru și Sotir din strada Polonă colț cu Scaune, astăzi pe colțul opus și cu firma „Bucureștii de altă dată”; cel al lui Zdrafcu, de la podul de lângă biserica Sf. Elefterie; cele dela „Suzana”, „Pariziana” și „Leul și Cîrnatul” de pe strada 11 Iunie — numit astfel pentru că numai acolo patricenii costau doar 1 leu bucata; cel dela „Roata Lumei” din bariera Herăstrăului și cel dela „Trei ochi sub plapumă” din calea Moșilor, la colțul de pe dreapta bulevardului — poreclit așa pentru că soția cârciumarului, care sta la tejghea, era chioară de ochiul stîng.

Birturile ca acestea aveau pe orășenii de la centru „mușterii de ocazie”, iar ca obișnuiți pe cei de prin mahalalele vecine. Aceștia însă când o porneau într’acolo, nu ziceau că se duc să iau masa în oraș — ci „să tragă un pui de chef”.

Pentru populația mahalalelor care nu se prea îndepărta de casele ei, ca și pentru alți cetățeni „cunoscători”, mai erau și o

seamă de alte cârciumi cu grătar și cu vin adus dela obârșia lui și unde lume bucureșteană nu lipsea nici vara, nici iarna.

Din acelea amintim în treacăt pe a lui Moș Pascale din Di-chiu, Hagi Ghiță Făgădău de pe RomanăTeilor, al lui Cantilli de pe Moșilor și din Batiște, a lui Gherghiceanu din Zece Mese și a lui Niță Berechet din Popa Nan, — ca acestea, mărturisind însă că răposatul nostru coleg de gazetărie, Ghiță Rădulescu-Arhibald, cunoștea și proslăvise până la vreo treizeci, iar mahalaiele Bucureștilor tăinuiau încă vreo o sută pe cari le „vizitau“ numai cei de prin partea locului.

Bucureștenii din vremea aceia nu erau, ca acum, toată ziua și noaptea pe „Cale“ sau prin cinematografe; — ei plecau de-acasă numai când aveau de umblat după treburi sau când „aveau rost“ de petrecere.

Pe-atunci mai era și obiceiul ca, vara, în zilele Duminicilor sau altor sărbători, unele asociații meșteșugărești sau de „ajutor mutual“ să-și convoace membrii la serbări câmpenești organizate, cu plată de un leu la intrare, în grădinele pe unde se adunau. Grădini de acestea erau: „Bordeiul“, pădurice ce se găsea la capătul șoselei Herăstrăului, cam pe unde s'a parcelat și construit acum parcul Jianu; — „Trocadero“, în viile ce se aflau atunci pe locul de azi al Crematoriului; — Grădina lui Băicoianu, pe locurile căreia s'a clădit apoi latura dreaptă a străzii Dr. Istrati de lângă parcul Carol I; — cea dela „Șapte Nuci“ din calea Șerban-Vodă; — a lui Hagi-Ilie din calea Văcăreștilor; — a lui Schlatter de lângă Cișmigiu, și cea a lui Wladmann, de pe calea Dudești. La asemeni serbări, adunările membrilor și comitetului se făcea la Sf. Gheorghe în grădină de unde pornea „cortegiul“ având în frunte steagul cu emblema societății brodată în fir de aur și argint pe tricolorul de mătase, și o muzică — ori militară ori „țivilă“, din cele ale unor muzicanți „de-adunătură“ ce aveau ca uniformă doar ciupagul³³²) și care obișnuiau să cânte chiar nechemate, pela casele oamenilor, la zile onomastice.

Prilejuri asemănătoare se ivea și la bălciurile tradiționale ce se țineau: la ziua Sfântului Toader, în dumbrava Giaferului (fostă Livedea Gospod-ului) de pe bulevardul Elisabeta — în

332) Nume dat de mahalagii pălăriilor tari cărora francezii le zic „melon“. Muzicanții aceia le **furnizau** dela Hala Vechiturilor unde le adunau țigăncile chivuțe despre cari am scris mai la început.

ziua Sf. Măria a mare (Adormirea Maicei Domnului) la fântâna Brâncovenesei din poalele dealului Cotrocenilor și, în toiul lunei Mai, la „Târgul Moșilor“ delă capătul Podului Târgului de-afară.

La acele bălciuri se adunau oamenii în numele tradiției, ca să facă plăcere copiilor, și ca să poată da și ăi-mari în mintea lor. Se dau în Dulap și în Călușei, intrau și prin toate panoramele, menajariile și panoptic-urile; găseau acolo și Circuri, cu cai și cu câini dresați, cu clovni și acrobați, și la care reprezentațiile începeau la fiecare jumătate de ceas, și se sfârșea mereu cu teatrul de păpuși ai lui „Vasilache“.

La „Moși“ găsea lumea, ce prin minte nu-i trecea: tot felul de panorame, berării cu muzici turcești și cu cadâne ce-și săltau pânțele și sâni în dansurile lor orientale cântate pe melodii de giamparale, corturi cu poloboace de „zăpăceală“ (tuică nouă) și cu grătare pentru pastramă și kebab de berbec, birturi în felul mustăriilor de toamnă, tarabe cu turtă-dulce și „gurițe“ din cocă de miere dospită bine și înpodobite cu jumătăți de migdale, rogojini încărcate cu poame uscate, țigănci cu flori sau cu „flricele“, turci cafegii „à la minut“, fotografi la fel și câte alte bazaconii!... Cea mai mare atracție a Moșilor și cea tradițională era însă aceia a Călușarilor — o duzină de olteni cu vătaful lor și cari jucau în costumele lor țărănești, înzorzonate cu panglicii de toate culorile și cu pintenii zornăitori la opinci; jocurile lor fiind rânduite de pe un scenariu de datină rămasă delă strămoșii Romani³³³).

333) Istoria ne spune că Numa Pompiliu, al doilea Rege al Romei din vremea delă întemeierea ei, pentru a sărbători răpirea Sabinelor cu care Romulus împerechiase pe ostașii lui spre a coloniza cetatea ce creia, — înființase un fel de castă de doisprezece sacerdoți, păzitori ai celor douăsprezece scuturi sacre, și care alcătua un cortegiu dansant ce fu numit chiar Saliis, adică săltăreții. Denumirea românească ar veni deci delă acel „colis salii“ al latinilor, preschimbât în **călușarii**. Șeful acelor Salieni fiind atunci numit „vates“, cel al călușarilor noștri a devenit **vătaf**. Dintre călușari, unul poartă mască și **face pe mutul**, amănunt al aceleiași tradiții deoarece reprezintă simbolizarea tainei sub care se făcuse isprava răpirei femeilor sabine. Chiar mișcările jocurilor și câteva gesturi din cursul lor, precum bâtele și pintenii sunători cari vor să amintescă gladiurile soldaților romani și zăngănitul lor în luptă, — figura în care călușarii, din goana jocului, smulg o față dintre privitori și o amestecă în dansul acela, — apoi regimul alimentar prealabil la care se supun oltenii noștri în pregătirea cetei lor, mâncând numai mămligă cu usturoi două săptămâni înainte, cum și săriturile peste cei ce se culcă în drumul lor — toate mărturisesc vechimea seculară a acestei datini.

Un birjar „muscal“, cu trăsura pe roate cu cauciuc, lângă scuarul
fostei biserici a Sărindarului,

O latură a Târgului Moșilor. Țigăncile cu „floricele“ și în fund
corturile cu „zăpăceală“ (țuică nouă).

Vizitatorii Târgului Moșilor se adunau stând ore întregi să privească jocurile călușarilor și îi răsplăteau cu daruri de bani și tutun. Pe copii îi duceau pela panorame, apoi le târguiau lor jucării, iar cucoanelor și fetelor brățări de mărgele. Pentru acasă, cumpărau doniți și vase de pământ, de sticlă sau de faianță pentru împărțit la pomenile zilei morților din ajunul Rusaliilor. La sfârșit, se opreau în jurul meselor dela birturile amintite și se „inglindiseau” cu fripturi la grătar și cu băuturică până seara târziu.

Când șirul bălciurilor calendaristice bucureștene se încheia, venea Ziua Crucii (14 Septembrie) și, cu ea, venea culesul viilor și vremea mustăriilor de prin viișoarele risipite prin oraș sau pe la margine.

Rostul acestor locuri de petrecere, cari azi au dispărut cu totul, cere în prealabil anumite lămuriri pentru înțelegerea lui deplină și a celor ce țineau de el.

Așezarea și structura solului țării noastre au făcut pe podgorenii dela noi să nu pornească culesul strugurilor și facerea vinurilor decât în pragul toamnei, pentru viile dela șes și spre Vinerea-mare (Sfânta Parascheva) pentru cele de la deal. La șes, vița de vie se cultivă până'n crestele de nisip ale Dunărei și până'n colinele malurilor Tisei și Nistrului. Bucureștii, în vremurile pe cari le amintim aci, era și el împrejurat mai peste tot de culturi de viță de vie căroră pământurile de-aci le priau de minune atunci când, dincolo de acele culturi, orașul era încercuit de păduri. Acele păduri erau : începând dela miază-noapte Băneasa, Mogoșoaia și Tunarii ; spre răsărit Pantelimonul, Găneasa, Piteasca, Tânganu și Cernica, adăpostindu-ne toate de viforele Bărăganului și Buceagului basarabean ; — iar spre miază-zi, Bălăceanca, Păroaia, Batoneasa, Oteteleșanca și Manoleasa, din cari azi au mai răms doar câte un snop de copaci, dar cari atunci erau unite și apropiate pierzându-se apoi în codrii Comanei și alcătuind acea fortăreață naturală care, cu veacuri în urmă, era paza acestui oraș de năvălirile Turcilor ce amărau lumea cu jafurile lor.

La suirea pe tronul Țării noastre a Domnitorului Carol, multe din desișurile pădurilor acelea se rărise ; dar viile din marginea lor dinspre oraș rămăsese încă în putere de rodire. Ele erau însă risipite, unele dincolo de barierele orașului precum erau : cea dela Ciurel pe Dâmboviță, cele de pe dealul Filaretului pe părțile șoselei Viilor de acum, cele de pe măgurile Plumbuitei și

Fundenilor cari erau proprietatea lui Gherase Vinarul, cum și cea a lui Ioniță Cismarul dela „Salcia trăznită“ și căreia bucureștenii îi ziceau „Vișoara“ deși se întindea din piața de azi a Buzeștilor până dincolo de terenurile de cultură ale școalei de agricultură din Șoseaua Kisselef; — altele se aflau chiar înlăuntrul orașului.

Aceste din urmă, întinse doar pe câteva pogoane fiecare, erau: una pe dealul de sub Schitul Măgurean până prin preajma mahalalei „Cuibul cu barză“; — alta pe dealul Cotrocenilor până în apropierea „Schiesstadt-ului“; — alta care se întindea dela grădina lui Waldmann din Dudești, pela spatele bisericei Troița, până 'n Isvorul-nou dinspre satul Cioplea; — alta dincolo de Obor peste casele și grădina lui Eliad, până pe sub zidurile conacului lui Gherase din Fundeni, — și în sfârșit cea care se afla la spatele bisericei Dichiului și se întindea până spre Tunari, pe lângă mahalaua Madritului. Viile acestea și zeama rodului lor, stoarsă și înăsprită sub ochii mușterilor, și fără nicio cărdășie cu „apa chioră“, sunt singurele vinovate de-a fi năravit pe bucureșteni să mănânce la grădină și să se „șprîtuiască“ mâncând. Grădină le era via, iar „turburelul“, le era șprîțul — căci trebuie reținut că pe vremea aceia bucureștenii nu știau încă ce e sifonul.

Cum căldurile de-aci era mai aprige ca spre deal, viile începeau a da în copt chiar mai înainte de Ziua Crucei și deci culesul lor se făcea mai de timpuriu. Cele din oraș nici nu făceau culesul dintr'o dată, ci pe'ndelete adică pe măsura consumării mustului sau turburelului. Pe marginea dela stradă a viei, scoteau uluca pe o deschizătură de vreo zece metri pe cari îi încadra cu stâlpii unui cort de păpuris pentru adăpost de soare și de ploaie. Sub cortul acela puneau: deoparte, un teasc cu hârdăul la scursoare, un butoiăș cu țuică de prune nouă și o masă cu struguri aleși; de cealaltă parte, două mese lungi încărcate cu pescărie rece și cu mititei, patriceni, momițe și uger de vacă, fudulii de berbec, colace de ghiuden și sferturi de pastramă de capră — toate proaspete și afumate doar puținel de fumul, tot de friptură, de la grătarul încins de-alături și care sfârâia sub mângâierile praftoriței de seu cu care era uns neîncetat, ca să nu ardă fripturile.

Mai la o parte, pe niște pirostrii³³⁴), clocotea un cazan mare

334) Un trepied primitiv de fier pe care se așează cazanele de-asupra focului făcut pe pământ.

cu ciorbă de burtă. Mesele consumatorilor erau risipite prin răzoarele viei. După apusul soarelui, pe sub felinarele cu găzoaie, ce licureau noaptea ca niște lumini de sonde, începeau să mișune și nelipsiții lăutari. Și așa, bucureștenii sărbătoreau Cârștovul, în oraș!

Când, în sfârșit, trecea și vremea acestora, le rămânea bucureștenilor prea nărvăți la asemenea petreceri, diferite alte locuri cari se chema că erau „dă rizervă“, pentru așa-ceva, și a căror faimă mergea datorită și numelor lor: „Ograda lui Fiere“ dela Zalhanaua Colentinei; „Trei lulele“ pe malul Gârlei în sus spre Grozăvești și cărciuma zisă „la Trei Chiftele“ în jos, lângă Abatorul comunal — fără a mai pune la socoteală „escapadele“ de pe Argeș și Sabar³³⁵), la Măgurele și Grădiștea, locurile de petrecere și de răsufu, despre cari ne-au rămas încă aduceri-ă-minte în cântecele lăutărești.

Căci, orice s'ar spune — mai ales în această privință — *Bucureștii de-atunci era o adevărată... grădină a lui Dumnezeu!*

335) Mijloacele de transport cu cari bucureștenii se mișcau atunci pela toate aceste locuri de petreceri și de cumpărături erau: birjile sau trăsurile de piață și tramvaiul. Nu am scris înadins „tramvaiele“ deoarece, la Moși nu ducea decât unul, cel cu doi cai, făcând cursa de acolo la Gara de Nord și înapoi, pentru 20 de bani, iar o ramificare a lui făcea cursa între Piața Sf. Gheorghe și Depoul din șoseaua Bonaparte, cu un singur cal. **Linia** acestuia din urmă trecea pe toată strada Colței, o lua apoi la dreapta pe str. Clemenței, la stânga pe str. Dionisie și pe calea Dorobanților până la str. Romană, de-aci la stânga până 'n Clopotarii vechi, pe care se ducea până la capăt. Călaltă linie pornea dela bariera Moșilor pe această cale până la Sf. Gheorghe, deacolo pe str. Colței până la Primăriei, apoi pe str. Biserica Ienei, Regală, Câmpineanu, Luterană, Manea-brutarul și calea Griviței până la Gară și înapoi. Tramvaiele de pe linia aceasta erau ceva mai spațioase, având și pe plătea cu cinci parale mai puțin. O a treia linie înființată mai târziu, lega Piața Matache Măcelarul cu Bufetul dela Șosea, trecând pe drumul șoselei Jianului.

La o vreme s'a găsit un negustor, pe nume Toma Blându, care spre a înlesni circulară oamenii mai nevoiași, cum și spre a putea să ducă pe cei **petrecăreți** pe-afară din oraș, a înființat un fel de Omnibuse cu cai. căror le-a zis **Tramcare** și la care se plăteau cursele fixe cu 10 bani, iar cele colective și mai lungi de pe învoială.

Bucureștii în preajma anului 1906, văzut din dealul dela Șerban-Vodă.

...**I**NTRERUPAND astfel aceste amintiri, adică în toiul desfășurării lor, ne oprim înadins la capătul unor vremuri cu altă înfățișare, pentru ca să punem o temeinică hotărnicire între timpul cercetat și acela care a urmat apoi.

Cei care le-au citit cu luare aminte vor fi gândind poate că grija noastră față de înnoiturile ce ne năpădesc dela o vreme, pare cam exagerată, ca și laudele ce am adus celor de-atunci. Ei vor fi socotind chiar că fiecare vreme își are oamenii și stările ei de lucruri, care nu pot fi nici rele întru toate, nici fără de cusururi.

Răspunsul nostru e că, în mod firesc, aceștia cată să aibă oarecum dreptate ; dar nu chiar pe deplin.

Că, din fuiorul povestirii acelor vremuri îndepărtate, vom fi tors poate și unele fire mai noduroase ori altele prea firave ; sau că, din toate, unele vor fi răsucit și ceva fărămituri de scain, — și asta poate fi adevărat. Dar să nu uite cei ce au îndrăgit așa de avan mașinile cele noi și rosturile la care ele ne-au împins, că, deși mâinile ce au ținut caietul acelor vremuri erau mai scorojite, iar degetele ce au tras acele fire nu erau chiar așa de lustruite și vâpsite ca acele îngrijite de „manichiurezele” de azi, — totuși fuiorul acela era din lână cea mai curată a oilor noastre, lână toarsă în zumzetul cântecelor noastre bătrânești și al căror ghiers se îmbina de minune cu sfârâitul fusului.

Să nu se uite iarăși că firele acelea, bătute la războiul casei fiecăruia, țeseau straie fără moarte; dintr'o pânză ce se întărea din ce era mai bătută de femeile de-atunci, pe prundișurile din Ba-

tiște ale Bucureștioarei sau altor gârle și lacuri de prin preajma acestui oraș, și care se înălbea din ce era mai purtată, nu ca acele care azi ne ia ochii cu strălucirea lor înșelătoare.

Cât pentru hazul celor băsmuite, nici pe acesta nu l-am căutat noi cu tot dinadinsul. El este una cu vremurile din care l-am luat, cu oamenii și cu lucrurile pe care le-am amintit; — cu alte cuvinte, el a fost topit în traiul pe care ne-am străduit să-l descriem în această poveste, anume pentru cei ce nu au avut parte să-l trăiască și ei, și deci să-l judece cu o minte cât mai nepărtinitoare.

Mulțumirea noastră de-a fi făcut acest lucru este în totul asemenea celei a vestitului pictor francez, Poussin, care, zugrăvind pe pânză turmele, păstorii, pâraiele și crângurile de sub munții Peloponesului vechei Hellade, nu s'a putut stăpâni să scrie în josul tabloului isprăvit:

Et in Arcadia ego !... — adică : am fost și eu pe-acolo.

Deosebirea este că, el ar fi dorit doar să fi fost așa, — pe-când noi am trăit cu-adevărat în Bucureștii pe care am încercat a-l zugrăvi aci, prin scris.

CUPRINSUL CĂRȚEI:

	<u>Pagina</u>
<i>Lămurire</i>	V — X
în alte timpuri	11— 25
înfățișarea orașului între anii 1866—1906	27— 50
Clădirile istorice și de folos public	51— 78
Căminurile cetățenilor	81—113
„Binefacerile Comunei“ și traiul gospodăresc	115—132
Categoriile sociale	135—144
Mesteșugurile primare și dezvoltarea industriei	147—160
Propășirea și decăderea negoțului bucureștean	163—191
Administrația edilitară și Poliția	193—217
Miscarea culturală -- marile ei înfăptuiri	219—235
Presa bucureșteană	237—243
Teatrul	245—252
Opera și Opereta	253—262
Alte instituții de cultură	265—282
Educația și moralitatea bucureștenilor de-atunci	283—295
„Moda“ vremii aceleia	297—308
„Politica“...	313—323
„Tipurile“ bucureștene	325—334
Evlavia bisericoasă	337—356
Petrecherile îndătinat	357—366
Alte petreceri ale bucureștenilor de-atunci	367—397
<i>Încheiere</i>	XI — XII

Autorul aduce călduroasele lui mulțumiri d-lui Dinu V. Rosetti, directorul Muzeului Municipiului București, pentru colecția fotografiilor cu vederi ale orașului, și d-nei Maria Vasiliu pentru împrumutarea originalului stampelor cu „Tipuri bucureștene” ale lui Constantin Jicquidi — datorită cărora a putut ilustra atât de bogat această lucrare.

EXTRAS DIN CATALOGUL LITERAR EDITURA „UNIVERSUL”

Colecția : „OPERELE SCRITORILOR ROMÂNI”

LIRICA EROICA ROMÂNEASCĂ
prezentată
de Prof. Victoria Gavrilescu

NUVELE de NICOLAE FILIMON
Cu amintiri și însemnări de Pr.
G. Negulescu-Bățiște și Dr. N.
Vătașanu.

(Operă premiată de Acad. Rom.)

**LEGENDELE SAU BASMELE
ROMÂNILOR** de Petre Ispirescu
ediție comentată
de N. Mihaescu
asistent universitar

VASILE CARLOVA, prezentat de
Prof. Paul I. Papadopol

**MIHNEA VODĂ CEL RĂU, DOAM-
NA CHIAJNA, MOTII, CURCA-
NII, POEZII VACĂREȘTI**, de
Al. Odobescu, Ediție comentată de
N. Mihaescu, asistent universitar

PSEUDO-KYNEGHECOS
de Al. Odobescu
ediție comentată de N. Mihaescu
ST. O. IOSIF Poezie vol. I și
vol. II. Ediție comentată de
Prof. P. V. Haneș.

AMINTIRI DIN VIAȚA-MI
de g-ral Al. Candiano-Popescu
**AVENTURILE POETULUI MA-
ZĂRE**, de George Voinescu.
BISERICA NEAGRĂ, Nuvele
de Victor Popescu
(Colecția „Universul Literar”)
BOALELE PASĂRILOR
de Prof. univ. Dr. Med. vet.
I. Buciucă.
CELE DOUĂ ORFANE (Ed. IV)
roman de A. d'Ennery
CHIMIA FĂRĂ FORMULE
Volumul II de George Giurgea
CARNEA ȘI GRĂSIMILE ANIMALE
de med. vet. Th. Ionescu
CÂND ERA BUNICA FATA
schite și amintiri de C. Cosco
(Ediția III-a).
D'AIA AM DIVORTAT (Schite)
de Valeriu Iordăre
ERI... schite și amintiri de Radu
D. Rosetti. Ed. III revăzută și
adaogată.
GÖSTA BERLING
de Selma Lagerlöf
Ed. IV-a
revăzută de D. Ionescu Morel
GRAMATICA LIMBII ROMÂNE
de prof. univ. Al. Rosetti
IARBA FIARELOR, Poeme
de Sebastian Popovici
JOC DE OGLINZI, roman
de Ioana Petrescu
**ISTORIA LITERATUREI
GERMANE**
de prof. Dr. V. Tempeanu
INTRE FAPT ȘI BASM, Schite și
nuvele de Const. M. Mihaescu
MARGOT, Roman de Gh. Brăescu
MAI SUNT OAMENI BUNI...
Roman Ed. III-a
de D. Ionescu-Morel
MÂNIA LUI HERCULE
de Const. Răuleț

NEAMUL POLANIEKI
de H. Sienkiewicz
trad. de Al. Iacobescu
O CALĂTORIE CEREASCĂ
de Moș Delamare
PREDICĂ ÎN PUSTIU
de Stelian Popescu
PÂNĂ VINE DOCTORUL, Ed. II
de dr. N. Vătașanu
PROCESTU LU ILIE SFERT
schite de Dorin Iliescu
QVO VADIS, roman de H. Sien-
kiewicz, trad. de Const. A. I.
Gh.ca.
ROBINSON CRUSOE
de Daniel Defoe
în românește de Petre Comarnescu
**REGINA ELISAVETA - CARMEN
SYLVA**, de Lucreția Carandino-
Platamona.
STRANIUL PARADIS, Nuvele
de Laurențiu Fulga
SFARLEAZĂ CU FOFEAZĂ
Roman, Ed. III-a
de Victor Ion Popa
STUDII DE ISTORIE SOCIALĂ
de Constantin Gurescu
SFATURILE MEDICULUI de Dr. N.
Vătașanu (Ed. II-a).
Operă premiată de Academia Română
TEATRU ALES: LOPE DE VEGA
trad. de Al. Popescu Telega
**TRECUTE VIETI DE DOAMNE
ȘI DOMNIȚE**
ed. V de C. Gane
Operă premiată de Academia Română
TIMOCUL Studiu documentar
de Ma'or A. Dumitrescu Jippa
și Octavian Metea.
VĂMILE VAZDUHULUI, Poezii
de Matei Alexandrescu

Tipografia ziarului „Universul” S. A., București, Strada Brezoianu 23-25.

C. 14.532.

Firma înscrisă la Of. Reg. Comerțului sub Nr. 437/1932

Prețul Lei 640

